

cervantes

«Cervantes are trei daruri suverane:
al creației, care produce tipuri și care dă
ideilor carne și oase; al invenției, care
face să se ciocnească pasiunile de eveni-
mente, iar omul să scinteieze lovindu-se
de destin și producând drame; al imagina-
ției, care, asemenea soarelui, pune clar-
obscur peste tot și, dând relief lucrurilor,
le dă viață.»

VICTOR HUGO

524

cervantes
don quijote

cervantes

Vol. I-IV, lei 20

editura pentru literatură

Coperta : *Anca Vasilescu*

miguel de cervantes saavedra

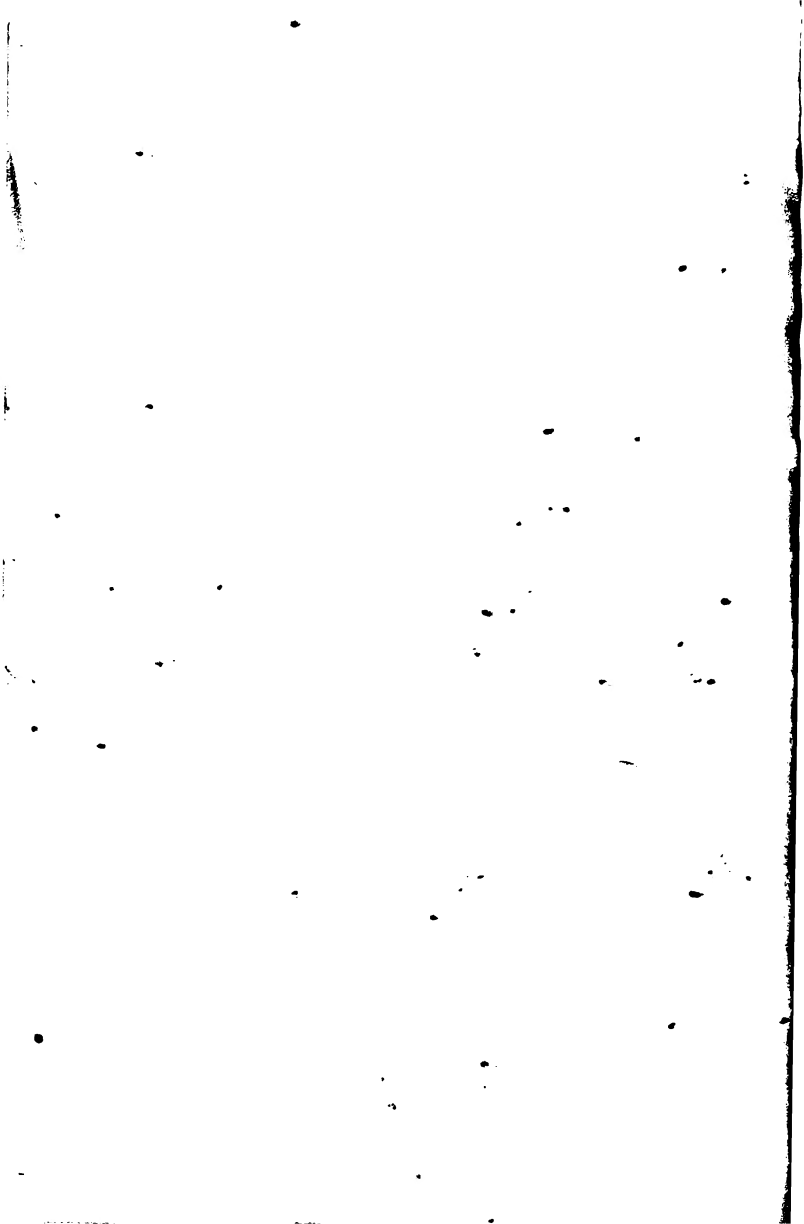
iscusitul hidalgo
don quijote de la mancha

ÎN ROMÂNEȘTE DE
ION FRUNZETTI ȘI EDGAR PAPU
CU UN STUDIU INTRODUCȚIV DE
G. CĂLINESCU
TABEL CRONOLOGIC DE
EDGAR PAPU

1969

EDITURA PENTRU LITERATURĂ

CERVANTES

Cervantes face parte din categoria creatorilor de figuri imense care, strivite de fapăturile lor, mai vii decât viața însăși, n-au biografie sau au una ridicată pe ipoteze, aproape pierdută în mitologie. Când Ahil, Agamemnon, Nestor și Ulise ocupă scena imaginației noastre, Homer rămîne un nume gol, bun pentru pedanți. Eul lui Shakespeare se asfixiază în aerul în care răsuflă cu atîta putere Hamlet, Polonius, Othello, Regele Lear. Falstaff și Malvolio. Înțelegem ce vrea să zică „viziune shakespeariană“, dar de biografia lui Shakespeare n-avem trebuință, precum ne este indiferent a ști cine a cioplit pe Apolo din Belvedere. Marile creații sînt lipsite de stil personal ca și natura însăși, sau cu mult prea covîrșitor sublim și universale pentru ca viața autorului să le poată explica. Creațiile cu adevărat geniale sînt paricide, Cervantes a fost aproape eliminat din istorie de don Quijote și de Sancho Panza.

Ceea ce știm despre Miguel de Cervantes Saavedra este într-o contradicție izbitoare cu urieșenia eroilor săi. Ne-am așteptat să înregistrăm o existență grandioasă ca a lui Goethe sau a lui Victor Hugo, și descoperim umilitatea unui împiegăt mărunt, a unui sîoi de încasator de percepție. Tatăl și bunicul lui Cervantes, este adevărat, erau „hidalgos“, cum s-ar zice „băieți de familie“, bucu-

rîndu-se ca atare de anume privilegii, cel mai însemnat fiind acela de a nu plăti dări. Un hidalgo avea de asemenea deșarta mîngiere de a putea pune un don înaintea numelui, ca don Quijote. Încolo, era nu rareori un veritabil golan și un famelic de care scriitorii au obiceiul a-și bate joc. Don Quijote se mulțumește la han cu batog, care în Spania e o mîncare banală și cînd este mai infometat visează scrumbie cu pîine țărănească. Juan de Cervantes, bunicul lui Miguel, obținuse gradul de „licenciado” și fusese un „corregidor” remarcabil prin strictețea cu care aplica tortura delicvenților încăpuți pe mîna sa. În schimb, Rodrigo, tatăl lui Cervantes, din lipsă de titluri suficiente, exercită profesia de subchirurg, puțin onorată, înrudită cu a bărbierului, încît, într-un „entremes” teatral de Cervantes, o soție cere divorț pe motiv, între altele, că bărbatul o păcălise zicînd că este medic și nefiind decît subchirurg „che haze ligaduras”, care bandajează. Rodrigo, om cu casă grea avînd șase copii, va duce existență instabilă, în căutare de mai puțin rău. Odată, la Valladolid, fu aruncat la închisoare pentru neplata chiriei. I se luară zălog lucrurile din casă ce se părură mai de preț: o pereche de nădragi galbeni, o carte de chirurgie, una asupra „celor patru boli” și o gramatică latină.

În aceste împrejurări, instrucția lui Miguel de Cervantes (care s-a născut la Alcalá de Henares — oraș cu tradiție universitară, numit de erudiți Complutum — fiind botezat în ziua de 9 octombrie 1547) a fost în mod fatal fragmentară. Biografii presupun că Cervantes a putut frecventa colegiul iezuiților din Sevilla. Creatorul lui don Quijote descria cu multă competență viața școlărească sevillană prin gura cîinelui Berganza. Negustorul bogat, modest la înfățișare el însuși, în slujba căruia intrase cîinele, făcea mare paradă cu educația copiilor săi. Îi trimitea la școala iezuită (așa precum burghezii noștri nu de mult își dădeau fetele la călugărițe) însoțiți

de un guvernor și de paji care le purtau ghiozdanele. Pe vremea de arșiță mergeau în „*chaise à porteurs*“, pe ploaie în caleașcă. Nu toți școlarii se bucurau, firește, de această soartă. Unii, săraci, spre a putea să învețe, intrau slugi la colegii mai bogați. Soarta intelectualului nu era strălucită pe acea vreme și literatul este ironizat pentru sărăcia lui ca și nobilul scăpătat. Mizeria licențiatului Cabra din *Buscon* al lui Quevedo este fantastică. Școlarii pe care îi ține în gazdă sînt lihnii de foame și cei doi cai olandezi care stau cîteva zile în grajdul său ies, după spusele unui servitor malițios, așa de ușori încît pot zbura prin aer. În 1568 Cervantes publică la Madrid, cu prilejul morții reginei Isabela de Valois, niște compoziții în versuri latine, într-o culegere întocmită de un magistru de limba latină de la școala comună, Juan López de Hoyos, care era, ni se spune, reprezentantul umanismului celui mai evoluat și un admirator al lui Erasm. López de Hoyos numește pe Miguel, care avea atunci 21 de ani, „*scumpul și iubitul meu elev*“. Unii presupun, analizînd scrierile lui Cervantes, că acesta ar fi putut îmbrățișa un timp cariera armelor, reluîndu-și apoi studiile. Esențial pentru noi este că scriitorul a avut o școlaritate întreruptă și o copilărie agitată și este oricum interesant că copiii aventuroși sînt printre eroii săi cei mai remarcabili. În general, învățătura îndelungă și-a făcut-o Cervantes la mereu serioasa „școală a vieții“.

De aci încolo, creatorul lui don Quijote începe o existență aventuroasă pe continent. Spania avea un imperiu, mulți spanioli fără rost și-l căutau în regimentele din Flandra sau din Italia, și cei mai desperați treceau oceanul, spre continentul descoperit de Columb. Pe la sfîrșitul anului 1569 găsim pe Cervantes la Roma, în slujba de „camerero“, ceva între servitor și secretar, pe lîngă Giulio Acquaviva care va fi în curînd cardinal. Acesta fusese trimis de papă, în calitate de legat, la regele Filip al II-lea, spre a-i prezenta condoleanțe pentru moartea de-

generatului don Carlos, cel gratuit idealizat de Schiller. Legatul papal fusese rău primit și se întorsese în Italia. Pe de altă parte, biografiile au descoperit un document pe care îl pun ipotetic în legătură cu plecarea lui Cervantes din Spania. Un anume Miguel de Zervantes fusese osîndit, în lipsă, la tăierea mîinii drepte și la zece ani de exil fiindcă rănise cu spada, la Madrid, un „alguazil“, într-un loc aparținînd regelui. Era vorba deci de o crimă de les-majestate. Oricum ar fi, Cervantes a avut toată viața, ca și urmărit de fatalitate, încurcături cu justiția. Apoi se face soldat. Intră într-o companie papală, după aceea se înrolează într-un regiment spaniol. Îmbarcat pe un vas din escadra lui Marcantonio Colonna, naufragiază la gurile Cattarului. Fratele său Rodrigo era de asemenea soldat. Pentru ca amîndoi frații să îmbrățișeze cariera armelor în această formă care e a unor mercenari, e de presupus că fiii subchirurgului nu găseau de mîncare în patria lor. Cervantes a făcut dese aluzii la cariera de soldat, din care biografiile au încercat să scoată un „*curriculum vitae*“. Însă o asemenea aventură este curentă în acea vreme, cu toate că viața lui Cervantes, așa de reală, pare neverosimilă, copiată după un roman picaresc. Guzman de Alfarache, eroul romanului cu același nume al lui Mateo Alemán, colindă Italia, devine din soldat cerșetor. Marcos de Obregon al lui Vicente Espinel este un student care cunoaște la Salamanca mizeriile vieții școlarești. Se angajează „alferez“, grad la care Cervantes nu va ajunge, cutreieră ca soldat Italia, e încarcerat fiindcă a luat parte la o încăierare. Mai înainte fusese prins de piraiți, dus la Alger ca sclav. Întors în Spania face, fără vină, trei luni închisoare. Aceste istorii extravagante corespund în linii generale adevărului. Espinel fusese el însuși student, soldat, capelan. Intelectualul sărao e silit a trăi din expediente, a trece de la o meserie la alta, a migra și a emigra, a participa la moduri de viață în care bravura și fraudă se împerechează și un

student devine cu ușurință un „picaro”, iar un viteaz alunecă în aventură. E adevărat că tot ce știm despre Cervantes vorbește despre un om de onoare, incoruptibil hidalgo, dar totdeodată lumea pe care e nevoit a o frecventa e oarecum în marginea societății, meseriile sînt dubioase, implicînd altercația și gestiunea încurcată, primejdia de a fi oricînd oaspetele puscăriei. Nu aceasta este viața cea mai nimerită pentru un creator.

În 1571 Cervantes se îmbarcă pe galera „La Marquesa” ce avea să ia parte la expediția navală împotriva turcilor, comandată de Juan de Austria în numele Sfintei Ligi, alcătuită din Statul papal, Republica venețiană și Spania. La 7 octombrie, Cervantes asistă la vestita bătălie de la Lepanto. De fapt combate, fiindcă deși zguduit de febră ceruse, ca hidalgo ce era, favoarea de a fi scos din fundul calei și chemat pe punte. Cu vreo doisprezece soldați coboară într-o felucă și luptă cu îndrăgire, judecînd după faptul că primește două gloanțe în piept și unul în brațul stîng. Acesta din urmă fu și cel mai malign. Mîna a fost sfărîmată și Cervantes rămase cu porecla Ciungul de la Lepanto. Era foarte mîndru de rana sa și cînd cineva îl luă peste picior, furîndu-i de altfel și ideea din *Don Quijote* într-o continuare abuzivă, Cervantes, atins, răspunse că nu devenise ciung la cîrciumă, ci în cea mai strălucită bătălie pe care veacurile o văzuse. „*Cicatricile — zicea el — pe care soldatul le poartă pe obraz și pe piept sînt stelele ce călăuzesc pe alții spre cerul onoarei.*” Stătu cîteva luni într-un spital, la Messina, apoi își reluă activitatea militară. În 1573, don Juan face o expediție în Africa, la Tunisul, însă în 1574 spaniolii pierd portul La Golëta. Cervantes, participînd la aceste întreprinderi, este dezolat de înfrîngere.

Pe urmă vegetează în garnizoanele din Sardinia, Sicilia și Napoli pînă ce, plictisit, hotărăște să se întoarcă în Spania, spre a obține un brevet de căpitan. Luîndu-și concediu, se îmbarcă pe galera „El Sol”, prevăzut cu

scrisori de recomandare. Fratele său Rodrigo îl însoțea. Atunci se întâmplă un accident care, azi, pare de domeniul romanului senzational. Trei bastimente turcești lătaie calea pe coasta Franței. Pirați comandați de un albanez renegat îi despoaie de veșminte, îi ia prizonieri și-i debarcă la Alger. Cervantes devine sclav. Turcii crezură, găsiindu-i scrisorile, că este un personaj important, contau pe un preț bun de răscumpărare. Acest soi de sclavi erau închiși în băile antice, unde, dacă nu erau supuși la corvezile cele mai grele, duceau, totuși, o viață mizerabilă, apăsată de urât. Spre a se distra, Cervantes scrie versuri. În încercările sale de evadare, captivul se dovedește întreprinzător, leal. După o fugă neizbutită e pus să lucreze în lanțuri la fortificațiile portului. Familia strânge bani ce ajung doar pentru răscumpărarea lui Rodrigo. Cervantes costa mai mult. După o nouă evadare ratată, e păstrat cinci luni în lanțuri, în celula sa. Alte luni de fiare la mâini și la picioare îi agonisise o evadare eșuată din pricina unui dominican trădător. În fine, în 1580, după cinci ani de captivitate, călugări din ordinul Trinitarilor, dedicați operei de răscumpărare a sclavilor, îl scot din mâinile păgînilor și-l readuc în Spania.

Pînă acum viața lui Cervantes fusese aventuroasă și dramatică, acum ea devine pitică. Și cu toate astea, de acum încolo reputația scriitorului crește treptat, devenind europeană, după publicarea lui *Don Quijote* și a *Nuvelor exemplare*. În 1585 Cervantes tipărește primele șase capitole dintr-o pastorală *La Galatea*, pentru care luă de la editor ceva parale. Cu puțin înainte se însurase cu fata unui proprietar rural, din Esquivias, lângă Madrid. Fata se numea sonor doña Catalina de Palacios Salazar y Vozmediano, avea vreo șaptesprezece ani și o zestră măcră, compusă dintr-o sforcică de vie, din fel de fel de ustensile casnice uzate, apoi saltele, perne, icoane și un crucifix și pe deasupra patruzeci și cinci de găini. Cu nevasta rurală, Cervantes trăiește nu tocmai bine, avea de

altfel o fată nelegitimă făcută cu o actriță Ana de Rojas. Ciungul de la Lepanto confecționează multe piese de teatru pe care le credea excepționale. I se plăteau cu bucata și numai dacă aveau succes, după câte constatăm dintr-un contract de altfel ulterior acestor ani. O parte din piese au rămas, altele s-au pierdut. Autorul era vesel că nu fusese fluierat și nici bombardat cu castraveți și alte proiectile de acest fel. Lope de Vega începea să aibă un succes nemaipomenit și piesele lui Cervantes nu găseau impresar. Într-o vreme avea vreo șase comedii și șase intermezzuri și cineva îl întrebă de ce nu le reprezintă : „*Pentru că actorii — mărturisi Cervantes — nu mă caută și nici eu nu umblu după ei*“. Doña Catalina fu lăsată la găinile sale din Esquivias, Cervantes merse la Madrid unde trăiau mumă-sa și surorile lui. Apoi își găsi o meserie. Ca un autor care scrisese o carte de finețe, cum e *La Galatea*, să accepte slujba pe care o dădă Cervantes, trebuie să admitem că indiferența era mare în Spania pentru soarta poeziei. Cervantes deveni comisar, mai degrabă agent, al proviziilor pentru flotă. Meseria este migrantă, centrul operațiilor fiind Sevilla. Comisarul avea îndatorirea să strângă, mai exact să smulgă de la populație, ajutat de un alguazil, cantitatea de provizii hotărâtă pentru fiecare, contra unui preț arbitrar. Nimic mai trist pentru un om decât să facă de nevoie o meserie fundamental neonestă și antipatică opiniei publice. Slujba era nimerită pentru un bandit, lipsit de inimă. Oricâtă rectitudine ar fi pus Cervantes în operațiile sale — și într-asta nu încapă nici o îndoială — ca să strângă trebuia să înăbușe orice reacție umanitară, să asculte surd plinsetele și blestemele, să consimtă la arestarea de către alguazil a contravenienților. Călare pe catir, Cervantes trecea din sat în sat și extorca în numele regelui pe locuitori. Voluptatea de a căpătuși pe poeți cu funcții paradoxale se pare a fi fost în natura societății vechi. Alexandru Macedonski fu numit, în 1877, controlor și

agent de urmărire al Ministerului de Finanțe la districtul Putna. Poetul își exprimă indignarea public, dar în 1879 primea funcția de inspector financiar. El care, plin de spirit sacru, se visa la Meca, era pus să calculeze venitul spiritului. Cervantes avu multe necazuri cu comisariatul lui. De pildă, de două ori fu excomunicat fiindcă avu îndrăzneala să rechiziționeze bunuri aparținând bisericii. Vînzînd fără autorizație grîu din depozitul comisariatului, e arestat, osîndit la plata contravalorii. E slobozit pe cauțiune și repus în funcție. Mai tîrziu capătă, contra unei garanții, un post asemănător, constînd în obligația de a strînge impozitele restante în provincia Granada. Totul sfîrșește la pușcărie, deoarece Cervantes depusese banii la un negustor din Sevilla, care dădu faliment. Pe urmă lucrurile se descurcă, fondul fu salvat și Cervantes rămase cu o experiență tristă dar și solidă, viața la închisoare, pe care o fructifică în nuvele. Și altă dată este închis la Sevilla din cauză că rămăsese descoperit cu o anume sumă. S-a constatat că marele, grandiosul Cervantes, constrîns de sărăcie, făcea afaceri pe picior, cum spre exemplu următoarea : patronul unei corăbii cu un echipaj de cinci-șase mateloți este pe cale de a ridica ancora și nu are provizia necesară de pesmeți. Cervantes cumpără pe datorie, cu preț inferior, două chintale de pesmeți și le revinde cu bani peșin căpitanului. Cine a făcut mai face și nu pot să-mi închipui că Cervantes putea scoate impozitele de la cetățeni fără ingeniozitate și chiar brutalitate. Adesea întîlnim la oamenii de geniu trăsături crepusculare ce ni se par reprobabile și cu care mediocrii încearcă să scoboare pînă și valoarea operei. Însă marii creatori rezolvă umbrele din ei, transpunîndu-le în lumea obiectivă a eroilor. În orice mare creator zac larvar două umanități : una bună și alta rea. Altfel, autorul ar dormita izolat ca un înger în ingenuitatea lui și nu ar trăi adînc contradicțiile vieții.

Cervantes continuă multă vreme umila lui slujbă, deoarece lucrările literare nu erau rentabile. Într-un adaos la o *Călătorie la Parnas*, inspirată de *Il viaggio di Parnaso* de peruginul Cesare Caporali, Apolo Delficul trimite lui Cervantes un mesaj din care extragem următoarele :

„...dacă vreun poet zice că e sărac, să fie crezut îndată pe cuvânt, fără jurământ și fără alte dovezi.

Item, dacă un poet vine în casa unui prieten ori cunoscut la vremea prinzului și, invitat la masă, se jură că a mâncat, să nu fie crezut în nici un chip, ci să i se dea să mănince cu forța...”

Asta era starea poetilor în vremea lui Cervantes. Gîndul de a emigra în America răsări salvator în mintea receptorului ilustru. Unde anume, fi era indiferent. Plecau atunci în Indiile noi desperații, revoltații, uci-gașii, cartoforii, femeile pierdute, refractarii, într-un cuvînt, ai continentului vechi. Acolo își făcu averea „*gelosul din Estrêmadura*” din nuvela lui Cervantes, din care scoatem aceste informații. Pe o cerere a scriitorului, cineva, poate regele, puse o rezoluție, de altfel evazivă, din care relese că părea rușinos să se acorde unui poet o favoare așa de tristă : „*să caute să i se facă vreun rost pe aici, por acă...*” Printr-un capriciu, Filip al III-lea își mută curtea la Valladolid. Curtenii, miniștri, funcționari se porniră cu bagajele și se aciuară care cum putură, într-un oraș impropriu a adăposti atîta lume. Cervantes veni și el aci, pe la sfîrșitul anului 1604, cu două surori, o nepoată și cu fata lui și se așeză într-o clădire nouă dintr-un cartier cam deocheat. La parter era o locanță, casa era frecventată, se zice, de tineri nobili, iubitori de petreceri. Într-o noapte, Cervantes e sculat din somn de strigătele cuiva care cerea ajutor, alcargă în stradă și găsește un gentilom scăldat în sînge. Rănitul, dus în casă, îngrijit, declară că s-a bătut în duel legal. Moare. Poliția vine, ia pe toți loca-

tarii pe sus, inclusiv Cervantes, îi duce la arest, îi interoghează. O doña Isabel de Ayala, cincantenară, suspectă de opere rufianesti, face o depozitie răutăcioasă, pretinde că în casa numitului Miguel de Cervantes se adună tot soiul de indivizi neonorabili, că fata lui trăiește în concubinaj cu un portughez. Cervantes e pus în libertate, negăsindu-i-se nici o vină. Pentru omul Cervantes, urită întâmplare, dar cine a citit opera scriitorului și a cunoscut atâtea tipuri vii de seductori, de false mătuși și de spadasi înțelege cum uneori din viața urită iese opera frumoasă. Nici în căsătorie, acela care a cîntat femeia suavă din Toboso n-a fost fericit. Doña Catalina de Palacios y Vozmedio își face testamentul în favoarea fratelui său, lui Cervantes hărăzindu-i numai o vișoară cu sarcina de a-i face pomeni. În anii din urmă ai vieții, Cervantes, a cărui celebritate după publicarea lui *Don Quijote* trece granițele Spaniei, își petrece zilele la Madrid și la Esquivias. Era bătrîn, cu părul alb și avea numai șase dinți rătăciți prin gură. O anume modestă indestulare ia tardiv locul mizeriei de altădată. Totuși, cînd gentilomi francezi veniți în Spania, în 1615 împreună cu ambasadorul Franței, aflară că Cervantes, vestitul pentru ei autor al lui *Don Quijote*, era sărac, rămaseră uimiți: „Cum, Spania n-a făcut bogat un asemenea om? Nu-l întreține pe socoteala tezaurului public?” Astfel viața lui Cervantes merge spre o încheiere obscură și mediocră.

Întîia carte pe care, întors din sclavia africană, o publica Cervantes fu *La Galatea*. Unora li s-a părut curios ca soldatul prins de pirați să se piardă în viziuni pastorale și speculații erotice, în loc să descrie realitatea. Aluzii la aventura algeriană a făcut Cervantes mai peste tot, chiar și în *La Galatea*, a cărei importanță este de altă natură. Ea destăinuie concepția lui Cervantes despre eternul feminin și este o introducere firească la *Don Quijote*. „Egloga” era la modă în secolul al XV-lea.

Arcadia lui Sannazzaro își făcuse drum și în Peninsula Iberică, fiind imitată de portughezul Jorje de Montemayor sau Montemor, în a sa *Diana* în care cînta iubirea păstorului Sireno pentru păstorița Diana, jelind în sunet de cimpoi sau de chitară. Aceste pastorale, ca și *Aminta* lui Torquato Tasso, erau, cu figurație pastorală de convenție, niște istorii erotice. Caracteristică în *Diana* este distincția ducală a păstorilor. Compoziția avu o vogă imensă. Autorul înnoiește materia cu întâmplări miraculoase, de aceea preotul făcînd împreună cu bărbierul epurația bibliotecii lui Don Quijote, e de părere să nu se ardă cartea, dar să se scoată din ea tot ce vorbește despre înțeleapta Felicia și apa vrăjită. Aceeași distincție ireală, deși grațioasă, o găsim și în *La Galatea*, împreună cu o austeritate într-adevăr quijotescă, atît de deosebită de senzualitatea lui Torquato Tasso în *Aminta*. Păstorii lui Cervantes sînt din rasa lui Ignacio de Loyola și a Teresei de Jesus, ei vorbesc de dragoste ca de o logodnă mistică. Abia venit, personajul își povestește necazul, uneori atroce. Numele proprii sînt crispante, dar ele au făcut deliciile veacului. Păstorii fac speculații filozofice în jurul dragostei. S-a dovedit că teoriile erotice fuseseră extrase din niște *Dialoguri despre amor* ale evreului platonizant de origine hispanică, trăind în Italia, anume Iuda Abrabanel, zis Leon evreul, și unii au găsit că nu-i prinde pe niște păstori să facă atîta filozofie și încă de împrumut. De fapt platonismul e în *La Galatea* cu totul superficial, esența o constituie concepția înaltă despre femeie și viață. Cervantes era departe de a considera viața pastorală cea adevărată așa de idilică și într-un fel se ironiza pe sine însuși. Cîinele Berganza, care slujise și la niște păstori, știa că aceștia nu se numesc nici Lisandro, nici Galatea, nici Lauso, nici Diana, ci foarte prozaic Anton, Pavel, că nu cîntau ca Orfeu, ci răgușit și zbierînd. Tentă ziua se puricau sau își cîrpeau opin-

cile. Quijote era pe cale de a da și în nebunia pastorismului și-și întocmise o listă de nume: Quijotiz, Panzino... Deci Cervantes nu încerca să evadeze în lumi imaginare. *La Galatea* este o explorare a unei zone a realității ce se cheamă frumusețe. Oamenii Renașterii în genere, și îndeosebi artiștii, au rămas uimiți de acest aspect al naturii. A spune despre Rafael că era idealist nu-i drept. Rafael căuta în jurul lui frumusețea și o găsea pentru că fusese biruit dezinteresul față de desăvârșirile lumii terestre. Frumusețea — zice în substanță păstorul Tyrso — are atîta putere asupra sufletelor noastre, încît filozofii antici atrași de splendoarea cerurilor înstelate și de rotunditatea pămîntului au început să intuiască structura universului. Ceea ce i-a uimit mai mult a fost însă făptura atît de desăvârșită a omului, încît l-au numit lume prescurtată. Într-adevăr, în nimic din natură nu se descoperă mai multe din însușirile distribuite în toate celelalte părți ale firii decît în trupul și mai ales în chipul omului. Frumusețea stîrnește iubirea, adică în fond dorința ca această organizație a materiei să se întindă cît mai mult în univers și de aceea, chipul femeilor fiind mai frumos decît al bărbaților, femeile sînt cele mai iubite. Cervantes a descris în repetate rînduri miracolul fetei frumoase și efectele frumuseții asupra oamenilor. Costanza, „*la illustre fregona*“, ilustra ștergătoare de argintărie, are părul castaniu bătînd în roșcat și așa de fin, așa de egal, așa de pieptănat, încît nici firele de aur nu i se pot compara. Cît de frumoasă este Costanza se vede de acolo că cei care o zăresc la hanul la care slujește rămîn împietriți de uimire. Tot orașul o cunoaște. Fiul corregidorului, cu toate că o crede de extracție joasă, îi face serenade. Frumusețea e mai presus de orice îngrădiri sociale. Preciosa, tinăra țigancă, este de asemenea atît

de frumoasă, încît un tînăr cavaler consimte să ducă de dragul ei viața nomadă a lăieților. Și octogenarul din Estrêmadura face greșcala de a se însură cu o fată de paisprezece ani pentru că Leonora, pe care a văzut-o într-o zi la o fereastră, l-a surprins prin chipul ei „*tan agradable*“. „Spaniola engleză“ e un miracol de frumusețe, încît regina Angliei, privind-o, de uimire șade multă vreme fără să scoată un cuvînt. Există și un aspect inferior al materiei organizate, urîțenia, și „spaniola engleză“ însăși, fiind otrăvită, pierde sprîncenele, genele, părul și devine un monstru. Din fericire, încetul cu încetul răul este învins și fata își recapătă frumusețea. Elicio și Erastro iubesc pe Galatea, fiecare în felul său, și cel dintîi profesează într-adevăr un oarecare idealism platonice. Însă Tyrso, alt păstor, găsește că amorul pămîntesc, fiind natural, nu este de osîndit. Noi oamenii am moștenit dorința de a ne perpetua în fiii noștri și din pricina acestei dorințe sîntem în căutarea frumuseții vii corporale. Într-un cuvînt, vrea să spună Tyrso, frumusețea ne surprinde fiindcă ea stîrnește în noi instinctul de a procrea după modelul ei.

În *La Galatea* dăm de un păstor sumbru și dezamăgit, „*el desamarado Lenio*“, care ia dragostea în tragic, nu vede în ea decît suferința, nu-și aduce aminte decît de Samson și Dalila, de distrugerea Troiei și de alte asemenea calamități provocate de amor. Frica de durere duce firește la renunțare, care e tot una cu refuzul de a trăi. Tyrso răspunde cu o filozofie bărbătească. El mărturisește că dacă amănții ar însemna, cum era obiceiul în antichitate, cu pietre albe și negre zilele fericite și triste, fără îndoială cele triste ar fi mai numeroase. Dar, adaugă Tyrso, calitatea unei singure pietre albe covîrșește cantitatea celor negre, cum am spune, faptul de a fi iubit destramă toate durerile inerente

amorului. Pentru acest motiv, desigur, Eminescu se mulțumea cu o singură zi de dragoste :

„De cîte ori am așteptat
O șoaptă de răspuns !
O zi din viață să-mi fi dat,
O zi mi-era de-ajuns.“

Lenio vede în dragoste numai dezastre, dar nu și efectele benefice. Dacă Troia a ars, grecii au ieșit sporiți ; dacă s-a ruinat Cartagina, a crescut Roma ; dacă Tarquiniu și-a pierdut regatul, republica a adus libertatea. În dragoste, ca și în viață, izbînzile sînt strîns legate de chinuri și osteneli. Însă visele îngrozitoare, insomnia, nopțile de veghe, zilele de durere sînt răsplătite de liniște și bucurie. Prin urmare, cel care iubește nu trebuie să sucombe în fața primejdiilor : „*no cedays a los peligros*“. Filozofia lui Don Quijote este toată aci. Și mai este ceva. Cupidon este reprezentat copil, ceea ce vrea să spună că acela care iubește, trebuie să fie și el „*nino*“, să aibă un suflet infantil, adică pur și inocent. În viață, îndeobște, lucrul e de la sine înțeles, e nevoie de a avea simplitatea copilului, a nu profesa duplicitatea. Don Quijote va fi un astfel de om candid, de unde ferveța lui și tăria în fața pericolelor, „*a los peligros*“.

O altă scriere, de aparență idealistă, foarte puțin cunoscută, este *Persiles y Sigismunda*, cu titlul întreg *Los trabajos de Persiles y Sigismunda, historia setentrional*, apărută postum, în 1617, după *Don Quijote*. Cervantes făcea mare caz de ea. El, care ironizase romanele de aventuri, dădea la lumină un astfel de roman care, după propria-i concepție, imita maniera mult răspînditelor odată *Etiopice* ale lui Heliodor. Caracteristic în aceste scrieri este că eroii circulă neconținut, explorînd toată lumea cunoscută la un moment dat și povestesc la cel mai neînsemnat pretext întîmplările lor, întrerupînd ast-

fel istoria centrală. Aceste schimbări dese de geografie și incidentele narative trebuie să fi făcut delicia cititorilor de altădată, azi romanele de tipul acesta ni se par fastidioase. Amatorul de literatură nu poate totuși să nu recunoască finețea lui Cervantes, care a premers multor fioruri noi ce nu și-au găsit expresia deplină decât la devoluția totală a timpilor necesari oricăror fenomene sociale. Întîi de toate, descoperim în *Persiles y Sigismunda* un preromantism în chipul celui al lui De Foe sau al lui Bernardin de Saint-Pierre, constînd în elogiul sălbaticului în peisaj edenic, cu deosebirea că peisajul preferat de Cervantes este septentrional, situat în Frislanda, Islanda, Groenlanda cea înzăpezită și cu izvoare de apă caldă, în insulele de deasupra Norvegiei, în vastul ocean nordic, presărat cu mici insule. Aci șase luni din an este noapte iar alte șase luni zi. În anotimpul nopții totale, orașele sînt iluminate feeric, iar oamenii umblă cu torțe aprinse în mîini. Într-o bună zi eroii, aflîndu-se în larg, în marea glacială, sînt surprinși de zăpadă. Frigul se întetășe, apa se încheagă și marea toată devine solidă, corabia rămînînd prinsă într-o coajă de sticlă. Sînt aproape să moară de foame, cînd mii de oameni cu patine încep să se strîngă, alunecînd vertiginos în jurul corăbiei. Goethe era foarte amator de patinaj, iar Klopstock îl cîntase în poezie. La Cervantes o asemenea viziune, ca și la Torquato Tasso, e produsul imaginației.

Romanul lui Cervantes este, în al doilea rînd, un imn adus frumuseții și o teorie a dragostei sublimă. *Persiles* este de o frumusețe răpitoare, încît, îmbrăcat femeiește, induce în eroare asupra sexului său, e un Hercul adonizat. Cînd intră în Lisabona, *Persiles* și *Sigismunda* par creaturi cerești. Lumea este înmărmurită. Cervantes aplica deci și aci filozofia renescentistă din *La Galatea*, în sensul că frumusețea reprezintă culmea organizării materiei. Ca și pictorii baroci, pe lîngă peisajul sălba-

tic, gusta priveleştea arhitectonică, peisajul rectificat ca un decor. Portul imens din insula Scinta, dominat de oraşul clădit în amfiteatru, cu edificiile răsfrînte în apă ca într-o imensă oglindă şi cu sumedenia de corăbii de toate mărimile ancorate sub zidurile lui, pare o pictură de Claude Lorrain.

Cu teatrul şi cu *Novelas ejemplares* intrăm într-o lume colcăitoare de viaţă, vrednică de pensula unui Velasquez şi a unui Zurbarán. Negustorii, hangii, seducătorii de fete, copiii vagabonzi, cerşetorii, hoţii, soldaţii, proxeneţii, drojdia societăţii într-un cuvînt, aceştia sînt protagonişti. Cervantes, comisionarul în numele flotei, i-a cunoscut. Răufăcătorii, pungaşii abundă în această societate şi nuvelele cervanteşti au un pronunţat caracter pioaresc. Cum se explică acest lucru? Spania, cu alcătuirea ei feudală, suferi în urma descoperirii noului continent o schimbare de structură economică profundă (fenomenul rezultă limpede din literatură). O armată de declasaţi se năruie asupra bieţilor barbari transoceanici, maltratîndu-i şi jefuindu-i. Exploatarea noilor lumi nu mergea în direcţia producţiei folositoare popoarelor autohtone şi a colonialiştilor, ci se mătura tot aurul şi argintul ce se întîlnea în cale. În ianuarie 1554 debarcă la Sevilla, venind din Peru, Hernando Pizarro, aducînd, după cum scrie Francisco de Jerez, cantităţi enorme de aur şi argint. De aci încolo aurul, argintul, perlele curgeau neconţinut prin Sevilla şi erau cărate din port cu căruţele. O clasă a oamenilor de afaceri se ridica în dauna aristocraţilor de sînge, cu mici proprietăţi rurale, precum erau „los hidalgos”. Comorile Perului îmbogăţiră pe cîţiva, viaţa straturilor de jos rămase strîmtoată, fiindcă aurul nu se bea, nici nu se mănîncă şi istoria regelui Midas e adevărată oricînd. Îmbogăţiţii se dedau luxului şi petrecerilor, în jurul lor roiesc proxeneţii, cartofoarii, spadasinii, cei săraci cer-

șeso și fură. Hoții se sindicalizează¹, ca să spunem așa, mișună pretutindeni. Administrația este sălbatică și venală, alguazilii pactizează cu pungașii. Toate aceste fenomene sînt oglindite în nuvelele lui Cervantes. *El zeloso extremeño*, gelosul din Estremadura, e un „hidalgo“, care, sărac ca și don Quijote, și-a căutat norocul întii ca soldat în Italia și Flandra. Apoi se imbarcă pentru Indii, la 48 de ani, și se întoarce din Peru cu peste 150.000 pesos, în bare. A păzi de hoți o asemenea avere neproductivă este una din grijile sale. În cele din urmă se însoară, octogenar, cu o fată de 14 ani, o închide într-o casă împrejmuită cu ziduri, o pune în paza unui eunuc negru și a unor femei, despărțind-o de lume. Dar ceea ce este fatal să se întîmple, se întîmplă. Un tînăr, Loaisa, travestindu-se în cerșetor, ademeneste cu muzică de chitară pe negru, pătrunde în casă, narcotizează pe bătrîn, se drăgostește cu Leonora. Loaisa e un tip nu prea lăudabil, un curtezan de meserie și un trîntor, un „*genero de gente ociosa y holgazana*“, care înflorește în societatea sevillană a vremii. În *La fuerza de la sangre* dăm de alt tip de aceeași speță, de astă dată toledan. Un hidalgo ia aer seara cu soția și o fată de 16 ani. Un tînăr cavaler de familia cea mai ilustră răpește fata, o duce în apartamentul său din casa părinților, o batjocorește și apoi o părăsește lângă biserică. Fata abia are timpul de a lua ca semn distinctiv un crucifix, cu care să identifice casa, la nevoie. Lucrurile iau mai tîrziu o întorsătură favorabilă, prin grația autorului, dar tînărul rămîne un nemernic. Astfel de moravuri trebuie să fi fost în uz, altfel nuvela ar fi produs scandal. Falsa mătușă, „*la tia fingida*“ din Salamanca, nu este nimic altceva decît o proxenetă distinsă care își comercializează o pretinsă nepoată, de fapt o fată găsită la ușa unei biserici. Pre-

¹ Termenul e al epocii (n.a.).

ciosa, țiganka de 15 ani, e fata unui corregidor picată pe mîinile țiganilor și devenită dansatoare și cîntăreață de seguidille, zarabande și romanțe. Un cavaler, don Juan de Carcamo, consimte de dragul ei să ducă existența nomadă a țiganilor care sînt de meserie hoți, „se nasc din părinți hoți și sfîrșesc prin a fi ei înșiși hoți”. E interesant de constatat că Cervantes notează în general la delicvent laturile omenești pozitive, solidaritatea, bunătatea chiar, respectarea unei morale oricît de criticabile. Este evident că dacă n-ar exista bogați și săraci, nici furturile n-ar înflori. În *Rinconete y Cortadillo* facem cunoștință cu congregația pungășilor din Sevilla. Doi băieți cu vocație de vagabonzi, fiu de croitor unul, de strigător de bule celălalt (amîndouă meserii impopulare), fură pe cont propriu în Sevilla, pînă ce sînt semnați de un hoț legal, adică înscris în breasla respectivă, prezidată de un senior Monipodio, analfabet hirsut și ochios, nu lipsit de humor și amenitate. Hoții lucrează cu registru și cu plan de operații, întrețin relații cordiale cu alguazilul și sînt evlavioși, dînd din ceea ce fură cîte ceva pentru untdelemn la candelă unei icoane. Unul dintre ei este, în același timp, teolog „en el año del noviciado”. Și Alemán în *Guzmán de Alfarache* revelase organizația hoților din Italia. Guzmán ia lecții cum să facă pe șchiopul, cum să strîmbe gura și să simuleze infirmitățile și se specializează în „chelbă” și în rani canceroase simulate. Dickens va studia și el tagma hoților londonezi din societatea capitalistă. Așa cum filmele cu bandiți suceau nu de mult capetele copiilor, prestigiul vagabondajului ametește pe Carriazo și Avendano din *La illustre fregona*, tineri de familie bună care fug de acasă și intră în slujba unui hangiu sevilan, unul ca apaș, altul ca contabil, purtîndu-se ca niște copii fără căpătii. Aplecarea spre escrocherie și rapt nu este prea stăvilită în societatea feudală ce nu cunoaște drepturile omului. Vestitul Cid se poartă ca un escroc.

El umple două lăzi cu nisip și le dă unor evrei drept lăzi cu aur, spre acoperirea unui împrumut.

Nuvela *El licenciado Vidriera* studiază soarta unui intelectual picat în această societate bazată pe prejudecata nobilitară, pe avere și pe forță. Un băiat de țăran, intrînd slugă la doi cavaleri, își face studiile la Salamanca și devine licențiat. La Salamanca, licențiatul cade pe mîinile unei femei de moravuri rele, care îi face un farmec cu gutuie și-i pricinuieste pierderea minților. N-avea alt nimic decît că se credea de sticlă și se ferea de lume mergînd în mijlocul drumului ca să nu-i cadă vreo țiglă în cap. Numitul Sticlă trăiește ca un Nastratin Hoge, răspunzînd cu mult duh la întrebări și criticînd cu umor toate categoriile sociale. Un călugăr vindecă pe Vidriera, dar de acum încep amărăciunile licențiatului. Copiii, văzîndu-l, se țin după el, îl împiedică să-și cîștige onorabil pîinea. Cînd era nebun, distra și trăia din caritate, acum curiozitatea prostească a lumii îl face să moară de foame. Licențiatul fuge în Flandra, unde îmbrățișează cariera armelor. *El casamiento engañoso* narează pățaniile stegarului Campuzanos, victimă și el a unei escroace, el însuși nefiind de altfel o poamă mai bună. Aventuriera doña Estefania de Caicedo convinge pe stegar s-o ia de nevastă, încredințîndu-l că are drept zestre o casă bine întocmită, care însă îi fusese lăsată doar în pază. Stegarul o înșală și el, căci îi oferă un lanț de aur fals, „*de alquimia*“. Soldatul nostru se alege cu o boală venerică, pentru lecuirea căreia intră într-un spital unde face un tratament de „*sudores*“, un fel de „*salce*“, cu care se lecuise și Creangă. La spital, Campuzanos aude convorbirea a doi cîini, Cipio și Berganza, folosiți de călugări pentru strîngerea de milostenii. Autorul descrie satiric prin istoria lui Berganza feluritele medii și profesii, abator, stîină, casa unui negustor, alguazil, saltimbanc, vrăjitoare. Parlagiilor sustrag la abator carnea cea mai bună, păstorii

ucid ei înșiși oile, dînd vina pe lupi, alguazilul se prefăce a se bate cu pungașii, iar pe ascuns pactizează cu ei. Cervantes își cunoaște bine lumea.

Același soi de oameni întîlnim și în teatru. Piesele scurte numite „*entremeses*“, simple tablouri fără intrigă, în maniera Lope de Rueda, sînt cele mai vii. La judecătorul de divorțuri vin un bătrîn și soția sa care cer despărțirea.

— De cine și pentru ce? întrebă judecătorul.

— De acest ghiuș pe care-l vedeți, zice femeia.

Și izbucnește în jelanii. Bolile soțului sînt „*sin numero*“ și, părinții ei n-au zămislit-o ca să fie spitalagloaică și îngrijitoare de bolnavi. Bătrînul o scoală noaptea să-i puie cataplasme, are înecăciune și duhnește urît. Bătrînul consimte să dea divorț, cu condiția să-și ia fiecare partea de avere și să intre la mînăstire. Femeia țipă că e sănătoasă, cu toate cele cinci simțuri și vrea să-și trăiască viața. Judecătorul refuză să le acorde divorțul. Vine un soldat cu nevasta sa, care se plînge că soțul nu aduce un ban în casă, că-și petrece vremea spunînd și ascultînd palavre. Soldatul care e hidalgo declară că, însurat fiind, nu poate găsi slujbă etc. Unui proxenet i-a murit nevasta. Îl vedem făcînd reflecții asupra vanității lumii: mizerie omenească, cine poate să se încreadă în tine? Ieri am fost Periconă, azi pămînt rece! Apoi vine alt proxenet, Chiquiznaque, care încearcă a-l consola. Intră la Repulida, la Fizpita, la Mostrenca, femei de moravuri ușoare. Văduvul își dă haina de doliu să i-o vîndă, apoi, sosind bărbierul cu două chitări, se pun toți pe muzică și veselie. Un soldat și un paracliser, în alt „*entremes*“, aspiră la mîna fetei Cristinica, „*fregona*“, adică ștergătoare de veselă. Soldatul, sărac, oferă muzica suspinelor sale, paracliserul pe cea a clopotelor. Fiecare își expune meritele. Paracliserul demonstrează că poate mîncă bine zilnic, meseria fiind bănoasă. Întrebată deci de stăpîn pe cine alege,

Cristinica răspunde îndată: aleg pe paracliser. Materialismul cras învinge.

Punctul de plecare al istoriei lui Don Quijote este, nu încapă îndoială, dorința autorului de „a trezi orografia cititorilor pentru istoriile închipuite și pline de insanități din cărțile cavalești”. „El cura” și „el barbero” fac un triaj sever în biblioteca lui don Quijote și ard numeroase cărți începînd cu *Amadís de Gaula*. Aceste opere, deși de valoare secundară, erau foarte colportate în epoca lui Cervantes și rețineau interesul firilor romantice sau iubitoare de senzațional, așa cum în plină înflorire a romanului naturalist, Ponson du Terrail și Georges Ohnet își păstrează un public masiv. Cervantes ia deci ca motiv o polemică literară, obicei curent atunci și care se poate formula azi ca lupta între literatura idealistă și cea realistă. Simplificînd chestiunea și înlăturînd titlurile, pentru mulți din noi obscure, ale cărților cenzurate de popă și de bărbier, rămînem cu doi autori țintiți nu fără sfială de Cervantes și anume Bojardo și Ariosto. Aceștia dezvoltaseră plastic combinarea ciclului eroic carolingian cu cel al Mesei Rotunde și, în poemele lor, întreprinderile eroice sînt mereu întretesute cu miraculos magic, vrăjitorii, călătorii aeriene, maritime și goana după cîte o prințesă adorată precum Angelica. „El cura” vorbește cu o nedreaptă lipsă de stimă față de Ariosto, căruia îi tolerează doar limba literară. Astfel, amenință el, „dacă-l găsesc aci și vorbește în altă limbă decît a sa, nu-i voi face nici un hatîr”. Prin urmare, Cervantes respinge basmul de Renaștere. Cam tot ce făptuiește Quijote e o persiflare a ariostismului. Don Quijote trăiește într-o lume de cavaleri și păstori, adoră o Dulcinea, se crede victima permanentă a vrăjitorilor, combate cu giganții (prefăcuți fie în mori de vînt, fie în burdufuri cu vin), vede într-o peșteră pe Merlin, pe Durandarte, zboară la distanțe incalculabile pe un cal de lemn, zărind pămîntul cît o

alună, și în fine ia hotărîrea să înnebunească întocmai ca Orlando „*furioso*“, în care scop își lasă pantalonii și face tumbe pășind pe mîini cu picioarele în sus.

Principiul estetic, în numele căruia Cervantes combattea literatura de tip ariostesc (uitînd că ea aparține poeziei curate și că în limitele acesteia este ea însăși realistă), era acela al imitației naturii. Părerile literare ale lui Cervantes par a fi acelea ale canonicului discutînd cu „*el cura*“, atunci cînd Quijote va fi adus acasă într-un coteț tras de boi. „*El cura*“ detesta comediile pline de „*disparates*“, de absurdități, ca și cărțile de cavalerii, trecînd peste unități, în loc de a fi „*oglină a vieții umane, exemplu de bune moravuri și imagine a adevărului*“. Cervantes vrea o literatură întemeiată pe verosimil, încărcată de observație morală și socială, cu eroi pozitivi și critică a celor negativi, fiindcă numai astfel o literatură poate fi educativă și exemplară, „*ejemplo de las costumbres*“. Creatorul lui don Quijote este, așadar, unul din părinții realismului și ca atare foarte aproape de noi. Spre a face dorit verosimilul și a dezgusta de fabulos a inventat un nebun făcînd tot soiul de isprăvi rizibile.

Că don Quijote este inițial un erou ridicul, deci negativ, pare sigur. Totuși, prin forța creației și nu mai puțin prin sensuri adiacente, date de autor, el devine în mare măsură un erou pozitiv, luînd în exegeză proporții uriașe și atîngînd, după unii, culmile sfînteniei. Unii au ajuns la concluzii periculoase, exaltînd în el aventura iraționalistă, nebunia ca regim de viață, din care ni s-au tras rele abia vindecate. O cunoaștere și o etică bazate pe absurd nu sînt în opera lui Cervantes, eminamente raționalistă, cum e și firesc la un om care cultivă natura, însă figura lui don Quijote e profundă ca și a lui Faust și plină de contradicțiile firii.

În primul rînd, faptul de a lua un nebun drept erou al unei cărți nu-i un simplu accident. Adevăratul poet,

zice Platon, prin gura lui Socrate, în *Ion*, este acela care-și pierde uzul rațiunii, ieșindu-și din minți, ca și coribanții Cybelei dantînd. Poezia e un efect al freneziei, nu al artei, un semn al harului divin și adesea zeul alege, spre a-și cînta cîntecul, pe cel mai mediocru poet. Aceasta e în fond și franciscana sărăcie cu duhul. Sfîntul Francisc și ciraolii săi fac lucrurile cele mai descreierate, între care a merge goi nu e cel mai grav. Sfîntul Francisc poruncește fratelui Maseo să se învîrtească la o răscruce de drumuri pînă ametește și să ia calea către care cade. Legenda pomeneste de fratele Ginepro, care taie piciorul unui porc viu ca să facă gustul unui bolnav. Jacopone da Todi, adevărat don Quijote monahal, laudă ca semn de înțelepciune „nebunia“ :

„Senno me pare e cortesia — empazir per lo bel Mesia“.

Metoda frenetică era și a lui Dante, care zicea :

*„Io mi son un che quando
Amor mi spira, noto, e a quel modo
Che ditta dentro, vo significando“.*

(Eu sînt unul care, cînd Amor mă inspiră, înseamnă, și în chipul în care îmi suflă înăuntru, scriu.)

Sărăcia cu duhul se exprimă în Renaștere prin ideea „ignoranței“, în înțelesul de mărginire a spiritului în favoarea cunoașterii frenetice. Giordano Bruno ridică în slavă asinitatea și nebunia și afirmă că cei ignoranți sînt adevărații învățați „*per ridursi a quella gloriosissima asinitate e pazzia*“. Și închină versuri asinului. Cusanus își intitulează *Idiota* trei din dialoguri.

Este evident că naivitatea schilleriană, teoria copilăriei din *Über naive und sentimentalische Dichtung* este o poziție înrudită cu nebunia și asinitatea. Geniul se semnalează prin „*Simplicität*“. Schelling face în *Über die Seele* distincție între suflet (*Seele*) și *der Geist* (spi-

ritul sau mai bine zis inteligența). Suflul e spirital universal, participarea noastră în substanța divină. Nu există boli sufletești, ci numai boli intelectuale, în acest sens că se poate întrerupe contactul între inteligența rațională — *Verstand* — și *Seele*, adică între cunoașterea relativă și divinitate, care e Știința însăși. Noi sîntem în fond niște nebuni, întrucît esența spiritului nostru este iraționalul, divinul. Nebunia nu se naște, ci izbucnește afară, „*tritt nur hervor*“, genialitatea însăși fiind o formă de pasivitate delirantă, un „*pati Deum*“. De unde observarea că oamenii care n-au un grăunte de nebunie sînt deci și sterili, separați cu totul de Demon. „*Nullum magnum ingenium sine quadam dementia*.“

Toate aceste aberații idealiste, luate ca simple metafore, spun unele adevăruri. Ar fi cu totul ciudat că Giordano Bruno, om al vremurilor noi și panteist, și Erasm, autor al unui elogiu burlesc al nebuniei, să facă profesie de misticism. În realitate, ei luptau contra dogmatismului scolastic și papal ce ținea știința pe loc și recomandau o reconsultare a zeului care pentru ei era natura. Oamenii trăiesc din idei primite și a sări peste ele pare o nebunie și nu e decît un act sănătos de regenerare a cunoașterii. Mania rațiocinantă și îndepărtarea de natură, iar nu raționalismul, combătea Erasm în *Elogiul nebuniei*. Gîndul lui, ca și al lui Cervantes, merge către vîrsta de aur cînd nu erau nici reguli, nici gramatică și oamenii trăiau călăuziți de instincte. „*De fapt — zice Erasm — la ce ar fi slujit în acele vremuri gramatica? Nu exista decît un limbaj, și oamenii îl vorbeau numai ca să se înțeleagă.*“ Azi ne-am depărtat de inocența primitivă și gramatica ne sufocă. Cît despre actul creației, este învederat că el nu e suma exactă a unor momente de reflecție tehnică, ci un proces viu și spontan ca și viața însăși. Cine exagerează deliberația în artă și ignoră explozia produsului latent al experienței proprii, cade în formalism. Nebunia e țîșnirea

Impetuoasă și neprevăzută a țițeiului din sondă, după ce pământul a fost sfredelit cu grijă. În scurt, nebunia nu e absurditate, antiteza rațiunii, ci natura, dușmana dogmelor. Creația frenetică decurge conform naturii și deci și rațiunii.

În istoria lui Cervantes sînt, în spiritul celor de mai sus, doi nebuni, don Quijote și Sancho Panza, în mod greșit acesta din urmă considerat ca expresia bunului simț. „*Nu mă mir atît de nebunia cavalerului — spune bărbierul —, cît de simplitatea scutierului.*” Sancho e un „simple“, un „bobo“, un om sărac cu duhul, un monument de asinitate, în definiția lui Giordano Bruno. Prin el grăiește natura, însă neînnobilată de eforturile intelectului, natura primară ce n-a atins culmile umanismului.

Să examinăm puțin cazul lui Quijote. Sub aspect teoretic, el este nici vorbă un bolnav. Suferința lui constă în faptul de a nu putea recepta și interpreta just realul, morbul lui e halucinatoriu. Cîteodată delirul este de percepție, alteori de interpretare. Astfel morile de vînt i se par giganți, dar țărâncă arată așa precum este, îngrozitor de urîtă. De data aceasta Quijote socotește a fi obiectul unei vrăji care îi răpește adevărata aparență a lucrurilor. În rezumat, don Quijote are crize ale noțiunii de real pe care îl înlocuiește cu un ideal. Faptul se explică în felul următor: don Quijote crede în tradiția cavaleriească așa cum un om de știință modern crede în legile naturii. El este un scolastic, pentru care ceea ce stă scris rămîne inatacabil. Prin asta, nobilul hidalgo merită risetele noastre. Dar totdeauna Quijote nu e mulțumit de prezent și, fiindcă are în minte o imagine utopică a lumii, o proiectează asupra realului și-l alterează. Quijote nu vede lumea așa cum este, ci așa cum ar trebui să fie din unghiul lui de vedere. Ar voi ca femeia să fie dumnezeiesc de frumoasă și acest lucru nu-i imposibil printr-o lungă efortare eugenică a uma-

nității. Deocamdată, eroul nu poate suporta urfîbul și atunci îi substituie himerele sale. El este o Madame Bovary. Pe aceasta, cărțile au dezgustat-o de oamenii prozaici ca dr. Bovary și i-au deșteptat imaginea unui bărbat desăvîrșit. Și cînd dă de un ins puțin deosebit îl crede amantul perfect, în timp ce acela nu-i decît un aventurier. Dacă don Quijote ar privi realul în față și ar căuta să-l îndrepte în măsura puterilor sale, ar fi omul nostru. Dar la el determinarea momentului istoric este defectuoasă, în asta constînd, în cîmpul teoretic, nebunia sa.

În ordinea practică, totuși, nebunul Quijote e vrednic de stimă. Întîi de toate, abhoră turnul de fildes. Preotul, bărbierul, sînt oameni sedentari, horațieni lași, care nu vor să părăsească tihna satului și a căminului lor. Ei fac eforturi să aducă și pe Quijote la orizontul lor îngust. Don Quijote se dedică binelui public, misiunea sa fiind să ajute pe cei în suferință, să ridice pe cei căzuți, să repare nedreptățile, să pedepsească insolenta. Literatura spaniolă a ridiculizat „la honra” și „el pundonor”, amorul propriu exagerat al feudalului. Quijote nu respinge acest sentiment, devenit la el o însușire propulsivă: „Vreau să spun, Sancho, că dorința de a agonisi faima este activă în cel mai înalt grad... Cine a făcut.... pe Cezar să treacă Rubiconul?... Cine a găurit navele și i-a lăsat pe uscat, despărțit cu ape, pe vitejii spanioli călăuziți de înțeleptul Cortes, în lumea nouă?” Quijote are nobila dorință de a se evidenția prin fapte nobile. „Intențiile mele — mai spune — le îndrept mereu către scopuri bune, anume de a face bine tuturor, și rău nimănui.” E de observat că nebunul vorbește ca filozoful cel mai rezonabil, încît cei care îl cunosc spun că e un „cuerdo loco”, un înțelept nebun, sau un „loco que tira a cuerdo”, un nebun care trage a înțelept.

Actele de demență ale eroului, abstrăgînd de la erorile de percepție, sînt fapte eminente ale unui erou

pozitiv. Quijote crede morile de vînt giganți și pornește împotriva lor. Giganții sînt răi și teribili și de altfel aripile morilor în sine reprezintă un serios obstacol. Prin urmare, cu sau fără eroare, Quijote e un viteaz. Două turme de oi și de berbeci ridică nori mari de pulbere și Quijote crede că sînt armatele împăratului Alifanfaron și regelui Pentapolin. Se repede cu lancea, deci e un viteaz. Doi lei grozavi sînt duși de un dresor în cușcă. Quijote ordonă, spre spaima tuturor, să li se dea drumul ca să se bată cu ei. Dresorul deschide ușa de la cușca leului bărbat și eroul nostru înaintează. Din fericire leul cascadează și refuză a ieși. „*E nebun*“, zice despre Quijote un alt hidalgo. „*Nu e nebun — răspunde Sancho — e îndrăzneț.*“ Quijote ajunge la o apă și se urcă cu Sancho într-o barcă fără visle, pe care o consideră vrăjită. Barca e aproape să se izbească de roțile unor mori. Sancho dîrdîie de frică, Quijote este calm. Au noroc, însă primejdia a fost mare. Cu astfel de însușiri a descoperit America Cristobal Colón. Quijote dă de o peșteră. Stoluri mari de corbi îl doboară la pămînt, la gura ei. Eroul nu se înfricoșează ci intră. Se poate o mai fericită tărie sufletească pentru un explorator! Ducele își bate joc de Quijote. Îi înscenează venirea unei delegații de femei cu barbă, care îl roagă să ridice vraja unor îndrăgostiți prefăcuți în maimuță și crocodili de metal la o distanță de mii de leghe. Quijote se urcă pe un cal de lemn care în socoteala lui străbate aerul în chip fulgerător. Întrucît crede că isprava este periculoasă, Quijote este un om curajos, apt pentru cele mai înalte experiențe științifice. Ceea ce pare dificil omului comun, don Quijote e totdeauna gata să întreprindă, cu o curiozitate nesecată. „*Todas las cosas que tienen algo de dificultad te parecen imposibles*“, reproșează el lui Sancho, a cărui curiozitate este asinescă. Quijote e dotat cu marile însușiri ale cercetătorului naturii și dacă s-ar putea vindeca de delirul de percepție,

păstrându-și curiozitatea și curajul, ar fi azi un cuceritor al forțelor universului.

Ca mulți alți scriitori spanioli, Cervantes a strecurat idei democratice, punându-le însă cu prudență în gura unui nebun iresponsabil. Atît de mîndrul hidalgo nu face caz de nașterea sa. Pentru el „villano” și „caballero” sînt simple conformații etice, fără prăpastie între ele. Purtarea lui afaibilă cu oricine, și modestă, încîntă pe toată lumea. Toți sînt pentru el cavaleri, dacă se arată dezinteresați, caritativi și cu respect pentru eroii vestiți. Cînd i se atrage atenția că Dulcinea del Toboso ar fi o simplă țărancă, măturisește că chestiunea spiței „*importa poco*”, fiind de ajuns, „*much a hermosura y la buena fama*”. Ideea nobleței de merit revine des în *Don Quijote*. Dorotea, rugîndu-se de don Fernando s-o ia în căsătorie, adaugă: „...și dacă ți se pare că-ți vei înjosi singele amestecîndu-l cu al meu, află că puține sau nici o familie nobilă nu este pe lume care să nu fi făcut drumul ăsta și că noblețea ce se caută la femei nu e aceea care constă în descendențele ilustre; mai ales că adevărata nobleță stă în virtute”. Quijote întilnește un țaran bogat, Juan Haldudo „*el rico*”, bătînd crunt un băiat de cincisprezece ani, care îi ceruse simbria. Chia-burul este o figură apărînd des în literatura spaniolă. Noblețea de singe sărăcea, burghezia urbană și rurală îi lua locul. *El alcade de Zalamea* al lui Calderon e un astfel de țaran avut, dirz, colțos, căpătînd caracter de clasă stăpînitoare, păstrînd totuși ura față de gentilomi. Țăranul lui Cervantes e numai un avar. Quijote ia apărarea băiatului, ordonă țăranului să plătească și pleacă. Țăranul nu plătește, bate din nou pe băiat și totul rămîne aici. Ba încă victima blestemă intervenția binefăcătorului nechemat. Gestul lui don Quijote apare simpatice, dar utopic.

Quijote face gesturi răsturnînd complet ordinea legală și pentru care e și urmărit de stăpinire. Trecînd un con-

voi de galerieni, îi ajută să fugă. „Nu e bine — declară el — ca oamenii onorabili să fie călăii celorlalți oameni.” Asta e curată revoluție și fără îndoială eroul ar fi participat la orice răsturnare a unui regim vechi bazat pe inegalitate și prepotență. „Cum — strigă el scandalizat când vin să-l ridice — *numiți hoț de drumul mare pe cine-dă libertate celor puși în lanțuri?*” Quijote are politica lui, pe care o vom vedea îndată. Exaltatul hidalgo spune cuvinte din care unii ar putea infera că Cervantes era puțin comunist. Mîncînd ghindă (în Spania mi se pare că ghinda e comestibilă), eroul visează o societate fără proprietate individuală: „...*Fericită eră și fericite veacuri acelea cărora anticii le-au pus numele de aurite; și nu fiindcă în ele aurul care se prețuia atîta în era noastră de fier s-ar fi agonisit atunci fără trudă, ci pentru că atunci cei care trăiau în ele ignorau vorbele al tău și al meu*”. Nu poate fi vorba decît de un comunist utopic și idilic, nicidecum de unul de producție, un soi de țară de Xauja, unde oamenii se desfătează și culeg fructe din pom. Un erou al lui Lope de Rueda visa și el o astfel de țară, unde oamenii care muncesc sînt bătuți și dimpotrivă, cei care dorm capătă simbrie. Acolo e un rîu de miere în care cad gogoși din pomi, zicînd „îmbucă-mă, îmbucă-mă”.

Pare sigur că Cervantes, oricît de hidalgo era, nu gusta împărțirea pe clase a societății și mai ales aroganța aristocrației. Este deosebite, observă don Quijote, între cavalerii de la curte care stau în apartamentele lor și colindă lumea pe loc, cu ochii pe hartă, și cavalerii rătăcitori care suferă elementele cerului. Un cavaler rătăcitor trebuie să fie astrolog, ca să se orienteze după stele, matematician, potcovar, grăjdar și în afară de asta să fie cast în gînduri, onest în vorbe, liberal în opere, viteaz în fapte, răbdător în necazuri, milos cu cei nevoiași și păstrător al virtuții, chiar de-ar fi să-l coste viața

apărîndu-și-o. Quijote concepe cavalerul ca un om desăvîrșit pus în slujba umanității și într-asta e sublim.

Fată de acest cavaler, ducele care găzduiește pe Quijote și pe Sancho apare ca un amator de petreceri ignobile, în lipsă de ocupații mai serioase. Căci cum e cu puțință, oricît s-ar imita *Halimaaua*, ca niște aristocrați să petreacă cu atîta liniștită inconștiență împreună cu slugile pe seama unui om onest și bolnav la minte și a unui țaran simplu? Lucrurile întrec orice măsură. Quijote e spălat pe-barbă cu săpun, iar Sancho cu apă murdară, pisici cu zurgălăi introduse în odaia cavalerului rătăcitor îi zgîrie fața și nasul în mod îngrozitor. Nu-i de mirare că, cu toată hrana bună, Quijote se plictisește curînd și pleacă făcînd elogiile libertății: „*Libertatea, Sancho, este unul din cele mai prețioase daruri pe care cerul le-a făcut oamenilor; nu prețuiesc cît ea tezaurele pămîntului și ale mării: pentru libertate și pentru onoare, poți și trebuie să-ți pui viața în joc...*” „*Fericit acela — mai zice — căruia cerul i-a dat un colțuc de pîine fără să fie obligat a mulțumi altcuiva decît sieși.*” Antipatia pentru viața curtenească și-au exprimat-o mulți scriitori, printre care mai ales Antonio de Guevara, cunoscut nouă prin *Ceasornicul domnilor*, tălmăcit de Nicolae Costin.

Știm că Sancho Panza e făcut în glumă guvernator al unei pseudoinsule, prilej pentru don Quijote de a-i împărtăși sfaturi foarte cuminți și pentru Sancho de a da dovezi de bun-simț; don Quijote nu respinge ideea de a fi împărat, pe care trebuie să o interpretăm în sensul dorinței de a-și lua cele mai mari responsabilități civice. Machiavel era comentat de toți și metoda lui cu veleități științifice de a guverna, însă în contradicție cu morala, ridica proteste. Se va vorbi în secolul al XVII-lea de disimulația onestă și de principele creștin. Un astfel de prinț visează, de altminteri, și don Quijote, în înțelesul de

a nu face răul sub pretext de a promova ordinea publică, Virtutea și mizericordia să fie precepte călăuzitoare :

„Fii cu compătimire față de lacrimile săracului ; și mai cu dreptate decît spusele celui bogat.

Cînd se poate și trebuie să se facă uz de echitate, nu apăsă cu toată strășnicia legii pe vinovat, căci falma judecătorului aspru nu e mai mare decît a celui milos.”

Cîteva cuvinte despre Sancho. Acesta este lacom, interesat, fricos, fără imaginație, șiret, plin de un bun-simț cam pedestru, analfabet, turnîndu-și inteligența naturală în proverbe. Dar e cucerit de firea aventuroasă a lui don Quijote și este credincios (*„io soy fiel“*). Că ar avea mai multă rațiune decît Quijote, nu se poate spune, nobilul hidalgo e o mină de înțelepciune. Și afară de asta Sancho, care tremură într-o barcă pe o apă lină, spre scandalizarea stăpînului său, n-ar fi nici Columb, nici Cortes. Quijote însă da. Sancho respectă și el natura și are groază de complicații. Comedia cu doctorul care nu-l lasă să mănînce e de tip molieresc. Ca guvernator, Sancho rezolvă nastratinește cîteva chestiuni mărunte, însă nu vede mare, n-are idei constructive și deci în fond nu poate întemeia o civilizație. Afară de asta, e poltron. Cînd din ordinul ducelui se simulează un atac inamic, Sancho se îmbolnăvește de frică și lasă baltă guvernămîntul. *„Eu — zice el într-un loc — sînt un om pacific, blînd, potolit, și știu să înghit orice injurie fiindcă am nevastă și copii de hrănit și de crescut ; așa că să știu domnia-ta, nu fie cu supărare că eu nu pun mîna sub nici un chip pe spadă, să lupt nici cu om prost, nici cu cavalier.”* Acest pacifism frizează trădarea, căci cînd patria e în primejdie se cuvine să o aperi. Don Quijote, dimpotrivă, e foarte combativ, fără a fi războinic. Armele, după el, au *„drept obiect și scop pacea care e cel mai mare bine pe care oamenii îl pot dori în această viață“*. Artileria i se pare o invenție diabolică și de aceea binecuvîntează secolele care n-au cunoscut-o.

Ce este, în definitiv, don Quijote? Un suflet mare, cheltuindu-se într-o direcție himerică, pentru că nu e capabil, apăsător de prestigiul cărților, să facă analiza justă a prezentului. Ce e Sancho? Un om simplu, în stare a urma un exemplu grandios, care însă e purtat pe drumuri nebuloase. Astfel, unii din noi, azi, ne irosim forțele luînd drept viabile lumi dispărute și ne batem cu fantasmеle, cînd deschizînd ochi mari asupra realității istorice putem să ne cheltuim puterea de creație în promovarea binefăcătoare pentru patrie a noului ideal de viață, ridicat pe studiul naturii și pe sfințenia muncii obștești, izbăvite pentru totdeauna de exploatare.

Cervantes, bolnav de hidropisie, muri la 23 aprilie 1616. Fu înmormîntat, fără lespede care să arate locul, în minăstirea Ordinului al III-lea franciscan din Madrid. Cercetările făcute de Academia spaniolă în 1870 n-au putut determina locul exact, dar au ajuns la încheierea că el se afla în „Calle de Cantarranas“. Ce importanță are un pumn de țărînă? Din el au ieșit făpturi ce străbat veacurile și ocolesc pămîntul. În chip firesc se poate întreba cineva dacă între figura umilului soldat și percepător și aceea a fantasticului don Quijote este vreo înrudire. Nu este obligator ca creatorul să semene cu eroii săi. Și totuși există, pe lîngă un autoportret verbal din prologul la *Nuvelele exemplare*, un portret al lui Cervantes făcut de Juan de Jaurequi și care ne arată, chiar mai mult decît un hidalgo inspirat, imaginea unui „grande“, a unui „duque“. Ți se pare cu neputință ca un astfel de om să meargă pe catîr și să vînză pesmeți la mateloți. Fruntea este de o înălțime nebună, privirile sînt distante, ironice, nasul coroiat, mustățile lungi, lăsate peste o gură mică orgolioasă. Acest cap exaltat este înfipt într-o imensă coleretă scrobită, făcînd meandre albe și nu e umbrit de nici o melancolie. Ochii sînt „alegres“, voioși, plutind mîndri și încrezători peste tristețile vieții. Îndată mi-a răsărit înainte chipul înrudit moralmente al

lui Alexandru Macedonski, cel mai cervantesc din galleria fizionomiilor literare române, și mi-au răsunat ca o nimerită inscripție la portretul perceptorului hidalgo, versurile poetului român :

*„Eram puternic împărat,
Rideam de orice dușmănie.
Prin suflatească poezie
Domneam de soartă ne-ncărcat,
Eram puternic împărat.“*

G. CĂLINESCU

TABEL CRONOLOGIC

1547 S-a născut la Alcala de Henares, în ziua de 7 sau 8 octombrie, Miguel de Cervantes Saavedra, ca fiu al lui Rodrigo de Cervantes și al Leonorei de Cortinas. A fost botezat la 9 octombrie.

1552 Oficialitățile spaniole iau primele măsuri împotriva romanelor cavalierești, pe care mai târziu Cervantes le va vesteji și parodia în *Don Quijote*. O lege apărută în acest an interzice imprimarea și difuzarea lor în Lumea Nouă.

1555 Curțile parlamentare — cortes-urile — decreteză ca romanele cavalierești să fie arse în piața publică, ceea ce nu împiedecă, totuși, continuarea producției lor abundente, care nu va înceta decît o dată cu compromiterea definitivă a genului, prin *Don Quijote*.

1562 Se naște la Madrid marele adversar al lui Cervantes, celebrul dramaturg Lope de Vega.

1568 Prima dată cînd apare publicat — într-un cadru colectiv — numele lui Cervantes. Cu ocazia morții Isabellei de Valois, soția lui Filip al II-lea, fostul dascăl al scriitorului,

Juan López de Hoyos, publică o culegere de poezii ale elevilor săi, poezii scrise în limba latină și spaniolă. Printre acești tineri colaboratori apare și Cervantes cu un sonet, patru *redondillas*, o *copla* și o elegie în terține.

1568 Fiind insultat, îl rănește cu arma pe Antonio de Sigura, și își găsește un refugiu în suita cardinalului de Acquaviva, care venise temporar în Spania cu o misiune diplomatică din partea Papei.

1569 Cervantes se află în Italia, în serviciul numitului cardinal.

1570 Intră în rândurile armatei spaniole din Italia, și anume în unitatea lui Diego de Orbino. Pe vară se îmbarcă la Napoli pentru o primă campanie, și se întoarce să ierneze în acel oraș.

1571 Don Juan de Austria termină preparativele militare împotriva turcilor. Împreună cu compania sa, Cervantes se îmbarcă în ziua de 15 septembrie pe galera „La Marquesa“, pentru a pleca pe front. În ziua de 7 octombrie ia parte la celebra bătălie de la Lepanto, unde, deși bolnav de friguri, stăruie să lupte. Aici a căpătat două răni la piept, și una la brațul stâng, de care a rămas infirm toată viața.

1572 Vindecat, după o lungă convalescență, Cervantes este înrolat, din luna aprilie, în regimentul de sub comanda lui Lope de Figue-

roa, și la parte la campaniile din Corfu și Navarin.

1573 Participă la expediția lui Don Juan de Austria împotriva Tunisului, ilustrându-se în acțiunea de cucerire a acestui oraș.

1574 În cadrul unității sale militare, Cervantes își face serviciul la Genova și în Lombardia. Mai târziu se află în Sicilia.

1575 La 18 iunie obține eliberarea de sub arme din partea lui Don Juan de Austria. Pregătindu-se să se întoarcă în Spania cu scrisori elogioase de recomandatie, Cervantes se imbarcă pe galera „El Sol.” La 26 septembrie, ambarcația se vede atacată de o escadră de pirați berberi, în frunte cu albanezul Mami. Este dus captiv la Alger, împreună cu fratele său Rodrigo și cu toți ceilalți spanioli care se aflau pe corabie. Pirații puneau cel mai mare preț pe captura lui Cervantes din cauza scrisorilor de recomandatie găsite la el, cu semnătura lui Don Juan de Austria.

1577 Cu mari sacrificii, familia nu reușește să-l răscumpere decât pe fratele său Rodrigo, în cursul lunii august. La 20 septembrie, el crede apropiată sosirea corabiei eliberatoare, promise de Rodrigo, și se ascunde, cu alți fugari, într-o grotă din apropierea țărmului. La 28 septembrie corabia făgăduită își face apariția în larg, și lansează o luntre, care să-i ia pe captivi. Luntrea este, însă, interceptată de mauri, și tentativa eșuează. Prin trădare, la 29 septembrie complotiștii sînt prinși

În grotă, și Cervantes trece prin cele mai aspre încercări.

Cervantes captiv adresează o scrisoare în versuri lui Mateo Vázquez, secretar al lui Filip al II-lea, arătînd slăbiciunea turcilor și necesitatea de-a li se da o lovitură decisivă.

1578 La 17 martie, tatăl lui Cervantes face un demers oficial pentru eliberarea fiului său. Ca urmare a acestui demers, ducele de Sesa înaintează la 25 iulie un raport elogios, în care arată că nefericitul captiv merită toate diligențele regelui pentru a-și redobîndi libertatea. Între timp tatăl său moare.

1579 La 31 iulie, mama și sora lui Cervantes încredințează trei sute de ducăți călugărilor din ordinul Misericordiei, prin intermediul cărora se duceau tratativele pentru eliberarea captivilor din Alger. Această sumă trebuia să contribuie la prețul răscumpărării.

1580 La 18 ianuarie ele obținură de la rege licența unei expediții de mărfuri de la Valencia la Alger, urmînd ca, din beneficiul obținut prin vînzarea lor, să se completeze suma necesară răscumpărării. Cele două solicitante nu s-au ales, însă, decît cu șaizeci de ducăți. La 29 mai, frații din ordinul Misericordiei sosesc la Alger. Tratativele îi rețin multă vreme, din cauza prețului prea ridicat, ce li se cerea pentru răscumpărare. În sfîrșit, abia la 19 septembrie Cervantes este eliberat în schimbul a cinci sute de ducăți în aur. El mai rămîne, însă, cîtva timp, pentru a-și procura un document menit să spulbere unele

calomnii, ce i-ar fi putut dăuna în patrie. La 22 octombrie obține acest document, ce va fi apoi imprimat în peste treizeci de pagini și unde se relatează atât aventurile și suferințele lui Cervantes din timpul captivității, cât și nobleța sufletească și tăria de caracter, de care a dat dovadă în această îndelungă încercare. Pe la sfârșitul anului, după o absență de unsprezece ani, el se reîntoarce în Spania. Nu se duce, însă, direct la Madrid, la familia sa, ci, toată luna noiembrie precum și primele zile din decembrie, rămîne la Valencia, unde debarcase, pentru a reglementa problemele în legătură cu plata unor datorii.

- 1581 Se reînrolează în armată, așa cum făcuse și fratele său Rodrigo. I se încredințează o misiune în Oran.
- 1582 Ia parte la expediția din Azore, cu unitatea sa, care făcea serviciu în Portugalia.
- 1583 Se află la Madrid sau poate la Esquivias, mică localitate de lângă acel oraș. Pe la sfârșitul anului termină romanul său pastoral, *Galatea*. Sub acest nume este cîntată viitoarea sa soție, Catalina de Palacios Salazar y Vozdemiano.
- 1584 Apare la Madrid romanul *Galatea*. La 12 decembrie are loc căsătoria lui Cervantes cu Doña Catalina.
- 1583—1587 Cervantes se consacră, cu o mare fecunditate, primelor sale lucrări dramatice.

Inițiativa, atribuită lui Lope de Vega, de-a reduce la trei acte vechea *comédia* în cinci acte, este de fapt o inovație a lui Cervantes din această perioadă. Acum scrie el *Sultana turcilor*, *Bătălia navală*, *Ierusalim*, *Amarantul*, *Unica și viteaza Arsinda*, *Pădurea iubirii*, precum și tragediile *Numancia* și *Suferința din Alger*.

- 1587** Neputînd să trăiască din scris, Cervantes se stabilește la Sevilla pentru a-și câștiga pâinea prin alte mijloace. Magistratul Diego de Valdivia îl însărcinează să se deplaseze în localitatea Ecija, împuternicit să ridice, pentru serviciul regelui, grîul depozitat în grînarele eclesiastice din acea regiune, fapt care îi atrage excomunicarea.
- 1588** I se ridică excomunicarea. La 12 iunie Cervantes este numit comisar regal, însărcinat să colecteze provizii pentru flotă din diferite colțuri ale Andaluziei.
- 1590** Nemulțumit de această funcție ingrată, Cervantes face o petiție prin care solicită ocuparea unui post vacant în vreuna din coloniile spaniole din America. Cererea i se respinge.
- 1592** Semnează un contract cu Rodrigo Osorio, directorul unei companii de actori, însărcinîndu-se să-i furnizeze opt comedii, ce urmau a-i fi plătite cu cîte cincizeci de ducăți fiecare.
- 1595** La 7 mai este premiat pentru un poem scris cu ocazia canonizării Sf. Iacint.

- 1596 Scrie un sonet în legătură cu expediția con-
telui de Essex împotriva Cadixului.
- 1598 Scrie un sonet în care satirizează fastul și
pompa desfășurate la Sevilla cu ocazia mor-
ții lui Filip al II-lea.
- 1603 Se stabilește la Valladolid, împreună cu fa-
milia sa, de care fusese separat în tot timpul
funcției deținute de el la Sevilla. Trăiește în
sărăcie.
- 1604 Este terminată prima parte din *Don Quijote*.
La 26 septembrie, regele eliberează un per-
mis de publicare. Romanul este cunoscut în
cercurile literare mai înainte de-a fi tipărit.
Într-o scrisoare din acest an Lope de Vega
vorbește despre *Don Quijote* în termeni de-
preciativi.
- 1605 Pe la începutul anului apare *Don Quijote*
(prima parte) la editorul Juan de la Cuesta
din Madrid. După trei luni, același editor
scoate o nouă ediție, care urmează altor două,
ieșite, între timp, la Lisabona, și o precedă
pe cea care se va publica în curînd la Va-
lencia — în total, cinci ediții într-un singur
an. Impresionat de această operă, marele
dramaturg Guillen de Castro — supranumit
„Euripidele valencian“ — scrie, probabil
chiar în acel an al apariției (după presupu-
nerea lui J. Gil y Calpe), o comedie intitu-
lată *Don Quijote de la Mancha*, pe care, însă,
nu o cunoaștem decît dintr-o ediție din 1618.
În noaptea de 27 iunie, un cavaler cade rănit
mortal la poarta locuinței sale. Cervantes

este arestat împreună cu familia sa, dar în curînd eliberat.

1606 Reședința curții spaniole se mută de la Valladolid la Madrid. Se pare că faptul a atras și o mutare a lui Cervantes în noua capitală. În luna iulie se deplasează temporar la Sevilla, pentru a lua parte la un turnir poetic, anume la un concurs de poezie improvizată. Se crede că Cervantes a fost secretarul acestei serbări, făcînd parte din comitetul ei de organizare.

Licențiatul Francisco Porras înserează, într-o culegere de povestiri, trei din nuvelele lui Cervantes, pe care el le scrisese dinainte, la Sevilla, și le păstrase în manuscris. Aceste nuvele sînt : *Mătușa închipuită*, *Gelosul nestăpînit*, *Rinconete și Cortadillo*.

1608 Cervantes supraveghează tipărirea unei noi ediții a lui *Don Quijote*, apărută în acel an, ediție considerată ca oferind textul cel mai autentic.

1609 Filip al III-lea semnează un decret prin care obligă aproape întreaga populație arabă (circa un milion) să părăsească Spania în cîteva zile. De acest eveniment se leagă toate episoadele cu arabul Ricote și cu fiica sa, episoade care vor apărea în partea a doua din *Don Quijote*.

1610 Cervantes speră într-o îndreptare a precarei sale situații materiale prin numirea ducelui de Lemos ca vice-rege al Napolelui. Se pare, însă, că a fost defăimat în fața acestui Me-

cena al timpului, cu care întreținuse legături, fiindcă speranțele sale s-au dovedit zadarnice.

1613 Publică o culegere de douăsprezece nuvele, sub titlul de *Nuvele exemplare* (sau *Romane exemplare*).

1614 Scrie marele poem *Călătoria în Parnas*, după modelul poetului italian Cesare Caporali.

Ideea lui *Don Quijote* îi este furată de un autor neidentificat — desigur un adversar al său. Acesta publică o „continuare“ a romanului, dată drept a doua parte, pe care Cervantes o anunțase de multă vreme, și la care tocmai lucra. Identitatea uzurpatorului literar se ascunde sub numele de Alonso Fernández de Avellaneda.

1615 Faptul îl îndurerează pe Cervantes și îl decide să grăbească încheierea romanului, terminat pe la începutul anului; partea a doua va vedea lumina tiparului la 30 martie. Tot în acest an, Cervantes mai scoate o culegere de *Opt comedii* (*Spaniolul cel fercheș, Casa geloziei, Temnița din Alger, Pehlivanul fericit, Marea sultană, Labirîntul iubirii, Întreținuta, Pedro de Urdemales*) și opt „entre-mes“-uri (*Judecata divorțurilor, Pehlivanul văduv, Alegerea de alcalzi din Dagaņço, Paza zeloasă, Vizcainul închipuit, Teatrul minunilor, Hrubă din Salamanca, Bătrînul gelos*).

După relatarea cenzorului Francisco Márquez, la 25 februarie, arhiepiscopul Bernardo

de Sandoval y Rojas, întorcînd vizita ce i-o făcuse ambasadorul francez, a găsit acolo mai mulți seniori din suita ambasadorului, care au atestat admirația de care, încă în viață, se bucura Cervantes în Franța și în alte țări. *Galatea*, *Don Quijote* (prima parte) și *Nuvelele exemplare* erau cunoscute și apreciate dincolo de granițele Spaniei. Cîrînd numitului cenzor, care se afla de față, informații despre persoana scriitorului, și aflînd de bătrînețea și sărăcia lui, unul din acei nobili francezi ar fi exclamat : „Cum de Spania nu îmbogățește un asemenea om în contul tezaurului public?“ La care un alt cavaler din suită ar fi dat următoarea replică : „Dacă ceea ce îl constrînge să scrie este nevoia de bani, atunci deie Domnul să nu mai ajungă niciodată bogat, pentru ca, prin operele sale, el, care este sărac, să îmbogățească lumea“.

Slăbit și bolnav de hidropizie, Cervantes lucrează cu greu la ultima sa operă, romanul de aventuri *Persiles și Sigismunda*.

1616 Sîmbătă, 23 aprilie, Cervantes încetează din viață.

Poetul valencian Gaspar Aguilar publică o comedie, *Negușătorul îndrăgostit*, care este o dramatizare a nuvelei lui Cervantes, *Curiosul nesăbuit*, nuvelă inserată în primul volum din *Don Quijote*.

1617 Apare postum *Persiles și Sigismunda*, publicat de văduva sa, Doña Catalina, căreia îi rămăsese manuscrisul.

1618 Prima traducere franceză a lui *Don Quijote*, datorită lui François de Rosset, care-și începuse probabil lucrarea pe cînd Cervantes se afla încă în viață.

Don Quijote în românește :

1839 *Don Chișot de la Manșa*, traducere de I. Eliade Rădulescu în *Curierul românesc*, după versiunea franceză a lui Florian (patrusprezece capitole).

1840 *Don Chișhot de la Mancha*, traducere de I.R. (Ion Eliade Rădulescu) după versiunea franceză a lui Florian, vol. I—II.

1881—1890 Traducere publicată succesiv în diferite numere ale *Convorbirilor literare* din acest interval, de către Șt. G. Virgolici, traducere efectuată, pentru prima dată, direct din limba spaniolă, dar care nu cuprinde decît șaizeci și unu de capitole (*Don Quijote* cuprinde integral o sută douăzeci și șase de capitole).

1906 *Aventurile extraordinare ale lui Don Chișot*, traducere prescurtată, fără nume de traducător, după o versiune neidentificată ; Colecția „Lectura“.

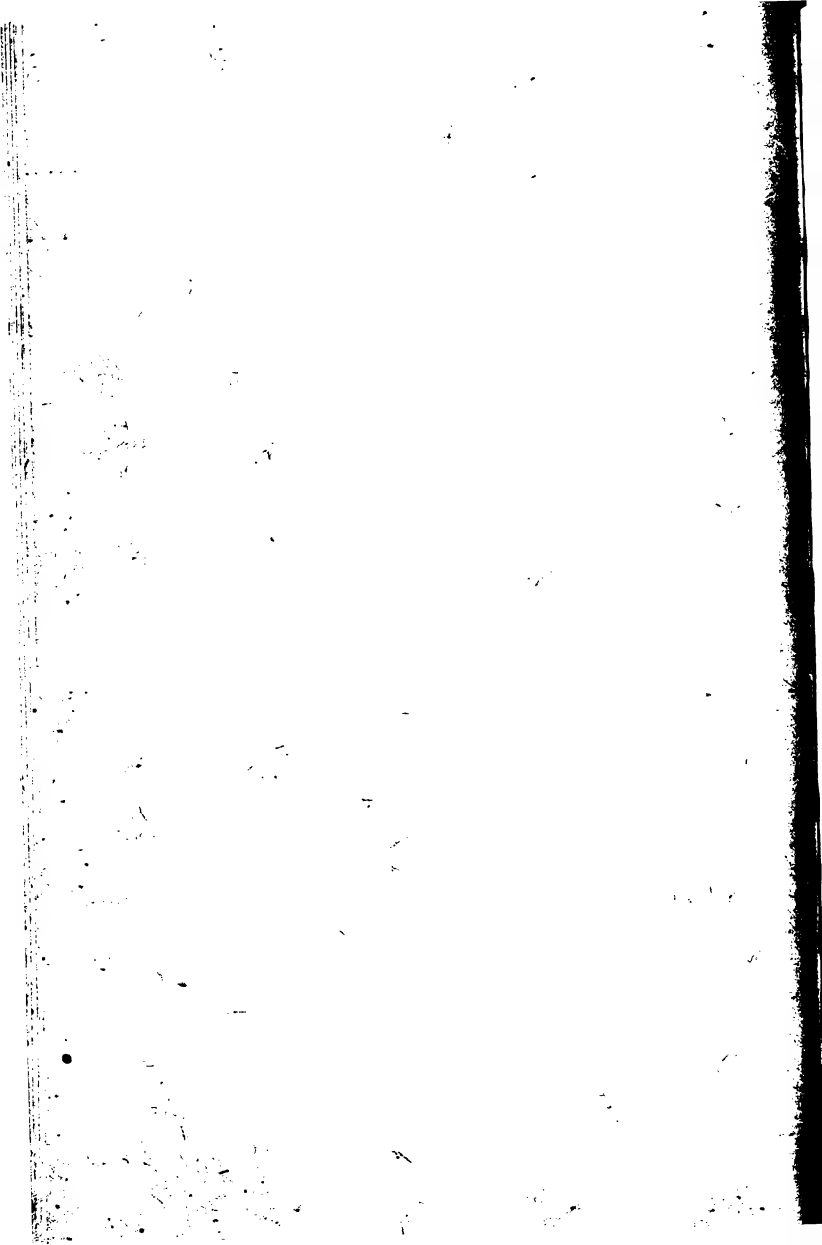
1910 *Viața și aventurile viteazului și nobilului Don Quijote de la Mancha*, traducere prescurtată (72 p.) de L.S. după o versiune neidentificată ; Edit. C. Sfetea.

- 1911 *Curiosul pedepsit* (povestire înserată în vol. I din *Don Quijote*), repovestită de I. L. Caragiale în *Românul* (I) din Arad.
- 1916 Fragment din *Don Quijote* (*Ce i s-a întâmplat cavalerului nostru când a ieșit de la han*), traducere de D. N. Ciotori în *Noua revistă română* (XVIII).
- 1920 Reeditarea traducerii prescurtate, din 1910, a lui L.S. ; Cartea Românească.
- 1936 *Don Quijote*, traducere integrală din limba franceză de Al. Iacobescu ; Ed. Cugetarea.
- 1936 *Minunata poveste a iscusitului hidalgo don Quijote de la Mancha*, traducere prescurtată (92 p.) fără nume de traducător, după o versiune neidentificată ; colecția „Biblioteca pentru toți“.
- 1944 *Iscusitul Don Quijote de la Mancha*, traducere parțială după originalul spaniol de Al. Popescu-Telega (douăzeci și unu de capitole — I—XXI — din vol. I) ; Fundația pentru Literatură și Artă.
- 1945 *Iscusitul Don Quijote de la Mancha*, traducere parțială după originalul spaniol de Al. Popescu-Telega (douăzeci și cinci de capitole — XII—XLI — din vol. II) ; Fundația pentru Literatură și Artă.
- 1957 *Iscusitul hidalgo Don Quijote de la Mancha*, traducere în ediție prescurtată după origina-

lul spaniol de Ion Frunzetti (partea întâi) și Edgar Papu (partea a doua); Editura Tineretului.

1965 *Don Quijote de la Mancha*, traducere integrală după originalul spaniol de Ion Frunzetti (partea întâi) și Edgar Papu (partea a doua); E.L.U.

EDGAR PAPU

NOTĂ

Această versiune a celor două părți ale romanului DON QUIJOTE, pentru prima dată tradusă integral în românește din originalul spaniol, a fost lucrată după ediția critică a lui Francisco Rodríguez Marín: EL INGENIOSO HIDALGO DON QUIJOTE DE LA MANCHA, Madrid, Ediciones de „La Lectura”, 1922.

Partea întâi a fost tradusă de Ion Frunzetti, căruia îi aparține și traducerea versurilor din ambele părți.

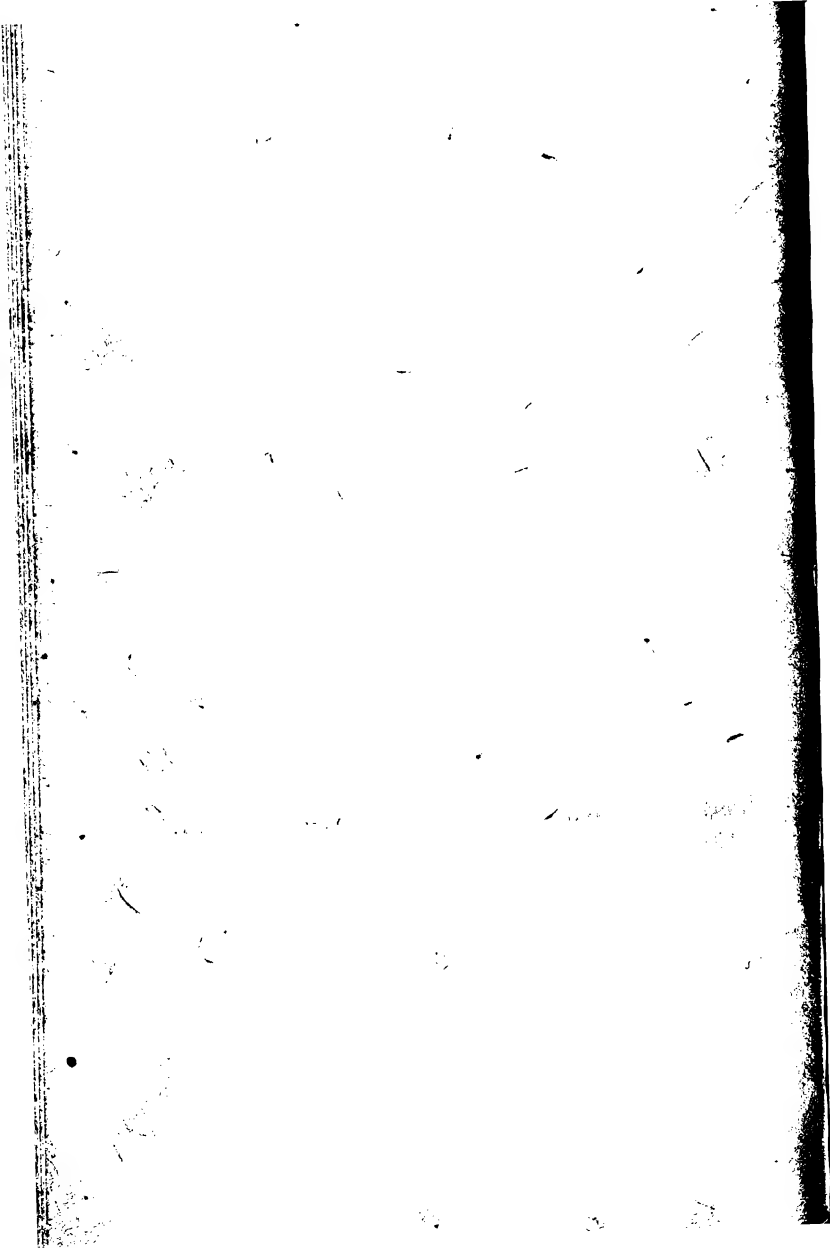
Partea a doua a fost tradusă de Edgar Papu, care a întocmit și tabelul cronologic.

Notele critice, filologice și istorice sînt alcătuite, pentru întreaga ediție, de Ion Frunzetti.

Ca prefază am ales studiul lui G. Călinescu: Cervantes din culegerea Scriitori străini, E.L.U., 1967.

Formatul colecției noastre ne-a obligat să reproducem în patru volume cele două tomuri masive ale romanului, apărute mai întâi în colecția „Clasicii literaturii universale” E.L.U., 1965.

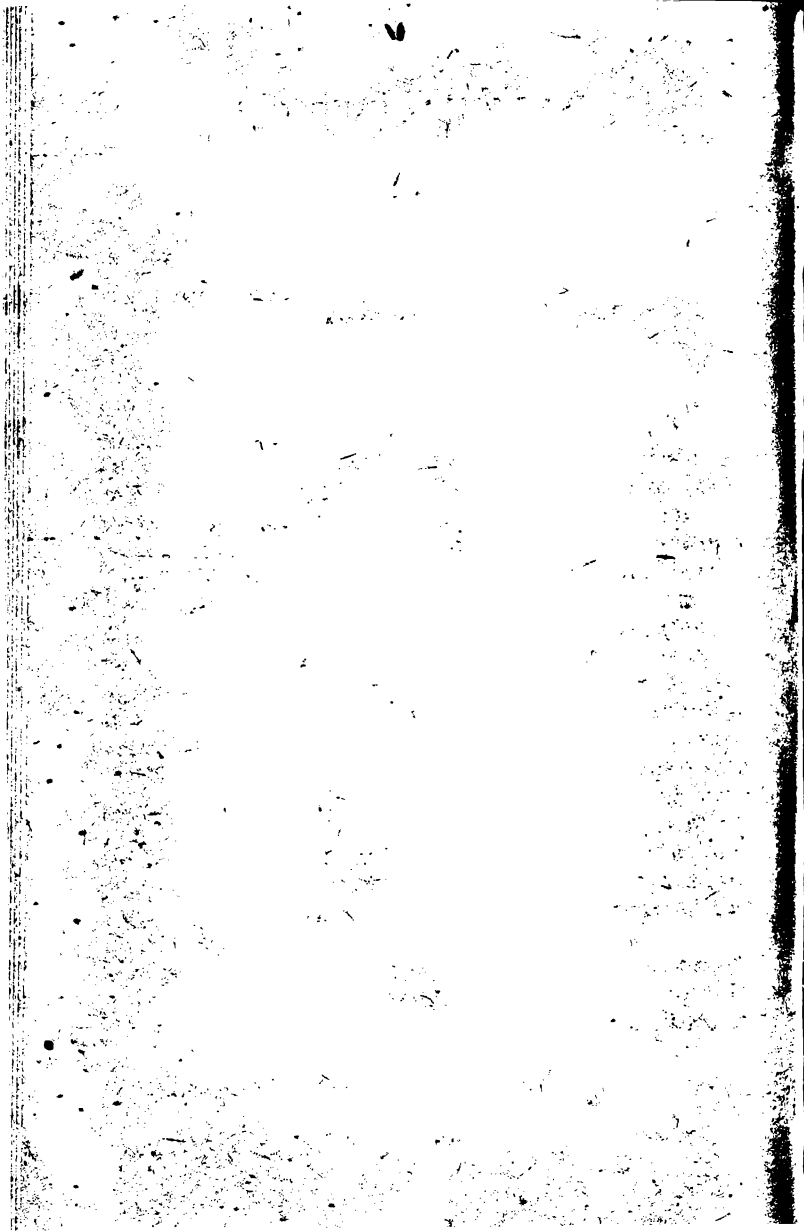
„BIBLIOTECA PENTRU TOȚI”

PARTEA ÎNTÎI

Traducere de
ION FRUNZETTI

CAPITOLELE I—XXVII

DUCELUI DE BEJAR

**Marchiz de Gibraleón, conte de Benalcázar
y Bañares, viconte de La Puebla de Alcocer,
Domn al oraşelor Capilla, Curiel şi Burguillos.**

Cu deplină încredere în primirea bună şi cinstea pe care o face Excelenţa-Voastră atîtor soiuri de cărţi, ca un principe înclinat a fi protectorul artelor frumoase, mai cu seamă al aceloră din ele a căror nobleţe nu se înjoseşte să slujească vulgului ori să-i fie spre cîştig, m-am hotărît să-l dau la lumină pe Iscusitul hidalgo Don Quijote de La Mancha, la adăpostul numelui ilustru al Excelenţei-Voastre, pe care o implor, cu toată smerenia cuvenită unei atît de mărite feţe, să primească bucuros a-l lua sub aripa sa ocrotitoare, pentru ca, la umbra acestui nume, opera, chiar lipsită de preţioasele podoabe ale eleganţei şi erudiţiei ce înveşmintă de obicei operele ticluite în cuhnia oamenilor cu mare ştiinţă de carte, să îndrăznească a înfrunta, sigură de sine, judecata aceloră care, nepăzind limitele impuse de ignoranţa lor, au obiceiul să condamne, cu mai multă asprime decît dreptate, munca altora : căci de-o fi să-şi plece înţelepciunea Excelenţei-Voastre urechea spre cinstita rugă ce-i fac, am credinţa că n-ar dispreţui puţina însemnătate a acestei atît de umile slujbe.

MIGUEL DE CERVANTES SAAVEDRA

PROLOG

Cetitorule lipsit de alte treburi, și fără să mă jur m-ai putea crede că tare-aș vrea să fie cartea asta, ca una ce-i odrasla minții mele, cea mai desfătătoare și mai înțeleaptă din câte s-ar putea închipui. Dar n-am avut cum face eu de-a-ndoasele decît cer legile naturii, că-n sinul ei făptura toată naște doar ce-i seamănă. Așa că, la ce să fi putut da ea născare, așa de stearpă și de lipsită de orice șlefuială a culturii cum îmi e biata minte, dacă nu istoriei unui plod uscat ca acesta, ațos și plin de toane și de hachițe, avan bătut de gînduri felurite, ce n-au trecut nicicînd altcuiva prin cap, cum se și potrivește să se nască un prunc a cărui zămislire s-a petrecut în temniță, unde-i la el acasă orice neajuns și unde-și fac cuiabar toate zvonirile lugubre ?

Răgazul tihnei, pacea deplină a locului, întinderea îmbietoare a cîmpiei, seninul cerului ori sursurul, izvoarelor și duhul împăcat, au deopotrivă merit dacă muze chiar mai sterpe se-arată rodnice și dau luminii lumii feți care s-o umple de uimire și de har. Se întîmplă cîte unui tată să aibă un fecior urît și neînzestrat în nici un fel, și dragostea ce-i poartă să-l orbească atît, cît să nu bage de

seamă ce de lipsuri are, ba să-i mai socotească și drept mînșenie ori drăgălășii cusururile, vorbindu-le cu mulțumire amicilor despre ele, ca despre tot atitea haruri și daruri ale acelui vlăstar. Dar eu, care, cu toate că par tatăl drept, nu-s decît tatăl vitreg al lui *Don Quijote*, nu vreau să fac cum face toată lumea, și nici cu lacrimile în ochi să mă rog ție, cum fac alții, iubite cetitor, să ierți sau să te faci a nu fi băgat de seamă ce neajunsuri vei găsi acestui fiu al meu, căci tu nu-i ești nici rudă nici prieten, și capul ți-e la locul lui pe umeri, avîndu-ți, ca și cel mai dăruit de ceruri, liberul tău arbitru; nu stai la ușa altuia să ceri pomană, și ești, la urma urmei, stăpîn în casa ta la fel cum regele-i stăpîn pe birul convenit Cezarului, și nu-i nici o nevoie să-ți aduc aminte eu de vorba știută, care zice : „În casă la mine domnesc cum se cuvine; și sub oghialul meu de-mi intră și vlădica dă de greu !“

Tot lucruri care te absolvă în ochii mei și te slobod de orice obligație și de orice cuviință, așa că poți să zici de povestirea asta tot ce ți-o place, fără de temerea c-ai să te vezi hulit pentru c-ai vorbit-o de rău, nici răsplătit pentru tot binele pe care poate ai avea a-l spune pe socoteala ei.

Atita doar că aș vrea să ți-o dau în mînă goală-goluță, fără podoaba unei precuvîntări, ca și fără de cea a nenumăratelor pomelnice de sonete, epigrame și elogii, ce-n chip obișnuit sînt puse la începutul cărților, pentru că tot ce aș ști să spun este că, oricîtă muncă m-ar fi costat s-o alcătuiesc, n-a fost mai mare decît cazna de-a scrie prefața pe care-o ai sub ochi. De cîte ori n-am luat în mînă peana ca s-o aștern pe hîrtie, și de cîte ori n-am lăsat-o, neștiind ce să scriu ! Și stînd eu o dată așa, nehotărît, cu hîrtia dinainte și peana

după ureche, cu coatele pe masă și cu capul în pumni, tot frământîndu-mi creierii ce-ar fi cu cale să scriu, îmi intră pe nepusă masă în odaie un prieten de-al meu, om firosos și plin de duh, care, cînd mă văzu așa de dus pe gînduri, vroi să știe din ce pricină ; și cum n-aveam nici un motiv să i-o ascund, îi spusei că-mi băteam capul ce prolog să dau istoriei lui *Don Quijote*, și că-n așa hal mă înfură gîndul acesta, că bucuros m-aș fi lăsat păgubaș să mai fac vreun prolog, și chiar să mai dau la lumină isprăvile acestui cavaler de neam atît de înalt.

— Căci, cum vrei dumneata să nu-mi fie teamă de ceea ce va zice venerabilul legislator care e vulgul, cînd va vedea că, după atîția ani de cînd tot dorm în tăcerea uitării, apar acum, împovărat de vîrstă, cu o legendă mai seacă decît un strujan, în care nici vorbă nu poate fi de iscusința născocirii, scrisă într-un stil meschin, săracă în concepte și lipsită de erudiție și de înțelepciune, fără de adnotări pe margine și fără comentarii la sfîrșitul cărții, cum văd că sînt alcătuite altele, chiar dacă-s cărți de povești, mirene, da-s burdușite pînă-n gît cu sentințe din Aristotel, din Platon și din toată liota filozofilor, încît îi lasă cu gura căscată pe cititori, iar pe autori îi fac să treacă drept oameni peste măsură de citiți, de doți și de meșteri în ritoriceasca iscusință ? Darmită cînd se mai apucă să și citeze din Scriptură ?! Juri că-s niște sfinți Toma, doctori ai ecleziei nu alta ; atît de ingenios se pricep să păstreze conveniențele încît într-un colț mi-ți zugrăvesc un îndrăgostit cu mintea risipită, și-n altul mi-ți toarnă o drăguță de predică preacreștinească, că-i mai mare plăcerea s-o auzi sau s-o citești, de drag nu alta ! De toate astea va fi lipsită cartea mea, că n-am

de gînd nici s-o adnotez pe margine și nici s-o comentez la sfîrșit, și cu atît mai puțin știu după ce autori m-am luat cînd am scris-o, ca să-i pot înșirui la început, cum face toată lumea, după literale alfabetului, începînd cu Aristotel și terminînd cu Xenofon, ori cu Zoil și cu Zeuxis, cu toate că unul era doar bîrfelnic, și celălalt pictor, nu scriitor. Au să-i mai lipsească săracei mele cărți și sonetele de la început, sau cel puțin n-o să aibă sonete ai căror autori ar fi ducii, marchizii, conții, vlădicii, curtezanele sau poeții cu faimă ce-a înconjurat tot rotocolul pămîntului; chiar dacă, de-ar fi să le cer eu, sonetele astea, cîtorva prieteni de drept, știu bine că mi le-ar da, ba încă așa de bine scrise, că nu le-ar putea sta alături altele, chiar dintre ale acelora cu nume mare în Spania noastră. În sfîrșit, domnul și prietenul meu — urmai — mă bate gîndul să-l las pe seniorul don Quijote îngropat în arhivele lui din La Mancha, pînă cînd cerul va fi să trimită pe cel care să-l împodobească bogat cu toate cîte-i sînt de trebuință, căci eu mă aflu neînstare să le dau de capăt, nevolnic și puțin știutor de carte cum sînt, mai cu seamă că-s mișel din fire și leneș cînd e vorba să tot caut prin autori care să zică ceea ce eu mă știu spunînd și fără ei. De aici nehotărîrea și aiureala în care m-ai găsit; că nu puțină pricină-i, ca să mă aducă în starea asta, tot ce m-ai ascultat spunîndu-ți.

Cînd colo, ce văd acum a e că de la tine și pînă la înțelepciune e cît de la cer la pămînt ! Cum e cu puțință ca o treabă ca asta, un fleac de i-ar găsi leac și copiii, să aibă, pentru o minte coaptă ca a dumitale, tăria de-a te absoarbe și aiuri, cînd ești deprins, ba chiar călit, de atîta hrîntuială și de atîtea frămîntări, din pricina unor greutăți mult mai mari și adevărate ? Pe cîntea mea, toate astea nu-ți vin din lipsă de iscusință, ci din belșug de lene și din secetă de judecată. Vrei să vezi dacă-i adevărat ce-ți spun ? Fii cu băgare de seamă și ai să pricepi cum toate greutățile astea ale dumitale mi ți le răstorn cît ai bate din palme, și aflu leac la toate neajunsurile cîte zici că te fac să fii dus pe gînduri și înfricoșat pînă-ntr-atîta încît să te lehametească a mai da la lumina zilei istoria faimosului dumitale don Quijote, oglindă și far călăuzitor al întregii cavalerii rătăcitoare !...

— Spune, îi întorsei eu vorba la auzul celor ce-mi spunea, în ce chip gîndești c-ai putea să-mi umpli la loc burduful golit al fricii, și să lămurești haosul gîndurilor mele, confuze, scoțîndu-le limpezi ca lumina zilei ?

La care el zise :

— Cel dintîi lucru pentru care te nelinișteai, adică în privința sonetelor, epigramelor sau elogiilor ce-ți lipsesc de început de carte, și care trebuie să fie scrise de oameni cu greutate și cu titluri, poate fi lecuit dîndu-ți dumneata singur osteneala să le faci, fiindcă după aceea le și poți boteza, punîndu-le orișice nume ți-ar veni poftă să le pui, și făcîndu-i fie feciori ai preotului Juan de las Indias, fie ai împăratului de Trapezunt, de care știu eu că serie undeva că au fost poeți faimoși ; și chiar de n-ar fi fost, și s-ar găsi niscăi pedanți de licențiați care să te muște pe dîndărăt

și să clevetească pe seama acestui adevăr, să nu-ți pese nici de doi bani, fiindcă și de-ar fi să te dovedească de mincinos, tot n-o să-ți taie mîna cu care-ai scris ce-ai scris ! Iar cînd e vorba să dai, pe marginile foilor cărții, citate din cărțile și autorii de unde ți-ai scos sentențele și maximele pe care le-ai vîrit în povestire, n-ai decît să faci în așa chip încît să se potrivească niscui sentențe lătimești pe care le știi din cap, sau cel puțin care să nu te coste multă osteneală de-ar fi să le cauți, ca spre pildă, cînd e vorba de libertate și robie :

¹ Non bene pro toto libertas venditur auro. ¹

Și pe loc, pe margine, să-i arzi un „Horațiu“ sau un „cine l-o fi spus“. De vine vorba despre puterea morții, numaidecît să sari cu

Pallida mors aequo pulsat pede pauperum tabernas,
Regumque turres... ²

Dacă vine la rînd prietenia și dragostea, pe care Dumnezeu poruncește să le ai și pentru vrăjmaș, dă o raită fără să mai aștepti prin Sfînta Scriptură, lucru pe care l-ai putea face chiar și fără prea multă băgare de seamă, și să citezi cel puțin cuvintele lui Dumnezeu în persoană : *Ego autem dico vobis : diligite inimicos vestros* ³. Dacă vine vorba de gînduri necurate, dă-i zor cu Evanghelia : *De corde exeunt cogitationes malae* ⁴. Iar dacă

¹ Libertatea nu se vinde nici pentru tot aurul [din lume] (lat.). Vers din repertoriul anonim al *Fabulelor esopice* (III, 14).

² *Palida moarte bate cu aceeași lovitură de picior și la colibele săracilor.*

Și la turnurile regilor (Horațiu, Ode, Cartea I, oda IV) (lat.).

³ Eu, însă, vă spun vouă : iubiți pe vrăjmașii voștri (lat.). Citat din *Evanghelia lui Matei*, V, 44.

⁴ Din inimă ies gîndurile cele rele (*ibidem*, XV, 19) (lat.).

deplîngi nestatornicia prietenilor, îl ai la îndemînă pe Cato, care o să-ți servească distihul lui :

Donec eris felix, multos numerabis amicos,
Tempora si fuerint nubila, solus eris.¹

Și, cu lătineasca asta și altele ca ea, te-o ține lumea drept grămătic, dacă nu și mai sus, că nu-i puțină cinste să fii și nici de puțin folos nu-i în ziua de azi. Cît despre comentariile de la sfîrșitul cărții, nu încape îndoială că le poți face, și iată cum : dacă-i spui în cartea dumitale vreunui gigant pe nume, fă-l să fie gigantul Golias, și doar ou treaba asta, care nu te costă cine știe ce, ți-ai făcut rost de un coșcogea comentariu, fiindcă n-ai decît să pui acolo : *Gigantul Golias sau Goliath : filistinul pe care păstorul David l-a ucis cu un bolovan, în valea Terebintului, după cum este povestit în Cartea Regilor, în capitolul...*² în care vei găsi dumneata că e scris.

După asta, ca să te arăți om învățat, erudit într-ale umanioarelor, și cosmograf, fă în așa chip încît prin istoriile dumitale să se strecoare numele rîului Tajo, și-ai să te vezi într-o clipită îmbogățit cu altă faimoasă adnotare, fiindcă n-ai decît să pui : „*Rîul Tajo a fost numit așa de către un rege al Spaniei ; își are izvorul în cutare loc și moare în marea Occean, sărutînd zidurile faimoasei cetăți a Lisabonei, și se crede că duce nisipuri de aur în valuri etc.* Dacă vorbești de hoți, ți-aduc eu pe tavă povestea lui Cacus, că o știu pe de rost, iar de-i vorba de muieri deo-

¹ Cît timp vei fi fericit, vei număra mulți prieteni.

Dacă timpurile îți vor fi neprielnice, vei fi singur (în realitate versurile citate sînt de Ovidiu, *Tristele*, I, 9, 5—6) (lat.).

² XVII 48—49.

cheate, hop cu episcopul de Mondoñedo, care ți le împrumută pe Lamia, Laida și Flora, prin care poți să câștigi credit mare, comentându-le. Ai de-a face cu cruzimi? Ovidiu ți-o servește pe Medeea; vrei vrăjitoare și farmazoane? În Homer o afli pe Calipso și în Vergiliu pe Circe. E rindul căpitanilor viteji de oști? Însuși Iuliu Cezar ți se va preda pe sine în comentariile lui, iar Plutarh poate să-ți dea o mie de Alexandri! De se-ntîmplă cumva să se vorbească de dragoste, cu toscana de două parale pe care o rupi poți să dai ochi cu León Ebreul¹ care să te-ndestuleze cu asupra de măsură. Și dacă n-ai chef să te preumbli prin țări străine, îl ai acasă la tine pe Fonseca², *Del Amor de Dios*, ce închide tot ce ți-ai putea dori, nu numai dumneata ci și cel mai iscusit născocitor, în această privință. Hotărît lucru n-ai altceva de făcut decît să te-ngrijești a-nșira numele acestea, și să atingi, în povestire, povestirile de care am vorbit aici, iar sarcina adnotărilor și comentariilor las-o pe seama mea, că să mă ia dracu de nu-ți

¹ După adevăratul său nume, Iuda Abravanel, poet și filozof evreu, portughez la origină, care a trăit în Italia pe la sfîrșitul veacului al XV-lea și începutul celui următor. Este cunoscut, mai cu seamă, prin lucrarea sa filozofică din 1502 intitulată *Dialoghi d'amore* (Dialoguri despre iubire) în care dezvoltă direcția de gîndire a Academiei Platonice din Florența. Carte de mai multe ori tradusă în castiliană în a doua jumătate a secolului al XVI-lea, influențîndu-l și pe Cervantes în *Galateea* lui.

² *Pedro de Fonseca* (1528—1599), supranumit *Aristotelul portughez*, filozof și teolog portughez, care, împreună cu compatriotul său, Molina, a inițiat acea *scientia media* (știința mijlocie), doctrină ce urmărește să împace cele două vederi teologice antagoniste, a predestinării și a liberului arbitru. Este confundat adeseori cu Fray Cristóbal de Fonseca, monah augustinian, autor al unui tratat similar, tipărit în 1592.

umplu toate marginile filelor și de nu-ți viu de hac la patru fascicule în folio, la sfârșitul volumului, înțesate.

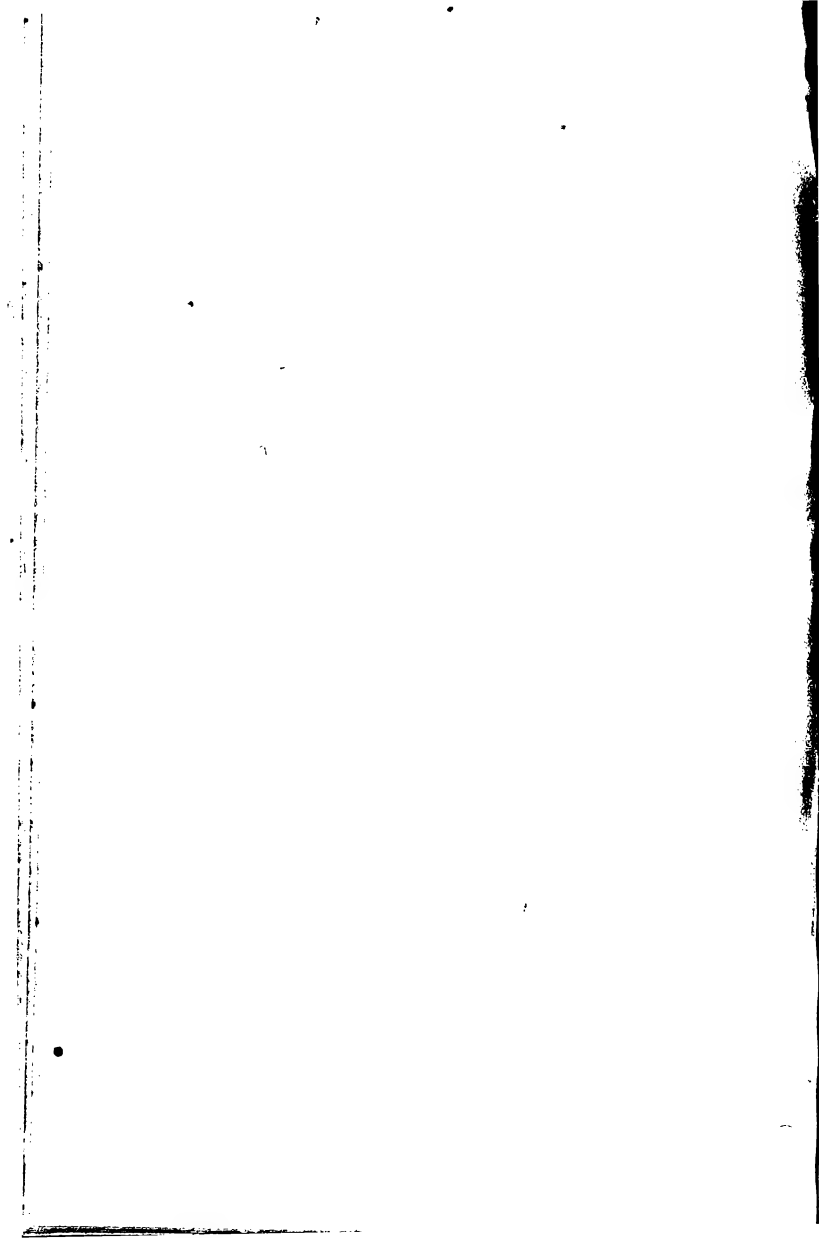
Și acum hai să ne întoarcem la citarea autorilor, puși în fruntea altor cărți, și care lipsesc din a dumitale. Nu-i leac mai ușor de găsit bubei ăsteia, căci n-ai decît să cauți o carte care îi înșiră pe toți, de la A la Z, cum zici. Și chiar alfabetul acesta îl poți pune în cartea dumitale fiindcă, oricît s-ar vedea ea, minciuna, de la o poștă, cum n-ai nici o nevoie să te folosești de ei, totuna ți-este; și poate se mai află vreunul destul de naiv încît să creadă că pe toți i-ai folosit în istoria dumitale, simplă ca bună ziua. Iar de-ar fi să nu-ți servească altfel, catalogul acesta lung de autori, ți-o sluji cel puțin ca să dea de la bun început autoritate cărții. Cu atît mai mult cu cît cine-o să se-apuce să cerceteze dacă te-ai luat după ei sau dacă nu te-ai luat după ei, cînd nu-i iese nimic din asta? Și pe deasupra, la urma urmei, dacă-mi dau eu bine cu socoteala, cartea asta a dumitale n-are nevoie de nici un lucru dintr-acelea de care zici că-i lipsesc, fiindcă toată nu-i decît o înjurătură îndreptată împotriva cărților de cavalerie, de care habar n-avea Aristotel, iar Sfîntul Vasilie-cel-Mare nu le-a luat în discuție cum nici Cicero n-a ajuns la ele, iar exactitățile adevărului istoric nu i se pot cere unei cărți de năzdrăvăanii fabuloase, după cum nu i se pot cere nici indicații astrologice, și nu-i sînt de vreo însemnătate argumentațiile geometriei, ori refutarea argumentelor celor retoriști; n-are de ce să propovăduiască nimănui nimic, amestecînd pentru asta omenescul cu dumnezeiescul, amestec de un soi ce nu îmbracă bine judecata nici unui creștin cu scaun la cap. Singură imitația îi poate fi de folos în ceea ce vrea să cu-

prindă, fiindcă, cu cît va fi ea mai desăvîrșită, cu atît mai reușit va fi ceea ce e de scris. Și cum scrisul dumitale nu țintește mai sus decît să ruineze autoritatea pe care o au în lume și trecerea de care se bucură în ochii mulțimii cărțile de cavalerie, n-ai de ce să umbli cu cerșitul ca să culegi sentințe de-ale filozofilor, sfaturi din Scriptură, fabule de-ale poetilor, orații de-ale ritorilor, minuni de-ale sfinților, ci doar să ai grijă s-o scoți la capăt cu vorbe pline de miez, cinstite și la locul lor, ca fraza să-ți fie bine răsunătoare, sărbătorească, și colorată cum se cuvine în tot ce-ai năzui și ți-ar sta în putință să așterni în scris, dînd de înțeles ce-ai vrut să spui fără să-ți întuneci ori să-ți încâlcești prin vorbe gîndul. Fă în așa fel încît, citindu-ți povestea, cel melancolic să moară de rîs, cel veșnic pus pe glume să-și sporească și mai mult hazul, naivul să nu se plictisească, priceputul să se minuneze de iscusința născocirii, cel grav să n-o disprețuiască și nici cuminiții să nu se lipsească de a o lăuda. Într-adevăr, dacă ți-este ținta să dai de pămînt cu arsenalul prost alcătuit al cărților ăstora cavaleriești, urite de atîția și suite în slăvi de și mai mulți, dacă asta țintești, nu la puțin lucru ai țintit !...

În mare tăcere stăteam să ascult tot ce-mi spunea prietenul, și într- așa chip se întipăriră în mine spusele lui că, fără să le mai pun în discuție le-am luat drept bune, și mi-a venit chef să fac din ele chiar precuvîntarea, în care vei vedea, gingaș lector, înțelepciunea acestui prieten al meu, și ce noroc am avut să găsesc, chiar cînd aveam mai mare nevoie, asemenea sfătuitoare, precum și cîtă desfătare îți va da ție să afli aici, spusă pe șleau și fără ocolișuri, istoria faimosului don Quijote de La Mancha, de care toți locuitorii districtului

Montielul-de-Cîmpie au părerea c-a fost cel mai cast dintre îndrăgostiți și cel mai viteaz cavaler ce s-a văzut de atîția ani încoace pe meleagurile acelea. Nu vreau să laud serviciul pe care ți-l fac aducîndu-te la cunoștința unor atît de vestite și de ținute în cinste fapte cavaleriești, dar mi-ar plăcea să-mi fii recunoscător c-ai ajuns să-l știi și tu pe vestiul Sancho Panza, scutierul, în persoana căruia, pe cîte mi se pare mie, îți dau puse sub cheie comorile tuturor harurilor scutierești, cîte sînt răspîndite în noianul de cărți deșarte de cavalerie.

Și cu asta, să-ți dea Dumnezeu sănătate, și să nu mă uite nici pe mine. *VALE!*

CĂTRE CARTEA
LUI DON QUIJOTE DE LA MANCHA.

Urganda cea Neștiută.¹

Dacă vrei să treci drept bu-,	(nă,)
Carte, și să placi citi-,	(tă,)
Să nu-î crezi pe imbeci-	(lii)
Care-ți foarfecă, zor, spu-,	(sa,)
Unde-și bat tâmpiții gu-,	(ra,)
De socoți că n-ai ce fa-,	(ce,)
Ai să vezi că nici cioca-	(nul)
Nu izbește-n cap tot cu-,	(iul.)
Chiar de-ar fi să-și muște mî-	(na)
Ca s-arate cît le pa-,	(să,)
Știe-o lume că-n copa-	(cul)
Falnic, afli umbra sfi...-!	(...ntă !)
În Béjar, steaua ta bu-	(nă)
Trunchi umbros în cale-ți scoa-,	(te.)
Prinți de sînge dă drept roa-,	(de,)
Și-nflorește-n el un Du-!	(ce !)
E un Alexandru-al vre-!	(mii !)

¹ Vrăjitoarea *Urganda* a fost prietena și protectoarea lui Amadís de Gaula, și se numea „*La Desconocida*“ pentru motivul că avea obiceiul să se preschimbe în fel și chip, inducînd în eroare pe adversari asupra prezenței ei în luptele lui Amadís.

Vin' sub umbra-i ! Îndrăzne-	(la)
Ți-e chiar de Noroc dicta- !	(tă !)
Povesti-vei de manche-	(gul)
Cu-aventuri faimoase-n lu-,	(me,)
Care tot citind bucoa-	(vne)
Și-a scrîntit amarnic ca- !	(pul :))
Arme, cavaleri și dra-	(gosti) ¹
L-au înnebunit cu to-	(tul)
Ca pe-Orlando furio- !	(sul !)
Ca și-Orlando-namora-,	(tul,)
Și-a-nchinat pe viață bra-	(tul)
Dulcineii din Tobo-.	(so,)
Hierogliffe năzdrăva-	(ne)
Nu-ți grava pe scut și ar- !	(me :))
Cine-n lume e fățar-	(nic)
Nimeni nu-i mai calcă pra-	(gul.)
De-i umilă dedica-	(ția)
Cinicii pe loc vor spu- :	(ne :))
— „Ce Don Alvaro de Lu-,	(na,)
„Ce-Anibal Cartagine-,	(zul,)
„Ce rege Francisc al Fra-,	(nței,)
„S-ar jeli-njurînd Fortu- ?“	(na ?“)
Deci, cum cerul nu-ndura-	(t-a)
Tuciuriu să-ți fie chi-	(pul)
Și să pari un Juan Lati-,	(no,)
Nu pe latinește-i tra- !	(ge !)
Să nu-mi faci pe mascara-,	(ua,)
Dîndu-i cu filozofè-	(le)
Că-ți întorc pe dată na-	(sul)
Cei ce știu ce-nseamnă pea-,	(na,)

¹ Aluzie la începutul lui *Orlando furioso* de Ariosto.

Și-or să-ți strige verde-n fa- (tă :)
 „Ce ne iei cu florice- ?“ (le ?)

Nu te pierde-n flori degea-, (ba,)
 Nu vorbi de ce n-ai ști- (re)
 Căci de intri-n vieți străi-, (ne,)
 Poți să-ncurci al naibii trea- ! (ba !)
 Capătă dupaci în cea- (fă)
 Cei ce fac pe firosco-, (șii.)
 Dar tu foc dă-ți la sprâncea- (nă)
 Ca să vezi mai bine cu-o-, (chii,)
 Și să nu-ți scoți de sub tea- (scuri)
 Tot dobânzi la vreo neghio- ! (bie !)

Bagă seamă că-i prosti- (e)
 Să iei singur piatra-n mî- (nă)
 Și să-ți spargi chiar tu geamlî- (cul)
 Vrînd să-ți bombardezi veci- (nul)

Pună-și plumb la tălpi, minto- ! (sul !)
 Căci acel ce scrie flea- (curi)
 Ca să ridă-n piețe plea- (va)
 Nu-i de-un fel cu scriito- ! (rii !)

Amadis de Gaula către Don Quijote de la Mancha

SONET

Tu care-ai imitat de voie traiul
 Ce-am dus, disprețuit și singur, lîngă
 Peretele de stean din Stearpa Stîncă,
 În iad schimbată, cînd fusese raiul !
 Tu, cel ce te-adăpași din ochii-ți, încă
 Mai din belșug ca mine, pe cînd straiul

Cămaşa de căinţi ți-a fost, și-alaiul
Doar arborii, privind-și cum mănîncă

Pe țărână, rodul țării, suzeranul !
Poți liniștit să fii, căci telegarii
Cît Phoibos o să-și mine pe tărie,

Avea-vei nume de viteaz, și larii
Slăviți ți-or fi, și patria,-n tot anul,
Iar autoru-ți gloria va s-o știe !

Don Belianis de Grecia lui Don Quijote de La Mancha

SONET

Tăiam, scurtam, zdrobeam, făceam, dregeam,
Cum nici un cavaler n-a dres pe lume.
Viteaz și hitru,-avui măreț renume :
Mii de jigniri plăteam și răzbunam.

Hrăanii cu fapte faima unui neam.
Fui bun ibovnic, ca să-mi spun pe nume.
Orice uriaș mi-a fost pitic de glume,
Și-n luptă dreaptă vajnic mă băteam.

Țineam ingenuncheat în praf norocul
Căci apucasem temerea de cocul
Ce face ca pe mări să piară flote.

Pe cornul lunii mi-am înscris povestea,
Pe veci de veci. Dar sînt cu toate-acestea
Pizmaș pe faima-ți, mare Don Quijote !

Señora Oriana către Dulcinea del Toboso

SONET

O, Dulcinea, dacă mi-ar fi scos o
Măiastră zînă-n drum chiar satul care
Ți-e patrie, din Miraflor pe mare
Veneam să schimb azi Londra pe Toboso.

Lui Don Quijote să-i fi dat chemare,
Să fi putut fi pentru-acel colos o
Icoană-n lupte, inima mi-a ros-o
Dorința, vie fără de-ncetare.

De-aș fi scăpat și eu la fel de castă
Lui Amadís din brațe, cum putut-ai
Cu-al tău curtenitor hidalg Quijote,

Azi n-aș ști ce-i invidia nefastă.
M-ar bucura, nu m-ar jigni, plăcuta-i
Tovărășie, dînd plăcerii cote.

*Gandalin, scutier al lui Amadís de Gaula,
lui Sancho Panza, scutierul lui Don Quijote*

SONET

Salut, bărbat faimos, ce-a vrut Norocul
Să-mbraci pe lume scutierești veșminte,
Și-a fost cu tine darnic, — cum dezmințe
Doar faptul că-ți aflași acum sorocul.

Ca secera și bîta să ia locul
Cavalereștii spade dinainte,

Blindețea ta făcu, și-a dat cuvinte
Pe cei trufași să-i certe sărăntocul

Îți pizmuiesc și numele și-asinul !
Desagilor tăi plini le port invidie,
C-au dovedit cumintea ta prudentă.

Salut, o, Sancho, iar ! Ast vers închinu-l,
Căci ție doar hispanicul Ovidie¹
Cu-o pleasnă-n ceafă-ți face reverență !

*De Donoso (cel înzestrat), poet împănat,
lui Sancho Panza și lui Rocinante*

Lui Sancho Panza !

Sancho Panza sînt : scutiè-	(rul)
Cavalerului Quijò ;	(te ;)
Darnic foarte s-am onò-,	(ruri,)
Țin la fel să-mi scap și piè- !	(lea !)

Căci tăcutul Villadiè-,	(go,)
Tot secretul diplomà-,	(tic,)
Ni l-a spus : să știi la vrè-	(me)
Să dai birul cu fugă- l...	(rii !...)

Așa-i scris în Celesti-,	(na,)
Carte ce-o socot divi-	(nă)
Căci cuprinde-ntreg umà-,	(nul,)

¹ Clemencín socotește că prin „Ovidio español“, Cervantes se califică pe el însuși.

Lui Rocinante :

Rocinante-s eu : faimò-,	(sul.)
Geamăn marelui Babiè-.	(ca.)
Pentru păcatele mè-	(le)
Călăritu-m-a Quijò- ;	(te ;)
Veşnic tot cu burta goà-,	(lă.)
Rar am luat în gură-o boà-	(bă)
De ovăz. Iar fîn sau pâ-	(ie)
Am văzut, cît Lazari-	(llo)
Ce fura cu paiul vi-	(nul)
Orbului, prin fundul oà-...!	(lei...!)

Orlando-furiosul, lui Don Quijote de la Mancha

S O N E T

De n-ai fost par ¹, mai 'nalt ești decît parii,
Căci între mii de *pari putea fi par*
Impar ești. N-ai pereche. Unu-i doar
Nenvinsul ce și-a-nfrînt pe toți contrarii !

Orlando sînt, acel ce-și poartă larii
Pe mări pentru Angélica, altar
Dînd faimei ei, prin vitejescul har
Ce l-au cîntat prin veacuri cărturarii.

Nu-ți pot, Quijote, fi egal. Căci laur
Doar faimei tale știi că se cuvine
De vreme ce-ți pierduși, ca mine, capul.

Dar tu egal îmi ești, de-l poți pe-ăst Maur
Ca și pe mîndrul Scît, da de rușine,
Negînd că ne-a pus coarnele Harapul !

¹ *Par* sau *pair* — unul din cei 12 „egali“, marii palatini franci, de la Curtea Carlomagmului, printre care și Roland.

Cavalerul lui Phoibos, către Don Quijote de La Mancha

SONET

Cu spada ta nu-mi măsur vitejia,
Hispanic Phoibos, straniu curtezan !
Căci mîna mea, de brațul tău avan
Depart-e-i cum de țărână e tăria !

Disprețuul imperii. Monarhia
Ce-mi dete-Orientul Roșu fu în van.
Plecai, să-i văd doar chipul suveran
Clarindei, ce vroiam a-mi fi soția.

Căci o iubii, miracol scump și rar ;
Stingher, neluat în seamă, și infernul
L-am îngrozit cu furia-mi fierbinte !

Dar tu, Quijote, strălucit hoinar,
Prin Dulcinea ai atins eternul.
Și ea, prin tine-i castă și cuminte.

De Solisdán¹, către Don Quijote de La Mancha

SONET

Măcar, Senior Quijote, că scornirea
Ți-a-ntunecat a minților lumină,
Niciînd vreun om nu-ți va găsi pricină
Spunînd că ți-a fost josnică pornirea.

¹ *Solisdán* : anagramă a numelui lui Lassindo, scutierul cavalerului Bruneo de Bonamar, armat cavaler în aceeași zi cu Gandalín, scutierul lui Amadís de Gaula.

Cîntate-ți fi-vor faptele, menirea
De-a alina durerea fără vină ;
De mii de ori te-au prăvălit în tină
Bătut, cei ce-apărau nelegiuirea.

Și dacă preafrumoasa Dulcinea
Nu s-a purtat așa cum se cuvine
Și-a fost cu tine fără de simțire,

Să știi că toate se petrec de-aceea
Că Sancho Panza n-a pețit-o bine :
El prost, iabrază ea, și tu rău mire !

Dialog între Babieca¹ și Rocinante

S O N E T

- B. — De ce ești, Rocinante, așa calic ?
R. — Muncesc din greu și nu pun pai în gură !
B. — Cum, n-ai tain de-ovăz ? Vreo-imbucătură
De fin ?
R. — — Stăpînul meu nu-mi dă nimic.
B. — Ei, fugi de-acolo, nu mai fi mojit !
Măgarii doar, stăpînul și-l înjură !
R. — Curat măgar, acel ce-atîtea-ndură !
De-amor, stăpînul s-a smintit un pic.
B. — E prost cine iubește ?
R. — — Nici deștept.
B. — Ești filozof !
R. — — Sînt, că-s cu burta goală !

¹ Bidiviul legendar al marelui Cid Campeador. Don Rodrigo Diaz de Bivár, eroul epopeii spaniole medievale.

B. — Cere-i scutierului !

R. — — Mare scofală !

B. — Mult crezi c-o căpăta cine-o să-l roage,
Cînd și scutierul și stăpînu-s drept
Ca Rocinante însuși de mîrtoage.

CAPITOLUL I

**Care povestește despre firea și felul de viață
al vestitului hidalgo don Quijote de La Mancha**

Intr-un sătuc din La Mancha, de-al cărui nume nu țin să-mi aduc aminte ¹, nu-i mult de când trăia un hidalgo ², din cei cu lance în panoplie, scut vechi, cal ogîrjit și ogar de hăituit vînatul. Cîte-un ghiveci, mai mult cu carne de vacă ³ decît de berbec, și seara cele mai adeseori tocană ; jumări cu

¹ Satul de numele căruia Cervantes nu dorește să-și mai amintească pare să fi fost Argamasilla de Alba, unde Cervantes a conceput, în temniță, povestea lui don Quijote. Unii comentatori, bazîndu-se pe faptul că între documentele privitoare la Cervantes nu se află nici unul care să indice trecerea sa prin ținutul La Mancha, socotesc că, vrînd să satirizeze în opera aceasta ocîrmuirea capitalei regatului spaniol, scriitorul și-a plasat acțiunea într-o provincie ca să-și abată pe altă pistă cititorii, și să nu sufere urmările unui asemenea atac.

² Titlu de noblete mărunță, acordat celor ce-și puteau dovedi obîrșia veche spaniolă și creștină, fără amestec cu alte neamuri ; îl purtau în special micii proprietari agrari. Cuvîntul este o contragere din *hijo de algo*, fecior de ceva, fiul unui om care-a însemnat ceva, a fost cineva ; nu indică deci meritele personale ale purtătorului de titlu, ci doar originea sa.

³ E vorba de un fel de mîncare asemănător ghiveciului balcanic, dar mai picant, numit *olla podrida*. În epocă, berbecul era considerat mai gustos decît vaca și se vindea mai scump.

slănină simbăta, linte vinerea și cite-un porumbel fript duminica, pe deasupra, îi mistuiau trei sfer-turi din venit. Ce-i rămînea se ducea pe vreun pieptar de stofă aleasă, pe nădragi de sărbătoare, de catifea, și cu pantofi la fel, căci peste săptămînă se cîntea cu stofe de lînă nevopsită, toarsă subțire¹. Avea în casă o chelăreasă trecută de 40 de ani, o nepoată care nu împlinise încă 20 și un argat, bun și la plugărie și ca fecior în casă, la fel de priceput să înșeuzeze calul, ca și să alto-iască pomii². Ani să tot fi avut hidalgul nostru ca la vreo 50 : era bine legat și vinos la trup, uscățiv la față, se scula cu noaptea-n cap și era vînător pătimaș. Unora le place să spună că era poreclit Quijada³ ori Quesada⁴ — asupra acestui punct există oarecare divergențe de păreri între autorii care s-au ocupat de cazul lui — cu toate că, după coniecturile cele mai vrednice de crezare, se poate deduce că i se zicea Quejana⁵. Dar asta

¹ Stofele de lînă nevopsită, toarsă subțire (*vellori*), erau mai ieftine decît catifeaua (*terciopelo*) sau decît speța de stofă numită și *velludo*, din care se făceau și pantofi de gală, ori decît așa-zisul *velarte*, postav negru de pele-rine.

² În restul operei nu se va mai vorbi nimic de acest argat bun la toate. Se pare că, într-o primă intenție, autorul îl menise pe el să devină scutier, loc pe care l-a ocupat mai tîrziu cu atîta succes Sancho P'anza. Expresia de care se folosește aici Cervantes pentru a arăta destoinicia acestui fecior în casă ori argat, „*tomar la podadera*“, înseamnă „să minuiască un cosor“, ceea ce este echivoc ca sens : e vorba de muncile grădinăriei, care se fac cu cosorul, ori e vorba de destoinicia în duelurile populare, cu bricica.

³ *Quijada* înseamnă, în limba spaniolă, falcă.

⁴ *Quesada* sau *quesadilla* înseamnă brînzoaică (de la *queso* — caș).

⁵ *Quejana*, nume derivat din *queja*, care înseamnă plîngere, jalbă.

n-are cine știe ce însemnătate pentru povestirea noastră : e de ajuns ca, depănându-i firul, să nu ne depărtăm de adevăr nici cu o iotă.

Ceea ce trebuie știut, așadar, este că sus-zisul hidalgo, în răstimpurile lui de răgaz (care țineau mai tot anul), se dedase la cititul romanelor cavaleriești cu atîta foc și cu atîta plăcere, că-și uită aproape cu totul de vînătoare și chiar de gospodărirea avutului său ; și pînă într-atîta își înteeți sminteala asta și atît de departe ajunse cu patima lui, că-și vîndu sfoară de moșie după sfoară de moșie, bune toate de arătură, ca să-și cumpere cărți de cavalerie pentru citit, și ajunse să și le îngrămădească în casă pe toate cite le putu găsi.

Dar din toate, nici unele nu i se păreau atît de prețioase ca acelea compuse de faimosul Feliciano de Silva¹ ; căci proza lui limpede și tilcurile lui adînci i se păreau adevărate perle, mai cu seamă cînd ajungea cu cititul la declarațiile acelea înflăcărâte și la scrisorile de dragoste, unde nu o dată găsea scris : „Rațiunile iraționalelor chemări la uzul rațiunii, din care zilnic îmi faceți rațiunii mele rație, îmi anemiează în așa măsură rațiunea,

¹ Scriitor din prima jumătate a secolului al XVI-lea, despre care criticul Menéndez Pelayo spunea că e marele fabricant de literatură care a inițiat în Spania, și poate în Europa chiar, o industrie de romane devorate de public cu tot atîta lăcomie ca *Mușchetarii* lui Alexandre Dumas. A scris romanele cavaleriești *Lisuarte de Grecia* (1510), *Amadís de Grecia* (1530), *Florisel de Niquea* (1532), *Rogel de Grecia* (1536—1551). Este, de asemenea, autorul unei opere de un gen cu totul diferit, intitulată *Segunda Comedia de Celestina* (1534), inspirată de celebra tragicomedie a lui Fernando de Rojas, cunoscută sub numele de *Celestina* (1499—1501). Aluzia lui Cervantes la Feliciano de Silva este net dezavantajoasă pentru acest pseudoliterat, care întruchipează perfect gustul publicului curtean și aristocrat al epocii.

încît am raţiuni a mă plînge de frumuseţea domniei-voastre“. Sau, şi mai abitir, cînd citea : „Înaltul cerului care-ţi înalţă, în chip dumnezeiesc, dumnezeiescul chip, cu stele, te face să fi bine-meritat meritul pe care înălţimea-ta îl merită“.

Cu cimilituri ca acestea îşi storcea bietul cavalier creierii, şi nu dormea nopţile ca să le dea de rost şi să le smulgă din măruntaie tilcul, cu toate că nu le-ar fi venit de hac chiar Aristotel şi nu le-ar fi putut pricepe nici el dac-ar fi înviat din morţi anume pentru asta. Nu se prea dumerea cum vine treaba cu rănila pe care le-mpărţea şi le primea don Belianís ¹, căci îşi închipuia că, ori-cît de măiestri vraci l-or fi îngrijit, nu se putea să n-aibă tot obrazul şi tot trupul brăzdat de bala-fre şi de semne. Cu toate astea, lăuda la autorul lui Belianís felul de a-şi încheia cartea, cu făgă-duiala încheierii aventurii acesteia de neîncheiat, şi nu o dată îi veni cheful să pună mîna pe pană şi să-i dea el un sfîrşit în lege, aşa cum făgăduise în carte autorul ; şi, fără nici o îndoială, ar fi făcut-o, ba încă s-ar fi descurcat cum nu se poate mai bine, dacă alte gînduri, mai însemnate şi mai statornice, nu l-ar fi sustras de la aceasta.

Avusese de atîtea ori discuţii cu preotul satului (om învăţat foarte, trecut prin şcoli înalte şi licenţiat de la Sigüenza), întrebîndu-se care să fi

¹ Personajul principal al romanului cavaleresc *Belianís de Grecia* (1547) al lui Jerónimo Toribio Fernández ; romanul se termină cu afirmaţia că înţeleptul Fristón, autorul originalului, după cum spune textul, trecînd din Grecia în Nubia, a pierdut restul manuscrisului, pe care s-a întors apoi să-l caute, fără să-l afle, fapt pentru care Fernández lăasă neterminată cartea, ca să nu comită sacrilegiul de a înlocui prin ficţiuni adevărurile cuprinse în originalul dispărut. Autorul îşi ascunde numele, dînd romanul drept tradus din limba greacă.

fost mai plin de virtute cavaler : Palmerín al Engliterei¹ sau Amadís de Gaula² ? Dar meşterul Nicolás, bărbierul din satul lor, o ţinea morţiş că nici unul din doi nu se putea măcar apropia de cavalerul lui Phoibos³, şi că dacă era vreunul care să-i poată sta alături, acela nu putea fi decît don Galaór⁴, fratele lui Amadís de Gaula, căci

¹ Personajul principal al romanului cavaleresc cu acelaşi nume, apărut în 1547—1548 în limba spaniolă şi socotit ca o traducere a originalului portughez scris de Francisco Moráes Cabral, care, însă, n-a fost tipărit decît în 1567. Un alt Palmerin, *Palmerín de Oliva*, datează din 1511 şi se crede că este opera unei femei din popor, fiică de tîmplar, căreia Francisco Vázquez i-a corectat stilul.

² Personajul principal al romanului cavaleresc cu acelaşi nume, compus în epoca recuceririi peninsulei (pe la 1492), a cărui primă ediţie cunoscută, din 1508, este semnată de Garcí Ordóñez de Montalbo, care se dă doar drept „corectorul vechilor originale, corupte şi compuse în stil antic”. Este probabil că „originalele străvechi” de care vorbeşte Montalbo sînt cele scrise de Joao Peires Lobeira pe vremea regelui Dionis, în secolul al XIII-lea ; un alt Lobeira (Vasco), adesea confundat cu primul, a modificat, sub Alfonso IV (1291—1325), unele episoade din roman. *Amadís* este compus după tipicul romanelor cavaleşti franceze din ciclul breton. Numele şi episoadele sînt împrumutate din *Tristan*, din *Lancelot du Lac*, *Maugis*, *Renaud*, *Girart de Viane*. Dar în Spania Amadís n-a devenit popular decît trecut prin condeiul lui Montalbo, în secolul al XVI-lea, într-o epocă de recrudescenţă a sentimentelor curtene şi cavaleşti, necesare absolutismului monarhic după unificarea regatului.

³ Personajul principal din *El caballero del Febo* (*Cavalerul lui Phoibos Apolo*), roman cavaleresc fîrziu, foarte citit la sfîrşitul secolului al XVI-lea.

⁴ Personaj din *Amadís de Gaula*, fratele eroului principal, mai aventuros, şi mai temerar încă decît acesta, mai puţin cast în pasiunile sale, întîia schiţă spaniolă a personajului literar pe care piesa lui Tirso de Molina (*El Burlador de Sevilla*) îl va boteza „don Juan”.

era oricînd gata de orice încercare : nu era miîit și plîngăreț ca frate-său, și în vitejie nu rămînea mai prejos decît el.

Ce mai vorbă lungă ; se cufundă hidalgul nostru în așa hal în citanie, că-și trecea nopțile toate citînd, din murgul serii și pînă-n revărsatul zorilor, și toate zilele, de cum se lumina și pînă ce se-ntuneca ; și așa, din prea mult citit și din prea puțin dormit, i se uscară creierii, încît își pierdu mințile. Închipuirea i se împuie cu tot ce citea în cărți, cu farmece și cu lupte drepte, cu bătălii și cu provocări la duel, cu declarații de dragoste și cu iubiri, cu chinuri și cu sminteli nemaiauzite. Și-i intră în cap așa de strașnic că toată grămada aceea de scorneli pe care le citea, petrecute doar în vis, erau adevărul-adevărat, încît pentru el nu se afla pe lume istorie mai vrednică de crezare. Spunea că Cidul Ruy Diáz¹ fusese cavaler fără cusur, dar că nici nu putea măcar sta alături de Cavalerul Spadei Înflăcărate², care numai dintr-o lovitură spintecase din creștet pînă-n tălpi doi uriași, peste măsură de hizi și de trufași. Se împăca mai bine cu Bernardo del Carpio³, pentru că, în trecătoarea Roncesvalles, pusese capăt zilelor lui Roldán cel Fermeecat, slujindu-se de șiretlicul

¹ Eroul spaniol devenit legendar, pe numele său întreg Rodrigo Ruy Diáz de Bivar, supranumit „El Cid Campeador“ (nume dat de musulmani, de la *sidi* = domn, stăpîn).

² Cavalerul Spadei Înflăcărate era Amadis de Grecia, care avea gravată pe piept o spadă roșie ca jăraticul.

³ Bernardo del Carpio și Roldán (Orlando, Roland), eroi legendari de *romances viejos* (cîntece bătrînești), inspirate din episoadele războaielor lui Carol cel Mare (secolul al VIII-lea), fapte foarte denaturate de legenda spaniolă ; Roldán era invulnerabil la fier, de aceea i se spunea „cel fermeecat“.

lui Hercule, care-l înăbuşise pe Anteu¹, feciorul Țărinei, strîngîndu-l cu brațele pînă-și dăduse duhul. Nu-l vorbea decît de bine pe uriașul Morgante², fiindcă, deși se trăgea din neamul acela al uriașilor, care-s cu toții înfumurați și lipsiți de bună-cuviință, era singurul dintre ei binecrescut și cuviincios. Dar, mai presus de toți, se avea bine cu Reinaldos de Montalbán³, mai cu seamă cînd îl vedea ieșind din castelul său și prădînd pe oricine întîlnea, sau cînd fură de peste mări și țări chipul acela cioplit al lui Mahomed, cu totul și cu totul de aur, cum povestește legenda. Ca să-i poată trage o chelfăneală trădătorului de Galalón⁴, și-ar fi dat bucuroso chelăreasa, ba chiar și pe nepoată-sa pe deasupra.

Într-adevăr, de îndată ce nu mai fu în toate mințile, îi intră în cap cel mai năstrușnic gînd ce-a stăpînit vreodată-n lumea asta pe vreun nebun, și anume : începu să i se pară cu cale, și chiar neapărat trebuincios, atît pentru faima bunului său nume, cît și pentru folosul țării sale, să se facă nici mai mult nici mai puțin decît cavaler rătăcitor și s-o pornească prin lumea întreagă, călare și cu armele-n mîini, în căutare de aventuri, făcînd toate isprăvile pe care citise el că le făceau caverii rătăcitori, lecuind tot soiul de rele și dînd

¹ Uriaș din mitologia greco-romană, fiul lui Poseidon-Neptun și al Gheei-Terra, care-și împrespăta forțele ori de cîte ori atîngea țărîna-mumă. Hercule, dîndu-și seama de aceasta, îl ridică în aer și-i zdrobi toracele.

² Uriaș din poemul eroicomic *Morgante Maggiore* al poetului italian *Luigi Pulci* (1432—1487).

³ Erou dintr-o carte cavalierească apărută în 1586, inspirată din Renaud (de Montauban), roman din ciclul breton al secolului al XII-lea.

⁴ Denaturarea numelui lui Ganelon din *Chanson de Roland*, devenit tipul trădătorului.

piept cu primejdiile în fel și chip de prilejuri, de unde, ieșind cu bine la capăt, să-și cîștige renume și glorie eternă. Sărmanul de el, se și vedea răs-plătit, pentru brațul său viteaz, cel puțin cu co-roana împărăției Trapezuntului¹; și așa, cu ase-menea gînduri desfătătoare, lăsîndu-se furat de vraja lor stranie, se grăbi să-și pună în aplicare planul.

Cel dintîi lucru pe care-l făcu fu să-și curețe o armură ce slujise strămoșilor săi, și care, mîncată de rugină și mucegăită, de veacuri în șir zăcea uitată într-un ungher. O curăță și o dresă cît putu mai bine, dar văzu că avea un cusur însemnat, și anume că n-avea cască de bătălie cu apărătoare de jur împrejurul capului, ci un simplu coif, cu marginile ridicate; dar iscusința lui găsi de îndată leacul, pentru că înjgheba din cartoane un soi de apărătoare, pe care, îmbucînd-o cu coiful, îl făcu să pară cască adevărată. E drept că, vrînd el să încerce dacă era destul de tare ca să poată înfrunta riscul unui duel, cînd trase spada și-i arse două lovituri, de la cea dintîi nimici într-o clipă tot ce muncise o săptămînă; și nu-i prea plăcu ușurința cu care o făcuse bucăți, așa că, vrînd să-și la toate măsurile împotriva acestui pericol, se apucă s-o facă la loc, punîndu-i și niște vergele de fier pe dinlăuntru, așa că rămase mulțumit de tăria ei și, fără să mai dorească a o pune din nou la încercare, o decretă cască războinică de mîna întîi, cu vizieră, și o ținu ca atare.

¹ Trapezuntul sau Trebisonda, oraș de pe coasta meridională a Mării Negre, capitală a imperiului cu același nume, una din cele patru părți în care s-a divizat imperiul grec (imperiul latin de răsărit, statornicit de Cruciața a IV-a) prin anii 1220; nume folosit adesea în cârțile cavaleresti.

Se duse apoi să-și vadă calul și, cu toate că-i putea număra cusururi mai multe decît gologanîi dați cusur de la un galben și-avea mai multe me-
tehne decît calul lui Gonéla¹, care *tantum pellis et ossa fuit*,² lui i se păru că nici cu Ducipalul lui Alexandru, nici cu Babieca, bidiviul marelui Cid, nu l-ar fi putut asemui. Își pierdu patru zile gîndindu-se ce nume să-i pună; căci (după cum își tot spunea vorbind singur) calul unui cavaler atît de vestit și, pe lîngă asta, un cal atît de minunat, nu se cădea să rămînă fără de nume celebru. Așa că-și bătu capul să i-l găsească, și să i-l găsească în așa chip încît să se vadă din el și ceea ce fusese înainte de a fi cal de cavaler rătăcitor, și ceea ce era atuncea; fiindcă stătea la mintea omului că, schimbîndu-se starea stăpînului său, trebuia să i se schimbe și lui numele, și să-și cîștige unul ilustru și răsunător, așa cum se cădea față de noul lui cin și de noua slujbă pe care o îndeplinea. Așadar, după ce scorni în închipuirea lui o mulțime de nume, pe care le compuse, le șterse și le părăsi, le lungi și le scurtă, le făcu și le desfăcu în minte, ajunse în cele din urmă să-l numească Rocinante³, nume — după părerea sa — și nobil și sonor, lămurind și ceea ce fusese cînd era mîrtoagă, pînă a nu fi ceea ce era acum, cînd le-o lua

¹ Unul din măscăricii ducelui de Ferrara (secolul al XV-lea); în italiană, numele lui înseamnă „fustiță”; călărea o mîrtoagă vlăguită, ceea ce a dat loc la multe glume în cîntecele vesele ale epocii.

² Era numai piele și oase (lat.).

³ Nume derivat de la *rocin* (mîrtoagă), compus cu sufixul augmentativ, a cărui coincidență cu *antes* (înainte) dă aici loc jocului de cuvinte cu dublu sens. Atragem atențiunea în mod special asupra faptului că acest nume este masculin (se citește aproximativ: Rosinante).

înainte tuturor mîrtoagelor de pe lume și ajunsesse cel dintîi dintre ele.

Cum își văzu calul botezat atît de pe gustul său, îi veni chef să-și pună și lui un nume, și-și mai bătu capul cu asta încă opt zile, iar la capătul lor hotărî să se numească *don Quijote*¹; de unde, așa cum am mai spus, traseră cei care au scris despre această poveste, atît de adevărată, încheierea că, fără nici o îndoială n-avea cum să se numească altfel decît Quijana, și nu Quesada, cum pretind alții. Totuși, aducîndu-și aminte că viteazul Amadís nu se mulțumise să se cheme Amadís, și atîta tot, ci-și adăugase la nume numele regatului și patriei sale, ca s-o facă vestită, și-și zisese Amadís de Gaula, tot așa vru și el, ca un bun cavaler ce era, să-și adauge pe al ținutului în care se născuse, și să-și spună *don Quijote de La Mancha*, nume prin care, după părerea lui, își arăta pe șleau obîrșia și patria, cînstind-o pentru că-și lua porecla de la ea.

O dată armura curățată, coiful cu marginile ridicate preschimbat în coif cu apărătoare, mîrtoaga bine poreclită și el însuși botezat din nou, ajunse la încheierea că nu-i mai lipsea nimic altceva decît să-și caute o domniță de care să se îndrăgostească; fiindcă un cavaler rătăcitor fără iubită e

¹ *Quijote* — partea din armură care acoperea piciorul. După cum comentează Clemencin, Cervantes a ales bine numele protagonistului, căutîndu-l printre obiectele proprii profesiei cavaleresti și dînd, dintre acestea, preferință unei părți din armură, desemnată printr-un substantiv cu terminația în *ote*, sufix augmentativ, care în spaniolă se aplică de obicei substantivelor determinînd lucruri sau persoane ridicole (*librote* — cărțoi; *monigote* — om de nimic; *mazacote* — om greoi, plicticos).

ca un arbore fără frunze și fructe și ca un trup fără suflet. Își zicea :

„Dacă cumva păcatele mele multe și grele, ori, mai curînd, steaua mea cea bună mă pun față în față cu vreun uriaș, așa cum li se întîmplă de obicei cavalerilor rătăcitori, și-l dobor la pămînt dintr-o lovitură, ori îl spintec în două, ori, în sfîrșit, îl birui și-l fac să-mi ceară să-i cruț viața, strică oare, la o adică, să am cui îl trimite să se înfățișeze drept ofrandă, intrînd și aruncîndu-se în genunchi dinaintea dulcii mele stăpîne, căreia să-i spună cu voce smerită și plină de supunere : «Eu, stăpînă, sînt uriașul Caraculiambro, domn al insulei Malindrania, învins în luptă dreaptă de cavalerul care nu va fi nicicînd îndeajuns de lăudat precît merită, don Quijote de La Mancha, care mi-a poruncit să mă înfățișez dinaintea înălțimii-tale, pentru ca măria-ta să hotărască de soarta mea după cum i-o fi placul» ?“

O, cît se bucură bunul nostru cavaler după ce-și ticlui logosul acesta, și mai cu seamă după ce găsi cui să dea numele de aleasă a inimii sale ! Se întîmplă, pe cît se presupune, ca într-un cătun alăturat de-al său să se afle o țărancă tînă, foarte chipeșă, de care el fusese o vreme îndrăgostit, deși fata, se înțelege de la sine, habar n-avusese vreodată și nici nu-l băgase în seamă. O chema Aldonza Lorenzo, și ei i se păru cu cale cavalerului nostru să-i dea titlul de stăpînă a gîndurilor lui ; căutîndu-i deci un nume care să nu se depărteze prea din cale-afară de-al ei și care să aducă a nume de prințesă, amintind vreo doamnă de neam mare, se hotărî să-i spună Dulcinea ¹ del Toboso (pentru că era de fel din Toboso), nume,

¹ Se citește aproximativ : Dul-si-né-ea.

cum i se părea lui, mîngîios la auz, ieșit din comun și plin de tilcuri adînci, ca toate celelalte pe care și le dăduse sieși și alor săi.

CAPITOLUL II

Care povestește cea dintîi plecare din satul său
a iscusitului don Quijote

Cînd își văzu isprăvite toate pregătirile acestea, nu vru să mai piardă vremea, ci căută să-și ducă gîndul la înfăptuire, căci îi dădea ghes starea nevoiașă în care-și zicea el că zace lumea din pricina întîrzierii lui, într-atît de multe erau nedreptățile pe care-și pusese în gînd să le îndrepte, jignirile pe care să le răzbune, relele pe care să le vindece, silniciile pe care să le înlătore și datoriile pe care să le stingă. Și astfel, fără să împărtășească nimănui nimic din ceea ce avea de gînd, și fără să fi prins nimeni de veste, într-o dimineată, pînă a nu se lumina încă de ziuă — una din zilele de zăduf ale lunii lui cuptor — se ferecă în fier pînă-n dinți, încălecă pe Rocinante, după ce-și puse casca lui cîrpoșită ca vai de ea, își trecu un braț pe după mînerul scutului, strînse lancea în pumn și ieși, pe poarta de dindărăt a ogrăzii, afară în cîmp, bucuros nevoie mare și foarte mulțumit că-și vedea planurile cu atîta ușurință purcese către înfăptuire. Dar nu apucă să se vadă bine în cîmp deschis, că-l și năpădiră gînduri înfricoșătoare, atît de înfricoșătoare, că numai cît nu se lăsă păgubaș de isprava începută; își aduse, anume, aminte că nu era armat

cavaler și că, după toate legile cavaleriei, nici putea și nici se cădea să înfrunte cu armele pe vreun cavaler ; apoi că, de-ar fi fost chiar armat cavaler, se cădea să nu poarte decît arme albe¹, ca un novice în ale cavaleriei ce se afla, și fără nici un fel de deviză pe scut, pînă în ziua cînd și-ar fi cîștigat-o prin vrednicia brațului. Gîndurile acestea îl făcură să șovăie în hotărîrea sa ; dar cum la el scrînteala avea mai multă putere decît orice argument, își făgădui să se lase armat cavaler de către cel dintîi venit, după chipul și asemănarea altor mulți cavaleri care fuseseră armați în felul acesta, așa cum citise el în cărțile care-l aduseseră în halul în care era. Cît despre armele albe, își zise că și le va freca pe ale sale de îndată ce va avea răgazul, așa încît să fie mai albe ca hermina ; și cu asta se liniști și-și urmă drumul, lăsîndu-se în voia calului, să aleagă el ce cale i-o plăcea, căci avea credința că în asta și stă secretul aventurilor.

Văzîndu-și deci de drum înainte, înflăcăratul nostru aventurier vorbea singur în cugetul lui și-și zicea :

„Cine se mai poate îndoi că odată, cîndva, într-o epocă viitoare, cînd va fi să vadă lumina tiparului istoria adevărată a faimoaselor mele isprăvi, cărturarul care le va scrie nu va pune, ajungînd cu povestirea la această dintîi plecare a mea în revărsatul zorilor, o frază cam în felul acesta : «De-abia-și întinsese rumenul Apolo pe suprafața vastă a spațiului terestru șuvițele aurii ale frumoaselor lui plete, de-abia apucaseră păsărelele pictate în mii de culori să salute cu limbile lor, sonore ca

¹ „Arme albe“ sînt armăriile fără insigne, fără devize, lăsate „albe“ pînă cînd isprăvile purtătorului ar îndreptăți anume inscripții și imagini simbolice, ce vor urma să fie gravate pe ele.

niște harfe, într-o dulce și curgătoare ca mierea armonie, venirea aurorei cu degetele-i trandafirii, care, părăsind patul moale al soțului ei gelos, se arăta muritorilor la ușile și balcoanele orizontului provinciei La Mancha, că ilustrul cavaler don Quijote de La Mancha, smulgându-se odihnei dintre pernele de puf, își încălecă faimosul bidiviu, pe Rocinante, și purcese la drum de-a lungul străvechiului și cunoscutului șes al Montielului ¹»“ (căci, într-adevăr, pe șesul acela o pornise); și adăugă: „Fericită epocă și fericit veac cel în care vor vedea lumina faimoasele mele isprăvi, vrednice de gravat în bronz, de sculptat în marmură și de zugrăvit prin tablouri, ca să le rămână amintirea în viitor! O, tu, cărturarule-vraci, oricine-ai fi, căruia-ți va fi dat să devii cronicarul acestei istorii minunate, nu-l uita, rogu-te, nici pe bunul meu Rocinante, tovarăș nedespărțit al tuturor călătoriilor și urcușurilor mele!“

După aceea prindea să spună, de parcă ar fi fost, într-adevăr, îndrăgostit :

„O, domniță Dulcinea, stăpînă a acestei sărmame inimi ostatice, adîncă jignire mi-ai adus arătîndu-mi ușa și poruncindu-mi, sub pecete de blestem, să pier din ochii tăi frumoși. Ai milă, stăpînă, și înduplecă-te de inima mea, care-ți este supusă ca un ciîne și care îndură atîtea de dragul tău!“

Pe lingă acestea, înșira altele multe, la fel de smintite, toate aidoma celor pe care le învățase din cărți, imitîndu-le cît putea mai bine limbajul. Și-n vremea asta se-ndemna la drum atît de anevoie, iar soarele-l pătrundea atît de înfocat și cu

¹ Se numea Montiel, în secolul al XVI-lea, o parte din cîmpia provinciei La Mancha, în regiunea Ciudad Real. Azi e doar o localitate.

atita înverșunare, că ar fi fost de ajuns să-i topească mințile-n cap, de-ar mai fi avut măcar urmă.

Merse aproape toată ziua fără să întâmpine ceva ce-ar fi vrednic de povestit, lucru care-l scotea din sărite, căci dorea să dea piept repede și degrabă cu cel asupra căruia avea să-și încerce puterea brațului său vrednic.

Sînt unii autori care susțin că prima aventură întâmpinată a fost cea de la Puerto Lápice¹, în vreme ce alții spun că a fost cea cu morile de vînt; dar ceea ce am putut eu adevăra în privința asta și ceea ce am găsit scris în analele din La Mancha este că merse toată ziua, iar la lăsarea serii, atît mîrtoaga lui cît și el se aflară istoviți și morți de foame, și, uitîndu-se el în toate părțile ca să vadă dacă nu cumva descoperă vreun castel, sau vreo colibă de păstori măcar, unde să-și întindă mădularele ostenite și unde să-și poată afla leac foamei și nevoînței, văzu, nu departe de drumul pe care-l străbătea, un han, și i se păru că vede steaua care-l călăuzea spre porțile — ba chiar înspre palatele — mîntuirii sufletului său.

Grăbi cit putu pasul și ajunse la han tocmai cînd înnopta.

Din întîmplare, la poartă stăteau două tinere, din cele cunoscute sub numele de *femei de stradă*², ce se duceau la Sevilla împreună cu niște cărăuși, cu

¹ Această anunțată aventură de la Puerto Lápice (tre-cătoare din Toledo), pînă la urmă nu a mai fost povestită de autor, care anticipează aici asupra intenției sale de a-și localiza un episod. Nu este singurul caz.

² „...*mozas del partido*“, în original. În secolul al XV-lea, femeile *del partido* umblau dintr-o localitate într-alta (*partir* înseamnă uneori a pleca) în căutarea mușteriiilor, în vreme ce *las rameras*, femeile de aceeași profesiune, trăiau în grup, în case anumite, însemnate cu ramuri la ușa (*ramo* — creangă), de unde le vine și numele.

care căzuseră la învoială să poposească noaptea aceea la han ; și cum aventurierului nostru tot ce-i trecea prin cap, tot ce vedea sau își închipuia i se părea alcătuit sau săvîrșit în felul celor citite, de îndată ce văzu hanul, își făcu singur nălucă, închipuindu-și-l castel cu patru turnuri și cu coperișurile de argint strălucitor, căruia nu-i lipseau nici puntea ce se lasă și se ridică, nici hrubele cu taine, nici toate cuvenitele acareturi cu care asemenea castele sînt zugrăvite de obicei.

Se apropie de han (care lui i se părea castel), și cînd fu la cîțiva pași de el, trase de dîrlogi și-l opri pe Rocinante, așteptînd să se ivească vreun pitic între creneluri și să dea semnal din surlă, crăinîcînd că se apropia de castel un cavaler. Dar cum văzu că surla se lasă așteptată și că Rocinante ardea de nerăbdare să ajungă la grajd, se dădu mai înspre poarta hanului, unde le zări pe cele două tinere dezmățate, care lui i se părură două încîntătoare domnițe sau două jupînițe gingașe, ieșite în poarta castelului ca să se desfete.

Întîmplarea fu ca tocmai atunci un porcar, care umbla să-și adune de prin miriști o turmă de porci (ăsta li-e numele ¹, nu vă fie cu supărare), suflă din corn, semnal la care aceste dobitoace se adună, și pe loc don Quijote își închipui ceea ce dorea, anume că se ivise un pitic care să dea de veste că sosea el. Așa că, nemaîștiind pe ce lume se află de fericire, se apropie de han și de femei, care, văzînd că vine spre ele un om înarmat, așa cum era el, cu lance și cu scut, dădeau să intre, înfricoșate, în curtea hanului ; dar don Quijote, ghicindu-le spaîma după felul cum fugeau, își ridică viziera de

¹ Țăranii spanioli cer iertare ori de cîte ori rostesc numele porcului, „animal urît la vedere“, ca și al altor ființe și lucruri considerate josnice ori rușinoase.

carton și, descoperindu-și fața prăfuită și osoasă, le vorbi cu glas domol și plin de curtenie :

— Nu fugiți, mărite domnițe, și nu vă fie teamă de vreun neajuns, căci cavalerilor din tagma de care țin eu nu le este îngăduit și nici nu le stă bine să se atingă măcar de-un fir de păr al cuiva, și mai cu seamă de niște domnițe de neam, așa cum vă arată chipul a fi.

Femeiuștile îl priveau și-i căutau din ochi obrazul acoperit de viziera cîrpocită ; dar auzindu-se numite domnițe, lucru atît de străin meseriei lor, nu-și mai putură ține rîsul și hohotiră pînă într-atîta, încît lui don Quijote îi sări țandăra și le spuse :

— Bine le stă frumoaselor măsura în toate, și de altfel numai cel slab de minte rîde din te miri ce ; dar nu v-o spun ca să vă supăr și să vă stric inima, căci a mea nu bate decît spre a vă fi de folos.

Vorbirea aceasta, de neînțeles pentru cele două femei, ca și boiul ciudat al cavalerului nostru, nu făcea decît să le sporească lor rîsetele, iar lui furia, și ar fi ajuns departe de tot dacă n-ar fi ieșit chiar în clipa aceea în poartă hangiul, om care, gras fiind, era peste măsură de pașnic și care, văzînd în fața ochilor un asemenea irod, înarmat cu arme așa de despărecheate cum erau curelele, lancea, pavăza și zaua, era gata-gata să le țină și el isonul celor două domnițe, dînd semne de mare veselie. Dar, pînă în cele din urmă, temîndu-se să nu stîrnească ditamai arsenalul, se hotărî să-i vorbească după cuviință, așa că-i zise :

— Dacă măria-ta, slăvite cavalier, cauți adăpost, în afară de pat (căci în tot hanul nu-i nici unul, de leac), le poți găsi aici pe toate celelalte, din belșug.

Văzînd don Quijote smerenia alcaidelui ¹ fortăreței (căci asta i se părură lui a fi hangiuul și hanul), răspunse :

— Mie, seniore castelan, mi-e destul te miri ce și mai nimic, „căci *podoabă-mi este zaua / iar odihnă lupta-mi este*“ ² ș.a.m.d.

Gazda socoti că-l numise castelan pentru că-l luase drept castilian neaoș, cu toate că el era de fel din Andalucia, crescut pe țărmul mării, la Sanlúcar ³, nu mai puțin potlogar decît Cacus ⁴ și nici mai puțin pișicher decît un student ori un paj ⁵. Așa că îi răspunse :

— După cîte spuneți, pentru luminăția-voastră „*patul e doar stîncă goală, / somnul — veghe necurmată*“ ⁶ : dacă-i așa, n-aveți decît să descălecați și să fiți încredințat că veți găsi în bordeiul meu prilej și prilejuri de-a nu da ochii în gene un an încheiat, darmite o noapte !

Și, spunînd asta, se repezi să-i țină calul lui don Quijote, care descălecă doar cu mare greu și chin,

¹ Alcaidele era comandantul unei fortărețe, al unui castel întărit ori al unei închisori. Cuvîntul vine din arabă.

² Versurile unui cîntec bătrînesc, intitulat *Cîntecul Marianeî și al maurului Galván*. Cervantes le citează transcrise în rînd cu restul povestirii, obicei curenț în secolul al XVI-lea.

³ Orășel maritim din Andalucia, în apropiere de Cadiz. „Plaja din San Lúcar — zice Clemencin — era pe vremea lui Cervantes unul din locurile cele mai bătute de vagabonzi și oameni decăzuți din toată Spania.“

⁴ Personaj din mitologia latină, un monstru viclean și abil hoț de turme ; a fost ucis de Hercule.

⁵ „...*estudiante o paje*“ : categorii din care se recrutează mulți din eroii romanelor picarești, contingentele de delincvenți provenind din rîndul acestor tineri, puși în situația de a flămînzii și obligați să se descurce prin orice mijloace.

⁶ Două versuri din cîntecul citat în p. 45. Hangiuul cunoștea, cum se vede, literatura veche populară.

ca unul ce nu pusese nimic în gură o zi întreagă. spuse hangiului să aibă grijă de cal ca de ochii din cap, fiindcă era calul cel mai vrednic din cîți făceau umbră pămîntului pe lumea asta. Hangiul se uită la el, dar nu i se păru atît de desăvîrșit cum spunea don Quijote, ba nici pe jumătate, așa că, făcîndu-i loc în grajd, se înturnă să afle ce porunci avea de dat oaspetele, pe care domnițele — împăcate cu dînsul — îl ajutară să-și lepede armura și, cu toate că îi liberaseră pieptul și umerii, nu se pricepură în nici un chip și nici nu fură în stare să-i deschidă colivia din jurul gîtului, nici să-i desfacă mîndrețea de coif, legat cu panglici verzi, care-ar fi trebuit tăiate, căci nu se mai puteau deznoda ; dar el nu vru să consimtă la asta cu nici un chip, așa că rămase toată noaptea cu casca în cap, ceea ce alcătuia o icoană decît care mai ciudată și mai plină de haz nici nu se poate închipui. Și pe cînd îl dezarmau, cum el credea că făpturile acelea trecute prin ciur și prin dîrmon, care-i scoteau armura, erau niscai jupînițe de neam și domnițe ale acelui castel, le recită cu multă grație :

„Nu va fi nicicînd viteaz
De femeii slujit mai bine
Decît fuse don Quijote
Cînd din satul său veni ;
Domnițe-ngrijeau de el,
Castelane, de-armăsarui...”¹

adică Rocinante, fiindcă acesta este, doamnele

¹ Adaptarea unui cîntec bătrînesc (*Romance de Lanza-rôte del Lago*) la cazul lui don Quijote. Aceste cîntece bătrînești (*romances viejos*) erau cuprinse în nenumăratele *Romanceros*, antologii de largă circulație, ce se publicau în Spania, fiind denaturarea vechilor *Cantares*, poeme epice culte, refăcute din memorie și rescrise în stil popular de către poeți anonimi.

mele, numele calului meu, așa cum mie mi se spune don Quijote de La Mancha. Căci, cu toate că n-aș fi vrut să mă dau pe față pînă cînd nu m-ar fi dat în vileag singure isprăvile săvîrșite de mine în slujba domniilor-voastre și *pro me*, nevoia de a potrivi pentru prilejul de față acest cînfec bătrînesc al lui Lanzasrôte a fost pricina pentru care-mi aflareți numele pînă a nu se fi plinit vremea; însă veni-va ziua cînd luminățiile-voastre îmi veți porunci, și eu mă voi supune, iar vrednicia brațului meu va sta mărturie rîvnei mele de-a vă sluji!

Fetele, care nu prea erau deprinse cu asemenea meșteșugită vorbire, nu răspunseră un cuvînt; îl întrebă doar dacă poftea ceva de mîncare.

— Aș gusta ceva, răspunse don Quijote, căci, pe cît îmi dau eu seama, mi-ar cădea cum nu se poate mai bine.

Din întîmplare se nimerise a fi tocmai într-o vineri și nu se afla în tot hanul nimic alt decît niște hălci dintr-un pește, care în Căstilia se cheamă *abadejo*, în Andalucia — *bacallao*, iar în alte părți — morun sau vițel-de-mare. Atunci îl întrebă dacă nu care cumva ar voi înălțimea-sa să mănînce vițel-de-mare, căci n-aveau alt soi de pește să-i dea de mîncat.

— Cu cît or fi mai mulți viței, răspunse don Quijote, cu atît vor ține mai bine loc de vacă; căci mi-e totuna dacă-mi dai opt reali în gologani, sau o piesă de opt reali. Cu atît mai mult cu cît s-ar putea întîmpla să fie vițeeii aceștia cum e juninca, de care se știe că e mult mai bună decît vaca, sau ca iada, care întrece capra. Dar n-are decît să fie ce-o fi, numai să vină mai repede, căci

truda și greutatea armelor nu pot fi răbdate fără sprijinul stomacului.

Îi puseră masa în poarta hanului, ca să-i fie răcoare, și hangiul îi aduse o porție de morun, rău desărat și și mai rău gătit, dimpreună cu o pîine, la fel de neagră și de murdară ca și armura lui; și aveai de ce rîde văzîndu-l cum mănîncă, pentru că, așa cum rămăsese, cu casca în cap și cu viziera lăsată, nu putea să ducă nimic cu mîna lui la gură dacă nu-i dădea altul îmbucătura, așa că una din cele două doamne îi împlinea această nevoie. Dar să-i dea de băut tot nu-i fu cu putință, și nici n-ar fi fost dacă hangiului nu i-ar fi venit în minte să scobească de măduvă o trestie, pe care vîrîndu-i-o cu un capăt în gură, îi turna vin pe celălalt. El primea răbdător toate acestea, mai curînd decît să rupă panglicile coifului. Cu asta se îndeletniceau ei, cînd la han sosi din întîmplare un jugănar ca să scopească vierii, și, cum ajunse, prinse să-i zică din trișcă, de patru-cinci ori în șir, lucru care sfîrși prin a-l încredința pe don Quijote că se afla în cine știe ce faimos castel și că-i aduseseră la cină și muzicanți, că morunul sărat era păstrăv pescuit atunci, pîinea — cozonac, tîrfele — doamne de viță, iar hangiul — castelan al fortăreței, și cu asta socotea că nu dăduse greș atunci cînd luase hotărîrea de-a porni la drum. Dar ceea ce-l neliniștea era faptul de a nu se fi văzut încă armat cavalier, fiindcă i se părea că nu și-ar fi putut îngădui în chip legiuit nici o aventură înainte de-a fi obținut investitura în tagmă.¹

¹ Ceremonia primirii unui neofit în rîndurile cavalerilor unui ordin se făcea cu anumită pompă, după un ritual ce trebuia păstrat cu strictețe.

CAPITOLUL III

**Unde ni se povestește chipul hazliu în care
don Quijote a fost armat cavaler**

Chinuit de atare gînduri, dădu zor să termine cu cina aceea săracă de crîsmă, pe care, sfîrșind-o, chemă numaidecît hangiul și, închizîndu-se cu el în grajd, se aruncă dinaintea lui în genunchi, spunîndu-i :

— Nu mă voi ridica niciodată de unde sînt, vi-teze cavaler, pînă ce bunăvoința înălțimii-voastre nu-mi va fi hărăzit darul pe care vreau să i-l cer, și care se va întoarce întru lauda înălțimii-voastre și spre folosul întregului neam omenesc.

Hangiul, cînd își văzu oaspetele așternîndu-i-se la picioare și auzi din gura lui asemenea vorbe, se uită la dînsul aiurit, neștiind ce să facă, nici ce să spună, și căută să-l hotărască a se ridica, ceea ce don Quijote nu se învoi în ruptul capului, pînă ce, nemaiavind încotro, trebui să-i spună că-i hărăzea darul cerut.

— Nu mă așteptam la mai puțin de la nemăsurata înălțimii-voastre dărnicie, stăpîne, răspunse don Quijote, așa că vă pot spune că darul cerut de mine și hărăzit mie de mărinimia luminăției-voastre este ca mîine dimineață să mă armați cavaler. Noaptea asta îmi voi priveghea armele în capela acestui castel al luminăției-voastre, iar mîine, cum am mai spus, se va săvîrși lucrul pe care-l doresc atîta, ca să pot umbla cum se cuvine în cele patru vînturi, căutînd prilej de isprăvi în folosul nevoiașilor, așa cum e dat în sarcina tagmel noastre cavалerești și cavalerilor rătăcitori,

precum sînt și eu, al căror suflet tînjește după asemenea fapte.

Hangiul, care, așa cum s-a mai spus, era cam pișicher și apucase să intre la oarecare bănuiei în privința trăsnelii oaspetelui său, se încredință de-a binelea cînd ascultă pînă la capăt asemenea vorbe ; și ca să aibă de ce rîde noaptea aceea, hotărî să-i cînte în strună ; așa că-i spuse că găsea foarte cu cap ceea ce dorea și cerea el, și că asemenea hotărîre era firească și proprie tuturor cavalerilor de neam, cum arăta el a fi și cum o dovedea chipeșa lui înfățișare ; că și el, în anii tinereții sale, se dedase acestei îndeletniciri aducătoare de cinste, fără să fi ocolit viile din Málaga ¹, insulele Riarán ², vestitul Compás de Sevilla ³, apeductul Segoviei ⁴, livezile de măsline din Valencia ⁵, Rondilla din Granada ⁶, plaja din Sanlúcar, oborul din Córdoba ⁷ și

¹ Aici e vorba doar de haracii viilor, *Los Percheles de Málaga*, loc în afara orașului, unde își uscau pescarii peștele, atîrnat de niște prăjini orizontale, fixate pe haraci. Cartierul haracilor, numit Perchel, era vestit prin frumusețea femeilor și fetelor malaghene.

² „Insulele” Riarán nu erau insule : se numeau așa de la *islas menzanas* (insulele de fructe), adică livezile din partea locului. După cucerirea cetății Málaga, Ferdinand Catolicul și Isabela au dăruit cavalerului vizcain Garcí López de Arriarán o bucată de pămînt în apropierea acestui oraș, unde a plantat livezi ; de aici numele de *islas de Riarán*.

³ Cartier de prostituate, situat la marginea orașului.

⁴ Apeductul roman din cetatea Segoviei era adăpost al multor vagabonzi.

⁵ Punct din orașul Valencia, unde se îngrămădiseră de-clasații.

⁶ După unii comentatori, azi se cheamă Campillo ; pe vremuri, era un loc viran, în vecinătatea lupanarului ; după alții, e doar un drum ocolit (*camino de ronda, rondilla*), care există și astăzi, sub alt nume însă.

⁷ Cartierul sudic al orașului, numit astfel după o fin-tină, în centrul căreia se vede un minz (*potro* — cal tînăr,

las Ventillas din Toledo ¹, precum și alte nenumărate locuri unde și-a pus la încercare iuțea picioarelor și dibăcia mâinilor, pricinuind altora multe necazuri, îmbărbătind multe văduve, desfețind multe domnișoare, trăgînd pe sfoară o seamă de orfani tutelați și făcîndu-se în cele din urmă vestit prin toate judecătoriile și tribunalele din aproape întreaga Spanie ; în fine, că venise să se reculegă în acest castel al său, unde trăia din avutul lui și din al altora și unde primea pe toți cavalerii rătăcitori din orice tagmă și de orice rang ar fi fost ei doar din marea dragoste ce le-o purta, numai să-și împartă că dînsul avutul, drept răsplată a frumoaselor sale porniri. Îi mai spuse că în castelul său nu se afla capelă unde să-și poată petrece veghea armelor, căci o dărimase ca s-o reclădească din temelii ; totuși, în caz de mare nevoie, știa că veghile se puteau petrece oriunde aveai chef, și că în noaptea aceea putea să-și vegheze armele într-un *patio* ² al castelului ; căci în zori, cu vrerea lui Dumnezeu, avea să se săvîrșească îndătinatul ritual, în așa chip încît el să rămînă armat cavaler, atît de cavaler cum mai mult nici că se poate pe lume.

Îl întrebă dacă avea asupra lui ceva bani ; don Quijote răspunse că n-avea para chioară, pentru că nu citise niciodată în istoria cavalerilor rătăcitori să-și fi luat vrenul bani la dînsul. La aceasta

noaten) cabrînd pe un glob de piatră. Era sediul lumii interlope din Córdoba.

¹ Vestite cîrciumi dinafara cetății Toledo, pe drumul către Madrid, unde se bea, se mîncea și se încingeau jocuri de noroc între oameni de toată mina.

² Curte interioară, caracteristică locuințelor spaniole, înconjurată de stîlpii cerdacului din toate cele patru părți ; era, adeseori, sursa principală de lumină a încăperilor, cît mai puțin deschise spre stradă.

hangiu! îi spuse că se înșela, căci, admitînd că în istorii nu stătea scris lucrul acesta din pricina că autorii lor nu mai găsiseră cu cale să scrie un lucru atît de lămurit și atît de folositor, ce trebuie avut asupra-și, cum sînt banii și cămășile curate, nu era cuvînt să creadă cineva că nu-și luau : așa că să fie încredințat și sigur că toți cavalerii rățăcitori, de care sînt pline atîtea cărți ce-o dovedesc, duceau cu ei pungi bine burdușite pentru orice întîmplare și că aveau asupra-și de asemeni și rufărie, precum și un cufăraș mic, plin de alifii pentru oblojirea rănilor primite, căci nu întotdeauna pe cîmpurile și în pustietățile unde se luptau și cădeau răniți avea cine să-i îngrijească, dacă nu cumva erau prieteni cu vreun vrăjitor înțelept care să le vină numaidecît într-ajutor, aducînd prin vîzduh, în cite-un nor, vreo domniță sau vreun pitic cu vreun șip de apă vie, din care doar gustînd o singură picătură se însănătoșeau pe loc de toate rănilile și zgaibele, ca și cum de cînd lumea n-ar fi suferit de nimic ; iar dacă s-ar fi întîmplat să nu fie așa, cavalerii din vremi de demult trecute găseau cu cale ca scutierii lor să fie burdușiți cu bani și cu alte lucruri trebuincioase, ca scama și irurile de oblojit ; și dacă se întîmpla să n-aibă scutieri (cazuri prea puține și rare), cavalerii își cărau ei înșiși toate acestea în niște drăgălași de coburi, mici că aproape nici nu se vedeau pe crupa calului, ca și cînd alte lucruri și nu acestea ar fi fost pentru ei mai de preț ; căci, în afară de asemenea nimicuri, obiceiul de-a duce cu sine desagi n-a prea fost încuviințat de către cavalerii rățăcitori ; din pricina asta îi dădea sfatul (măcar că ar fi putut să i-o și ordone, ca unul ce avea să-i fie în curînd naș) să nu mai pribegască de aici înainte fără bani și fără pomenitele măsuri de preve-

dere, căci avea să vadă el oît de bine i-or prinde cînd nici cu gîndul n-o gîndi.

Îi făgădui don Quijote să îndeplinească tot ceea ce îl sfătuia, pînă într-un cuvînt ; așa că fură date numaidecît poruncile pentru veghea lui de arme, care avea să se petreacă într-o ogradă din coasta hanului. Și adunîndu-și don Quijote toată armăria, și-o clădi deasupra teucei de lîngă o fîntînă, apoi, trecîndu-și scutul pe după braț, strînse lancea în pumni și începu să se plimbe măreț încoace și încolo pe dinaintea jgheabului. Și nu-și începu bine plimbarea, că se și înnoptase.

Hangiul le povesti la toți cîți erau în han despre scrînteala oaspetelui său, despre veghea lui de arme și despre investitura cavaleriească pe care-o aștepta. Se minunară toți de-așa ciudat soi de smînteală și, ieșind să-l privească de departe, îl văzură cum pășea domol și demn un timp, apoi rămînea proptit în lance să-și ațintească ochii asupra armelor, fără să și-i mai dezlipească de ele o bună bucată de vreme. Se înnoptase de-a binelea, dar atît de luminoasă era luna, încît se putea lua la întrecere cu astrul care-i împrumută strălucirea, așa că toate cîte le săvîrșea novicele în ale cavaleriei erau văzute pe deplin de toată lumea.

În vremea asta îl împinse Diavolul pe unul din căraușii ce măseseră la han să-și adape catîrîi, și n-avea cum face asta decît dînd la o parte armele lui don Quijote, care erau clădite deasupra jgheabului. Văzîndu-l că se apropie, don Quijote îi strigă cu glas tunător :

— O, tu, oricine-ai fi, cutezătorule cavalier ce vii cu gînd de-a te atinge de armele celui mai viteaz rătăcitor din cîți vor fi încins vreodată spada, ia seama la ceea ce faci și nu te-atinge de ele, de vrei să nu-ți lași viața zălog pentru cutezanță.

Pe cărauş nici capul nu-l duru de vorbele lui (dar mai bine le-ar fi luat în seamă, ca să nu-l doară capul după aceea), ba, dimpotrivă, apucînd armele de curele, le azvîrli cît colo. Văzînd una ca asta don Quijote, ridică ochii la cer şi, înălţîndu-şi gîndul (pe cît se pare) la doamna şi stăpîna sa Dulcinea, rosti :

— Vino-mi într-ajutor, stăpînă, întru această dintii obidă ce întîmpină în cale-i inima vasală ție, şi nu mă lipsi în astă dintii primejdie de sprijinul şi oblăduirea ta !

Rostind vorbele acestea şi altele ca ele, îşi lepădă scutul şi, ridicînd lancea cu amîndouă mîinile, îi arse cărauşului una în cap cu atîta tărie, încît îl lungi la pămînt frumos şi bine, că dacă ar mai fi urmat o lovitură, n-ar mai fi fost nevoie de felcer să-l oblojească. După isprava asta, îşi culese armele şi-şi reluă plimbarea, la fel de netulburat ca mai înainte.

Nu mult după asta, fără să aibă habar de ce se petrecuse (căci cărauşul zăcea încă năucit), se apropie un altul, tot cu gînd să-şi adape catirii, şi tocmai cînd se pregătea să dea armele la o parte ca să descotorosească teuca de ele, don Quijote, fără să sufle o vorbă şi fără să ceară voie, de la nimeni, îşi mai lepădă o dată scutul, mai ridică încă o dată lancea şi, chiar dacă nu-i făcu scăfîrlia zob, nu mai avu nevoie să-l atingă de trei ori în numele tatălui pe cel de-al doilea cărauş, căci îi crăpă țeasta în patru. Auzind zarvă, toți cei din han deteră fuga într-acolo, şi printre ei şi haagiul. Văzînd asta, don Quijote îşi îmbrăţişă scutul şi, cu mîna pe spadă, rosti :

— O, stăpînă a tuturor frumuseţilor, tărie şi liman al bieteii mele inimi, a sunat ceasul să-ntorni

ochii mărlei-tăle înspre acest cavaler robît de tine, pe care îl aşteaptă o atît de vajnică încheştare !

La care vorbe se simţi prinzînd atîta inimă, că dacă ar fi fost să-l încolţească toţi cărauşii din lume, şi tot n-ar fi dat înapoi nici c-o palmă. To-varăşii celor răniţi, văzîndu-i în ce hal erau, începură a azvîrli de departe o ploaie de pietre asupra lui don Quijote, care se apăra cu pavăza cît putea mai bine şi nu îndrăznea să se depărteze de jgheab, ca să nu-şi lase armele în părăsire. Hangiul zbiera la ei să-l lase în pace, că doară le spusese cît de nebun era şi, nebun fiind, avea să scape neosîndit, măcar de-ar fi fost să-i ucidă pe toţi. Don Quijote zbiera şi el, încă şi mai tare, făcîndu-i perfizi şi trădători şi spunînd că stăpînul castelului era un mişel şi un cavaler de neam prost dacă putea consimţi să-i vadă în aşa chip trataţi pe cavalerii rătăcitori, şi că, să fie el gata investit cavaler, l-ar învăţa pe loc să mai umble cu şoalda.

— Iar de voi, adăugă el, gunoaie şi ciurucuri ale omenirii, nici nu-mi pasă ! Aruncaţi cu ce vreţi, apropiaţi-vă, veniţi şi atacaţi-mă dacă vă dă mîna, şi-aveţi să vedeţi voi cît are să vă coste nebunia şi cutezanţa voastră !

Rostea toate acestea cu atîta înfocare şi îndrăzneală, că virî spaima morţii în cei care-l impresurau şi, atît din pricina asta, cît şi datorită argumentelor hangiului, cărauşii încetară să-l mai împroaşte cu pietre, iar el, la rîndul lui, îi lăsă să-şi care răniţii şi se înturnă să-şi vegheze armele cu liniştea şi gravitatea de la început.

Nu-i prea veniră la socoteală hangiului şotiile oaspetelui său, aşa că se hotărî să le pună capăt şi să-i dea pe loc blestematul rang de cavaler, pînă a nu apuca să se mai işte şi altă încurcătură. Aşa că, apropiindu-se de el, îşi ceru iertăciune

pentru necuviința cu care îl înfruntase prostimea, fără știrea lui; dar pentru cutezanța asta erau acuma pedepsiți, pe bună dreptate. Îi mai spuse o dată că în castel n-aveau capelă, dar că pentru ceea ce mai rămăsese de făcut nu prea era nevoie de-așa ceva, căci tot meșteșugul investirii cavalerilor stătea în cele două lovituri date pe ceafă și pe umeri, după câte avea el cunoștință de ceremonialul tagmei, lucru care se putea săvârși și în cîmp deschis, mai ales că dusesse cu bine la capăt priveghiul armelor, pentru care sînt îndeajuns două ceasuri, pe cînd el veghease mai mult de patru. Don Quijote dădu crezare tuturor acestora și spuse că era gata să-l asculte, numai să officieze cu cea mai mare grabă, căci, de-ar fi să fie atacat încă o dată după ce s-ar vedea armat cavaler, avea de gînd să nu mai lase picior de om viu în tot castelul, afară de cei pe care i-ar porunci gazda să-i crute și pe care, din respect pentru porunca aceasta, i-ar lăsa cu viață.

Virit în sperieți de ceea ce auzise și temîndu-se să nu-l vadă trecînd la fapte, castelanul cără fără zăbavă un cărțoi, în care însemna paie și ovăzul date căraușilor, și, cu un capăt de luminare pe care i-o ținea un băiat, veni împreună cu cele două pomenite domnițe la locul unde străjuia don Quijote, căruia îi porunci să ingenuncheze. Și citind el din catastif ca și cum ar fi recitat vreo molitvă cucernică, pe la mijlocul citaniei ridică mîna și-i trase un dupac zdravăn după ceafă, iar îndată după aceea, cu propria lui spadă, îi dădu o acoladă măreață, mormăind mereu printre dinți ca și cînd s-ar fi rugat. Acestea fiind împlinite, dete poruncă uneia din cele două femei să-l încingă pe don Quijote cu spada, ceea ce ea îndeplini cu multă dibăcie și înțelepciune, căci nu

de puțină era nevoie ca să nu te pufnească râsul la fiecare punct al acestui ceremonial ; dar vitejiile de care dăduse dovadă novicele de cavaler puneau râsului stavilă. Încingându-l cu spada, binevoitoarea domniță îi zise :

— Facă Dumnezeu din luminăția-ta un cavaler plin de noroc și deie-ți izbîndă în lupte !

Don Quijote o întrebă de nume, ca să știe de-aici încolo cui îi rămăsese datornic pentru binefacerea asta, căci avea de gînd să-i facă parte de onorurile pe care le va dobîndi prin vrednicia brațului său. Ea răspunse cu multă smerenie că i se spunea La Tolosa și că era fiica unui cîrpaci de fel din Toledo, care-și ducea zilele în mahalaua bazacei lui Sancho Bienaya, și că avea să-l slujească și să-l socotească drept stăpîn oriunde o vor purta pașii.

Don Quijote îi întoarse vorba rugînd-o să-i facă hatîrul ca de aici încolo să-și pună înaintea numelui un *don*, de dragul lui, și să se numească doña Tolosa.¹ Ea îi făgădui, iar cealaltă fată îi încâtărămă pintenii, și el înfiripă și cu dînsa aproape același dialog, ca și cu cea care-l încinsese cu spada. O întrebă de nume și află că i se zicea La Molinera și că era fata unui preacinstit morar din Antequera ; și ei îi ceru don Quijote să-și

¹ Cervantes, făcîndu-l pe don Quijote să acorde titlul de doñas unor femei ca acestea, se referă la deprecierea titlului : pe la mijlocul secolului al XVI-lea se făceau cuplete despre femeile care-și spun doña : „*Las que no se ponen don no se tienen por mugeres*“. „*Don que antes es desdon pues por él nada se dona*“, scrie Sebastian de Horozco. („Cele ce nu-și adaugă un don nu se socotesc femei.“ „Don, care-i mai curînd ne-don, pentru că nu se dă pe el nimica.“) „Desdon“ e o formație lexicală ad-hoc, sugerînd și disprețul (*desdén*), și jucînd pe radicalul don = dar.

adauge un *don* și să-și spună doña Molinera, ofărindu-se o dată mai mult s-o slujească și s-o ocrotească. După ce fură împlinite la galop și pe nerăsuflăte ceremoniile acestea nemaivăzute pînă atunci, pe don Quijote îl cuprinse dorința de a se vedea o dată pe cal, pornit în căutarea aventurilor; așa că, înșeuîndu-și-l numaidecît pe Rocinante, îl încălecă și, îmbrățișîndu-și gazda, îi spuse lucruri atît de ciudate, drept mulțămită pentru că-l armase cavaler, încît nici nu e cu putință să fie scrise. Hangiul, ca să-l vadă o dată plecat de la han, îi răspunse cu nu mai puține înflorituri, cu toate că-și scurtă cît putu vorbirea, și, fără să-i mai ceară plată pentru mînecat, îl lăsă să plece cu Dumnezeu.

CAPITOLUL IV

**Despre ceca ce i s-a întîmplat cavalerului
nostru după plecarea de la han**

Se crăpa de ziuă cînd don Quijote plecă de la han, voios nevoie mare, mulțumit cum nu se mai poate și pînă într-atîta de tulburat că se vedea armat cavaler, încît fericirea îi da ghes să gonească în galop, cît o țineau pe mîrtoagă chingile. Dar amintindu-și sfaturile gazdei în privința lucrurilor atît de trebuincioase pe care era nevoie să le aibă cu el, mai cu seamă banii și rufăria, hotărî să se întoarcă acasă și să-și ia de toate, ba și un scutier pe deasupra, făcîndu-și socoteala să-l tocmească pe unul din plugarii cu care se învecina, om sărman și împovărat de copii, dar cît

se poate de nimerit pentru slujba de scutier al unui cavaler. Cu acest gând îl îndrumă către satul lui pe Rocinante, care, simțind că se apropie de iesle, începu să depene din picioare cu atîta foc, încît părea că nici nu mai atinge pămîntul cu copita. Nu bătuse mult drum, cînd deodată i se păru că aude, venind din dreapta, din desîșul unei păduri, niște țipete ascuțite ca de făptură ce se văicărește, și nici n-apucă să le-audă bine că și rosti :

— Slavă Domnului că m-a învrednicit de mare mila sa, scoțîndu-mi în cale un atît de grabnic prilej de a-mi putea duce la îndeplinire datorințele îndeletnicirii mele, prilej din care să pot culege roadele gîndurilor mele bune ! Strigătele acestea, fără îndoială, sînt ale vreunui nevoiaș sau ale vreunei nevoiașe, care, în nevoința în care se află, are nevoie de sprijinul și de ocrotirea mea.

Și, smuncind frîul, îl mină pe Rocinante înspre partea de unde i se părea că vin vaietele. Mai făcînd el cîțiva pași prin pădure, văzu legată de un stejar o iapă, iar de altul, legat un băietan, gol de la brîu în sus, care să tot fi avut cincisprezece ani ; el era cel care se văicărea, și nu din senin, căci îi căra la curele pe spinare o namilă de țăran, care-și întovărășea fiecare lovitură cu cîte o sudalmă și cîte un imbold, zicîndu-i într-una :

— Na, să te-nveți să-ți ții gura ! Na, să te-nveți să caști ochii !

Iar băietanul răspundea :

— Nu mai fac, stăpîne, să mă trăsnească Dumnezeu dacă mai fac vreodată și dacă n-am să am de-aici înainte grijă de turmă ca de ochii din cap !

Văzînd ce se petrece, don Quijote strigă cu glas mînios :

— Cavaler lipsit de cavalerism, rău îți șade să-ți pui mintea cu cei fără apărare! Încalecă și pune mîna pe lance (căci se afla și o lance¹ sprijinită de stejarul de care era legată iapa), și-am să te fac eu să pricepi că numai lașii fac ceea ce faci dumneata!

Tăranul, cînd se pomeni pe cap cu momîia aceea înarmată pînă-n dinți, care-i vîra sulîta sub nas, crezu că i-a sunat ceasul, și, cu vorbe mieroase, îi răspunse:

— Stăpîne cavaler, băietanul ăsta pe care-l pedepsesc e un argat de-al meu, care-mi slujește la păzitul turmei de oi ce am pe-aici, prin împrejurimi, și e în așa hal de lăsător, încît nu-i zi să nu-mi lipsească vreuna, iar dacă-l pedepsesc pentru nebăgarea lui de seamă, sau, mai curînd, pentru furtișag, zice c-o fac de afurisit ce sînt, ca să nu-i plătesc simbria cuvenită, dar pe Dumnezeu și pe sufletul meu dacă nu minte!

— „Minte“ în fața mea², bădărane? zise don Quijote. Pe sfîntul soare care ne luminează dacă nu-ți trec acuma fierul lîncii ăsteia dintr-o coastă-n cealaltă! Să-l plătești îndată și fără să crînești, că de nu, pe Dumnezeu atöateocîrmuitorul, aici pe loc sfîrșesc cu tine și te nimicesc: dezleagă-l numaidecît!

Tăranul puse capul în piept și, fără multă vorbă, își dezlegă argatul, pe care don Quijote îl întrebă cît îi datora stăpînu-său. El îi răspunse că-i datora simbria pe nouă luni, cîte șapte reali pe lună.

¹ Tăranii purtau adeseori lance și chiar scut. Se vede acest lucru și în alte scrieri ale vremii.

² Se considera o insultă adusă persoanei cu care vorbeai să declarî de față cu aceasta că un al treilea minte. Chiar și faptul de a-l dezminți pe un terț era o necuviință față de interlocutor.

Don Quijote făcu socoteala și găsi că suma se urca la șaizeci și trei de reali, așa că-i porunci țăranului să-i scoată fără întârziere din pungă, dacă-i era dragă viața. Țăranul, virit în sperietți, răspunse că să n-aibă parte de năpasta ce-i căzuse pe cap și de jurământul pe care-l făcuse (cu toate că n-apucase să se jure pe nimica) dacă erau atîția ; pentru că mai avea să-i scadă și să-i pună în socoteală trei perechi de încălțări pe care i le dăduse, și un real, costul a două rinduri de lipitori ¹, ce pusesese el să-i pună cînd fusese bolnav.

— Toate astea-s bune și frumoase, îi întoarse don Quijote vorba, numai că încălțările și lipitorile trebuie să rămînă în prețul bicelor pe care i le-ai tras fără să-ți fi greșit cu nimica, căci dacă el a rupt pielea încălțărilor plătite de dumneata, apoi și dumneata i-ai rupt lui pielea ; iar dacă bărbierul i-a luat sînge cînd era bolnav, dumneata l-ai singerat teafăr-sănătos ; așa că dinspre partea asta nu ți-e dator cu nimica.

— Din păcate, stăpîne cavalier, n-am bani la mine ; dar să vină Andrés cu mine acasă, că i-i dau pe toți, pînă într-o para.

— Eu, să mă duc cu el ? strigă băietanul. Iar ? O dată cu capul ! Nici prin gînd nu-mi trece, stăpîne, căci dacă s-o vedea iar singur cu mine, mă jupoaie de viu, ca pe sfîntul Bartolomeu !

— Ba n-are s-o facă, îi întoarse vorba don Quijote. Ajunge să i-o poruncesc eu, și are să-și țină cuvîntul din respect pentru mine, iar dacă-mi

¹ În text, *sangrías* — lăsări de sînge. La noi, aceste singeri se practicau prin punerea lipitorilor pe diversele părți ale trupului bolnav. În Spania se deschideau cu bisturiul unele vene, lăsîndu-se să curgă o cantitate de sînge. *Las sangrías* era un leac la mare cinste în medicina medievală.

și jură pe sfînta lege a tagmei cavaleresti în care a fost primit, îl las să plece slobod și mă pun chezaș pentru plata simbriei.

— Ia seama, măria-ta, stăpîne, la ce vorbești, zise iar băietanul, căci stăpînu-meu pe care-l vezi aceea nu-i cavaler nici de leac, și nici n-a fost primit vreodată în vreo tagmă cavalerască, fiindcă el nu-i altul decît Juan Haldudo chiaburul, sătean din Quintanar.

— N-are-a face, răspunse don Quijote, fiindcă și Halduzii pot fi cavaleri, cu atît mai mult cu cît fiecare om e odrasla faptelor sale.

— Asta așa-i, răspunse Andrés, dar dacă-i vorba de stăpînu-meu, odrasla căror fapte poate fi el, cînd îmi poprește simbria, și sudoarea, și truda ?

— Nu-ți popresc nimica, frate Andrés, îi întoarce vorba țăranul, dar fă-mi numai hatîrul și vino cu mine, căci jur pe toate tagmele care-s cavaleresti pe lumea asta c-am să-ți plătesc tot, așa cum am spus, pînă într-o para, ba încă și cu dobîndă.

— De dobîndă te scutesc, zise don Quijote. Dă-i simbria în reali, și-s foarte mulțumit cu asta. Dar bagă de seamă să faci așa cum ai jurat, că de nu, îți jur și eu, tot pe jurămîntul pe care-ai jurat, că mă voi întoarce să te caut și să te pedepsesc, și că nu scapi de mine nici dacă te ascunzi în gaură de șarpe. Iar dacă vrei să știi cine ți-o poruncește, ca să te simți și mai virtos legat să-ți ții jurămîntul, află că eu sînt viteazul don Quijote de La Mancha, tămăduitorul nedreptăților și obidelor, așa că rămîneți cu Dumnezeu, și să nu-ți muți gîndul de la cele făgăduite și juruite, sub pedeapsa pedepsei de care-am pomenit.

Și spunînd acestea, dete pîteni lui Rocinante și se îndepărtă cît putu mai grabnic. Țăranul îl

urmări cu privirea, și cînd îl văzu ieșit din pădure și pricepu că n-avea de gînd să se mai arate, se înturnă spre argatul său Andrés și-i vorbi așa :

— Vin' la taica, băiete, să-ți plătesc ce-ți sînt dator, așa cum mi-a poruncit tîmăduitorul obidelor.

— Ți-o dau cu jurămînt, zise Andrés, și poți fi încredințat dumneata că n-ai cum să nu îndeplinești porunca acestui milostiv cavaler, ție-l Dumnezeu o mie de ani cu viață, că după cît e de viteaz și de bun judecător, te-a văzut sfîntul dacă nu-mi plătești, că se întoarce, și pe loc face ce-a zis că face.

— Ți-o dau și eu cu jurămînt, spuse țăranul, dar de mult ce te iubesc, vreau să-mi sporesc datoria, ca să-ți pot spori și plata.

Și, apucîndu-l de-o mînă, îl legă din nou de stejar și-i trase la gîrbace, de-l lăsă mai mort.

— Cheamă-l acuma, jupîne Andrés, zicea țăranul, pe tîmăduitorul nedreptăților, să vezi cum are s-o tîmăduiască și pe asta, cu toate că mă bate gîndul că n-am dus-o la capăt, fiindcă-mi vine chef să te jupoi de viu, așa cum te temei.

Pînă în cele din urmă îl dezlegă, totuși, și-i dădu drumul să-și caute judecătorul, ca să-și ducă la îndeplinire județul în care se rostise. Andrés plecă tare cătrănit, jurînd să meargă în căutarea viteazului don Quijote de la Mancha și să-i povestească de-a fir-în-păr toată pătărania, mai jurînd și că stăpînul său avea să i-o plătească cu vîrf și îndesat ; cu toate acestea, el plecă plîngînd și stăpînul său rămase rîzînd ; acesta-i felul în care îndreptă nedreptatea viteazul don Quijote, care, cum nu se poate mai încîntat de cele întîmplate, căci i se părea că-și începuse într-un ceas bun și cu măreție isprăvile cavaleriești, se îndemna la

drum cu multă mulțumire de sine spre satul lui, rostind ca pentru dînsul :

— Ferice te poți socoti între cîte femei viețuiesc pe pămînt, o, tu, frumoasă între frumoase, Dulcinea del Toboso, că ți-a fost ursit de soartă să robești voinței și meritelor tale pe un cavaler atît de vajnic și de vestit cum este și va fi don Quijote de la Mancha, care, cum știe o lume întreagă, doar de ieri armat cavaler, a și lecuit azi cea mai mare nedreptate și jignire pe care nelegiuirea o putea închipui și cruzimea omenească săvîrși, căci astăzi smulse biciul din mîna celui neîmblinzit vrăjmaș, care atît de pe nedrept tăbărise cu bătaia asupra unui biet copil nevoinic !

Între timp ajunse la o răsăpintie de unde porneau patru drumuri, și-i veniră pe loc în minte răscrucile la care stăteau cavalerii rătăcitori să chibzuiescă pe ce drum, din cîte aveau în față, să apuce ; și, ca să facă întocmai ca ei, rămase o bucată de vreme locului, și, după ce se gîndi mult și bine, dădu friu liber lui Rocinante, lăsîndu-se în voia calului, care-și urmă primul îndemn, acela de a lua calea grajdului. Iar după ce merse ca la vreo două poște, don Quijote văzu pe drum o grămadă de oameni care, cum se află mai tîrziu, erau niște neguțători toledani plecați să cumpere mătase din Murcia. Erau șase, și umblau cu umbrelele deschise, cu alți patru oameni călări în urmă, slugile lor, și cu trei catîrgii umblînd pe jos. Nici nu-i zări bine don Quijote, și-i intră pe dată în cap că-i vorba de o nouă aventură, și, ca să imite întru totul — atîta cît i se părea cu putință — isprăvile citite în cărți, își zise că se potrivește aici de minune una pe care-avea de gînd s-o săvîrșească. Și, astfel, luîndu-și o ținută măreață și sigură de sine, se înfipse bine în șa, își strînse scu-

tul la piept, cu lancea în cumpănire, și, proțăpit în mijlocul drumului, stătu să aștepte apropierea cavalerilor acelora rătăcitori (căci îi și judecase drept atare și hotărîse că asta sînt), iar cînd ajunseră ei la depărtarea de la care se puteau vedea și auzi unul pe altul, don Quijote dete glas și rosti, cu ton de sfidare :

— Să stea locului toată lumea dacă nu mărturisii cu toții că nu se află pe fața pămîntului domniță mai frumoasă decît împărăteasa din La Mancha, neasemuita Dulcinea del Toboso !

Stătură locului neguțătorii la auzul acestor cuvinte și la văzul ciudatei figuri a celui care le rostea și, după chipul și vorbele lui, nu le trebui mult pînă să-și dea seama de nebunia insului ; dar avură chef să vadă mai pe îndelete încotro ținea mărturisirea aceea, care le era cerută, așa că unul din ei, cam mucalit din fire și hîtru cum nu se mai poate, răspunse :

— Señor cavaler, noi, ăștia, habar n-avem cine este frumoasa domniță de care vorbești ; arată-ne-o, și dacă o fi să fie de-așa neasemuită frumusețe cum ne lași să înțelegem, cu dragă inimă și fără să ne strîngă nimeni cu ușa vom recunoaște adevărul pe care ne ceri să-l mărturisim dinspre parte-ți.

— Dacă v-aș arăta-o, îi întoarse don Quijote vorba, cu ce mare ispravă v-ați mai putea lăuda mărturisind un adevăr atît de vădit ? Lucrul de căpetenie este să credeți fără s-o fi văzut, să mărturisiți, să declarați, să jurați și să susțineți, că de unde nu, aveți de-a face cu mine, țopîrlani și neamuri proaste ce sînteți ! Veniți numaidecît, unul cîte unul, așa cum cere rînduiala cavaleriei, sau toți buluc, cum e obiceiul și năravul celor de

teapa voastră ; vă aștept aici, gata de orice-o fi să fie, încredințat că am dreptatea de partea mea.

— Señor cavalier, răspunse neguțătorul, cu rugămintea cad la picioarele măriei-tale și te rog, în numele tuturor acestor principii ce sînt aici de față, să te milostivești, ca să nu ne încărcăm sufletul mărturisind un lucru nemaiauzit și nemaivăzut de noi vreodată, mai cu seamă că ar fi în paguba împărăteselor și regilor din Alcarria și Estremadura, și să fii bun a ne arăta vreo icoană de-a acestei domnițe, măcar de-ar fi ea doar cît un bob de grîu, căci dintr-un fir de ață poți ști cum e tot ghemul, și cu asta noi rămînem mulțumiți și încredințați, iar măria-ta vei rămîne încîntat și răsplătit. Ba încă socot că sîntem pînă într-atîta de părerea măriei-tale, încît, chiar dacă portretul ne-ar arăta că e chioară de un ochi, iar din celălalt i se scurge rugină și pucioasă, cu toate astea, ca să fim pe placul măriei-tale, vom spune spre cinstea sa tot ce ți-o plăcea să spunem !

— Nu i se scurge, lepădătură nemernică, răspunse don Quijote aprins de furie, nu i se scurge, zic, ceea ce zici, ci dimpotrivă, ambră și parfum de mosc, și nu e nici chioară, nici gheboasă, ci e mai dreaptă decît un fus de Guadarrama¹, iar nemaiauzita hulă ce v-a ieșit din gură împotriva unei atît de cerești frumuseți, ca aceea a doamnei și stăpînei mele, aveți să mi-o plătiți !

Și, zicînd acestea, se năpusti cu lancea în jos împotriva celui care vorbise, cu atîta furie și necaz, că dacă soarta milostivă n-ar fi făcut să se po-

¹ Comparația cu fusul, pentru a arăta cît e de zvelt și de drept un trup omenesc, este curentă. La Madrid se spunea : „Drept ca un fus de Guadarrama“, pentru că din brazii înalți ai munților acestora se fabricau fusele ce se aduceau pe piața capitalei.

ticnească Rocinante și să cadă la jumătatea drumului, ar fi fost vai și-amar de îndrăznețul negustor. Rocinante se prăvăli și-și trimise stăpînul de-a rostogolul cît colo pe miriște. Și, încercînd el să se ridice, ridică-te dacă poți ! Așa de tare îl trăgeau în jos lancea, scutul, pintenii și casca, pe lingă greutatea armurii străvechi ! Și pe cînd se lupta să se scoale și nu izbutea, zicea într-una :

— Nu fugiți, mișeilor, oameni de nimic ! Stați un pic, că nu din vina mea, ci dintr-a calului, zac eu acuma la pămînt !

Unul din catirgiii care mergeau după neguțatori, și care trebuie să fi fost cam țifnos din fire, auzind cît de neobrăzat îi înfrunta bietul cavaler căzut, nu-l mai răbdă inima să nu-i răspundă cu cîtiva ghionți în coaste. Așa că, apropiindu-se de el, puse mîna pe lance și, după ce i-o făcu bucăți, începu să-l ciomăgească pe don Quijote al nostru cu una din ele. Și, oricît era el de turnat în fier din cap pînă-n picioare, îl îmblăti ca pe-un sac de fasole. Strigau la argat stăpînii să nu-i care atîtea lovituri cavalerului și să-l lase ; dar băietanul se înfierbîntase și nu se îndură să părăsească jocul pînă ce nu-și vărsă toată mînia ; așa că, adunînd de pe jos și celelalte scurtături de lance, nu se lăsă pînă nu le mai rupse o dată în capul bietului cavaler căzut, care, cu toată grindina de lovituri ce se abătuse asupra lui, tot nu-și punea frîu limbii, amenințîndu-i, c-o falcă în cer și cu una în pămînt, pe bandiți, căci drept asta îi lua acuma.

Băietanul osteni, și neguțatorii își urmară drumul, avînd ce-și spune, cît vor fi umblat, pe socoteala sărmanului cavaler ciomăgit, care, după ce se văzu singur, se apucă din nou să încerce dacă se poate ridica ; dar dacă nu putuse cînd era bun-teafăr, cum avea să poată acuma, îmblătit și

deznodat ? Ba încă se socotea norocos, părindu-i-se nenorocirea dintre cele nelipsite cavalerilor ră-tăcitori și punînd vină pe de-a-ntregul pe seama calului ; dar de ridicat n-avea cum să se ridice, după cît îi erau de muiate oasele.

CAPITOLUL V

Unde se povestesc mai departe nenorocirile
cavalerului nostru

Văzînd așadar că, într-adevăr, nu se putea mișca, n-avu altceva de făcut decît să-și afle scăparea în leacul lui obișnuit, acela de a se purta cu gîndul la vreo ispravă din cărțile sale, și smînteala îi aduse în minte întîmplarea cu Baldo-vinos și cu marchizul de Mantua¹, cînd l-a părăsit Carloto în mînți, rănit — istorie pe care o știu pînă și copiii, n-o trec cu vederea nici cei tineri, o laudă și o cred chiar cei bătrîni, și, cu toate astea, nu e mai adevărată decît minunile lui Ma-homed.² Deci povestea asta i se păru lui că se potrivește de minune cu impasul în care se găsea ; așa că, dînd semne de mare suferință, începu să

¹ Personaje dintr-un cîntec bătrînesc (*romance viejo*), foarte popular în vremea lui Cervantes, care circulasă oral pînă la publicarea lui în *Cancionero de Ambéres* (*Culegerea de cîntece din Anvers*), în 1555, volum pe care Cervantes s-a dovedit că nu-l citise, așa că se explică de ce va transcrie primele versuri ale baladei (vezi, nota 1, p. 105) în altă versiune.

² În epocă se folosea aluzia la pretinsele minuni ale profetului fondator al islamismului, ca o batjocură adresată de către creștini maurilor.

se rostogolească în țărînă și să rostească, abia trăgîndu-și sufletul, întocmai ceea ce se zice că zicea Cavalerul Pădurii, rănit :

„Unde ești, stăpînă-doamnă,
Că durerea-mi nu te doare ?
Ori nu știi că mor, stăpînă,
Ori mă-nșeli și ești sperjură !”¹

În chipul acesta spuse pe de rost tot cîntecul bătrînesc, pînă la versurile care sună :

„Nobile marchiz de Mantua,
Unchi și domn al meu pe lume...”

Și vru soarta ca, ajuns la versul acesta, să treacă pe acolo un plugar din chiar satul său, un vecin, care tocmai își dusesese niște saci de grîu la moară ; văzînd țăranul un om întins la pămînt, se apropie de el și-l întrebă cine era și de ce boală suferea de se văicărea așa de jalnic. Don Quijote nu mai avu nici o îndoială că omul nu era altul decît marchizul de Mantua, unchiul său, așa că nu-i răspunse altceva decît ceea ce urma în stihul cîntecului bătrînesc, unde trebuia să-i dea socoteală de toată nenorocirea lui și de dragostea dintre fiul de împărat și nevestă-sa, totul în același chip în care se cîntă din bătrîni. Țăranul stătea uluit și asculta taclalele acestea fără rost. Iar cînd îi ridică viziera, hărtănită toată de ciomăgeală, și-i șterse fața plină de țărînă, nici nu i-o ștersese bine că-l și recunoscu și-i vorbi :

¹ Versurile citate aici de Cervantes nu sînt, cum s-ar putea crede, extrase din balada populară a marchizului de Mantua, ci reprezintă un citat dintr-o baladă cu aceeași temă, imitație a celei vechi, compusă, chiar în vremea lui Cervantes, de un anume Jerónimo Treviño și tipărită în 1598 într-o culegere de la Alcalá, versiune pe care Don Quijote pare să o ia drept cea originală.

— Señor Quijada (că așa trebuie să-l fi chemat cînd era în toate mințile și nu se preschimbase dintr-un hidalgo pașnic în cavaler rătăcitor), cine te-a adus, luminăția-ta, în starea asta ?

Dar el îi dădea zor cu cîntarea la orice-l întreba. Văzînd omul acela de ispravă una ca asta, îi scoase cît putu mai binișor armura care-i încingea pieptul și spatele, ca să vadă dacă n-avea vreo rană, dar nu văzu nici urmă de sînge ori vreun alt semn. Se încumetă să-l ridice de la pămînt și, cu chiu cu vai, îl sui pe măgarul lui, care i se părea un animal mai liniștit. Culese de pe jos armele, pînă și scurtăturile de lance, și le legă toate pe spinarea lui Rocinante, pe care-l luă de frîu, și pe măgar de căpăstru, și o porni la drum spre satul său, pus pe gînduri de-a binelea de prăpăstiile pe care le tot îndruga don Quijote ; și nu mai puțin dus pe gînduri călătorea don Quijote, care, de hărtănit ce era și de frînt în bătaie, de-abia se putea ține pe măgar, oftînd din cînd în cînd din băierile inimii, încît îl sili din nou pe țăran să-l întrebe ce-l durea. Și n-are cum fi altfel decît că îi aducea diavolul în minte toate istoriile croite după tiparul pășaniilor sale, căci în clipa aceea, uitîndu-și dintr-o dată de Baldovinos, îi răsări în minte maurul Abindarráez, în momentul cînd alcaidele de Antequera, Rodrigo de Narváez, îl luă și-l duse rob în cetatea sa. Așa că, atunci cînd țăranul începu să-l întrebe cum se simțea și ce-l durea, îi răspunse cu vorbele și cu frazele cu care *abenceraj*¹-ul prins îi răspundea lui Rodrigo de

¹ Rodrigo de Narváez a fost cel dintîi alcaide al cetății Antequera, pe vremea luptelor cu maurii pentru recucerirea peninsulei. *Abenceraj* înseamnă membru al unei vestite familii nobile, la mare cinste printre maurii din Granada pe vremea regatului arab.

Narváez, întocmai așa cum citise el povestea asta în *Diăna* lui Jorje de Montemayor¹, unde se află scrisă, folosindu-se de ea cu atîta simț al potriveții, încît plugarul începu să-și blesteme zilele, fiindu-i lehamite să tot asculte grămada aceea de neghiobii, și din asta își dote seama că vecinul său se cam zărghise, așa că zorea cît putea să ajungă mai repede în sat, ca să fie scutit de plictiseala ce-i pricinuia don Quijote prin cuvîntarea lui peste măsură de lungă. Ajuns la capătul ei, acesta adăugă :

— Trebuie să știi, luminăția-ta, señor don Rodrigo de Narváez, că frumoasa Jarifa, de care ți-am vorbit, este, în clipa de față, gingașa Dulcinea del Toboso, pentru care am săvîrșit, săvîrșesc și voi săvîrși cele mai faimoase isprăvi cavaleresti din cîte s-au văzut, se vād ori se vor vedea vreodată pe lume.

La acestea, plugarul răspunse :

— Ia seama, luminăția-ta, că eu nu sînt, păcatele mele, nici don Rodrigo de Narváez, nici marchizul de Mantua, ci Pedro Alonzo, vecinul luminăției-tale, iar luminăția-ta nu ești cîtuși de puțin Baldo-

¹ Scriitor spaniol, originar din Portugalia (al cărui nume exact, Montemor, vine de la localitatea în care s-a născut, lîngă Coimbra). Este autorul vestitelor *Șapte cărți ale Dianei*, roman pastoral cu mare răsunset în a doua jumătate a secolului al XVI-lea, devenit modelul spaniol al genului, plin de artificialitate și convenționalism, tipică literatură curteană ; ca dată de apariție a *Dianei* (ediția I a apărut fără indicația anului) uneori e trecut anul 1542, alteori 1545, dar se pare că această carte nu e anterioară anului 1558, cînd s-a tipărit la Valencia, deși e cert că lucrarea a fost scrisă mai demult, sub Carol Quintul. *Istoria abenceraș-ului Abindarráez și a frumoasei Jarifa*, o nuvelă tipărită în 1565, a fost integrată de Montemayor în Cartea a IV-a.

vinos ori Abindarráez, ci preacinstitul hidalgo, señor Quijada, așa cum mă vezi și te văd.

— Știu eu prea bine cine sînt, răspunse don Quijote, și știu că pot fi nu numai ceea ce am spus, ci pot să fiu toți cei doisprezece pairs ai Franței laolaltă, și toți cei nouă cavaleri ai Faimei¹, pentru că toate isprăvile pe care le-au făcut ei, luați buluc și fiecare în parte, nu-s nimica pe lingă ale mele !

Tot în asemenea taclale, și în altele de același soi, o ținură într-una pînă-n sat, unde ajunseră pe înnoptate ; dar plugarul se opri la marginea lui, așteptînd să se întunece de-a binelea, ca să nu fie văzut cinstitul hidalgo așa zdrumicat cum era și călărînd ca vai de el. Cînd i se păru c-a venit clipa, intră în sat și porni spre casa lui don Quijote, pe care o găsi toată cu susu-n jos. Erau acolo preotul din sat și bărbierul, prieteni buni cu don Quijote, cărora le striga, cît o ținea gura, chelăreasa :

— Ce spui dumneata, domnule licențiat Pero Pérez (căci așa-l chema pe preot), de nenorocirea stăpînului meu ? Iaca-s trei zile de cînd ia-l de unde nu-i, și pe el, și calul, și scutul, și lancea, și armura. Că-mi vine să cred, și zău că ăsta-i adevărul adevărat, tot așa cum e-adevărat că m-am născut ca să mor, că blestematele astea de bucoavne de cavalerie, pe care le-a adunat și le tot buchisește într-una, l-au scos din minți ; că acum

¹ Cei nouă cavaleri ai Faimei evocă o scriere franceză veche, intitulată *Cronica numită triumful celor nouă ai Faimei*, proslăvind faptele a trei eroi biblici (Iosua, David și Iuda Macabeul); a trei eroi din antichitatea greco-romană (Hector, Alexandru cel Mare și Iuliu Cezar) și a trei eroi medievali ai creștinătății (regele Arthur, Carol cel Mare și Godeffroy de Bouillon).

abia mi-aduc eu aminte cum l-am auzit de multe ori vorbind singur și spunînd că avea de gînd să se facă nici mai mult nici mai puțin decît cavaler rătăcitor și să plece în căutare de aventuri în lumea largă. Fir-ar ele ale dracului de terfeloage, și avea-le-ar în grijă flăcările iadului, c-au dat de rîpă mințile celui mai deștept om din toată La Mancha !

Nepoata îi ținea hangul, ba încă spunea și mai și :

— Află dumneata, jupîn Nicolás (acesta era numele bărbierului), că nu o dată i s-a întîmplat unchiului meu să procitească în ticăloasele astea de cărți de aventura-vura cîte două zile și două nopți în șir, după care zvîrlea cît colo cartea din mină, apuca spada și începea să dueleze cu pereții ; și cînd cădea de oboseală, spunea că omorîse patru uriași cît patru bivoli, iar sudorile care-l treceau de-atîta hrintuială el le lua drept sîngele rănilor primite în bătălie și, bînd pe loc o bărdacă de apă rece, se simțea teafăr și împăcat și zicea că apa aceea era un balsam prețios, pe care i-l adusese înțeleptul Esquife, un mare vrăjitor, ce-i era prieten. Dar numai eu sînt de vină pentru toate cele întîmplate, că nu v-am dat dumneavoastră de știre, de-atuncea, de smintelile unchiului și stăpînului meu, ca să-i găsiți leacul pînă a nu fi ajuns unde a ajuns, și să dați pe foc toate cărțile astea afurisite (de care e plină casa), că merită să fie puse pe rug, mai dihai decît dac-ar fi scripturi eretice !

— Așa zic și eu, rosti preotul ; și, pe ce am mai sfînt dac-oi lăsa să treacă ziua de mîine fără să le aduc la judecată în văzul lumii, ca să fie osîndite la rug și să nu mai dea prilej celor ce le-ar citi să mai facă ceea ce bunul meu prieten trebuie să fi făcut.

Toate acestea le-auzeau țăranul și cu don Quijote, și din ele pricepu pe de-a-ntregul plugarul de ce boală suferea vecinul său, așa că porni a spune, strigînd cît îl ținea gura :

— Deschideți, deschideți, boieri mari, deschideți poarta, să intre seniorul Baldovinos și marchizul de Mantua, care se întoarce rănit, împreună cu seniorul maur Abindarráez, luat rob de viteazul Rodrigo de Narváez, alcaidele din Antequera.

La strigătele acestea ieșiră cu toții și, recunoscîndu-și ei prietenul, iar ele, unchiul și stăpînul, care tot nu se dăduse jos de pe măgar, pentru că nu putea descăleca, deteră fuga să-l îmbrățișeze. Dar el le spuse :

— Stați cu toții locului, că mă întorc rănit de moarte din vina calului meu : întindeți-mă în așternut și chemați, dacă se poate, pe înțeleapta Urganda, ca să mă oblojească și tămăduiască de răni.

— Ia te uită, ceasul rău ! strigă, auzind acestea, chelăreasa. Îmi spunea mie inima de unde i se trage stăpînului meu ! Intră, luminăția-ta, în casă, și fii bine-venit, că și fără Spurcanda aia, om și noi să te îngrijim aici cum se cuvine. Afurisite fie, încă o dată și de o sută de ori, terfeloagele acelea de cavalerie care te-au adus în asemenea hal !

Îl duseră numaidecît în pat și, umblînd să-i vadă rănilor, nu-i aflară nici una. El le spuse că n-avea decît vînatăi, fiindcă îl bușise zdravăn de pămînt calul său, Rocinante, pe cînd se lupta cu zece uriași, cei mai vajnici și mai uriași dintre uriașii ce se pot afla pe aproape toată fața pămîntului.

— Aha-ha-ha-ha, zise preotul, au intrat și uriașii în horă ? Pe crucea mea că nu mă prinde noaptea de mîine fără să le fi ars !

Îi puseră mii de întrebări lui don Quijote, dar el nu vru să răspundă la nici una, alt decît că vroia să guste ceva și să fie lăsat să ațipească, că de asta avea mai mare nevoie acuma. Asta și făcură, iar preotul îl descusu amănunțit pe țaran asupra chipului în care-l găsisse pe don Quijote. Omul le povesti totul, și toate prăpăstiile cîte i le îndrugase atunci cînd îl găsisse și în timp ce-l căra, lucru care turnă ulei peste foc, întărindu-i licențiatului ¹ dorința de a face ceea ce și făcu a doua zi : să-l cheme adică pe prietenul său bărbierul, jupîn Nicolás, și, împreună cu el, să vină acasă la don Quijote.

CAPITOLUL VI

Despre marea și plina de haz rînduială pusă
de preot și de bărbier în biblioteca iscusitului
nostru hidalgo

Acesta nu se sculase încă. Preotul ceru de la nepoată cheile odăii unde erau cărțile aducătoare de pacoste, și ea i le dădu cu dragă inimă. Se vîrîră cu toții în odaie, și chelăreasa împreună cu ei, găsind acolo mai bine de o sută de cogeamitea bucoavne, cu scoarte meșteșugit lucrate, și alte cărți mai micșoare ; și cum le văzu, chelăreasa se răsuci pe călcîi și ieși din odaie în graba mare, ca să se întoarcă numaidecît cu o străchioară de agheasmă și un pămătuf, zicînd :

— Ia ține dumneata asta, domnule licențiat, și

¹ Adică preotului, care-și luase diploma de absolvent al universității.

stropește prin odaie, să nu fie pe-aici vreun vrăjitor din cei de mișună prin cărțile astea, că te pomenești că s-apucă să ne mai și farmece, drept pedeapsă că vrem să-i osîndim, trimițîndu-i pe ceea lume !

Licențiatului îi veni să rîdă de naivitatea chelăresei și-i ceru bărbierului să-i dea din vraful de cărți cîte una, ca să vadă despre ce-i vorba în fiecare, fiindcă se putea întîmpla să se fi aflat printre ele vreunele care să nu merite a fi osîndite la rug.

— Nu, zise nepoata, n-avem cuvînt să ne mi-
lostivim de nici una, pentru că laolaltă au fost făptașii ! Mai bine le-am arunca pe fereastră în *patio* și-am face din ele un morman ca să-i dăm foc, sau, mai curînd, le-am duce în curtea din dos¹ și-am înălța rugul acolo, ca să nu ne supere fumul.

La fel vorbi și chelăreasa, așa de mare chef aveau amîndouă să vadă moartea acelor nevinovați ; dar preotul nu se învoi la una ca asta mai înainte de-a le fi citit măcar titlurile. Cea dintîi operă pe care i-o dete în miini jupîn Nicolás fu *Amadís de Gaula*, în patru volume, și preotul rosti :

— Pare să fie o tainică potriveală, căci, pe cîte am auzit eu vorbindu-se, cartea asta a fost cel dintîi roman cavaleresc din cîte s-au tipărit în Spania, și din ea își iau izvodul și obîrșia toate celelalte, așa că, după părerea mea, sîntem ținuți să-l osîndim la rug fără nici o amînare, ca pe un propovăduitor de erezii care a dat naștere unei atît de spurcate secte.

— Ba nu, domnule părinte, vorbi bărbierul, că eu am mai auzit spunîndu-se și că e cea mai bună

¹ Curtea din dos (*corral*) nu mai făcea parte din arhitectura locuinței, ci era în afara zidurilor casei, ca ogrăzile noastre.

dintre toate cărțile de soiul acesta cîte au fost vreodată scornite, așa că trebuie iertată, ca una ce este unică în felul ei.

— Adevărat, zise preotul. Așa că, pînă una-alta, o lăsăm cu viață. S-o vedem pe cealaltă, de-alături.

— Asta, citi bărbierul, se cheamă *Isprăvile lui Esplandián*¹, *fiul legitim al lui Amadís de Gaula*.

— Apoi, vorba ceea, grăi preotul, ce folos că tata-i ban, dacă eu-s golan : pune mîna pe ea, coană chelărească, deschide fereastra și fă-i vînt în ogradă, ca să fie temelie rugului ce-avem de înălțat.

Chelăreasa, cu mare mulțumire, făcu întocmai, și bunătate de *Esplandián* își luă zborul spre ograda din dos, așteptînd cu răbdare pîrjolul ce-l amenința.

— Mai departe ! porunci preotul.

— Cel care vine la rînd, zise bărbierul, este *Amadís de Grecia*², ba aş putea jura chiar că în

¹ Titlul complet al acestei lucrări e *Las sergas del muy virtuoso cavallero Esplandián (Isprăvile preavirtuosului cavalier Esplandián)*, alcătuiind cea de-a patra carte pe care Ordóñez de Montalvo o adaugă la cele trei, existente anterior, ale romanului *Amadís de Gaula* (vezi nota 2, p. 31), spre a proslăvi faptele fiului lui Amadís. Titlul, corupt din *Las ergas*, provine din grecescul *erga* (fapte). A apărut și separat la Sevilla, în 1510, cu subtitlul *Ramo de las quatro libros de Amadís (Buchet al celor patru cărți ale romanului „Amadís“)*.

² *Amadís de Grecia* este intitulată a noua carte a lui *Amadís de Gaula*, de fapt istoria altui cavaler, fiul lui Lisuarte de Grecia, care fusese cîntat într-un roman din 1514. Versiunea datorată lui Feliciano de Silva este din jurul anului 1530. În urma succesiunii acestor două cărți (mai este și un alt *Amadís de Grecia*, tot din 1514) au ieșit la iveală *Florisel de Niquea* de același Feliciano de Silva, industriaș al literaturii de succes, apoi *Rogel și Esferamundi*, tratînd poveștile puse pe seama urmașilor lui Amadís de Gaula. *Florisando* e istoria nepotului acestuia. De aici aluzia bărbierului la filiația acestor cărți.

tot şirul ăsta nu-s decît rubedenii de-ale lui Amadís !

— Atunci, în ograda din dos cu ei, zise preotul, că l-aş arde şi pe tata care m-a făcut de l-aş vedea ivindu-se cu chip de cavaler rătăcitor, numai să pot trimite la rug pe regina Pintiquiniestra şi pe păstorul Darinel, cu eglogele lor cu tot, şi cu afurisita aceea de vorbărie întortocheată a autorului !

— Sînt de aceeaşi părere, zise bărbierul.

— Şi eu la fel, adăugă nepoata.

— Păi, dacă-i așa, rosti şi chelăreasa, dă-le în-coa, şi-n ogradă cu ele !

I le dădură, că erau o mulţime, şi ea îşi cruţă osteneala atîtor trepte şi dădu cu ele de pămînt de sus de la fereastră.

— Ce-i cu balerca asta ? făcu preotul.

— Asta e, răspunse bărbierul, *Don Olivante de Laura* ¹.

— Autorul acestei cărţi, zise preotul, e tot cel care a compus *Grădina de flori*, şi pe drept cuvînt e greu de spus care din două e mai adevărată, sau, mai bine zis, care din două e mai puţin minci-noasă ; tot ce pot spune e că are să ia drumul ogră-zii, de fistichie şi trufaşă ce e.

— Asta care vine acuma e *Florismarte de Hir-cania* ², zise bărbierul.

¹ *Historia del invencible caballero D. Olivante de Laura, principe de Macedonia, que por sus admirables hazañas vino á ser principe de Constantinopla...* (Povestea neîn-vinsului cavaler don Olivante de Laura, principe de Macedonia, care, prin faptele sale minunate, a ajuns domn al Constantinopolei) e un roman cavaleresc tîrziu, publicat la Barcelona în 1564 de Antonio de Torquemada, scriitor mediocru, autor şi al cărţii fantasmagorice *Jardin de flores curiosas*.

² Roman cavaleresc, cunoscut şi sub numele de *Felix-marte* (*Fericitul Marte, războinicul ferice*), publicat întîi

— Aici erai, *señor* Florismarte ? răspunse preotul. Pe cinstea mea, că repede și degrabă ai să te mai vezi în curtea de din dos, în pofida ciudatei tale nașteri și a atîtor isprăvi care nici în vis nu se pot săvîrși ; căci nu la altă soartă te poate mîna asprimea și uscăciunea stilului tău. În ogradă cu el și cu cestălalt, cocoană chelăreasă !

— Foarte bucuroasă, domnule, răspundea ea, făcînd pe loc ceea ce i se cerea, într-adevăr cu multă bucurie.

— Asta de-aici e *Cavalerul Platir*¹, rosti bărbierul.

— Străveche bucoavnă e și asta, zise preotul, dar nu aflu în ea nimic care să merite iertare ; trimite-o să țină tovărășie celorlalte, și gata povestea.

Așa se și făcu.

Deschiseră o nouă carte și văzură că avea drept titlu *Cavalerul crucii*².

— De hatîrul unui nume așa de cuvios cum are cartea asta, i-am putea trece cu vederea neghio-

la Valladolid în 1553 și semnat de Melchior Ortega, cavalier de Ūbeda. Abia ediția din 1556 îi schimbă numele în *Florismarte*, prin analogie cu Florisel și Florisando, urmașii lui Amadis de Gaula.

¹ *Crónica del muy valiente y esfaçado caballero Platir, hijo del emperador Primaleón* (Cronica viteazului și puternicului cavalier Platir, fiul împăratului Primaleón), apărută la Valladolid în 1533 ; este urmarea unui roman al lui Primaleón (1516) ; atribuite ambele lui Francisco Vázquez de Ciudad Rodrigo.

² *Crónica de Lepolemo, llamado el Caballero de la Cruz, hijo del emperador de Alemania* (Cronica lui Lepolemo, numit Cavalerul Crucii, fiul împăratului Germaniei) a apărut la Valencia în 1521 ; autorul, Alonso de Salazar, pretinde că a tradus-o din arăbește și că e opera unui anume Xartón, ceea ce e o ficțiune literară obișnuită în epocă.

bia ; dar să nu uităm ce zice o vorbă : „De dindărătul crucii se ițește Diavolul“ așa că dă-o focului

Punînd bărbierul mîna pe altă care, zise :

— Asta e *Oglînda cavaleriei* ¹.

— Aha, sîntem cunoștințe vechi cu măria-sa, rosti preotul. Aici e vorba despre seniorul Reinaldos de Montalbán și despre tovarășii și amicii săi, mai hoțomani decît Cacus, și tot aici și despre cei doisprezece pairi ai Franței, cu preaiubitorul de adevăr Turpin ², cronicarul lor ; și, de ce să nu spun drept, eu sînt pentru condamnarea lor la surghiun veșnic, de n-ar fi de alta decît pentru că din cartea asta au ieșit născocirile faimosului Mateo Boyardo ³, și tot de aici a purces să-și țeară pînza și poetul preacreștin Lodovico Ariosto, pe care, de-o fi să-l aflui pe aici prin preajmă vorbind altă limbă decît pe a sa, îl voi trata fără de nici un respect, în vreme ce, dacă vorbește în graiul său, mă închin lui pînă la pămînt.

¹ *Espejo de Caballerias* era un fel de imitație a lui Orlando innamorato (Orlando îndrăgostit), cunoscutul poem eroicomic al scriitorului italian Matteo Maria Boiardo, avînd drept temă faptele acestui Roldán și ale lui Reinaldos, ca și povestea dragostei dintre Roldán și Angelica. Apăruse recent, în 1586, la Medina del Campo, orașul autorului lui *Amadís de Gaula*.

² Cervantes îl denumeste în ironie pe arhiepiscopul Turpin „preaiubitorul de adevăr“, întocmai cum face cu acest personaj și poetul italian Ariosto, numindu-l *verace* (veridic) în același chip batjocoritor, pentru că lui Turpin îi este atribuită o cronică mincinoasă a domniei lui Carol cel Mare, plină de năzdrăvăanii și de absurdități (cf. *Orlando furioso*, Cîntul XXX, octava 49).

³ *Mateo Maria Boiardo* (1430—1494), poet italian, în text cu numele transcris spaniolește, autor al marelui poem eroicomic *Orlando innamorato*, apărut în 1486 și 1495, al cărui subiect l-a preluat apoi alt poet italian, *Lodovico Ariosto* (1474—1533), în al său *Orlando furioso*. Cervantes, intervertind cronologiile, caută aici efecte de umor.

— Păi îl am eu în italianește, zise bărbierul, dar nu-l pricep.

— Și nici n-ar fi bine să-l pricepi ! răspunse preotul. Așa că, dinspre partea asta, i-am ierta-o cu dragă inimă domnului căpitan ¹, numai să nu-l fi tirît în Spania și să nu-l fi făcut castilian ; căci i-ar lua mult din virtutea lui înăscută, și același lucru vor face toți acei ce-ar dori să tălmăcească în altă limbă cărți de versuri ; fiindcă, oricîtă bătaie de cap și-ar da și oricîtă iscusință ar dovedi, n-ar ajunge niciodată la înălțimea la care se află ele din naștere. Zic, deci, ca încheiere, să fie luate și ținute într-o fîntînă părăsită, și cartea de față și toate cele ce vor mai fi găsite vorbind despre treburile astea din Francia, și asta pînă cînd vom avea răgazul să vedem mai pe îndelete ce-i de făcut cu ele, lăsînd deoparte pe un *Bernardo del Carpio* ², care trebuie să fie și el pe aicea, ca și celălalt volum, numit *Roncesvalles* ³, căci acestea, o dată ajunse în miinile mele, au să treacă într-ale chelăresei, și de acolo în seama focului, fără nici un drept de apel.

Toate le întări bărbierul, socotind lucru bun și bine chibzuit tot ceea ce făcea preotul, căci știa cît de bun creștin era acesta, prieten al adevărului pînă într-atîta, că n-ar fi spus altceva decît adevă-

¹ Aluzie la căpitanul Jerónimo de Urrea, care a tradus în 1556, în versuri spaniole proaste, *Orlando furioso*.

² *Historia de las hazañas y hechos del invencible caballero Bernardo del Carpio* (Istoria isprăvilor și faptelor neînvinsului cavalier Bernardo del Carpio), scrisă în octave de Augustin Alonso, apărută la Toledo în 1585.

³ *El verdadero suceso de la famosa batalla de Roncesvalles, con la muerte de los doce Pares de Francia* (Adevărata povestire a faimoasei bătălii de la Roncesvalles, cu moartea celor doisprezece pairi ai Franței), poem compus de Francisco Garrido de Villena, apărut la Toledo în 1583 ; foarte gustat în epocă, deși prost versificat.

rul, să-i fi dat marea cu pământul. Și, deschizînd altă carte, văzu că era *Palmerin de Oliva*¹, iar alături de ea, alta, care se chema *Palmerin de Ingalaterra*², pe care, după ce-o trecu pe sub ochii licențiatului, îl auzi rostind :

— Oliva asta faceți-o pe loc bucățele și dați-o pe foc, să nu rămînă din ea nici scrumul ; în vreme ce palmierul³ acesta, crescut în țara Engliterei, să fie cruțat și păstrat ca lucru fără seamăn pe lume, și să se facă pentru el o lăcriță ca aceea pe care a găsit-o Alexandru între rămășițele comorii lui Darius și a menit-o să închidă înlăuntrul ei, spre a o păstra, opera poetului Homer⁴. Cartea asta, cumetre, te face să i te închini din două pricini :

¹ Un *Palmerin de Oliva* apăruse la Salamanca în 1511. Altul, *Libro del famoso caballero Palmerin de Oliva* (Cartea faimosului cavalier *Palmerin de Oliva*), a apărut, în spaniolește, în 1526, într-o tipografie din Veneția, iar în 1580 la Toledo. A doua parte a povestirii se intitula *Libro segundo del emperador Palmerin, en que se cuentan las hechos de Primaleón y Polendos, sus hijos* (Cartea a doua a împăratului *Palmerin*, în care se povestesc faptele lui *Primaleón* și *Polendos*, fiii săi) și apăruse la Medina del Campo în 1563. Nu știm despre care vorbește aici Cervantes.

² *Libro del muy esforzado caballero Palmerin de Ingalaterra* (Cartea preaviteazului cavalier *Palmerin de Engliterra*), roman atribuit portughezului Francisco Moraes Cabral, deși a apărut în limba acestuia abia în 1567, în vreme ce traducerea spaniolă era cunoscută și apreciată cu două decenii înainte (din 1547—1548). Legenda spunea că autorul ei ar fi un rege portughez, cum reiese și din textul lui Cervantes.

³ „*Esa Oliva... esa Palma*“ : joc de cuvinte bazat pe faptul că numele personajelor au rezonanțe vegetale, *oliva* însemnînd și în spaniolește măslină (deși numele curent al acestui fruct este *acettuna*), iar *palma* (de unde : *Palmerin*), palmier.

⁴ În ceea ce privește caseta în care a pus Alexandru să se țină nu tezaurul împăratului persan, ci opera lui

mai întâi, pentru că e o carte bună în sine ; și al doilea, pentru că umblă vestea că a compus-o un rigă înțelept din Portugalia. Toate aventurile din castelul Miraguarda sînt cum nu se poate mai reușite și cu mare meșteșug povestite ; iar dialogurile sînt limpezi și curtenitor rostite, limitîndu-se la felul de a fi al celui care vorbește și oglindindu-l cu multă îngrijire și cu mult bun-simț. Așa că, dacă nu ți-e cu supărare, jupîne Nicolás, eu aș crede că asta și cu *Amadís de Gaula* să fie iertate de rug, iar toate celelalte, fără a mai sta să ne gîndim ce și cum, să piară.

— Ba nu, domnule părinte și cumetre, fi întoarse bărbierul vorba, căci asta pe care o am în mîină e faimoasa poveste a lui don Belianís.

— Don Belianís ăsta, răspunse preotul, dimpreună cu partea lui a doua, a treia și a patra, are nevoie de-o sare amară, ca să-l mai curețe de prea multa fiere ce i se îngrămădește, de furie, la cap, și ar trebui scos din el tot ceea ce privește Castelul Faimei, dimpreună cu toate celelalte necuviințe și mai și, pentru care ar merita să fie trimis în surghiun dincolo de ocean ; și, după cum o fi să se îndrepte, așa și-o afla și la noi dreptate și milă. Iar pînă una-alta, ține-l dumneata, cumetre, la dumneata acasă, și nu lăsa pe nimeni să-l citească.

— Cu plăcere, răspunse bărbierul și, nevrînd să se mai ostenească tot procitînd ce cărți de cavalerie erau, zise chelăresei să le ia pe toate cele mai pîntecoase și să dea cu ele de-a azvîrlita în ogradă.

Homer, edițiile diferite dau cînd textul : „...*que la diputo para guardar en ella las obras del poeta Homer*“ („pe care a hărăzit-o să se țină în ea operele“ etc.), cînd textul : „...*que la disputo*...“ („pentru care s-a certat“ etc.).

Cum nu-i vorbise unei toante, nici unei surde, ci uneia care avea mai multă poftă să le ardă decât să le scoată basma curată, chiar de-ar fi fost să fie ele năframe de borangic, ea, înșfăcînd ca la vreo opt dintr-o dată, le făcu vînt pe fereastră. Dar, cum luase prea multe laolaltă, îi scăpă una la picioarele bărbierului, și lui îi veni chef să vadă de cine era. Află deci că se numea *Istoria vestitului cavaler Tirante cel Alb*¹.

— Domnul fie lăudat! dete glas preotul, strigînd. Dădurăm peste Tirante cel Alb! Adu-l încoace repede, cumetre, pe răspunderea mea, căci am găsit în el o comoară de desfătări și o mină de aur pentru clipele de răgaz. Aici e don Quirieleisón de Montalbán², cavaler viteaz și fratele său, Tomás de Montalbán, și cavalerul Fonseca, și băătălia pe care voinicul de Tirante o dete cu dulăul, și vorbele de duh ale domniței Placerdemivida³, ba încă și amorurile pline de pățanii hazlii ale văduvei Reposada⁴, pe urmă și cucoana împără-

¹ Romanul, de Joan Martorell, scriitor catalan, a fost tipărit sub titlul de *Tirant lo Blanch*, la Valencia, în 1490, în limba catalană, și tradus în 1511 sub titlul castilian *Los cinco libros del esforzado e invencible caballero Tirant el Blanco* (*Cele cinci cărți ale viteazului și neînvinsului cavaler Tirant cel Alb*); pare să fie unul din primele romane cavalierești tipărite în Spania, fiind, în chip curios, un amestec de naivitate și satiră.

² Unul din personajele romanului, al cărui nume derivă din: „*Kirie eleison*“ („Doamne miluiește“, în liturghia greacă), ceea ce sună foarte ciudat.

³ Placer-de-mi-vida (plăcere a vieții mele) e numele tinerei din romanul *Tirante cel Alb*, pentru care cavalerul Fonseca duelează cu francezul Villermes, amîndoi numai în cămașă de noapte.

⁴ Văduva Reposada (repauzată, odihnită, răposată) e, de asemenea, un personaj cu nume semnificativ din *Tirante cel Alb*, care se dovedește astfel a fi o primă parodie a romanului medieval cavaleresc. Faptul explică motivul

teasă căreia i s-au aprins călcâiele după Hipolit, scutierul ei. Nu-ți îndrug povești, cumetre, dar prin stilul ei, aceasta este cea mai bună carte de pe lume : în ea cavalerii mănincă și dorm, și mor în patul lor, și-și fac testament înainte de a muri, și alte multe lucruri pe lângă acestea, de care toate celelalte cărți de soiul ei duc lipsă. Cu toate astea, aș spune că merită cel care a compus-o (de vreme ce nu cu tot dinadinsul a căutat să scrie atâtea ne-ghibii cîte scriu alții !) să fie măcar trimis la galere pentru tot restul zilelor sale. Ia-o acasă și citește-o, și ai să vezi că tot ce ți-am spus despre ea e purul adevăr.

— Așa o fi, răspunse bărbierul, dar ce facem cu cărțile astea mărunte, care-au mai rămas ?

— Astea, zise preotul, trebuie să fie nu cărți de cavalerie, ci de poezii.

Și, deschizînd una, văzu că era *Diana* lui Jorje de Montemayor, așa că spuse, crezînd că toate celelalte erau de același fel :

— Astea nu merită să fie arse în rînd cu celelalte, pentru că nu fac și nu vor face răul pe care l-au făcut cele cavaleriești. Sînt cărți de oameni cu scaun la cap și nu pun în primejdie pe aproapele nostru.

— Vai, domnule părinte, zise nepoata, le poți trimite dumneata fără grijă la rug, ca și pe celelalte, căci n-ar fi de mirare ca, o dată lecuit unchiul meu de boala cavaleriei, să nu le citească pe astea și să-i trăsnească prin minte să se facă păstor și să bată coclaurii și codrii cîntînd, sau, ceea ce ar fi și mai rău, să se facă poet, căci a fi

pentru care a fost cruțat de Cervantes autorul parodiei ce dă lovitura de grație genului. Unii comentatori au socotit că laudele din acest pasaj sînt ironice.

poet este, zice-se, o boală de nelecuit și foarte molipsitoare.

— Are dreptate fata, întări preotul, și n-ar fi rău să-i luăm prietenului nostru din cale piatra asta de poticnire și prilejul ispitei. Dar fiindcă am început cu *Diana* lui Montemayor, sînt de părere să nu fie arsă, ci doar să se scoată din ea tot ce e în legătură cu înțeleapta Felicia și cu apa vrăjită, dimpreună cu aproape toate versurile culte ¹, lăsînd-o să-și păstreze proza, ca și onoarea de a fi cea dintîi dintre lucrările de acest soi. Și să-i fie de bine.

— Asta care urmează este, începu bărbierul, tot o *Diană*, numită *Segunda del Salmantino* ², iar ceastăaltă cu același nume, e scrisă de Gil Polo ³.

— Apoi, pe cea a Salmantinului, răspunse preotul, trimite-o să sporească numărul osîndiților și să-i întovărășească în ogradă, pe cînd cea a lui Gil Polo să fie păstrată ca și cum ar fi a lui Apollo însuși ; și treci mai departe, cîmetre, și dă-i drumul mai repegior, că s-a făcut seară.

— Cartea asta cuprinde, zise bărbierul deschizînd alta, *Cele zece cărți despre norocul în amor*,

¹ În original : „...versos mayores“, așa cum se numeau versurile ce numărau mai mult de opt silabe, cîte are versul tipic al poeziei populare spaniole. Versurile trubadurești au aceeași măsură, la care se renunță doar prin introducerea așa-numitei *arte mayor*, în speță, poezia cultă, metrii italieni ai Renașterii. De aceea am tradus „versos mayores“ prin versuri culte.

² Există o a doua *Diană*, apărută la Alcalá în 1564, numită a *Salmantinului*, după autorul ei, Alonso Pérez, medic din Salamanca, scriitor mediocru.

³ Gaspar Gil Polo, scriitor valencian (mort în 1591), autor, în 1564, al romanului pastoral *Diana enamorada*, în care sînt cîntate, în proză și în versuri, nenorocirile Dianei și ale iubitului ei Sireno, despărțiți în romanul lui Montemayor și reuniți aici prin vrăjile zînei Felicia.

compusă de Antonio de Lofraso¹, poet din Sardinia.

— Pe harul preoției în care am fost hirotonisit, răspunse preotul, că de cînd Apolo e Apolo, muzele muze și poeții poeți, carte ca asta, atît de nostimă și plină de fantezie, nu s-a mai scris, fiindcă, în felul ei, e cea mai bună și mai fără de pereche din cîte au ieșit de soiul ăsta la lumina zilei ; iar cel care n-a citit-o poate fi sigur că n-a citit niciodată vreun lucru de desăvîrșit bun-gust. Dă-mi-o numaidecît, cumetre, căci mai mult mă bucur de a o fi găsit decît dacă mi-ar fi dat cineva o sutană de stofă florentină.

O puse foarte mulțumit deoparte, și bărbierul îi dădu înainte, zicînd :

— Astea care vin la rînd sînt *Păstorul din Iberia*², *Nimfele din Henares*³ și *Leacul geloziei*⁴.

— Păi n-avem ce le mai face, zise preotul, decît să le dăm pe mîna chelăresei, care întruchipează

¹ Lo Frasso, poet italian din Sardinia, ortografiat spaniolesște cu un singur s (Lofraso), a publicat la Barcelona, în 1573, *Los diez libros de Fortuna en amor*, lucrare scrisă în limba spaniolă, pentru că Sardinia era pe atunci o posesiune spaniolă. Acest roman pastoral este la fel de prost compus și ticluit pe cît de prost e scris, așa că judecata de valoare a preotului reiese a fi o ironie a lui Cervantes. *Gracioso* nu are numai înțeles pozitiv, ci și sensul de : comic, nostim, caraghios, rizibil, iar *disparatado* vine de la *disparate* — absurditate, fantasmă, trăsneală.

² *El Pastor de Iberia*, o nuvelă pastorală scrisă de andaluzul Bernardo de la Vega, publicată la Sevilla în 1591.

³ *Primera parte de las Ninfas y pastores de Henares* (*Cea dintîi parte a nimfelor și păstorilor din Henares*), scrisă de Bernardo Gonzáles de Bobadilla și tipărită la Alcalá în 1587.

⁴ *Desengaño de celos*, nuvelă pastorală a lui Bartolomé López de Enciso, apărută la Madrid în 1586.

puterea laică. Și nu mă mai întreba de ce, că nu mai sfîrșim pînă-i lumea.

— Cel care vine la rînd este *Păstorul Filidei*¹.

— Păstorul ăsta nu-i de fel de la oi, zise preotul, ci un curtean înțelept ; să fie deci păstrat ca un giuvaer prețios.

— Iar cărțoiul care vine-acuma la rînd, continuă bărbierul, poartă titlul *Tezaur de felurite stihuiuri*².

— De n-ar fi atîtea, și atît de felurite, îi înțoarșe preotul vorba, ar fi cu mult mai de preț ; dar e nevoie să i se scoată cărții ăsteia țepușele intrate în carne și să fie spălată de anume purgaie pe care i le descoperi printre frumusețile sale ; fie iertată de foc, pentru că autorul mi-e prieten și din respect pentru alte opere, de înalt eroism, pe care le-a scris.

— Asta de-aici, urmă bărbierul, e *Canțonierul* lui López Maldonado³.

— Și autorul cărții ăsteia, îi răspunșe preotul, mi-e bun prieten, iar cînd spune versuri, îl admiră toți cîți i le aud ; și într-atît de suavă îi e vocea cînd le cîntă, că te încîntă ; se cam lungește el în egloge, deși ceea ce-i bun nu-ți pare niciodată

¹ *El pastor de Filida*, nuvelă pastorală scrisă de Luís Gálves de Montalvo, apărută la Madrid în 1582.

² *Tesoro de varias poesías*, culegere de poezii alcătuită de fratele carmelitan Pedro de Padilla din Linares și tipărită la Madrid în 1580. Cartea avea 482 foi „in cuarto”. Baltasar de Alcázar scrie despre ea că, pusă la cîntar, trage un chintal („pesa un quintal”) adăugînd că, sub raportul valorii, nu e în ea un vers care să cîntărească mai mult decît un fulg. Cervantes îl iartă pe Padilla, pentru că a mai scris și *Eglogas pastoriles* (*Egloge pastorale*) (1582), *Romancero* (1583), *Jardín Espiritual* (1585), (*Grădina duhovnicească*) și altele.

³ *El Cancionero* de Gabriel López Maldonado, apărut la Madrid în 1586.

prea mult ; păstrează-i cartea printre cele alese. Dar ce carte e cea de alături ?

— *Galatea*¹ lui Miguel de Cervantes, zise bărbierul.

— De atita amar de ani mi-e bun prieten Cervantes ăsta, și știu că e mai deprins cu nenorocirile decît versat în versuri. Cartea lui arată un simbul de talent ; cată el să schimbe cîte ceva pe lume, dar n-ajunge la nici un capăt. Trebuie să așteptăm partea a doua, pe care ne-o făgăduiește ; poate că, îmbunătățindu-se, va merita întru totul mila ce nu i se face acum ; și, pînă cînd se va putea vedea cum stau lucrurile, pune-o la popreală, acasă la dumneata, jupîne și cu-metre.

— Bucuros, răspunse bărbierul, și iată că vin acum altele trei deodată : *Araucana*² a lui don

¹ *Galatea*, roman pastoral scris de Cervantes în 1584, inspirat de *Diana* lui Montemayor, în care personajele, numite convențional, sînt cu cheie, reprezentînd pe contemporanii scriitorului și pe Cervantes însuși, cu logodnica sa de atunci, alta decît *doña* Catalina de Salazar, cu care se va căsători. Roman de debut, asupra căruia Cervantes și-a propus să revină, scriindu-i o urmare, a rămas fără partea a doua. Falsitatea sentimentului, convenționalismul și lipsa de originalitate a episoadelor sînt aici aceleași ca în toate romanele pastorale, abuzînd de erudiție clasică și mitologică, de magie și descîntece, de fantezii fade, în ciuda stilului elegant și a cîtorva pasaje pline de grație („debuturi ale talentului meu șchiop” — „*premices de mi corto ingenio*”, scrie Cervantes).

² Important poem istoric, scris de Alonso de Ercilla y Zúñiga (1533—1590), ca o gloriificare a expediției spaniole în America de Sud, unde a fost înfrîntă populația băstinașă a araucanilor, condusă de Caupolicán, erou descris de Ercilla, în chip surprinzător pentru epocă, drept o figură plină de noblețe și vitejie. A fost publicat parțial la Madrid în 1569, și complet, în 1590. Ercilla luase parte la acest război ca soldat, scriind în fiecare noapte ceea ce se întîmpla în cursul zilei.

Alonso de Ercilla, *Austrada*¹ a lui Juan Rufo, jurat din Córdoba, și *El Monserrate*² a lui Cristóbal de Virués, poetul valencian.

— Toate aste trei cărți, rosti preotul, sînt, împreună, cele mai bune din cîte au fost scrise în vers eroic pe limba noastră castiliană, și se pot lua la întrecere cu cele mai vestite ale italienilor. Să le păstrăm ca pe cele mai bogate comori de poezie ale Spaniei.

Ostenise de tot preotul și nu vru să mai vadă alte cărți, așa că porunci ca toate cîte mai rămăseseră să fie arse cu toptanul, fără să mai fie cercetate. Dar bărbierul și deschisese una, care se numea *Lacrimile Angelicăi*³.

— Le-aș plînge eu, lacrimile astea, grăi preotul la auzul acestui titlu, de-ar fi să fie trimisă la rug asemenea carte, pentru că autorul ei a fost unul din cei mai vestiți poeți ai lumii întregi, nu numai al Spaniei, și a tradus în chipul cel mai fericit cîteva din fabulele lui Ovidiu⁴.

¹ Poem epic (apologie a lui don Juan de Austria, bastard al lui Carol Quintul), care a apărut la Madrid în 1584.

² Poem epic în douăzeci de cînturi, foarte bine versificat, a apărut în 1588.

³ *Las lágrimas de Angélica*, prima parte a unui poem epic în douăsprezece cînturi, compus de Luis Barahona de Soto, a fost tipărit în 1586 la Granada.

⁴ *Fabulele* (legendele) lui Ovidiu, traduse de Barahona de Soto, nu ni s-au păstrat în întregime. În culegerile timpului apare *Fabula lui Acteon*, tipărită în *Parnasul spaniol* al lui López Sedano. O a doua, *Fabula lui Vertumn* și a *Pomonei*, a fost pusă în evidență de criticul Fr. Rodríguez Marín în 1903, în cartea sa despre Luis Barahona, unde se vorbește și despre prietenia poetului cu Cervantes.

CAPITOLUL VII

Cea de a doua plecare a bravului nostru
cavaler, don Quijote de La Mancha

La asta ajunseseră, cînd don Quijote prinse a striga, zicînd :

— Aici pe loc, viteji cavaleri, aici e nevoie să arătați cît prețuiește puterea brațului vostru, căci curtenii în turnire își arată vrednicia !

Ca să poată da fuga într-acolo la zgomotul și hărmălaia aceea, lăsară baltă puricarea cărților ce mai rămîneau, așa că, după cît se crede, luară drumul focului, fără să se poată dezvinovăți ori măcar înfățișa judecății, *La Carolea*¹ și *El León de España*², cuprinzînd isprăvile împăratului, compuse de don *Luis de Avilla*³, care nici nu mai încapă îndoială că se găseau în bibliotecă ; și că, cine știe, de le-ar fi văzut preotul, n-ar fi trecut printr-așa înfricoșată caznă. Cînd ajunseră la don Quijote, el se și sculase din pat, dînd înainte cu strigătele și scălimbăielile lui, împărțind lovituri de spadă încoace și încolo, cu tăișul și cu latul la-

¹ Nume sub care se cunosc două cărți. Una, un poem epic, în versuri, tratînd despre Carol Quintul, scrisă de Jerónimo Sempere (Jérôme de Saint-Pierre), un flamand, a fost tipărită în 1560 la Valencia. A doua, apărută un sfert de veac mai tîrziu, la Lisabona, e de Juan Ochoa de la Salde și e scrisă în proză. Cervantes nu precizează despre care e vorba.

² *Leul Spaniei* celebrează tot pe Carol Quintul în douăzeci și nouă de cînturi, rimate de Pedro de la Vecilla Castellanos și tipărite în 1586 la Salamanca.

³ Se pare că aici se înșală memoria lui Cervantes : nu e vorba de Luis de Avilla, ci de Luis Zapata, autor al unui poem în cincizeci de cînturi, intitulat *Carlo famoso (Carol vestitul)* și apărut în 1566 la Valencia.

mei, la fel de treaz ca și cum n-ar fi dormit de cînd era. Se-încleștară cu el și-l aduseră la loc în pat cu de-a sila. Iar după ce se mai liniști puțin, se întoarse către preot să-i vorbească și răsti :

— De bună seamă, preasfinte arhiepiscopie Turpin, mare rușine pentru noi cei ce ne chemăm a fi în rîndul pairilor, doisprezece la număr, să lăsăm, nici una, nici două, să ne fure de sub nas izbînda în acest turnir cavalerii curteni, după ce noi, ceștilalți, cavalerii rătăcitori, am fost vrednici de cununi toate cele trei zile trecute.

— Taci, luminăția-ta, stăpîne și cumetre, vorbi preotul, că, dac-o vrea Dumnezeu, se mai întoarce ea soarta, și poți cîștiga mîine ceea ce pierzi pe ziua de azi. Așa că să n-ai altă grijă acuma decît să te înzdrăvenești, fiindcă trebuie să fii sfîrșit de oboseală, pe cîte cred, dacă nu cumva ești chiar grav rănit.

— Rănit, nu, zise don Quijote, dar hărtănit și cu oasele muiate, fără nici o îndoială, căci bastardul acela de Roldán m-a stîlcit în bătaie, pisăgîndu-mă cu un trunchi de stejar, și toate astea de pizmaș ce e, fiindcă vede că eu singur pot sta să mă mășor cu el în voinicie. Dar nu m-aș mai numi Reinaldos de Montalbán dacă, de cum m-oi scula din patul acesta de suferință, nu l-oi face să mi-o plătească, în ciuda tuturor vrăjitoriilor lui ! Pînă una-alta, să mi se dea să gust ceva, căci mi-ar prinde mai bine decît orice ; cît despre răzbunare, lăsați-o pe seama mea !

Așa și făcură : îi dădură să mănînce și-l lăsară iarăși, ei pe el adormit și el pe ei uluiți de așa sminteală.

Noaptea aceea chelăreasa trecu prin foc și pară cărțile toate cîte erau în ogradă și în casa întreagă, așa că trebuie să fi ars și cele ce meritau

să rămînă în arhiva nepieritoare, dar soarta și lenea cenzorului nu le îngădui, ca să se împlinească și în privința lor zicala că plătesc cîteodată și dreptii de-a valma cu păcătoșii. Unul din leacurile aflate atunci cu cale de preot și de bărbier pentru tămăduirea bolii prietenului lor fu să i se zidească și tencuiască încăperea cu cărțile, ca atunci cînd va avea să se scoale să nu le mai găsească (și, cine știe, poate că o dată cu cauza avea să dispară și efectul) și să i se spună că un vrăjitor venise și le luase, cu încăpere cu tot ; ceea ce se și făcu în graba mare. Peste două zile don Quijote se sculă, și cel dintîi gînd fu să se ducă să-și vadă cărțile ; dar cum nu găsea odaia în care le lăsase, umbla de colo-colo căutînd-o. Ajungea în locul unde fusese ușa și pipăia peretele cu mîinile, tot rotindu-și ochii în toate părțile, fără să scoată o vorbă. Totuși, după o bună bucată de vreme, o întrebă pe chelăreasa în ce parte era încăperea cu cărțile. Chelăreasa, care fusese dăscălită bine asupra răspunsului ce-avea de dat, îi zise :

— Care încăpere mai stai naibii să tot cauți luminăția-ta ? Că nu mai e nici urmă de încăpere și de cărți în casa asta, fiindcă le-a luat toate, pe sus, Necuratul însuși.

— Nu era Necuratul, se amestecă în vorbă și nepoata, ci mai curînd un vrăjitor venit prin văzduh pe un nour, într-o noapte, a doua zi după ce ai plecat luminăția-ta de-aici, și care, descălecînd de pe un balaur care-l adusese în spate, a intrat în odaie și nu știu ce-a trebăluit înăuntru, că nu după multă vreme a ieșit în zbor prin acoperiș și a lăsat toată casa plină de fum ; iar cînd ne-am venit în fire și ne-am adus aminte să ne uităm ce ispravă făcuse, ia-le de unde nu-s, și cărțile, și odaia ! Tot ce ne-amintim bine, și eu și chelăreasa, este că,

în clipa cînd pleca, moșneagul acela răutăcios a strigat cu glas puternic că din pricina vrăjmășiei tănuite pe care o nutrea față de stăpînul cărților și al încăperii lăsa în casa asta prăpădul ce avea să se vadă mai tîrziu : mai spuse și că se numea înțeleptul Muñatón.

— Frestón o fi zis, răspunse don Quijote.

— Habar n-am dacă-i zicea Frestón sau Friptón ! fi întoarse chelăreasa vorba. Tot ce știu e că avea un nume care se sfîrșea cu *tón*.

— Așa și este, vorbi don Quijote, căci e vorba de un mag ce-mi e vrăjmaș de moarte și-mi poartă pică, fiindcă știe, din vrăjitoriile și bucoavnele lui, că voi veni eu, atunci cînd se va plini vremea, să dau piept în luptă dreaptă cu un cavaler pe care-l ocrotește, și c-am să-l birui, fără să mă poată el opri, așa că de aceea umblă să-mi facă toate neajunsurile care-i stau în putere ; dar adevăr îi spun că nu va izbuti să-mi stea împotrivă sau să ocolească soarta hărăzită mie de ceruri !

— Mai încape îndoială ? zise nepoata. Totuși, de ce te amesteci dumneata, unchiule, în vrăjmășii de astea ? N-ar fi mai bine să stai liniștit acasă și să nu mai vînturi lumea, tot umblînd după potcoave de cai morți, fără să iei în seamă că mulți-s cei care pleacă după lînă și se-ntorc tunși chilug ? ¹

— Of, nepoată, răspunse don Quijote, ageamie mai ești în asemenea lucruri ! Pînă să mă tundă cineva pe mine, le rad eu și barba și chica la toți ciți și-or închipui că se pot atinge măcar de-un fir de păr de-al meu.

¹ „...muchos van por lana y vuelven tresquilados“ („...mulți is cei care pleacă după lînă și se întorc tunși chilug) : proverb spaniol.

Nu mai încercară, nici una, nici cealaltă, să-i răspundă, fiindcă văzură că începea să se aprindă de mînie.

Fapt este că el rămase în casă două săptămîni, foarte liniștit și fără să dea semne că ar avea cumva de gînd să înfăptuiască ceea ce visa pînă mai deunăzi. Tot timpul acesta avu fel de fel de discuții hazlii cu cei doi cumetri, preotul și bărbierul, pentru că el susținea că lucrul de care avea mai mare nevoie lumea erau cavalerii rătăcitori, și cavaleria rătăcitoare trebuia să reînvie în ființa lui. Preotul îi mai ținea cîteodată calea, dar de multe ori îl lăsa într-ale lui, căci, dacă nu s-ar fi folosit de niscai tertipuri, n-ar mai fi putut-o scoate cu el la capăt.

În vremea asta don Quijote intră la tocmeală cu un țaran din vecini, om vrednic de toată cinstea (dacă se poate da titlul acesta și unui sărăntoc), dar cam sărac cu duhul. Pînă în cele din urmă, atîtea îi tot îndrugă și făgădui, atîta stătu pe capul lui, că bietul țaran se hotărî să plece cu el și să-i slujească de scutier. Între altele, don Quijote îi spunea să vină cu dînsul cu tragere de inimă, pentru că s-ar prea putea întîmpla să dea odată și odată peste aventura care să-l facă, într-o clipită, stăpînul vreunei insule, și atunci are să-l lase pe el guvernator al insulei. Cu asemenea făgăduieli și cu altele de același fel, Sancho Panza¹ (căci așa îl chema pe țaran) își lăsă femeia și copiii și se tocmi scutier la vecinul său.

Începu, deci, numaidecît don Quijote să umble ca să facă rost de bani și, mai vînzînd el cîte un lucru, mai punîndu-și amanet altul, date toate cu preț de

¹ Panza înseamnă în limba spaniolă burtă, pîntece, burduhan.

nimica, strînse o grămăjoară bunicică. Își făcu rost, de asemeni, de-o pavază luată cu împrumut de la un prieten, și, cîrpocindu-și coiful spart cît putu mai bine, dădu știre scutierului său Sancho de ziua și de ora cînd avea de gînd s-o pornească la drum, ca și el să-și facă rost de tot ce-o crede că i-ar fi mai de trebuință ; îl însărcină, mai presus de toate, să se îngrijească de niscai desagi. Omul spusese că da, va lua desagi, că-l bătuse și pe el gîndul să-și ia într-ajutor un măgar pe care-l avea, învățat să ducă greul, pentru că pe el umbletul îndelungat pe jos îl obosea. În privința măgarului, don Quijote stete o vreme să chibzuiască și căută să-și aducă aminte dacă vreun cavaler rătăcitor cărase după dînsul vreodată scutieri călărind pe măgari. Dar nici în ruptul capului nu-și putu aminti de vreunul. Cu toate astea, îi îngădui să ia măgarul cu el, căci își pusese în gînd să-și blagoslovească scutierul cu vreun bidiviu mai acătării de îndată ce i se va ivi prilejul să-l lase fără de cal pe cel dintîi căvaler ce-ar fi să-l înfrunte cînd l-ar întîlni. Să îngriji de cămăși și de tot ce putu din celelalte, urmînd sfatul dat de hangiu.

O dată împlinite și duse la capăt toate acestea, fără să-și mai ia rămas bun Panza de la copii și de la nevestă, nici don Quijote de la nepoată și de la chelăreasă, ieșiră într-o noapte din sat nevăzuți de nimeni : destul și bine că bătură atîta drum, încît la revărsatul zorilor își luară grija că-i va mai găsi cineva, chiar de-ar fi fost să-i caute. Mergea Sancho Panza pe măgarul lui ca un patriarh, cu desagii și cu plosca, arzînd de dorința să se vadă mai repede guvernator al insulei făgăduite de stăpînu-său. Don Quijote găsi cu cale s-o apuce tot într-acolo unde-o pornise în cea dintîi a sa călătorie, adică pe cîmpia Montielului, pe unde acuma îi venea mai puțin

peste mină decît data trecută să umble, căci, cum era în faptul dimineții și cum razele soarelui nu săgetau de-a dreptul, ci pieziș, căldura îi supăra mai puțin. Prinse a-zice Sancho Pânza în vremea asta stăpînului său :

— Ia seama, luminăția-ta, seniore cavalier rătăcitor, și nu-ți uita vorba cu insula pe care mi-ai făgăduit-o, că m-oi pricepe eu s-o cîrmuiesc, oricît o fi de mare.

La care don Quijote răspunse :

— Trebuie să știi, prietene Sancho Panza, că a fost un obicei îndătinat din vechime al cavalerilor rătăcitori să-și facă scutierii guvernatori ai insulelor sau regatelor ce dobîndeau, și eu sînt hotărît să nu las să se piardă din pricina mea o datină atît de vrednică de laudă, ba, dimpotrivă, am de gînd să le-o iau la toți înainte în privința asta, pentru că ei, cîteodată, și poate chiar de cele mai multe ori, așteptau să le îmbătrînească mai întîi scutierii, și-abia după ce li se lehametea de atîta slujit și de dus greul atîtor zile negre și atîtor nopți și mai și, îl miluiau cu vreun titlu de conte, acolo, sau cel mult de marchiz al vreunei văi ori vreunei provincii de trei parale ; pe cînd noi, dac-om avea zile și-om trăi și eu și tu, se prea poate întîmpla să nici nu treacă o săptămînă încheiată pînă să dobîndesc vreo mîndrețe de împărăție, care să aibă altele supuse ei, numai bune să te încoronez rege al vreuneia din ele. Și să nu ți se pară de-a mirare, căci lucruri ca acestea și alte asemenea aventuri li se întîmplă cavalerilor rătăcitori într-un chip atît de nemaivăzut și nemaiauzit, încît ușor mi-ar fi să-ți dau chiar și mai multe decît îți făgăduiesc.

— Păi, în chipul ăsta, răspunse Sancho Panza, de-ar fi s-ajung eu rege prin vreo minune din cele de care vorbești înălțimea-ta, atuncea Juana Gutiérrez, muierea mea, ar ajunge nici mai mult, nici mai puțin decît regină, iar copiii mei, infanți !

— Se mai îndoiește cineva ? zise don Quijote.

— Mă îndoiesc eu, răspunse Sancho Panza, căci, după cît mă taie pe mine capul, chiar dac-ar ploua Dumnezeu cu regate pe pămînt, tot nu s-ar găsi vreo coroană care să-i stea bine Mariei Gutiérrez¹ pe scăfirlie. Află, seniore, că n-ar face două parale ca regină ; contesă, da, mai treacă-meargă, dar și asta numai dac-o vrea Dumnezeu !

— Că bine zici, las-o pe seama lui Dumnezeu, Sancho, rosti don Quijote, și i-o da el ce i se potrivește mai bine ; dar să n-ajungi la așa micime de suflet, încît să te mulțumești cu un titlu mai mărunț decît cel de *adelantado*².

— Nici gînd, señor, răspunse Sancho, mai cu seamă cînd am în luminăția-ta un stăpîn atît de sus-pus, care să fie în stare a-mi dăruî tot ceea ce mi se potrivește mai bine și ceea ce pot duce eu la capăt.

¹ Mai sus i se spusese Juana Gutiérrez acestei Marii, care, în altă parte a cărții, devine Teresa Panza, Cervantes uitînd mereu cum a botezat-o mai sus și dîndu-i primul nume ce-i venea în minte.

² Guvernator militar și politic al unei provincii de frontieră, cap al justiției regatului în timp de pace, căpetenie a oștirii în război, ori șef al unei expediții maritime, căruia i se conferă anticipat guvernarea pămînturilor ce va descoperi în acea expediție.

CAPITOLUL VIII

Despre biruința viteazului don Quijote în înfricoșătoarea și nemaînchipuita aventură a morilor de vînt, dimpreună cu alte isprăvi vrednice de fericită amintire

Vorbind ei așa, zăriră deodată vreo treizeci-patruzeci de mori de vînt, care se aflau pe toată cîmpia aceea ; și astfel, cum le văzu don Quijote, grăi către scutierul său :

— Norocul ne călăuzește pașii mai bine decît ne-am putea-o noi dori, căci ai în față, prietene Sancho Panza, o privesc care ne descoperă treizeci și mai bine de uriași, nemăsurat de mari, cu care am de gînd să mă lupt și să le fac la toți de petrecanie, și ce-om lua de la ei drept pradă să ne fie cheag îmbogățirii ; că-i bătălie dreaptă¹, și înseamnă să-l slujești pe Dumnezeu dacă stingi sămînța lor afurisită de pe fața pămîntului.

— Ce uriași ? zise Sancho Panza.

— Aceștia pe care-i vezi, răspunse stăpînul său, aceștia cu brațe cît toate zilele, că sînt unii la care măsoară cît două leghe.

— Ia seama, luminăția-ta, i-o întoarse Sancho Panza, că ăștia care se văd aicea nu-s uriași, ci mori de vînt, iar ceea ce iei dumneata drept brațe sînt aripile, care, învîrtite de vînt, mișcă pietrele morii.

— Se vede cît de colo, răspunse don Quijote, că nu prea ești citit cînd e vorba de aventuri cavalierești ; sînt uriași, și dacă ți-e frică de ei, șterge-o

¹ Soldații puteau rămîne cu prada oștigată în bătălie dreaptă (*en buena guerra*), adică într-o luptă purtată cu arme egale.

de-aici și pune-te pe rugăciuni, cît timp m-oi în-
cleșta eu cu ei în luptă crîncenă și de fel dreaptă¹.

Și spunînd asta, dete pîteni lui Rocinante, fără
să mai ia în seamă ce-i tot îndruga scutierul său,
Sancho, care-i dădea înainte cu strigătele, înștiin-
țîndu-l că, fără urmă de îndoială, erau mori de
vînt, și nu uriași cei pe care voia să-i atace. Dară
el era atît de încredințat că uriași erau, încît nici
n-auzea strigătele scutierului său Sancho, nici
n-apucă să vadă, cu toate că ajunsese la o palmă
de cle, ceea ce de fapt erau, ba încă le mai și
probozea cît îl ținea gura :

— Nu dați bir cu fugiții, mișeilor și lepădă-
turilor, că nu-i decît un singur cavaler cel ce vrea
să dea piept cu voi !

Stîrnindu-se tocmai atunci un pic de vînt și
începînd aripile uriașe să se miște, don Quijote
spuse, cum văzu una ca asta :

— Chiar dacă ați vîntura voi mai multe brațe
decît uriașul Briareu², mie tot aveți să mi-o
plătiți !

Cu aceste vorbe și încredințîndu-se cu trup și
suflet stăpînei sale Dulcinea, pe care o rugă să-l
ajute în atare primejdie, se acoperi cît putu mai
bine cu pavăza și, legănîndu-și lancea în cumpă-
nîre, se năpusti în galop, cît îl țineau picioarele
pe Rocinante, să dea piept cu cea dintîi moară
care-i stătea în cale. Și arzîndu-i una cu lancea în
aripă, vîntul o roti cu atîta furie, încît făcu din
lance o scurtătură ce trase după ea și calul și
călărețul, care fu azvîrlit de-a berbeleacul, ca vai

¹ „...batalla desigual“ e socotită de Quijote lupta sa
disproporționată cu giganții.

² Uriaș din mitologia greco-romană, fiu al Cerului
(Uranos), și al Pămîntului (Gea), avînd cincizeci de capete
și o sută de brațe.

de capul lui, pe cîmp. Dete Sancho Panza fuga să-l ajute, cît îl țineau pe măgar picioarele, și cînd ajunse la dînsul, îl află lat, fără să se mai poată mișca, așa de cumplit bușise cu el de pămînt Rocinante.

— Vai de păcatele mele ! se văită Sancho. Nu ți-am spus eu luminăției-tale să bagi bine seama la ce faci, că nu erau decît niște biete mori de vînt, și că numai cui îi umblă morile de vînt în cap poate să nu-și dea seama de asta ?

— Taci, prietene Sancho, răspunse don Quijote, căci treburile războinice sînt mai supuse decît oricare altele neconținutelor schimbări. Cu atît mai mult cu cît eu cred, și ăsta e adevărul, că magul acela, Frestón, cel care mi-a furat încăpe-rea cu cărțile, i-a preschimbat pe uriașii aceștia în mori de vînt, ca să mă lipsească de gloria răpunerii lor, atîta vrăjmășie îmi poartă ! Dar pînă în cele din urmă n-au să aibă cine știe ce putere vrăjitoriile lui afurisite împotriva spadei mele viteze.

— Facă Domnul așa cum are el putere, răspunse Sancho Panza și, ajutîndu-l să se ridice, îl urcă din nou pe spinarea lui Rocinante, care era pe jumătate deșălat.

Și tot vorbind ei de pătărania lor, luară drumul către Puerto Lápice, căci acolo, după cîte spunea don Quijote, era cu neputință să nu întîmpine multe și felurite aventuri, fiind un loc foarte umblat. Doar că mergea tare necăjit fiindcă-l trădase lancea ; și spunînd asta scutierului său, adăugă :

— Mi-aduc aminte c-am citit cum un cavaler spaniol, numit Diego Pérez de Vargas, după ce i se rupsesse într-o bătălie spada, smulse unui stejar o cracă groasă, sau chiar trunchiul, și cu asta

făcu atîtea isprăvi în ziua aceea și pocni la mir atîția mauri, că-i rămase porecla de „Măciuca“, așa că și el, ca și urmașii lui, și-au zis, de-atunci încolo, Vargas y Machuca ¹. Ți-am spus asta fiindcă din cel dintîi stejar sau fag ce mi-o ieși în cale am de gînd să rup o cracă, un par la fel, și tot așa de bun ca acela de care-ți vorbii, cu care mi-am pus în gînd să fac, și cred că voi face asemenea isprăvi, încît să te socoți norocit c-ai meritat să ajungi a le vedea, fiind martor la lucruri ce cu mare greu pot fi de crezut.

— Cum o vrea Dumnezeu ! zise Sancho. Eu nu pun la îndoială nici atîtica din tot ce spui luminăția-ta ; dar ține-te ceva mai drept, că parcă stai cam într-o rînă, și cred că asta-ți vine de la căzătura aceea, care ți-a cam muțiat oasele.

— Aici ai nimerit-o, răspunse don Quijote, și dacă nu mă plîng de durere, e numai fiindcă un cavaler rătăcitor nu se cade să se plîngă de vreo rană, chiar de-ar fi să-i iasă și mâtele prin ea.

— Dacă-i așa, n-am ce mai spune, răspunse Sancho, dar martor mi-e Dumnezeu dacă n-aș fi mai bucuros să te văicărești luminăția-ta ori de de cîte ori te-o durea cîte ceva. Cît despre mine, știu că m-aș văita de orice fleac de durere, numai cît m-ar apuca, dacă nu cumva opreliștea de-a te plînge se întinde și asupra scutierilor de cavaleri rătăcitori !

Don Quijote nu se putu împiedica să nu rîdă de prostia scutierului său, așa că-i spuse că n-avea decît să se vaite ori de cîte ori i-o plăcea și cum

¹ Diego Pérez de Vargas y Machuca este eroul unul cîntec bătrînesc referitor la asediul cetății Xeres, sub domnia lui Fernando al III-lea. Cervantes va fi putut citi episodul în *Valerio de las Historias de Diego Rodríguez de Almela*.

i-o plăcea, de-o avea sau de n-o avea poftă, că lui pînă atunci nu-i căzuse sub ochi vreo asemenea opreliște, care să fi fost trecută în rînduiala cavaleriei.

Sancho îi atrase luarea-aminte că era vremea prînzului. Stăpînul îi răspunse că pînă una-alta nu simțea nevoia să mănînce, dar el n-avea decît să se ospăteze după pofta inimii. Aflînd că i se dă învoire, Sancho se așeză cît putu mai bine pe măgar și, scoțînd din desagi ce-și pusese de drum în ei, îmbuca din mers, ținîndu-se la pas după stăpînul său, iar din cînd în cînd ridica la gură burduful de vin cu atîta plăcere, încît și cel mai ghiftuit birtaș din Malaga l-ar fi putut pizmui. Și cum mergea el așa, tot trăgînd cîte-o dușcă, uitase de toate făgăduielile ce-i făcuse stăpînul, și nici nu se mai ținea tocmît pentru vreo muncă, ci i se părea o nemăsurată desfătare să tot umbli cău-tînd aventurile cu lumînarea, oricît de primejdioase ar fi ele.

În cele din urmă petrecură noaptea aceea sub un pîlc de copaci, și don Quijote rupse dintr-unul o creangă uscată, care aproape că i-ar fi putut sluji drept lance, și-i puse în vîrf fierul luat de la cea care i se frînsese. Toată noaptea nu închise ochii don Quijote, ci se gîndi la doamna și stăpîna sa Dulcinea, ca să fie pe măsura celor citite în cărțile lui, unde cavalerii petreceau multe nopți stînd de veghe prin codri și pustiuri, susținuți doar de amintirea domnițelor îndrăgite de ei. Nu tot așa-și petrecu noaptea Sancho Panza, care, cum avea stomacul plin, și nu de apă de cicoare¹, dormi buștean pînă dimineța, și n-ar fi

¹ „*Agua de chicoria*“ sau „*de achicoria*“ era un medicament folosit în farmacopeea medievală ca lenitiv (*aqua cicoria*, în limba latină).

putut să-l trezească, dacă nu-l striga stăpînul său, nici razele soarelui care-i gîdilau fața, nici cîntecul păsărelelor mii, ce salutau, bete de bucurie, ivirea dimineții. Cînd se sculă, Sancho își pipăi burduful de vin și, găsindu-l ceva mai moale decît seara trecută, i se strînse inima, căci își dădea el seama că n-aveau cum să lecuiască așa, cu una, cu două, o lipsă ca asta. Don Quijote nu vru să mănînce nimic, căci, așa cum s-a mai spus, ajunsese a se hrăni din amintiri desfătătoare.

O luară tot pe drumul care ducea spre Puerto Lápice, așa cum apucaseră, și pe la vreo 3 după prînz îl aveau în fața ochilor.

— Aici, grăi, zărindu-l, don Quijote, ne putem virî miinile pînă la coate, frate Sancho Panza, în ceea ce se cheamă aventuri. Dar ia bine seama, că de-ar fi chiar să mă vezi înfruntînd cele mai grozave primejdii din lume, n-ai dreptul să tragi spada spre a-mi veni într-ajutor dacă nu te-ai asigurat mai întîi că aceia care mi-au adus ocară sînt oameni de rînd și din prostime, singurul prilej în care poți să-mi dai sprijin, pe cînd dac-ar fi să fie cavaleri, în nici un caz nu-ți e permis, nici îngăduit de către legile cavaleriei să m-ajuti, pînă ce nu vei fi armat și tu cavaler.

— Nici o grijă, stăpîne, răspunse Sancho, nu-ți fie teamă c-am să ies din cuvîntul luminăției-tale în privința asta, mai cu seamă că eu sînt, de felul meu, om pașnic și foarte împotriva oricărui amestec în zurbe și certuri; e drept că, dacă-i vorba să-mi apăr pielea, nu prea dau multe parale pe legile astea, căci și cele dumnezeiești și cele ome-nești, îngăduie fiecăruia să se apere de oricine ar avea chef să-i facă vreun rău.

— Nu zic ba, spuse don Quijote, dar în ceea ce privește ajutorul pe care-ai vrea să mi-l dai îm-

potriva cavalerilor, să-ți pui friu imboldurilor tale innăscute.

— Am spus și mai spun o dată că așa voi face, răspunse Sancho, și că voi păzi rînduiala asta cu tot atîta sfințenie ca și ziua Domnului.

Pe cînd își treceau ei vremea cu asemenea vorbe, numai iată că se arată pe drum doi călugări din tagma sfîntului Benedict, călărind două cămile, căci cu adevărat cămile păreau cei doi ditamai catirii pe care-i încălecaseră. Purtau ochelari de drum și umbrele deschise. Îndărătul lor venea o caretă, cu patru-cinci călăreți împrejur, și doi slujitori pe jos, umblînd pe lîngă catiri. În caretă călătorea, cum putură afla mai tîrziu, o cucoană din Biscaya, care se ducea la Sevilla, unde îi era bărbatul, ce urma să plece în Indii¹ cu o însărcinare de mare încredere. Călugării nu călătoreau împreună cu ea, cu toate că aveau același drum. Nici nu dete bine don Quijote cu ochii de ei, că și grăi către scutierul său :

— Ori nu știi eu ce spun, ori are să fie asta cea mai faimoasă aventură din cîte s-au văzut, căci matahalele acelea negre ce se arată acolo trebuie să fie și nu-i nici o îndoială că sînt niscai vrăjitori, care duc în calească vreo prințesă răpită, așa că trebuie să fac tot ce-mi stă în putință ca să înlătur silnicia asta.

— Asta-i și mai și decît morile de vînt ! zise Sancho. Ia seama, stăpîne, că matahalele alea nu-s decît niște călugări benedictini, iar caleasca trebuie să fie a vreunor călători ; ia seama la ce faci, ca să nu te orbească cumva Necuratul.

¹ „Indiile Occidentale”, adică pămînturile proaspăt descoperite peste Atlantic, de care Columb crezuse că ar fi India.

— Ți-am mai spus, Sancho, răspunse don Quijote, că nu te prea pricepi cînd e vorba de aventuri. Ce-ți spun eu e adevărul adevărat, și-ntr-o clipită ai să și poți vedea cu ochii tăi că așa e !

Și, spunînd acestea, o luă înainte și se proțăpi în mijlocul drumului, pe unde trebuiau să treacă frații benedictini, iar cînd ajunseră destul de aproape, cît să i se poată părea lui că i-ar auzi spusele, le strigă cît îl ținea gura :

— Oameni vînduți Diavolului, oameni ca neoamenii, dați drumul numaidecît slăvitelor domnițe pe care le duceți cu de-a sila în careta aceasta, iar de nu, pregătiți-vă grabnic de moarte, dreaptă pedeapsă a fărădelegilor voastre !

Călugării își struniră catirii și se opriră locului, mirați și de înfățișarea lui don Quijote, și de vorbele lui, la care răspunseră :

— Seniore cavalier, noi nu sîntem nici oameni ca neoamenii, nici vînduți Diavolului, ci doi bieți călugări din tagma sfîntului Benedict, care ne vedem de drum și habar n-avem dacă în careta asta călătoresc sau nu niscaiva domnițe răpite.

— Cu mine vorba mieroasă nu-ți merge, zise don Quijote, că vă știu eu pe voi, lepădături sperjuri !

Și, fără să mai aștepte răspuns, dădu pînteni lui Rocinante și, cu lancea în cumpănire, se năpusti asupra celui dintîi frate cu atîta înverșunare, încît, dacă monahul nu s-ar fi aruncat numaidecît de pe catir, don Quijote ar fi dat cu el de pămînt și ar fi fost vai și amar de capul cuvioasei lui fețe, ba încă l-ar mai fi și rănit, de nu cumva l-ar fi lăsat chiar mort pe loc. Al doilea călugăr, cînd văzu ce-i pătimea tovarășul, strînse între pulpe coastele catirului său voinic și începu să alerge peste cîmpuri mai ușurel decît vîntoasele.

Sancho Panza, cum îl văzu pe călugăr doborât la pământ, sări frumușel de pe măgar, se apropie de el și începu să-l despoaie de haine. În vremea asta sosiră și cei doi slujitori ai călugărilor și-l întrebă pentru ce-l dezbrăca. Sancho le răspunse că era dreptul lui legiuit, ca pradă din bătaia cîștigată de stăpînul său, don Quijote. Slujitorii, care nu știau de glumă și nici nu prea pricepeau ce înseamnă prăzi și bătălii, văzînd că don Quijote se depărtase și că vorbea cu cele din caretă, se apropiară de Sancho și-l trîntiră jos, apoi, fără să-i mai lase fir de păr în barbă, îl zvîntară în bătaie și-l părăsiră, lat la pământ, fără suflare și fără cunoștință. Călugărul, fără să mai piardă vremea, se chinui să încalece, tremurînd tot de spaimă și alb ca varul la față, iar cînd se văzu călare, porni în zbor după tovarășul său, care, la o bătaie de praștie de locul acela, se opri să-l aștepte și să vadă cum se va încheia atacul; așa că, fără să mai stea să apuce sfîrșitul pătăraniei, își urmară amîndoi drumul, tot crucindu-se, de parcă le-ar fi călcat Diavolul pe urme. Don Quijote intrase, cum am văzut, în vorbă cu doamna din caretă și-i spunea :

— Frumusețea dumneavoastră, doamna mea, e liberă să facă de-aici înainte din stăpîna ei orice ați avea poftă, pentru că trufia răpitorilor dumneavoastră zace acum la pământ, doborâtă de brațul meu vajnic. Și ca să nu vă mai chinuiți a afla numele salvatorului dumneavoastră, aveți cunoștință că mă numesc don Quijote de La Mancha, cavaler rătăcitor, pornit în căutare de aventuri și rob al neasemuit de frumoasei domnițe Dulcinea del Toboso, iar drept mulțumită pentru binefacerile cu care v-am miluit nu cer altceva decît să vă abateți pe la Toboso și să vă înfățișați din

parte-mi dinaintea acestei domnițe, spunîndu-i tot ce-am făcut pentru a vă reda libertatea.

Toate aceste spuse ale lui don Quijote la asculta un scutier din cei ce întovărășeau careta, vizcain¹ de felul lui ; acesta, văzînd că este cineva care nu lasă careta să treacă mai departe și care o ține, zor-nevoie, c-aveau de făcut un ocol pe la Toboso, se dădu mai lingă don Quijote și, apucîndu-i lancea în pumni, îi spuse într-o castiliană stîlcită, ori într-o și mai stricată vizcaină, ceva cam în felul următor :

— Haidade, cavalerule, mai vede-ți de trebe, că pe Dumnezeu care m-o făcută, dacă nu-i slobode tresura, așa te omoară, cum ești aici, vizcain !²

Don Quijote îl înțelese prea bine și, cu mult sînge rece, îi răspunse :

— De-ar fi să fii cavaler, așa cum nu ești, ți-ai fi și primit pedeapsa pentru îndrăzneala și neobrăzarea ta, creatură bicisnică !

La care vizcainul se întărită :

— Nu-s eu cavaler ? Zic zău lui Dumnezeu că mințăști tu, ca cum nu-i fi creștin. Apăi lasă numa prăjinul cela jos și trage paloș, că-i vede tu care pe care : vizcain pe uscat, hidalgo pe mare ;

¹ Originar din Biscaya sau Viscaya, basc. Adjectivul a ajuns să însemneze ininteligibil, confuz, încîlcit, din pricina dialectului basc, vorbit de vizcaini. Vorbirea dialectală bască a fost obiect de batjocură pentru castilienii, în special în secolele XVI și XVII.

² Caracteristică vorbirii vizcainilor era schimbarea perscanelor la verbe, de obicei a doua înlocuind pe prima : „...*así te matas como estas ahí vizcaino*“ („așa te omori, cum ești vizcain“) înseamnă de fapt : „...*así te mato como estoy ahí vizcaino*“ („așa te omor, cum sînt vizcain“).

hidalgo, la toți dracii ! Și mințăști, bagă samă, dacă-i zice altcumva ! ¹

— Pe dată ai s-o vezi, zise Agraies ², răspunse don Quijote și, aruncîndu-și lancea la pămînt, trase spada, își trecu brațul pe sub mînerul scutului și se apropie de vizcain, hotărît să-i pună capăt zilelor.

Vizcainul, cînd îl văzu venind așa asupră-i, oricît chef ar fi avut să se dea jos de pe catîrul lui — care, fiind din cei mai prăpădiți, luat cu chirie, nu era de nici o nădejde — nu putu face altceva decît să tragă spada ; dar tot îi veni bine, căci, aflîndu-se chiar lîngă trăsura, putu smulge din ea o pernă care să-i servească drept scut, și într-o clipă se și aflară față în față, ca doi vrăjmași de moarte. Cei dimprejur ar fi vrut să-i potolească, dar nu izbuti nimeni, căci vizcainul striga, în graiul lui pocit, că dacă nu-l lăsau să-și ducă la capăt duelul, omoară cu mîna lui și pe cucoană și pe toată lumea care s-ar amesteca. Cucoana din caretă, uluită și înfricoșată de ceea ce vedea, porunci vizitiului să tragă ceva mai încolo și prinse a se uita de departe la grozava înclăstare, în cursul căreia vizcainul îi trase lui don Quijote una cu spada în umăr, peste scut, că, de i-ar fi tras-o fără să fi avut cavalerul pavază, l-ar fi spintecat pînă-n briu. Don Quijote, care simți greutatea acestei lovituri lipsite de orîșice măsură, scoase un strigăt fioros și zise :

¹ A fi vizcain din moși-strămoși se considera, în această provincie, aproape un titlu de noblețe. Fernando al IV-lea, în 1754, a făcut legi care exceptau, deopotrivă, de la unele pedepse pe hidalgii și pe vizcaini.

² Agraies, personaj din *Amadís de Gaula*, care avea obiceiul să zică, ducînd mîna la șold și trăgînd spada : „Ai s-o vezi numai decît !” („*Ahora lo vereis !*”), cuvinte ce au rămas ca un fel de zicală.

— Oh, stăpînă a inimii mele, Dulcinea, floare a tuturor frumuseților, vino într-ajutorul cavalerului tău, care, drept mulțumită pentru marea ta bunătate, se află acuma în impasul acesta de moarte!

Ca să rostească toate acestea, să-și țină spada pregătită și să se adăpostească bine după scut, în vreme ce se apropia de vizcain, nu-i trebui mai mult de-o clipită, căci era hotărît să joace totul pe-o singură carte.

Cînd îl văzu venind așa spre dînsul, nu-i trebui mult vizcainului ca să priceapă, după înverșunarea lui, cît era de minios, și hotărî în sîneși să facă ceea ce hotărîse și don Quijote, așa că-l aștepta și el, ferindu-și trupul cu perna de trăsură, fără să-și poată însă urni, nici într-o parte, nici în cealaltă, catîrul, care, de vlăguit ce era și de nedepins cu asemenea copilării, nu putea face un pas.

Venea, deci, don Quijote, cum am mai spus, împotriva prevăzătorului vizcain, cu spada ridicată, hotărît să-l spintece în două, iar vizcainul îl aștepta și el cu spada ridicată, căptușit cu perna de trăsură, pe cînd toți cei dimprejur stăteau cu sufletul la gură, temători de ceea ce-ar putea ieși dintr-așa înfricoșate lovituri ca acelea cu care se amenințau unul pe altul. Doamna din trăsură și celelalte femei, slujnice ale sale, înălțau rugăciuni și făgăduiau liturghii și acatiste tuturor altarelor făcătoare de minuni și lăcașurilor de închinăciune din Spania, numai să se îndure Dumnezeu să le mîntuie scutierul, și pe ele dimpreună cu el, de groaznica primejdie în care se aflau.

Dar păcatul cel mare al tuturor acestor întîmplări este că, o dată ajuns aici, autorul povestirii lasă bătaia în toi, fără să-i hotărască soarta, dezvinovățindu-se că n-a mai aflat scris nimic altceva

despre aceste isprăvi ale lui don Quijote peste cele înșirate. Nu-i mai puțin adevărat că al doilea autor al acestei opere¹ pare să nu se fi împăcat cu gândul ca o atât de ciudată istorie să rămână dată legilor uitării și nici cu ideea că au putut fi atât de puțin iscoditoare mințile celor din La Mancha încît să nu se afle în arhivele acestei provincii sau prin cămărilor logofetești niscai hirtii unde să fie pomenit acest faimos cavaler, așa că, intrîndu-i asta în minte, nu deznădăjdui să dea odată și odată peste sfîrșitul acestei pașnice istorii, ceea ce, viindu-i și cerul într-ajutor, ajunse să afle în chipul ce se va lămuri în partea a doua.

CAPITOLUL IX

În care își află încheierea și capătul nemai-pomenita bătălie dintre voinicul vizcain și viteazul cavaler din La Mancha

I-am lăsat, în prima parte a acestei istorii, pe cutezătorul vizcain și pe faimosul don Quijote cu spadele goale în mîini, ridicate deasupra capului, de parcă aveau de gând să-și tragă două lovituri înfricoșătoare și așa de grele, încît de-ar fi fost să nimerească în plin, s-ar fi tăiat unul pe altul în două, spintecîndu-se din creștet pînă-n tălpi și dîndu-și afară măruntaiele, ca rodia simburii; și, ajunsă la acest punct, ce

¹ „...al doilea autor al acestei opere” este Cervantes însuși, care se dă drept transcriitorul arabului Cîde Hamete Benengeli (vezi și nota 1, p. 114), de fapt inexistent, ficțiune literară curentă în epocă.

Iasă atîta loc tuturor îndoielilor, se oprește povestea de față, atît de plină de miez, și rămîne trunchiată, fără să ne mai dea autorul ei de știre unde s-ar putea cumva afla ceea ce-i lipsește ca să fie încheiată.

Multă bătaie de cap mi-a pricinuit lucrul acesta, fiindcă plăcerea puținului cît putusem citi se prefăcea în neplăcere cînd mă gîndeam ce drum greu mai e de bătut pentru a da de urma multului, care, după părerea mea, îi mai lipsea istoriei acesteia atît de gustate. Mi s-a părut lucru cu neputință și în afara oricărui obicei cuviincios ca unui cavaler atît de tare în virtute să-i fi lipsit vreun înțelept care să-și ia sarcina depănării nemai-văzutelor sale isprăvi, lucru care n-a lipsit nici unui cavaler rătăcitor din cîți spune lumea că umblau la voia întîmplării, pentru că fiecare dintre ei avea cîte un cărturar sau doi, cum le și stătea bine, care nu numai că le treceau faptele pe răboj, ci le zugrăveau chiar și cele mai neînsemnate gînduri, ba pînă și copilăriile, oricît de neștiute le-ar fi fost ; și nu se cuvenea ca un cavaler ca el să fie atît de dezmoștenit de soartă încît să-i lipsească ceea ce lui Platir și altora asemenea le prisosea. Așa că nu-mi venea să cred că o istorie atît de hazlie să fi rămas ciungă și schilavă, și dădeam vina pe timpul cel răufăcător, care toate le mistuie și scrumește pe lume, și care ori o ascunsese, ori o făcuse pulbere. Pe de altă parte, mi se părea că, de vreme ce între cărțile lui se aflaseră unele atît de moderne ca *Leacul geloziei* sau *Nimfe și păstori din Henares*, propria lui istorie trebuia să fie de asemenea modernă¹, deci că, măcar de nu

¹ „...propria lui istorie trebuia să fie de asemenea modernă” : adică faptele ei să fie apropiate de zilele în care apare cartea.

va fi fost scrisă, rămăsese în amintirea oamenilor din satul său și în mințile celor de prin vecinătăți. Gîndul acesta mă ținea încurcat și dornic de a afla pe de-a-ntregul și cu adevărat toată viața și minunile vestitului nostru spaniol don Quijote de La Mancha, lumină și oglindă a întregii cavalerii manchege, cel dintîi care, în epoca noastră și în vremuri atît de nenorocite ca acele pe care le trăim, se supusese la caznele și la disciplina cavaleriei rătăcitoare, apucîndu-se să îndrepte nedreptățile, să ajute văduvele, să ocrotească domnițele, pe cele care, cu bicele și cu caii lor, mai avînd pe umeri și toată povara fecioriei, umblau din munte în munte și din vale-n vale ; că dacă nu se întîmpla cumva să le siluiască vreun nemernic răufăcător, sau vreun țărănoi cu secure, sau vreun uriaș peste măsură de uriaș, s-au pomenit în vremuri de demult fecioare care, la 80 de ani bătuți pe muchie, puteau jura că în tot cursul vieții nu dormiseră o singură zi sub acoperiș de casă omenească, fiind duse la groapă la fel de întregi ca mama care le născuse.² Și cum ziceam, de asta și din multe alte pricini e vrednic bravul nostru Quijote de veșnică memorie și de laude, care nici mie nu mi se cuvin mai puțin pentru bătaia de cap și zelul cu care am umblat să caut sfîrșitul acestei desfătătoare istorii ; cu toate că știu foarte bine că dacă cerul, întîmplarea și norocul nu mi-ar fi venit într-ajutor, lumea ar fi rămas cu totul lipsită de zăbava desfătătoare pe care ar putea-o avea timp de două ceasuri cel ce ar citi-o cu toată

¹ „...la fel de fecioară ca mama care o născuse“ („...tan virgen como la madre que la parió“): contrafacere muzicală a zicalei : „tan virgen como la parió su madre“ (tot așa de fecioară cum o născuse mamă-sa).

luarea-aminte. Se întâmplă deci, când cu găsitul ei, cam în chipul următor :

Aflîndu-mă eu într-o zi pe Alcaná la Toledo¹, se apropie un băiat, să vîndă niște caiete și hîrtii vechi unui țesător de mătase ; și cum eu mă dau în vînt după citit, chiar de n-ar fi să fie decît bucăți de hîrtie aruncate pe jos, împins de această înclinare firească, pusei mîna pe un caiet din cele pe care le vindea băiatul și-l văzui scris cu litere de care-mi dădui seama că-s arabice. Și cum, cu toate că știam să le deosebesc, habar n-aveam să le și citec, începui să mă uit dacă nu se ivește prin preajmă vreun maur aljamiad², care să le citească ; și nu-mi fu greu să aflu asemenea tîlmaci, căci chiar de l-aș fi căutat de altă limbă, mai veche și mai cultă³, tot l-aș fi găsit. Ce mai vorbă multă, soarta îmi scoase în cale unul, căruia spunîndu-i eu ce doream și punîndu-i cartea în mînă, el, după ce o deschise pe jumătate și-și aruncă ochii nițeluș într-însa, se porni pe rîs. Îl întrebai de ce rîde, și-mi răspunse că rîdea de ceea ce se afla scris pe marginea cărții, ca un fel de însemnare. Îl rugai să-mi spună și mie, iar el, fără să-și poată potoli rîsul, rosti :

— Așa cum ți-am spus, aici, pe margine, stă scris așa : „Despre această Dulcinea del Toboso,

¹ Stradă, existentă și azi, din cartierul bazarurilor acestui oraș.

² Aljamiazi se numeau arabii care vorbeau castiliana ; adjectivul *aljamiad* se aplică și cărților scrise în spaniolește cu caractere arabice. *Aljamia* era spaniola vorbită de mauri, așa cum *algarabia* (de unde francezul *charabia*) era limba arabă pe care, cînd o vorbeau creștinii, o vorbeau stricat.

³ „...de altă limbă, mai veche și mai cultă“ : adică de limbă ebraică, reputată pe atunci a fi cea mai veche. Mulți evrei neemigrați făceau negoț în Alcaná, la Toledo.

pomenită de atâtea ori în cursul istoriei de față, se povestește că era neîntrecută între toate femeile întregii provincii La Mancha când era vorba de sărat carnea de porc“.

Cum auzii rostit numele Dulcineei del Toboso, rămăsei prostit și cu gura căscată, căci îmi fulgeră numaidecît prin minte că în caietele acelea nu era altceva decît istoria lui don Quijote. Cu gîndul ăsta îi dădui ghes să citească începutul, și făcînd el așa, tălmăci pe loc arăbeasca în castiliană, zicînd că stătea scris : *Istoria lui Don Quijote de La Mancha, scrisă de Cide Hamete Benengeli*¹, *cronicar arab*.

De multă istețime fu nevoie ca să-mi ascund încîntarea ce mă cuprinsese cînd îmi ajunse în urechi titlul cărții ; și, suflîndu-i-le de sub nas mătăsăru-lui, cumpărai de la băiat toate hîrtoagele și terfe-loagele pe numai jumătate de real ; că de-ar fi avut el cap și de-ar fi știut cu ce foc le doream eu, s-ar fi putut gîndi să ia mai bine de șase reali din vînzarea asta. Fără să mai aștept altceva, mă trăsei cu maurul mai la o parte, înspre coridoarele mănăstirii vechii catedrale, și-l rugai să-mi tălmăcească pe limba noastră castiliană caietele acelea, adică toate cele care vorbeau de don Quijote, fără

¹ O vreme s-a crezut că *Cide Hamete Benengeli* este o anagramă incompletă a numelui lui Cervantes. Clemencin a atras atenția că e, de fapt, traducerea cuvîntului spaniol *Cervantes*, care înseamnă fiul cerbului, ales de însuși scriitorul care cunoștea bine araba, ca să se desemneze în fond tot pe sine sub această ficțiune. Presupusul cronicar maur are un nume care sună și ca *bedencheli*, care înseamnă îmbuibat cu pătlăgele-vinete (*berenjenas*, în spaniolește), confuzie intenționată de asemenea, căci Sancho Panza îi va declara lui Samson Carrasco, baca-laureatul, că autorul poveștii se numește „Cide Hamete Berenjena“ (vezi Partea a doua, capitolul 2).

să scoată nici să adauge ceva, făgăduindu-i pentru asta orice plată ar dori el. Se mulțumi cu două banițe de stafide și două mertice de grâu și mă încredință că avea să le traducă bine și fidel, fără să mă lase să aștept o veșnicie ; dar eu, ca să-i ușurez și mai mult treaba și ca să nu scap din mînă chilipirul, îl dusei la mine acasă, unde, în ceva mai puțin de o lună și jumătate, mi-o traduse toată, întocmai așa cum e povestită aici.

Se afla, în cel dintîi caiet, zugrăvită cu multă dibăcie, bătălia lui don Quijote cu vizcainul, prinși chiar în postura în care-i lăsase povestirea, cu spadele ridicate adică, cel dintîi acoperindu-se cu pavăza, iar cel de al doilea cu perna de trăsură ; era și catirul vizcainului, atît de bine desenat, că se vedea de la o bătaie de flintă a fi catîr luat cu chirie ; la picioarele vizcainului era scris un titlu care glăsuia : *Don Sancho de Azpeitia*, ceea ce nu mai încapă îndoială, trebuie să fi fost numele lui, iar la picioarele lui Rocinante era alt titlu, care glăsuia : *Don Quijote*. Rocinante era minunat zugrăvit, atît de lung și deșirat, atît de slăbănog și de supt, cu greabănul atît de fierăstrăluit și atît de șui alcătuit, încît sărea oricui în ochi cu cîtă dreptate și cît de pe merit îi fusese dat numele de Rocinante. Alături de el era Sancho Panza, ținînu-și de căpăstru măgarul, la picioarele căruia stătea scris alt titlu, care suna : *Sancho Zancas*, și asta, de bună seamă, pentru că avea, după cum îl arăta și desenul, pîntecul mare, trunchiul scurt și pulpele groase¹, așa că din pricina asta trebuie să-l fi poreclit lumea cînd „Panza“, cînd „Zancas“, căci cu amîndouă poreclele astea îl pome-

¹ „*Sancho Zancas*“ ; *zanca* înseamnă picior, pulpă, copan de pasăre, ori stîlp care susține scara.

nește citeodată istoria. Aș mai avea de spus și alte câteva mărunțișuri, dar n-au prea mare însemnătate nici unele, și n-au de-a face de-a dreptul cu adevărul desfășurării acestei istorii, căci nici o istorie nu poate fi socotită proastă atita vreme cît e adevărată.

Iar dacă i se poate imputa ceva acesteia în privința adevărului ei, buba n-are cum avea altă pricină decît faptul că i-a fost autorul arab, căci este în firea celor din stirpea asta să spună minciuni; cu toate că, fiindu-ne ei vrăjmași pînă într-atîta, se poate chiar presupune mai curînd că va fi trecut sub tăcere autorul ei unele isprăvi decît că a adăugat de la dînsul. Fiindcă mie asta îmi pare limpede, de vreme ce, atunci cînd ar putea și ar trebui să-și dea friu liber condeiului și să-l laude pe cavalerul acesta atît de viteaz, parcă într-adins trece sub tăcere laudele: lucru cusut cu ață albă și de fel bine gîndit, fiind de datoria și în sarcina cronicarilor exactitatea, adevărul și lipsa de patimă, așa încît nici interesul și nici teama, nici dragostea și nici ura să nu-i îndemne a părăsi drumul adevărului, a cărui mamă este istoria, rivala vremii, raclă a tuturor faptelor mari, mărturie a trecutului, pildă și îndemn al prezentului, lecție a viitorului. În această istorie știu că cititorul va putea găsi tot ce ar dori să afle în cea mai plăcută dintre istorii. Și de-o fi să-i lipsească și cîte ceva din ceea ce e mai de soi, îmi dau cu socoteala că trebuie să fie din vina ciine-lui aceluia de autor al ei ¹ mai curînd decît din vina subiectului povestit. În sfîrșit, ce să mai lun-

¹ Creștinii îi numeau pe mahomedani *perros* (ciini), sau *galgos* (ogari), în special cînd era vorba de maurii din Spania, foarte zgîrciți și slabi de nemîncare.

gim vorba, a doua parte, așa cum o arată tălmăcirea, începea după cum urmează :

Cu săbiile lor tăioase ridicate în văzduh, cei doi viteji și mînioși vrăjmași păreau nici mai mult, nici mai puțin decît că amenințau cerurile, pămîntul și hăurile iadului, atît de hotărîți arătau și așa de mîndri se țineau. Iar cel dintîi care se ușură dînd lovitura fu arțăgosul de vizcain, și izbitura veni cu atîta strășnicie și furie, încît, dacă spada n-ar fi rătăcit drumul, n-ar mai fi fost nevoie de alta ca să pună capăt tuturor aventurilor cavalerului nostru, precum și făloșeniei lui ; dar steaua lui cea bună, care voia să-l păstreze pentru isprăvi și mai însemnate, răsuci spada în mîna vrăjmașului său în așa chip, încît, deși acesta îl nimeri în umărul stîng, nu-i făcu alt rău decît să-i zboare cît colo armura dintr-o parte a corpului, ușurîndu-l în drumul ei și de o parte din coif, dimpreună cu o jumătate de ureche, și toate acestea căzură la pămînt cu zgomot înfricoșător, lăsîndu-l ca vai de el.

Doamne-Dumnezeule, cine-ar putea povesti acum așa cum se cuvine cîtă minie zvîcni în inima acestui fiu al Manchei cînd se văzu procopsit în așa chip ! Ce mai vorbă multă, se ridică din nou în scări și, strîngînd și mai vîrtos cu amîndouă mîinile spada, o repezi asupra vizcainului, nimerindu-l din plin în pernă și-n țeastă, încît, ca și cum nici n-ar fi avut el scut atît de strașnic, îl buși sîngele pe nas, pe gură și pe urechi, de parcă i s-ar fi prăvălit în cap un munte, și începu a da semne că are să se rostogolească de pe catîr, de unde nu încape îndeială c-ar fi căzut de nu i

s-ar fi agătat de gît ; cu toate astea, picioarele tot îi scăpară din scări, şi nici braţele nu-l mai ţinură mult, în vreme ce catîrul, înspăimîntat de izbitură, o rupse de fugă pe cîmpuri, şi din două-trei salturi dădu cu stăpînu-său de pămînt. Don Quijote stătea şi se uita liniştit, şi cum îl văzu prăvălindu-se, sări de pe cal, se apropie sprinten de el şi, vîrîndu-i ascuţişul săbiei sub nas, îi spuse să se dea bătut, că de nu, îi taie capul. Vizcainul era prea năucit ca să poată crîcni vreo vorbă de răspuns, şi nu i-ar fi mers bine, după cît era de orbit don Quijote, dacă doamnele din caretă, care priviseră pînă atunci cu inima strînsă toată lupta, n-ar fi venit de-a fuga la el, să-l roage cît puteau mai frumos să binevoiască a le face hatîrul de a le lăsa scutierul cu viaţă. La care don Quijote răspunse, foarte de sus şi plin de însemnătatea clipei :

— Desigur, preafrumoase domniţe, sînt foarte fericit să fac ceea ce-mi cereţi ; dar numai cu o condiţie, şi anume, ca acest cavaler să-mi făgăduiască a merge în satul Toboso şi a se înfăţişa din parte-mi dinaintea fără de perechii domniţe Dulcinea, ca să facă dintr-însul ce i-o plăcea ei mai bine.

Înfricoşate şi nemîngîiate, doamnele, fără să mai ceară lămuriri asupra condiţiei puse de don Quijote şi fără să mai întrebe cine era Dulcinea asta, făgăduiră că scutierul lor va îndeplini tot ce-i porunca el.

— Aşadar, mă încred în cuvîntul dat şi nu-i voi mai face nici un rău, cu toate că tare-ar fi meritat-o, răspunse don Quijote.

CAPITOLUL X

Despre duhlia convorbire a lui don Quijote cu Sancho Panza, scutierul său

În vremea asta se sculase de pe jos și Sancho Panza, destul de blagoslovit de slugile călugărilor, și urmărise cu luare-aminte lupta stăpînului său, don Quijote, rugîndu-se lui Dumnezeu în adîncul inimii sale să se înduplece a-i da izbîndă, ca să dobîndească prin ea vreo insulă în care să-l facă guvernator, așa cum îi făgăduise. Văzînd deci că se isprăvisc cu duelul și că stăpînul său se pregătea să încalece pe Rocinante, se apropie să-i țină scara șei, și, pînă a nu apuca don Quijote să se aburce în șa, se aruncă în genunchi dinainte-i, îi luă mîna, i-o sărută și-i zise :

— Înduplecă-te, stăpîne don Quijote al meu, și binevoiește a-mi da cîrmuirea insulei cîștigate în lupta aceasta dreaptă, căci oricît de mare ar fi ea, mă simt în stare s-o diriguiesc cu tot atîta pricepere și la fel de bine ca orice alt guvernator de insule din lumea asta.

La acestea, don Quijote răspunse :

— Află, frate Sancho, că aventura asta și cele deopotrivă cu ea nu sînt aventuri care să-ți dea insule, ci sînt încăierări de răscruce de drumuri, din care n-ai alt cîștig decît că te poți alege cu capul spart sau cu o ureche mai puțin ; ai răbdare, c-o să avem noi parte de aventuri cîte vrei, din care nu numai guvernator te-i putea face, ci mult mai mult încă !

Sancho îi mulțumi de mii de ori și, mai sărutîndu-i o dată mîna și marginea platoșei, îl ajută să se urce pe Rocinante, iar el se urcă pe măgar

și începu a tropăi pe urma stăpînului său, care, fără să-și mai ia rămas bun de la doamnele din calească ori să le mai spună vreo vorbă, intră la pas întins într-o pădure din apropiere. Sancho îl urma cu măgăreata lui la trap, dar Rocinante minca drumul, nu alta, încît, văzîndu-se rămas de căruță, n-avu încotro și trebui să strige după stăpînu-său, ca să-l aștepte. Așa făcu don Quijote și smunci dîrlogii lui Rocinante, dînd răgaz să-l ajungă din urmă prăpăditul lui de scutier, care, de îndată ce-l ajunse, prinse a zice :

— Pare-mi-se, stăpîne, c-ar fi mai cu cap să mergem să ne adăpostim în vreo biserică ¹, fiindcă după halul în care l-am lăsat pe ăl de-l duelași, n-ar fi de mirare să ajungă treaba la urechile „Sfintei Frății” și să ne găbjească ; și, să mă ia dracu dacă, de-o fi să fie așa, pînă să ieșim de la bașcă, n-or scoate și untul din noi !

— Fugi de-acolo ! zise don Quijote. Unde-ai mai văzut sau unde-ai citit tu vreodată despre vreun cavaler rătăcitor care să fi fost tîrit în fața judecății, oricîte vîrsări de sînge ar fi făcut ?

— Vîrșări de sînge n-am mîncat în viața mea, răspunse Sancho, iar pentru alții n-am făcut, nici-odată, nici măcar chișcă de sînge ² ; dar eu știu una și bună, că „Sfinta Frăție” are ea ce

¹ Să uzeze, adică, de dreptul de azil oferit de lege infractorilor urmăriți de justiție. Catedralele, în special, erau azil de hoți și de femei desfrîinate.

² „Vîrșări de sînge”... Sancho folosește cuvîntul vechi, pe atunci *omecillo* (*înmîciție*), înlocuind prin el neologismul *homicidio* (omucidere), pe care nu-l cunoaște. Am tradus așa ca să păstrăm jocul de cuvinte deși în original „pizma”, „dușmănia”, semnificate prin „*omecillo*”, sînt mai aproape de „crimă” decît o plăcintă cu varză (vîrzare), fie ea și cu sînge de porc.

are cu ai de se duelează pe cîmpuri, și nu vreau să am nici în clin nici în mîneacă cu ea.

— Nu-ți face griji, prietene, spuse don Quijote, că, dac-o fi nevoie, te scot eu și din robia babilonică, nu numai din ghearele „Sfintei Frății“. Spune-mi mai bine, pe cinstea ta, mai văzut-ai cavalier atît de viteaz ca mine pe tot rotogolul pămîntului? Mai citit-ai în istorii de altul care să aibă, ori să fi avut, mai multă iscusință la atac, mai multă înverșunare în urmărirea vrăjmașului, mai multă îndemînare în a-l răni, mai multă agerime în a-l descumpăni?

— Să nu mint, răspunse Sancho, drept e că eu n-am citit în viața mea nici o istorie, căci nu știu nici să scriu, nici să citesc, dar m-aș prinde, pe orice, că stăpîn mai îndrăzneț decît luminăția-ta n-am slujit de cînd mama m-a făcut, și dea Domnul să nu ispășești îndrăznelile astea acolo unde ziceam adineauri! Numai că te-aș ruga, luminăția-ta, să te îngrijești, că-ți curge sînge mult din ureche, și uite, am luat cu mine scamă și un pic de alifie albă în desagi.

— Aș fi scutit de toate acestea, răspunse don Quijote, dacă n-aș fi uitat să-mi prepar un șip cu balsamul lui Fierabras¹, că numai o picătură, și-ți ajunge ca să cruți și timp, și doftorii.

— Ce șip e acela și ce fel de balsam? întrebă Sancho.

¹ Povestea balsamului lui Fierabras apare în *Historia caballeresca de Carlomagno*, publicată în spaniolește de Nicolás de Piamonte, unde Fierabras îi spune rănitului Oliveiros să se oblojească cu balsamul pe care-l va afla în balercile legate de șaua calului său, balsam cu care a fost îmbălsămat trupul lui Hristos pogorît de pe cruce și pe care l-a cucerit el, Fierabras, la Ierusalim; bîndu-l, Oliveiros se însănătoșește pe loc.

— E un balsam, răspunse don Quijote, a cărui rețetă am învățat-o pe de rost, și dac-o știi, n-are de ce să-ți mai fie frică de moarte, și nici gînd să mai mori de vreo rană ; așa că, îndată ce-l voi fierbe și ți-l voi da, n-ai să mai ai altceva de făcut decît să iei seama, și cînd ăi vedea că m-au spintecat în două în vreo bătălie, așa cum se întîmplă adesea, să ridici binișor jumătatea trupului ce va fi căzut la pămînt și, cu multă dibăcie, pînă să nu apuce sîngele a se închea, s-o lipești de cealaltă jumătate ce-ar rămîne în șa, fiind doar cu luare-aminte să le chitești cum se cuvine, cît într-o parte, și în cealaltă ; apoi pe dată să-mi dai să beau o dușcă din balsamul de care vorbesc, și-ai să-l vezi făcîndu-mă pe loc să-mi revin în fire și începînd să domnesc, mai sănătos și mai rumen decît un măr domnesc¹.

— Dacă-i așa, zise Panza, mă lipsesc de-aci înainte de cîrmuirea insulei făgăduite, și nu cer altceva, drept plată pentru toate cu cîte te-am slujit credincios, decît să-mi dai luminăția-ta rețeta licorii ăsteia minunate, căci socot că în orice parte a pămîntului o uncie din ea prețuiește mai bine de doi reali, și mie nici nu-mi trebuie mai mult ca să-mi duc cu cinste și fără trudă zilele ; doar atîta mi-e, c-o fi costînd sarea cu marea pregătul ei.

— Cu mai puțin de trei reali poți fierbe trei ocale, răspunse don Quijote.

— Păcatele mele ! ii întoarse Sancho vorba. Păi, atunci, ce-astepti luminăția-ta ? Fierbe-o și învață-mă și pe mine.

¹ „...*más sano que una manzana*“ („mai sănătos decît un măr“) : aliterație voită, care n-a putut fi tradusă decît ca mai sus, prin echivocul dintre verbul „domnesc“ și adjectivul „domnesc“.

— Răbdare, prietene, îi răspunse don Quijote, că am de gând să te învăț taine și mai mari, și să-ți fac și mai multe hatîruri ; dar pînă una-alta să ne îngrijim de ureche, că mă doare mai mult decît mi-aș putea dori.

Scoase Sancho din desagă scama și alifia, dar don Quijote, care de-abia atunci își văzu coiful bucățelit, numai cît nu-și pierdu mințile și, ducînd o mină la minerul spadei și, ridicînd ochii la cer, rosti :

— Fac jurămînt celui ce-a zămislit văzutele toate și nevăzutele și celor patru sfînte Evanghelii, acolo unde-or fi stînd ele scrise de la un cap la altul¹, să duc aceeași viață pe care a dus-o marele marchiz de Mantua cînd s-a jurat să răz-bune moartea nepotului său Baldovinos, cu alte cuvinte, nici pîine pe față de masă să mănînc², nici cu soția mea să mă desfăt, și nici altele să săvîrșesc, pe care, cu toate că nu mi le aduc acuma aminte ; le țin drept rostite în clipa de față, și toate astea pînă în clipa în care mă voi putea răzbuna pe deplin pe cel care mi-a adus asemenea ocară.

Auzind acestea, Sancho vorbi așa :

— Ia seama, luminăția-ta, stăpîne don Quijote, că dacă acel cavaler o fi făcut cum i-ai poruncit măria-ta, și s-o fi dus să se înfățișeze dinaintea stăpînei mele Dulcinea din Toboso, și-a făcut da-

¹ Cine jura pe *Evangheliile* punea mîna pe cartea socotită sacră și pronunța cuvintele cerute, dar cînd nu avea scripturile la dispoziție, le rostea doar numele, adăugînd fraza : „Acolo unde-s ele scrise mai pe larg“ („*donde más largamente están escritos*“).

² A nu mîncea pîine pe față de masă era un obicei al celor ce voiau să arate că sînt în doliu. Apare în scrieri la diverse epoci și mai ales în baladele populare.

toria așa cum se cuvine și nu merită altă pedeapsă dacă nu săvârșește vreo nouă nelegiuire.

— Bine-ai grăit, și ai pus degetul pe rană, răspunse don Quijote, așa că-mi iau înapoi vorba în ceea ce privește dorința de-a mă răzbuna din nou, dar fac iarăși jurământ și-l întăresc o dată mai mult, cu hotărîrea de a-mi duce viața cum am spus, pînă în ziua în care voi putea lua cu de-a sila alt coif la fel, și tot atît de bun ca și acesta, de la vreun cavaler. Și să nu-ți treacă prin gînd, Sancho, că spun asta de florile mărului, fiindcă eu am pe cine imita în privința asta, căci întocmai așa s-a întîmplat, fără să schimb o iotă, cu coiful lui Mambrino, care l-a costat așa de scump pe Sacripante.¹

— Mai dă-le dracului de jurăminte, luminăția-ta, că nu-s prielnice nici sănătății și te mai și smintesc la minte ! Spune-mi mai bine ce ne facem dacă se întîmplă să treacă zile în șir și nu dăm de nici un om care să poarte coif ? Ai de gînd să-ți ții vorba, la oricîte neajunsuri și strîmtorări te-ar sili, ca, de pildă : să dormi îmbrăcat, să nu mii seara în casă de om, și o mie de alte canoane cîte cuprindea jurămintul smintitului aceluia de bătrîn, marchizul de Mantua, pe care luminăția-ta are poftă să-l îndeplinească acum ? Mai bine stai și te uită cu ochii bine deschiși, că nu pe toate drumurile umblă cavaleri împlătoșați, ci cărăuși și catîrgii, care nu numai că nu poartă coif, dar nici de nume nu i-au auzit de cînd trăiesc.

— Aici te înșeli, reluă don Quijote, căci nu vor

¹ În Cîntul al XVIII-lea din *Orlando furioso*, Ariosto povestește episodul cu coiful lui Mambrino, dar nu e vorba de Sacripante, ci de Dardinel de Almonte. Cervantes se înșală încă o dată, sau poate îl face anume pe don Quijote să pară a avea memoria imprecisă.

trece două ceasuri pînă vom vedea, pe la răscrucile astea, mai mulți oameni înarmați decît au năvălit asupra cetății Albraca¹ atunci cînd a fost cucerită frumoasa Angelîca.

— Păi halal, așa să fie, zise Sancho, și placă-i Domnului să ne meargă toate din plin, și să ne vedem odată ajunși la vremea cînd ne-o fi dat să dobîndim insula aceea, care mă costă scump de pe acuma, că pe urmă pot să și mor.

— Ți-am mai spus, Sancho, să nu-ți faci nici o grijă, că, de-or lipsi insulele, n-avem decît să luăm fie regatul Danemarcei, fie împărăția Sobradisei², care ți-ar veni ca un inel pe deget, ba încă și mai bine, căci de vreme ce-s pe uscat, te-ar bucura și mai mult decît un ostrov. Dar să lăsăm asta pentru cînd i-o veni vremea, și uită-te mai bine dacă ai în desagă ceva de îmbucat, acolo, ca să pornim apoi pe dată în căutarea vreunui castel unde să mînem noaptea asta și să fierbem balsamul de care ți-am spus, căci zău că mă doare strașnic urechea !

— Am o ceapă și-o pișcătură de brînză, și mai am două-trei coji de pîine, zise Sancho, dar asta nu-i mîncare de obrazul unui cavaler atît de viteaz ca luminăția-ta.

— Tare nepriceput mai ești, răspunse don Quijote. Află, Sancho, că e o mîndrie a cavalerilor rătăcitori să nu pună nimic în gură cîte-o lună, iar cînd e vorba de mîncat, să se îndestuleze din

¹ Albraca era un castel fortificat pe vîrf de stîncă, menționat în *Orlando innamorato* al lui Boiardo, fort asupra căruia au năvălit mai bine de două milioane de soldați, ocupînd un spațiu de patru leghe, cînd au trebuit s-o răpească de acolo pe frumoasa Angelica.

² Regatul, existent, al Danemarcei, ca și cel, fictiv, al Sobradisei, sînt indicații geografice luate din *Amadís de Gaula* unde apar de mai multe ori.

puținul ce le pică mai la îndemână. Toate astea ar fi lucruri neîndoielnice pentru tine dac-ai fi citit atâtea istorii câte am citit eu ; căci, oricît de multe mi-au căzut în mînă, n-am găsit în nici una povestindu-se că au obiceiul cavalerii rătăcitori să mănînce, altfel decît din întîmplare, ori pe la niscai oștețe strălucite, date în cinstea lor, pe cînd restul zilelor se hrănesc cu te-miri-ce. Și, cu toate că autorii lasă să se înțeleagă că n-aveau cum trăi fără să mănînce și fără să-și facă toate celelalte nevoi firești, pentru că, la urma urmei, erau oameni ca și noi, trebuie să pricepem de bună seamă că, petrecîndu-și viața tot prin codri și pe coclauri, fără bucătar, hrana lor de toate zilele era merindea țărănească, tocmai aceea pe care mi-o oferi tu acum ; așa că, Sancho prietene, nu te necăji pentru ceea ce mie-mi face plăcere, și nici nu căuta să zidești tu lumea din nou, ori să scoți cavaleria rătăcitoare din făgașele ei firești.

— Să mă ierte luminăția-ta, zise Sancho, dar de vreme ce eu nu știu nici să citesc, nici să scriu, așa cum ți-am mai spus o dată, habar n-am de rînduiala îndeletnicirii cavaleriești, și nici n-am dat în doaga asta ; dar de aici înainte am să-mi burdușesc desagii cu tot soiul de gorgoaze și poame uscate, pentru luminăția-ta, care ești cavalier ; iar pentru mine, care nu-s, am să le umplu cu de-alde altele, zburătoare fripte și mîncăruri care pot să-ți pună mai bine burta la cale.

— Nu spun nici eu, Sancho, răspunse don Quijote, că-i neapărată nevoie ca un cavalier rătăcitor să nu mănînce altceva decît uscături de astea, cum le zici ; eu susțin doar că hrana cea mai obișnuită a cavalerilor rătăcitori erau asemenea fructe, și niscai ierburi pe care le culegeau de pe cîmp, cunoscute doar lor și mie.

— Mare virtute, răspunse Sancho, e să te pricepi la ierburi, că, după cîte îmi dau eu cu gîndul. într-o bună zi n-om avea încotro și ne-om folosi și noi de cunoștințele astea.

Și, scoțînd el în vremea aceea tot ce spusese că luase cu sine, mîncară amîndoi în pace și bună învoire. Numai că, dornici să găsească mai repede loc de mas pe noapte, nu prelungiră prea mult cina aceea rece și sărăcăcioasă ; încălecară și se grăbiră să ajungă la vreun sat pînă a nu se înnopta ; dar n-avură multă vreme parte de soare, și lîngă colibele unor păstori de capre, le apuse, o dată cu el, și nădejdea de-a ajunge unde doreau, așa că se hotărîră să înnopteze pe loc. Și, pe cît de necăjit fu Sancho că nu putuseră ajunge la casă de om, pe atît fu de mulțumit stăpînul său să doarmă sub cerul liber, căci credea că, de fiecare dată cînd i se întîmpla una ca asta, mai înscrisa pe numele lui încă un act pozitiv¹, care să-i ușureze examenele tagmei cavaleresti.

CAPITOLUL XI

Despre ceea ce i s-a întîmplat lui don Quijote
cu niște păstori de capre

Păstorii de capre îl primiră cu dragă inimă, și Sancho, după ce-și rostui cît putu mai bine măgarul și pe Rocinante, se lăsă îmbiat de mirosul

¹ În text, „*acte posesive*” (greșit transcris) ; acte pozitive erau socotite faptele ce calificau virtutea, noblețea sau puritatea singelui unei familii ori unei persoane în fața legilor vremii.

pe care-l răspindeau niște ciozvrte de ied ce clo-coteau pe foc într-un ceaun. Și cu toate c-ar fi dorit să încerce chiar în clipa aceea dacă nu cumva erau tocmai bune de trecut din ceaun în burtă, mai amînă puțin, căci păstorii de capre veniră să le ia de pe foc și, întinzînd pe jos niște piei de oaie, se grăbiră să pună într-o clipită masa lor țărănească, poftind la ea și pe cei doi să îmbrace din ce-aveau și arătîndu-se foarte bucuroși de oaspeți. Roată, pe piei de oaie, se așezară șase din ei, căci atîția erau la stînă, după ce mai întii îl rugaseră pe don Quijote, cu politețea lor cam din topor, să se așeze pe-o troacă întoarsă cu fundu-n sus și adusă acolo anume pentru dinsul. Don Quijote luă loc, iar Sancho rămase în picioare, ca să-i toarne de băut într-o cupă ce era făcută dintr-un corn de vită. Văzîndu-l stăpînul său că stătea în picioare, îi zise :

— Ca să vezi și tu, Sancho, cît bine cuprinde în sine rînduiala cavalerilor rătăcitori și în ce măsură cei care-și fac ucenicia în noviciatele tagmei acesteia ajung întotdeauna a fi onorați și respectați de toată lumea, vreau să te așezi aici lîngă mine, în tovărășia acestor oameni cumsecade, și să fii una cu mine, care sînt domnul și stăpînul tău firesc, să mîncăm pîine și sare de pe același taler și să bei din ce-oi bea și eu, căci despre cavaleria rătăcitoare se poate spune ceea ce se spune despre dragoste : că pe toate le face să fie deopotrivă.

— Îți foarte mulțumesc, răspunse Sancho, dar ți-aș răspunde, înălțimea-ta, că mi-e destul să am de mîncare din belșug, fiindcă mănînc la fel de bine stînd de unul singur în picioare, ca și așezat la o masă cu împăratul. Și, dacă-i vorba să spun lucrurilor pe nume, cu mult mai bine îmi priește tot ce mănînc pitit în ungherul meu, fără mofturi

și onoruri, măcar de-ar fi să am doar piine goală cu ccapă, decît curcanii de pe la mesele mari, unde să fiu silit să nu dau din fălci după pofta inimii, să beau cu țiriita, să mă tot șterg la gură, să nu strănut și să nu tușesc cînd îmi vine, și nici să fac alte lucruri pe care singurătatea și libertatea mi le îngăduie. Așa că, stăpîne, onorurile pe care înălțimea-ta vrei să mi le faci, ca unui ucenic și învățacel al cavaleriei rătăcitoare, așa cum sînt, de vreme ce-s scutierul luminăției-tale, fii bun și preschimbă-le în altceva, care să-mi cadă mai bine și să-mi fie mai cu folos, fiindcă de astea, cu toate că socot a le fi și primit, mă lipsesc de-aci înainte pînă la sfîrșitul lumii.

— Cu toate astea, trebuie să te așezi, căci pe cel care se umilește Dumnezeu îl înalță, zise don Quijote și, apucîndu-l de braț, îl sili să se așeze alături de el.

Păstorii de capre nu pricepeau o boabă din tot jargonul acesta de scutieri și cavaleri rătăcitori, așa că nu le rămînea altceva decît să mănînce pe tăcute și să se uite la oaspeți, care înfulecrau cu mare poftă, simțindu-se foarte la largul lor, bucăți de pastramă mari cît pumnul. După ce se ghiftuiră toți ca la lăsata secului de carne, puseră deasupra pieilor de oaie un morman de ghindă dulce, alături de care trîntiră o jumătate roată de caș sărat, mai tare decît dac-ar fi fost de tencuială. Nu trîndăvea în vremea asta nici cornul de vită, căci făcea ocolul mesei cît ai clipi din ochi, cînd plin, cînd gol, ca ciutura morii¹, așa că lesne se goli

¹ „...ciutura morii” traduce aici, printr-un aproximativ echivalent local, pe „arcaduz de noria”, vasul fîntîni cu roată denumită *noria*, tip arab de instalație pentru irigație, pusă în mișcare de un măgăruș ori de un catîr înhămat la o prăjină orizontală cu ax vertical, pe care o învîrtea, mergînd în cerc, ore în șir.

un burduf de vin, din două cîte erau la vedere. După ce don Quijote își simți burta pusă la cale, luă un pumn de ghindă și, uitîndu-se la una din ele cu multă luare-aminte, dete glas și vorbi precum urmează :

— Fericită vîrstă și fericite veacuri cele pe care cei vechi le-au numit „de aur”¹, și nu pentru că în veacurile acelea norocite aurul, care în era noastră de fier e la atîta preț, s-ar fi putut culege de pe jos fără de nici o trudă, cît pentru că cei ce viețuiau pe atunci nu cunoșteau cuvintele *al tău* și *al meu*. Erau obștești în epoca aceea sfîntă toate lucrurile. Nimeni n-avea nevoie să-și dea oste-neală mai mult decît să ridice mîna ca să-și cu-leagă hrana cea de toate zilele de pe crengile stejarilor puternici, care-i îmbiau să guste în voie din dulcele și pîrguitul lor fruct. Izvoare limpezi și riuri, curgînd cu mare belșug de apă, le-o dă-ruiau, cristalină și bună de băut. În crăpăturile stîncilor și-n scorburile copacilor, albinele har-nice și înțelepte își întemeiau republicile, oferind oricui voia, fără să ceară nimic în schimb, îm-belșugata recoltă a preadulcii lor trude. Arbori viguroși de plută se despuiau de bunăvoie, fără alt artificiu decît cel al îndatoritoarei lor curtenii, lepădîndu-și scoarța bogată și ușoară, cu care începură a se face acoperișuri de colibe, puse pe stilpi ciopliți din topor, bune să slujească doar de adăpost față de vitregia cerurilor. Toate erau atunceea numai împăcare, numai prietenie, numai

¹ *Edad de oro, edad dorada* (vîrsta de aur), cîntată de poeții vremenii, după modelul lui Vergiliu (*Georgicele*, Cartea I), sau al lui Ovidiu (*Metamorfozele*, Cartea I), este vîrsta legendară a copilăriei omenirii ; de fapt, după cum reiese din text, comuna primitivă.

buna invoire ! Nu cutezase încă tăișul greu al plugului cîrnit să spintece și să dea raita prin măruntaiele milostive ale țărînei, maica noastră dintru-întîi, căci ea, fără silnicie din partea nimănui, îmbia pe toată lumea la sînu-i îmbelșugat și încăpător, oferind tot ce putea hrăni, îndestula și desfăta pe toți fiii săi, ce se bucurau atunci de dînsa. Pe-atuncea, da, pe-atuncea umblau frumoasele păstorite cu atîta simplitate din vale-n vale și din colină-n colină, cu capul gol și cu cosițele în vînt ¹, fără alte veșminte decît cele trebuincioase pentru a acoperi cu sfială ceea ce sfiala cere și-a cerut întotdeauna să rămînă acoperit ; iar po-doabele lor nu erau dintre cele ce sînt astăzi la preț, încărcate de purpură de Tyr și de mătase, mucenicită în fel și chip, ci erau frunze de brusture și iederi verzi întreșute, cu care umblau poate tot atît de făloase și de dichisite cum se poartă astăzi curtencele noastre, cu ciudatele și veneticele lor scorneli în ceea ce privește îmbrăcămintea, desprinse doar din huzurul lor trîndav și lăcomia de noutăți. Pe atunci versurile de dragoste ieșeau din suflet simple, împodobite numai cu sinceritate, întocmai după cum le zămislea sufletul, fără să caute ocolișuri de cuvinte meșteșugite, spre a se face mai de preț. Pe atunci nu se pomeneau furtișaguri, nici înșelăciuni, nici minciună care să se amestece cu adevărul și buna-credință. Justiția își merita pe atunci numele, și nu îndrăzneau s-o tulbure ori s-o înjosească hatîrurile și plocoanele, care o scad, o mînjesc și o persecută. Samavolnicia

¹ „...en trenza y en cabello“ : fără năframă, nici pălărie, lucru admis numai pentru fete, nu și pentru femei.

nu se întronase încă în cugetul judecătorului¹, fiindcă pe atunci nu era nimic de judecat și nimeni împlicinat. Fecioarele și cinstea mergeau mînă-n mînă, cum am mai spus, oriunde le plăcea, singure și în văzul lumii, fără să se teamă că desfrînarea și poftele murdare ale cuiva le-ar putea mînji, iar cînd cădeau, o făceau pentru că așa voiau ele. Pe cînd acuma, în veacul nostru vrednic de dispreț, nici una nu e în siguranță, chiar de-ar ascunde-o și zăvori-o alt nou labirint², asemeni celui străvechi din Creta. Căci și acolo, prin crăpăturile zidurilor sau prin văzduh, zelul unei blestemată curtenii face să pătrundă pînă la ele ciurma drăgostelilor, care le împinge să-și dea poalele peste cap. Pentru siguranța lor, pe măsură ce se petrec vremurile și sporește stricăciunea, a fost întemeiat ordinul cavalerilor rătăcitori, întru apărarea fecioarelor, oblăduirea văduvelor, ajutarea orfanilor și a celor nevoiași. Din ordinul acesta sînt și eu, frați păstori, căroră vă mulțumesc de găzduire și de buna primire ce-mi faceți, mie și scutierului meu ; căci, cu toate că prin legea naturii toți cei ce viețuiesc au îndatorirea să vină în ajutorul cavalerilor rătăcitori, știind că voi, fără să aveți cunoștință de îndatoririle acestea, m-ați primit și m-ați omenit, se cuvine să vă mulțumesc cu toată bunăvoința de care sînt în stare pentru buna voastră voință.

¹ „*Samavolnicia*“ traduce aici „*la ley del encaje*“, adică arbitrarul hotărîrilor judecătorești, luate fără respectul nici unei legi scrise. Uneori „*la ley del encaje*“ mai desemnează și legea de castă, nedreptățile comise de tribunale spre a părtini pe nobili.

² Palat cu neputință de abordat, alcătuit din numeroase încăperi și coridoare, construit, potrivit legendei, de către arhitectul Dedal, pentru ca regele Minos să poată închide acolo minotaurul, un monstru uman, cu cap de taur.

Toată predica asta (de care ar fi putut foarte bine să-i cruțe) o rosti cavalerul nostru doar pentru că ghinda îi adusese aminte vîrsta de aur și-i venise chef să-și împărtășească gîndurile și păstorilor de capre, care, fără să-i răspundă o vorbă, stăteau și-l ascultau prostiți, cu gurile căscate. Sancho tăcea și el și ronțăia la ghindă, dînd fuga la răstimpuri dese să vadă ce mai face al doilea burduf, pe care, ca să se mai răcească vinul, îl atîrnaseră într-un stejar de plută. Mai mult ținu predica lui don Quijote decît toată cina, și cînd, în cele din urmă, luă sfîrșit, unul din păstori grăi :

— Ca să poți luminăția-ta spune **mai** pe drept cuvînt, seniore cavaler rătăcitor, că te găzduirăm ca niște oameni bucuroși de oaspeți și cu dragă inimă, vrem să-ți descrețim fruntea și să te desfătăm, punînd pe unul din tovarășii noștri, care trebuie să pice din clipă în clipă, să-ți cînte ceva. E un flăcău tare iscusit, și cum e îndrăgostit lulea, mai cu seamă că se pricepe bine și la scris și la citit, fiind și lăutar pe deasupra, mi-ți zice din alăută, că nu-ți mai trebuie altceva pe lume !

Nici nu sfîrșise bine păstorul de vorbit, că-i și ajunseră la ureche lui don Quijote sunetele alăutei, iar nu peste mult veni și cel care-i zicea din ea, un băietan ca la vreo 22 de ani, chipeș și bine-făcut. După ce-l întrebă ortalii dacă cinase, și el răspunse că da, cel ce făgăduise că va pune să le cînte îi zise :

— Dacă-i așa, Antonio, fii bun și cîntă puțin, ca să vadă domnul, care ni-i oaspete, că și prin munți și codri sînt oameni pricepuți la muzică. I-am vorbit de iscusința ta, și am dori să i-o arăți și să nu ne dai de minciună. Așa că șezi și zi-ne cîntarea dragostei tale, aceea pe care a scornit-●

pentru tine moșu-tău, cel de la mitoc¹, și care le-a plăcut așa de mult oamenilor din sat.

— Cu dragă inimă, răspunse băietanul.

Fără să se mai lase rugat, șezu pe un trunchi de stejar și, pișcînd coardele lăutei², ca s-o acordeze, în puțină vreme începu să-i zică din rărunchi, cam așa cum urmează :

„Tu mori, Olalla³ după mine,
Cu toate că nu spui o vorbă ;
Măcar să mi-o fi spus cu ochii,
Mușeasca limbă a iubirii.

Cum știu că poți să mă-nțelegi,
Mă-ncredințez că ții la mine.
N-a fost nicicînd nefericită
Iubirea de-amîndoi știută.

E-adevărat că nu o dată
Mi-ai dat, Olalla, semne grele
Că inima ți-e bronz de rece,
Și pieptul alb îți e de piatră.

Dar cînd mă dai colò, în lături,
Și mă respingi, cum cere cîntea,
Eu văd nădejdea cum și-arată
Pulpana luminoasei haine.

¹ Beneficiado — persoană care avea un alt soi de beneficiu ecleziastic decît *prebenda*, venit bisericesc comparabil cu cel al mitocurilor mănăstirești.

² *Rabel* — lăută, instrument popular cu 3 coarde și arcuș, semăna cu viola trubadurilor.

³ *Olalla*, este forma populară a numelui, de origine greacă, Eulalia („cea vorbită de bine“).

La semnul ăsta mi s-avîntă
Încrederea, ce nici nu poate
Să scadă, că n-o chemi la tine,
Și nici, ales fiind, să crească.

De-i drept că dragostea-i sfială,
Din cuviința ta pot crede
Că-n capătul nădejdi mele
Stă tot ce mi-am închipuit.

Și dacă inimi poți să-ndupleci
Slujindu-le cum te-am slujit,
Din cîte fac eu pentru tine,
Pricep că pot nădăjdui.

Căci, dac-ai luat cumva aminte,
De-atîtea ori vedeai la mine
Că mă-mbrăcam și luni cu haina
Care duminica-ți plăcuse.

Podoaba scumpă și iubirea
Merg mină-n mină de cînd lumea.
De-aceea vream s-arăt tot fercheș
Și să-ți iau ochii cu găteala.

De dorul tău, uitat-am dansul.
Și nu-ți mai amintesc cîntarea
Ce-ți fac în fiecare seară,
Și-n zori, cînd se trezesc cocoșii.

Ce să-ți mai spun că-ți urc în slavă
Față de-oricine frumusețea —
Deși pe drept îi cînt osăna —
M-au luat în rîs mai multe fete.

Aşa, Teresa lui Berrócal
Mi-a spus, văzînd că te tot laud :
«Se-nchină unii la maimuțe,
Crezînd c-ar adora vreun înger,

Căci multele găтели iau ochii,
Ca și roșeața din cutie,
Și plêterile-adăugate ¹
Ce-ar înșela pe Amor însuși !»

S-a mîniat c-am spus că minte,
Și vărul ei, sărînd de partea-i,
M-a provocat, și știi prea bine
Ce i-am făcut și ce-mi făcu.

Nu te iubesc ca un bezmetic,
Și nici nu umblu să te-ncînt
Cu perfidii de muieratic,
Căci gîndurile mi-s cinstite.

Biserica,-n sfințite noduri,
Cu laț de borangic te leagă,
Sub pirostriei de-ți vîri tu capul,
Să-l vezi pe-al meu cum se supune.

De nu, mă jur acum, aicea,
Pe hramul sfintului ce țin,
Să nu mai ies din acești munți
Decît ca să mă fac călugăr.*

Cu asta, păstorul de capre își încheie cîntecul,
și cu toate că don Quijote îl rugă să-i mai cînte
ceva, Sancho Panza nu-i ținu hangul, căci avea

¹ *Cabellos postizos* — cozi false, prinse în părul femeilor.

mai mult chef de dormit decît de ascultat cîntări.
Aşa că-i zise stăpînului său :

— Luminăţia-ta te-ai cam putea întinde de pe-acuma pe locul unde-ai să dormi în noaptea asta, căci oamenii aştia de omenie or fi ostenit muncind cîtu-i ziulica, şi nu-i drept să-şi piardă nopţile lălăind.

— Pricep eu prea bine ce spui, Sancho, îi răspunse don Quijote, şi mi se pare străveziu lucru că tîrcoalele pe care le-ai tot dat burdufului de vin cer mai curînd răsplata somnului decît pe-a muzicii.

— La toţi ne-a mers la inimă vinul, slavă Domnului ! spuse Sancho.

— Nu tăgăduiesc, îi întoarse don Quijote vorba, numai că n-ai decît să te întinzi *tu* unde ţi-e pofta, fiindcă celor din tagma mea le şade mai bine veghind decît dormind ; cu toate că n-ar fi rău, Sancho, să mă oblojeşti puţinţel la urechea asta, fiindcă m-a răzbit o durere mai avană decît e nevoie.

Sancho făcu ceea ce-i cerea, şi văzînd unul dintre păstorii de capre rana, îi spuse cavalerului să n-aibă nici o grijă, că are să-i pună el o doftorie cu care lesne o să se tămăduiască. Şi luînd nişte foi de rozmarin, care creştea pe acolo din belşug, le mestecă în gură şi le sără cu un praf de sare, după care, oblojindu-i urechea cu ele, i-o legă cît putu mai strîns, încredinţîndu-l că de alt leac nu mai avea nevoie cîtu-i lumea, şi aşa a şi fost.

CAPITOLUL XII

Despre ceea ce povesti un păstor de capre
celor care erau cu don Quijote

Aici ajunseseră, cînd se apropie alt flăcău, dintre cei care le aduceau din sat, hrana, și zise :

— Știți ce se petrece în sat, fraților ?

— De unde să știm ? răspunse unul dintre ei.

— Păi aflați, urmă flăcăul, că azi-dimineață a murit păstorul acela vestit, studentul care purta numele de Grisóstomo, și lumea șoptește că a murit din dragoste pentru fata aceea dată dracului, Marcela, fiica lui Guillermo chiaburul, cea care umblă în straie de păstorită pe coclaurii ăștia.

— De Marcela vorbești ? întrebă unul.

— De ea vorbesc, răspunse păstorul de capre. Și toată frumusețea este că mortul a lăsat cu limbă de moarte să-l îngroape în cîmp, de parc-ar fi harap, și să-i sape, anume, mormînt la piciorul stîncii unde se află Izvorul Stejarului-de-Plută, fiindcă, după cît umblă vorba (și cîcă spunea și el), acela e locul unde a văzut-o întîiași dată. A mai cerut el și altele, și de așa soi, că popii satului zic că nu se pot împlini și că nici n-ar fi bine să se îplinească, fiindcă prea aduc mult a treburi păgînești. La toate astea, Ambrosio acela, studentul — care era prieten la toartă cu el, încît pînă și straie de păstor și-a luat, ca să-i semene întru totul — răspunde că trebuie îndeplinit totul, fără să lipsească nici atîtica, așa cum a lăsat cu limbă de moarte Grisóstomo. Și treaba asta a întors satul cu susul în jos. Dar după cîte auzii eu, pînă la urma urmei au să facă tot pe placul lui Ambrosio și a celorlalți păstori, prietenii lui, așa că miine

au să-l îngroape cu mare alai acolo unde am mai spus, și-mi dau cu socoteala că are să fie lucru vrednic de văzut; eu, cel puțin, fie ce-o fi, mă duc să văd, de-aș ști că nu mă mai întorc mîine viu de acolo.

— Avem să facem toți ca tine, răspunseră păstorii de capre, și vom trage la sorti cine să rămînă să vadă de caprele celorlalți.

— Că bine zici, Pedro, vorbi unul din ei, măcar că n-are să fie nevoie să ne batem capul cu asta, fiindcă-o să rămîn să le păzesc eu pe toate. Și nu vă gîndiți că rămîn din prea mare virtute sau din prea puțină dorință de-a vedea, ci din pricină că nu-mi dă pas să umblu țepușa care mi-a intrat ieri în talpa piciorului ăstuia.

— Chiar dacă-i așa, foarte-ți mulțămim, răspunse Pedro.

Dar don Quijote îl rugă pe Pedro să-i spună ce mort era acela și de ce păstorită era vorba. La care Pedro răspunse că tot ce știa era că mortul fusese un hidalgo bogat, dintr-un sat care se afla prin apropiere, în munții aceia, și că fusese student la Salamanca mulți ani, la capătul cărora se întorsese în satul lui cu faimă de om tare citit și înțelept cum nu se mai poate. Se spunea, mai ales, despre el că știa și seama stelelor și tot ce se petrece acolo în cer cu soarele și cu luna, fiindcă nu se întîmpla să dea greș ori de cîte ori prevestea că în cutare zi e *lipsă* de soare ori că e *lipsă* de lună.

— *Eclipsă* se cheamă, prietene, și nu *lipsă*, zise don Quijote, ori de cîte ori se întunecă aceste două luminarii mari.

Dar Pedro, fără să țină seama de asemenea fleacuri, îi dădu înainte cu povestirea lui, zicînd :

— La fel de bine ghicea cînd are să fie anul îmbelșugat și cînd *sterpîl*.

— *Sterîl* vrei să zici, prietene, îl îndreptă don Quijote.

— *Sterîl* sau *sterpîl*, răspunse Pedro, ce mi-e tînda, ce mi-e mînda ! Și cum povesteam, cu cîte le tot spunea, se îmbogățiră tîtîne-su și ortacii lui, care se uitau în gura băiatului, fiindcă făceau tot ce-i sfătuia el, de cîte ori le zicea : „Semănați anul ăsta ovăz, nu grîu ; în ăstălalt puteți semăna bob, și nu ovăz ; ăl de vine are să fie belșug de măsline ; dar ălilalte trei veri, de după el, n-ai să culegi măcar una de leac“.

— Știința asta se cheamă astrologie, răspunse don Quijote.

— Habar n-am cum i-o fi zicînd, îi întoarse Pedro vorba, dar știu că pe toate le știa, ba încă și mai multe. Ce mai vorbă lungă, n-au trecut nici cîteva luni de zile de cînd se întorsese de la Salamanca, cînd într-o bună dimineată ne pomenirăm cu el îmbrăcat ciobănește, cu cojoc și cu bită, că-și lepădase sutanele lungi în care umblase ca școlar, și o dată cu el se îmbracă, tot așa ca ciobanii, și un altul, bun prieten de-al lui, pe nume Ambrosio, care îi fusese tovarăș la învățătură. Uitam să vă spun că Grisóstomo, răposatul, era neîntrecut cînd era vorba să scoată din capul lui stihuri ; pînă într-atîta, încît de el erau făcute toate colindele pentru noaptea nașterii Domnului nostru Isus Hristos și jocurile de Irozi pentru Anul nou¹, pe care le jucau băietanii din cătun, și ziceau toți că sînt pe cîinste. Cînd cei din sat îi văzură dintr-o dată pe cei doi studenți îm-

¹ *Autos para el día de Dios* erau scurte jocuri dramatice, ce se reprezentau de Crăciun, asemeni Irozilor noștri.

brăcați ca ciobanii, rămaseră uluiți, și nu puteau ghici pricina care-i împinsese să facă un schimb atît de ciudat. În vremea asta se întîmplă să moară tatăl lui Grisóstomo al nostru, și el moșteni cîta-mai averea, atît bunuri mișcătoare, cît și pămînturi, și nu puține turme, mai mari și mai mici, pe lîngă o hazna de bani, peste care tinărul rămase stăpîn *disolut* pe toate ; dar ce-i drept e drept, merita cu vîrf și îndesat, că era tovarăș credincios, om milostiv și prieten al celor cu inimă bună, și doar cît te uitai la el, parcă ți se lumina sufletul. De-abia hăt, tîrziu, și-a dat lumea cu socoteala că, dacă își schimbase el portul, n-o făcuse pentru alta decît ca să poată bate în voie coclaurii ăștia, umblînd pe urmele păstorîței de care pomeni ciobanul nostru mai adineaurea, Marcela, că după ea i se aprinseseră călcîiele bietului răposat, lui Grisóstomo. Și aș vrea să vă spun acuma, fiindcă nu-i rău să o știți și dumneavoastră, cine-i prădalnica asta ; fiindcă poate că, ba chiar fără nici un poate, de bună seamă că nu veți mai fi auzit treabă ca asta de cînd mama v-a făcut, chiar de-ți fi trăit ani mai mulți decît mătușa Lene.

— Matusalem, vrei poate să zici, îi întoarse don Quijote vorba, căci nu putea răbda chipul în care stilcea păstorul de capre cuvintele.

— Las', că și lenea trăiește destul¹, răspunse Pedro, iar dacă e vorba să-mi tot întoarceți cuvintele și pe-o parte și pe alta la fiecare pas, nu-i dăm de capăt poveștii, stăpîne, nici într-un an încheiat.

— Iartă-mă, prietene, îi zise don Quijote, că nu ți-am spus-o decît pentru că găseam prea mare

¹ În original, etimologie populară între *sarna* (rîie) și Sara, soția patriarhului biblic Abraham, care ar fi murit după mai multe veacuri de viață.

distanța de la mătușa Lene la Matusalem ; dar mi-ai răspuns cum nu se poate mai cu cap, fiindcă lenea trăiește mai mult chiar și decât Matusalem ; așa că urmează-ți povestirea, fiindcă eu mă leg să nu-ți mai tai vorba niciodată.

— Și așa cum îți spuneam, stăpîne al meu drag, își urmă păstorul de capre vorba, era în satul nostru un plugar, încă și mai bogat decât tatăl lui Grisóstomo, care se numea Guillermo, și-l dăruise Dumnezeu, peste multele și marile lui bogății, cu o fată, pe care, născînd-o, muri maică-sa, femeia cea mai vrednică de cinste din cîte se aflau pe meleagurile acestea, că parcă și astăzi o văd aieva, cu un obrăjor pe care răsărea de-o parte soarele și de alta luna ; iar pe deasupra mai era și mare făcătoare de bine și prietenă a celor sărmani, fapt pentru care cred că-i e sufletul în vecii vecilor la loc de verdeață, bucurîndu-se de vederea lui Dumnezeu sfîntul pe ceea lume. De necazul morții unei așa de vrednice neveste muri și bărbatu-său, Guillermo, lăsîndu-și-o pe fiică-sa, Marcela, copilă și putred de bogată, în puterea unui unchi de-al ei, preot și dregător bisericesc din satul nostru. Și crescui fata atît de frumoasă, încît la toți ne venea în minte frumusețea maică-si, care la vremea ei fusese Cosînzeană, nu alta ; și cu toate astea, lumea bănuia că avea s-o întrecă fiică-sa, lucru care s-a și întîmplat, fiindcă de îndată ce ajunse la vîrsta de paisprezece-cincisprezece ani, nu se mai uita nimeni la dînsa fără să dea slavă lui Dumnezeu, care o crescuse ca pe o floare de frumoasă, și n-au fost puțini cei pe care i-a pălit dragostea și și-au pierdut capul de dragul ei. O păzea moșu-său ca pe iarba de leac și o ținea sub șapte lacăte ; cu toate acestea, vestea marii ei frumuseți se lăți în așa chip, că mai pentru ea, mai

pentru averea ei cea mare, nu numai din partea alor noștri din sat, ci și dinspre partea altora, de la depărtare de multe leghe jur împrejur, și chiar dinspre partea celor mai buni dintre aceștia, se vedea unchiul ei stinjenit cu rugăminți și cu cereri să le-o dea de nevastă. Dar el, cum se și cuvine, e bun creștin ; cu toate că i-ar fi plăcut s-o mărite repede, de vreme ce o vedea că i-a venit vremea, nu se înduplecă s-o facă mai înainte de a-și da și ea consimțământul ; și asta fără să se uite la cîștigul și folosul pe care i le aducea mînuirea averii fetei dacă ar fi amînat căsătoria. Adevărat că și prin sat umbla vorba asta, și toți cei ce se întruneau să mai stea la taifas, o rosteau, spre lauda bunului paroh ; căci vreau să știi, seniore cavalier rătăcitor, cum că prin sătucele noastre mărunte de toate se vorbește și de toate se șoptește ; așa că judecă și dumneata dacă nu-i drept ceea ce-mi dau eu cu socoteala, anume că peste măsură de plină de virtute trebuie să fie o față bisericească, un paroh pe care enoriașii n-au încotro și nu-l pot vorbi decît de bine, și mai cu seamă pe la sate.

— Asta-i adevărat, zise don Quijote, dar dă-i drumul mai departe, că povestea e plină de miez, iar dumneata, frate Pedro, o povestești cu mult har.

— Fie să nu mă lipsească Domnul de harul lui, că asta-mi stă mai la inimă. Iar cît despre celelalte, aflați că, oricît s-a trudit unchiul tot aducîndu-i nepoatei la pețitori, și tot lăudîndu-i însușirile fiecăruia dintre toți cei ce-o cereau de nevastă, ba chiar rugînd-o să se mărite și să-și aleagă mire după gustul ei, nicicînd n-a primit din partea fetei alt răspuns decît că, deocamdată, n-avea chef de măritiş și că, așa de fragedă copilă cum era, nu se simțea în stare să ducă pe umerii ei sarcina

căsnicie. Cu aceste pricini, pe care le înfățișa cu toată dreptatea, pe cît părea, unchiu-său se lăsa mereu păgubaș s-o mai cicălească și aștepta să mai înainteze cîtva în vîrstă, spunîndu-și c-o ști ea, odată și odată, să-și aleagă tovarăș pe plac. Fiindcă el zicea, și bine zicea, că tații nu trebuie să se silească a-și căpătui fiii și fiicele cu soți împotriva voinței acestora. Și cînd colo, uite unde-a ajuns, că nici prin gînd nu mi-ar fi trecut măcar că ar putea rămîne o singură zi mironosița de Marcela păstoriță ; și fără să țină seama nici de moșu-său, nici de toți cei din sat, care căutau să i-o scoată din cap, hotărî să bată coclaurii cu celelalte ciobănițe din sat, și se apucă să-și păzească singură turma. Și așa, de îndată ce ieși ea în lume și-i văzură toți frumusețea la lumina zilei, nici n-aș mai ști să-ți spun cu șir cîți tinerei cu stare, și dintre hidalgi și dintre plugari, au început să umble în portul lui Grisóstomo și să-i tot iasă ei în cale pe cîmpuri. Unul dintre aceștia, cum ați auzit și dumneavoastră, a fost răposatul, care cică nici nu se mai putea spune că o iubea, ci, vorba aceea, se prăpădea de dragul ei. Și nu care cumva să gîndiți că, unde a purces Marcela să ducă o viață ca aceea, slobodă și fără nici un fel de frîne, ba chiar atît de puțin sau de loc retrasă, va fi dat cumva ea vreun semn, măcar pe departe, de ceva care să-i scadă cîntea și sfiala feciorelnică ! Dimpotrivă, atît de mare și așa de vie e grija cu care își apără cîntea, încît, din cîți o slujesc și umblă să-i între în voie, nici unul nu s-a lăudat și nici nu se va putea vreodată lăuda pe dreptate că i-ar fi dat ea vreo cît de mică nădejde de a-i îndeplini dorințele. Căci, cu toate că nu fuge și nici nu se dă în lături de la tovarășia și de la voroava cu ciobanii, purtîndu-se cu toți cuviincios și cu multă prietenie,

de îndată ce ajunge vreunul dintre aceştia să-şi dea pe faţă gândurile, chiar de ar fi să fie ele atît de drepte şi de sfinte cum e gîndul căsnicieii, dă cu el de-a azvîrlita ca din praştie. Şi cu felul acesta de-a se purta face mai mare prăpăd în ţinut decît dacă ar fi dat în el ciuma, pentru că gingăşia şi frumuseţea ei atrag inimile celor care au de-a face cu dînsa, silindu-i s-o slujească şi s-o îndrăgească ; dar dispreţul ei şi chipul cum îi face să-şi vină în fire îi mîină pe toţi în pragul deznădejdiei, de nici nu mai ştiu bietii de ei ce să-i mai spună, afară doar că-i strigă cu glas tare cît e de crudă şi de nerecunoscătoare, dimpreună cu alte înfierări asemeni cu acestea, pe care le prilejuieşte firea ei ciudată. Şi de-aţi fi aici, stăpîne, doar o zi, aţi vedea cum răsună munţii aceştia şi văile de tînguierile nefericiţilor care se ţin după ea. Nu-i departe de aici o poiană unde sînt o mulţime de fagi înalţi, şi n-a rămas măcar unul care să n-aibă încrestate pe coaja lui netedă buchiile numelui Marceli, iar deasupra lui, uneori, şi vreo coroană săpată în acelaşi trunchi de copac, ca şi cum îndrăgostitul ar voi să spună cît mai limpede că o poartă Marcela şi că o merită ea, mai presus de toată frumuseţea omenească. Aici suspină un păstor, dincoace se tînguie altul ; colo se aud cînticèle dă amor, dincolo bocete deznădăjduite. Cîte unul îşi petrece toate ceasurile nopţii stînd sub poalele stejarilor sau la picioarele vreunui stean de stîncă, şi acolo, fără să-şi fi dat în-lăcrimaţii ochi în gene, beat de gînduri şi furat de visări, îl află dimineata soarele ; şi mai vine cîte unul, care, fără să contenească a suspina şi fără să-şi zăgăzuiască oftările, în miezul arşiţei celei mai toropitoare după-amiezi de vară, întins pe nisipul fierbinte, îşi azvîrle hohotele de plins

către milostivul cer. Nepăsându-i măcar atîtica nici de unul, nici de altul, nici de ceilalți, nici de ceștilalți, liberă și fără nici o bătaie de cap, adună izbîndă după izbîndă frumoasa Marcela, și toți cei care o cunoaștem stăm cu sufletul la gură, așteptînd să vedem unde are s-o ducă trufia și cine are să fie fericitul care va izbuti să vină de hac unei firi atît de iabrașe și să aibă parte de-o atît de aleasă frumusețe. Și cum tot ce-am povestit aici e adevărul adevărat, mă cam bate gîndul că tot adevărat trebuie să fie și ce-a spus ciobanul nostru în legătură cu pricina morții lui Grisóstomo. Așa că sfatul meu, stăpîne, e să nu lipsiți cumva mîine de la îngropăciune, c-o s-aveți ce vedea, fiindcă Grisóstomo are o grămadă de prieteni, și din locul ăsta pînă la cel unde a zis el să-l îngroape nici nu-i mai mult de-o jumătate de leghe.

— De bună seamă c-am să mă duc, zise don Quijote, și-ți rămîn recunoscător pentru plăcerea ce mi-ai făcut-o cu povestirea asta, spusă cu atîta șart.

— Ehei, îi întoarse păstorul de capre vorba, ba încă n-am eu știre nici de jumătate din cîte-au avut de întîmpinat cei îndrăgostiți de Marcela ! Dar s-ar prea putea să dăm mîine, pe drum, de vreun păstor care să ni le spună pe toate. Și pînă una-alta, n-ar fi rău să vă aflați culcuș pentru dormit, coala sub acoperiș, căci roua dimineții ar putea obrinti rana ; fiindcă altfel, leacul cu care am oblojit-o eu e de nădejde, și n-avem să ne temem de nimica.

Sancho Panza, care începuse de mult să dea la toți dracii vorbăria păstorului de capre, stărui și el cît putu să intre stăpînul său pe noapte în coliba lui Pedro. Așa și făcu don Quijote și petrecu ce-i mai rămăsese din noapte gîndindu-se

la stăpîna sa Dulcinea, vrînd să-i imite pe tinerii îndrăgostiți de Marcela. Sancho Panza se cuibări, între măgarul lui și Rocinante și dormi, nu ca un ibovnic nenorocos, ci ca un om hărtănit de ciomăgeală.

CAPITOLUL XIII

**Unde ia sfîrșit povestea păstoriței Marcela
și se întîmplă multe altele**

Dar nici nu prinse bine a se descoperi făptura zilei prin pridvoarele Orientului¹, cînd cinci din cei șase păstori² de capre se sculară și se duseră să-l deștepte pe don Quijote, ca să-l întrebe dacă tot mai avea de gînd să meargă să vadă și el faimoasa îngropăciune a lui Grisóstomo, că i-ar ține ei tovărășie pe drum. Don Quijote, care nici n-aștepta altceva, se sculă și-l porunci lui Sancho să pună șaua pe cal și samarul pe măgar, ceea ce el făcu în toată graba, și așa fel că se așternură numaidecît cu toții la drum. Și nu făcuseră nici un sfert de leghe, cînd, la o răscruce de cărări, văzură venind spre ei ca la vreo șase păstori, îmbrăcați cu cojoace negre și cu creștetele încununate cu ghirlande de chiparos și de laur. Fiecare din ei avea cîte un băț gros de ilce³ în mină. Cu ei

¹ „...los balcones del Oriente”: metaforă tipică pentru stilul poetic al pastoralismului. Cervantes folosește de mai multe ori acest loc comun stilistic, scontînd efectul comlo pentru „pastorala” lui Don Quijote.

² Clemencin atrage atenția că acești șase păstori erau de fapt șapte, căci, fiind la început șase, mai sosise unul, în capitolul anterior. Iarăși o inadvertență a lui Cervantes.

³ *Ilce* — arbore mediteranean, cu frunze perene, de un verde-lucios și închis, ca mirtul.

veneau și doi nobili călări, îmbrăcați cum nu se poate mai bine de drum, avînd trei valeti care-i întovărășeau pe jos. Cînd ajunseră unii în dreptul altora, își dădură cu multă cuviință binete și, întrebîndu-se între ei încotro le era drumul, aflară că se duceau cu toții la locul îngropăciunii, așa că porniră mai departe toți laolaltă.

Unul dintre călăreți, vorbind cu tovarășul său, îi spuse :

— Pare-mi-se, sãnor Vivaldo, cã trebuie sã socotim bine venitã întîrzierea la care vom fi siliți, ca sã apucãm a vedea faimoasa înmormîntare, care nu poate fi decît faimoasã, dupã ciudățeniile pe care ni le-au povestit acești ciobani, atît despre pãstorul lor, cît și despre pãstorita ucigașã.

— Așa mi se pare și mie, rãspunse Vivaldo, și n-am nimic de zis pentru o zi de întîrziere, cã și patru aș zãbovi, numai s-o vãd !

Îi întrebă și pe ei don Quijote ce le ajunsese la ureche despre Marcela și Grisóstomo. Drumețul spuse cã se întîlniseră în dimineața aceea cu ciobanii și cã, vãzîndu-i cerniți, în portul acela atît de jalnic, îi întrebaseră cu ce prilej umblau așa, iar unul dintre ei le rãspunsesese povestindu-le despre ciudățenia și frumusețea unei ciobănițe pe nume Marcela, dimpreună cu dragostele multora dintre cei care se țineau pe urmele ei, și cu moartea acestui Grisóstomo, la îngropăciunea cãruia se duceau. Într-un cuvînt, el spuse tot ceea ce Pedro îi istorisise lui don Quijote.

Încetã, pînã la urmã, voroava asta și prinse a se infiripa alta, cel care se chema Vivaldo întrebîndu-l pe don Quijote ce-l minã sã umble armat în așa chip printr-o țarã atît de pașnicã. La care rãspunse don Quijote :

— Exercițarea profesiunii cavaleriești nu-mi îngăduie să umblu în alt chip. Viața ușoară și îmbelșugată, dimpreună cu odihna, a fost născocită pentru curtenii cei molatici în purtări; dar cazenele, neliniștea și luptele au fost scornite și aduse pe lume numai pentru cei pe care oamenii îi numesc cavaleri rătăcitori, dintre care eu, nevrednicul de mine, sînt cel mai mărunt.

Cum auziră una ca asta, îl socotiră cu toții sărit din minți; și, ca să se încredințeze mai bine și să vadă pe deasupra și ce soi de nebunie era cea care-l stăpînea, Vivaldo începu să-l întrebe ce vra să zică aceea cavaleri rătăcitori.

— N-ați citit oare, domniile-voastre, răspunse don Quijote, analele și cronicile Engliterei, unde se vorbește despre vestitele isprăvi ale regelui Arturo, numit tot timpul, în limba noastră romanică din Castilia, regele Artús, despre care din bătrîni știe toată lumea, pe toată întinderea regatului aceluia al Marii Bretanii, că n-a murit ca toți oamenii, ci că, prin arta vrăjitoriei, s-a prefăcut în cerb¹, iar cînd se va plini vremea, are să se întoarcă la domnie, reluîndu-și regatul și sceptrul, din care cauză nu s-a pomenit ca de atunci și pînă în vremea noastră să mai fi omorît englezii vreun cerb? Aflați că în timpul domniei acestui bun rege s-au pus temeiurile faimoasei tagme cavaleriești a cavalerilor „Mesei rotunde“² și s-au petrecut,

¹ Regele Artús de Ingalaterra, prefăcut în cerb, nu e o invenție a lui Cervantes, care povestește legenda lui și în romanul său ultim, *Persiles și Sigismunda* (Cartea I, capitolul XVIII). O lege a galilor (din ținutul Wales) interzicea vînatul cerbilor, bazîndu-se pe această legendă.

² Ordinul „Mesei rotunde“, numit așa pentru că la masa aceasta, rotundă, construită de înțeleptul vrăjitor Merlin, participanții se puteau așeza oriunde, fără obișnuita preșanță curteană.

pină într-un cuvînt, poveștile de dragoste care se pun pe socoteala lui don Lantaróte del Lago și a reginei Ginevra¹, a căror mijlocitoare și știutoare de toate a fost preacinstita doică Quinaña, fapte din care s-a născut atît de înțeleptul cîntec bătrînesc, cîntat pe toate drumurile în Spania noastră :

Nu va fi nicicînd viteaz
De femeii slujit mai bine
Decît fuse Lantaróte
Din Bretania cînd veni...

care continuă atît de gingaș și de dulce cu povestirea faptelor lui de arme și de dragoste. Căci de atunci tagma aceasta cavaleriească s-a mărit și s-a întins tot mereu, prin multe și felurite părți ale lumii, și în ea s-au făcut cunoscuți și au dobîndit faimă pentru faptele lor viteazul Amadís de Gaula, cu toți fiii și nepoții lui, pînă într-a cincea spiță, și curajosul Félixmarte de Hircania, și niciodată prea îndeajuns lăudatul Tirant cel Alb ; și cel pe care parcă chiar acum, în zilele noastre, îl vedem și-l auzim, și stăm parcă de vorbă cu el, neînvinsul și virtuosul cavaler, don Belianís de Grecia. Asta înseamnă, deci, domnilor, să fii cavaler rătăcitor, și ceea ce v-am spus înseamnă tagma cavaleriei ; în care, cum am mai spus-o o dată, și păcătosul de mine am făcut profesie de credință, mărturisind și eu tot ce au

¹ Lantaróte del Lago (Lancelot du Lac) este eroul legendei Graalului, apărută în 1515 în limba spaniolă, sub titlul *La demanda del sancto Grial, con los maravillosos fechos de Lantaróte del Lago y de Galay, su fijo...* Amoriurile acestui erou cu Genoveva (Ginebra) erau cunoscute în Spania dintr-o traducere după provensalul Arnaud (Arnaldo) Daniel și circulau în *romances*.

mărturisit în crezul lor căvalerii de care a fost vorba. Și așa, umblu prin pustietățile coclaurilor ăstora în căutare de aventuri, hotărît în inima mea să-mi pun brațul și ființa în slujba celei mai primejdioase din cîte mi-ar pregăti soarta, dacă e vorba de ajutorarea celor slabi și nevoiași.

Din vorbele pe care le grăi ajunseră să-și dea seama pe de-a-ntregul drumeții și că lui don Quijote îi lipsea mai bine de o doagă, și ce soi de sminteală îl stăpînea, de care lucru mult se minunară, cum trebuie să se fi minunat oricare din cei care luau cunoștință pentru prima dată de ea. Iar Vivaldo, care era om foarte șugubăț și mucalit din fire, ca să-și petreacă fără plictiseală puținul drum ce le mai rămînea de bătut pînă să ajungă la muntele unde trebuia să aibă loc înmormîntarea, căută să-i dea prilej a merge și mai departe cu prăpăstiile pe care le vorbea. Așa că-i zise :

— Pare-mi-se, domnule cavalier rătăcitor, că luminăția-ta ai făcut profesie de credință într-una din cele mai aspre tagme din cîte sînt pe pămînt, și-mi dau socoteala că nici cea a fraților certosani¹ nu-i atît de severă.

— La fel de severă s-ar putea să fie tagma certosanilor, răspunse don Quijote al nostru, dar la fel de trebuincioasă pe lumea asta nu pun nici atîtica la îndoială că n-are cum fi. Pentru că, dacă este să spunem adevărul, nu prețuiește mai puțin soldatul care execută ceea ce-i ordonă căpitanul său decît căpitanul care îi ordonă. Vreau să spun

¹ *Certosanii (fraltes cartujos)* erau călugării *chartreux* din ordinul întemeiat de sf. Bruno în anul 1086, cu o disciplină foarte severă. Din Calabria, unde a murit fondatorul (german) al ordinului, acesta s-a întins și în Spania, sub numele de *cartuja*.

-că ei, călugării, au parte de toată pacea și răgazul ca să se roage cerurilor pentru binele pământului, în vreme ce soldații și noi, cavalerii, aducem la îndeplinire ceea ce cer ei, apărînd pământul prin virtutea brațelor noastre și prin tăișul spadelor noastre, și nu stînd coala, sub vreun acoperiș, ci sub cerul liber, avînd de îndurat arșița grea a razelor soarelui de vară și gerurile năprasnice ale iernii. Așa că sîntem slujitorii lui Dumnezeu pe pămînt și brațele prin care se înfăptuiește pe lume dreptatea divină. Și cum treburile războinice, dimpreună cu toate cele care vin în atingere în vreun fel cu ele, nu pot fi duse la capăt decît cu sudoarea frunții și a trupului, prin mijlocirea multor necazuri și munci, urmează de aici că acei care le îndeplinesc întîmpină, fără îndoială, mai mari cazne decît cei care stau să se roage în toată pacea și tihna lui Dumnezeu, să se milostivească de puțin putincioșii lumii acesteia. Nu vreau să spun, și nici nu-mi trece prin minte, că e la fel de vrednică starea de cavalier rătăcitor ca aceea de călugăr închis în chilie ; vreau doar să trag din ceea ce pătimesc eu încheierea că, fără îndoială, e o stare mai istovitoare și mai aducătoare de sfîrșeală, căci umbli infometat și însetat, rupt și păduchios ca vai de tine ; fiindcă, fără îndoială, cavalerii rătăcitori din trecut au avut de îndurat multe po-trivnicii de-a lungul vieții lor. Și dacă vreunii dintre ei au ajuns pînă și împărați prin virtutea și tăria brațului, zău că i-a costat ceva sînge și sudoare, și dacă ar fi fost să le lipsească celor care au de îndurat atîtea, vrăjitorii și magii înțelepți care să-i ajute, ar fi rămas ei mult și bine văduviți de toate așteptările și înșelați în toate nădejdlile lor.

— Asta e și părerea mea, îi întoarse drumetu-l vorba, dar un lucru între altele multe îmi bate la

ochi la cavalerii ăştia rătăcitori, şi anume că, atunci cînd se vād puşi în faţa unei aventuri mari şi primejdioase, unde nu-i greu să-şi dea seama că-şi pot pierde şi viaţa, niciodată în clipa în care se azvîrl orbeşte în ea nu-şi aduc aminte să se încredinţeze cu trup şi suflet lui Dumnezeu, aşa cum e de datoria oricărui creştin să facă în asemenea primejdii, ci, dimpotrivă, se încredinţează iubitelor lor, cu atîta ardoare şi credinţă, de parcă acestea ar fi Dumnezeul lor, lucru ce mi se pare că miroase puţinţel a treabă păgîneasă.¹

— Señor, răspunse don Quijote, fără asta nu se poate în ruptul capului, şi rău ar fi de cavalerul rătăcitor care ar face altcum, pentru că e în obiceiul şi în datina cavaleriei rătăcitoare ca orice cavaler rătăcitor, purcezînd la vreo ispravă războinică şi avînd dinainte-i pe stăpîna sa, să ridice spre ea privirile, galeş şi drăgăstos, ca şi cum i-ar cere din ochi să-l susţină şi să-i fie prielnică în isprava pe care o făptuieşte, din care nu se ştie cum va ieşi ; şi chiar de nu-l aude nimenea, e legat să murmure anume cuvinte printre dinţi, şi prin ele să i se încredinţeze din toată inima, lucru de care avem nenumărate pilde prin cronici. Şi nu trebuie să bănuim din pricina asta că ar înceta să se mai încredinţeze şi lui Dumnezeu, fiindcă le rămîne răgaz şi loc să o facă în răstimpul isprăvii ce săvîrşesc.

— Cu toate astea, îi întoarse drumetul vorba, îmi mai rămîne neînlăturată o bănuială, pentru că de multe ori am citit că îşi azvîrl doi cavaleri ră-

¹ După legile regelui Alfonso el Sabio (legea XXII, titlul XXI, partida a II-a), cavalerii „care au prictene, să le rostească numele în bătălii, ca aceasta să le sporească şi mai mult curajul şi să se ruşineze ei de a greşi”.

tăcitori vorbe grele în obraz, și, dintr-una într-alta, numai ce li se aprinde mînia, își întorc caii și, după ce pun între ei o bucată bună de loc, se răsucesc unul spre altul și pe dată, fără să stea să se mai întrebe de sănătate, dau pîneni cailor, venind unul către celălalt, iar în mijlocul goanei își încredințează soarta iubitelor ; și ceea ce iese de obicei din ciocnire este că unul cade pe crupa calului, străpuns dintr-o coastă într-alta de lancea potrivnicului, și celuilalt i se întimplă la fel, încît, de n-ar fi să se țină de coama calului, mai că s-ar prăbuși la pămînt. Și nu prea îmi dau eu cu socoteala cum de află mortul răgaz să se încredințeze lui Dumnezeu în răstimpul isprăvii acesteia atît de grabnice. Mult mai bine ar fi fost ca vorbele cheltuite pe drum, cît i-a trebuit ca să se încredințeze stăpînei sale, să le fi cheltuit cu ceea ce se cădea și cu ceea ce era ținut să facă, de vreme ce era creștin. Cu atît mai mult cu cît, pe cîte pricep eu, nu toți cavalerii rătăcitori au domnițe cărora să li se încredințeze, că n-or fi îndrăgostiți chiar cu toții.

— Una ca asta nu se poate, răspunse don Quijote. Spun adică, și susțin, că nu se poate să se afle cavaler rătăcitor fără de stăpîină, fiindcă e tot atît de firesc și de trebuincios, pentru unii ca ei, să fie îndrăgostiți, cum este pentru cer să aibă stele ; nu mă înșel dacă-ți spun că nu s-a scris istorie unde să se pomenească de vreun cavaler rătăcitor neîndrăgostit ; și chiar de-ar fi cumva să se afle pe pămînt vreunul, n-ar fi socotit de nimeni drept calaver legiuit, ci drept copil din flori al cavaleriei și drept unul care a intrat în fortăreața pomenitei cavalerii nu pe poartă, ci dînd

cu toporul, ca un bandit și ca un tilhar de drumul mare.¹

— Cu toate acestea, zise drumețul, mi se pare că am citit undeva, dacă-mi mai aduc aminte cum se cuvine, că don Galaór, fratele viteazului Amadís de Gaula, n-a avut nicicînd domniță știută căreia să i se fi putut încredința; cu toate astea, n-a fost socotit mai prejos de ceilalți, ci dimpotrivă, a fost un cavaler foarte viteaz și vestit.

La acestea răspunse don Quijote al nostru :

— Cu o rîndunică, señor, nu se face primăvară. Cu atît mai mult cu cît știu eu, în taină, că și cavalerul acesta era îndrăgostit cum nu se mai poate, lăsînd la o parte faptul că năravul de a le iubi pe toate cîte le găsea pe gustul său, era înnăscut în firea lui, și nu se putea înfrîna. Totuși, la urma urmei, a ieșit la iveală, cît se poate de limpede, adevărul că n-avea decît una singură pe care să și-o fi făcut stăpînă a voinței sale și căreia nu o dată i se încredința în taina sufletului său, căci se socotea a fi un cavaler în stare să păstreze tainele.

— Păi dacă este de esența oricărui cavaler rătăcitor să fie îndrăgostit, zise drumețul, s-ar putea prea bine să creadă cineva că și luminăția-ta ești, ca unul ce faci parte din tagmă. Și de s-o întîmpla cumva ca luminăția-ta să nu te ții a fi un cavaler cu inima chiar atît de zăvorîtă ca don Galaór, te rog, cît pot mai pe față, nu numai în numele meu, ci și în al tuturor tovarășilor mei, să ne spui numele, patria, rangul și frumusețea stăpînei dumi-

¹ În statutele ordinului „Bandeî” (adică ordinul „Eșarfeî”), de pildă, era prevăzut că toți cavalerii ce aparțineau acestui ordin trebuie „să aibă o doamnă căreia să-i slujească, nu dezonorînd-o, ci slăvind-o sau căsătorindu-se cu ea”.

tale, căci ea s-ar putea socoti fericită dacă ar afla o lume întreagă că e iubită și slujită de un cavaler așa de vrednic cum pare să fie luminăția-ta.

Aici don Quijote scoase un suspin din băierile inimii și rosti :

— Eu n-aș putea spune dacă dulcea mea vrăjmașă¹ dorește sau nu să știe lumea că îi sînt serv ; tot ce știu, dacă ar fi să răspund la ceea ce sînt întrebat cu atîta cuviință, este că numele ei e Dulcinea, patria îi este Toboso, localitate din provincia La Mancha ; rangul trebuie să-i fie cel puțin de principesă, de vreme ce-mi este regină și stăpînă ; frumusețea, supraomenească, pentru că în ea se adevăresc toate cele mai cu neputință de gîndit și mai himerice attribute de frumusețe din cîte dau poeții iubitelor lor, căci cosițele-i sînt de aur, fruntea îi e o cîmpie eliseană, sprîncenele i-s curcubeu, ochii sori, obrajii trandafiri, buzele corali, dinții perle, gîtul alabastru, și marmură pieptul, fildeș mîinile, zăpadă albimea pielii, iar părțile pe care cuviința le ascunde ochiului omenesc sînt în așa fel, pe cît gîndesc și socot eu, încît numai o înțeleaptă pudoare le-ar putea cel mult cînta laude, căci a le asemui cu ceva pe lumea asta nici nu poate fi vorba.

— Din ce viță, ce familie și ce strămoși se trage, am vrea noi să știm, îi întoarse vorba Vivaldo.

La care don Quijote răspunse :

— Nu se trage din viță antică a Curților, Gailor și Scipionilor romani, sau din modernii Colona și Ursini, nici din familia Mancada sau Re-

¹ „...dulce mi enemiga“ : expresie împrumutată în chip evident din stilul dulceag al petrarchismului (*concettismo*), care cultiva asemenea antinomii (*concetti*), preluate în Spania de „cultismul“ sau „culteranismul“ căruia Cervantes îi este datornic într-o măsură.

quesen din Catalonia, nici cel puțin dintre Rebella și Villanova, nobilii Valenciei, nici din familiile Palafox, Nuza, Rocaberti, Corella, Luna, Alagon, Urrea, Foz și Gurrea, protipendada Aragonului; nici dintre cei ce poartă numele de Cérda, Manríque, Mendóza, Guzmán, evgheniții Castiliei; nici dintre granzi, ca Alencastro, Palha sau Meneses din Portugalia, ci este din familia del Toboso de La Mancha, descendență de atîta preț, chiar dacă nouă, încît ar putea da generos început celor mai ilustre familii din secolele viitoare. Și să nu-mi răspundeți la asta altfel decît ați răspunde la condițiile puse de Cervino pe soclul trofeului cu armele lui Orlando¹, unde era scris:

să nu le-atingă

Cel ce pe-Orlando n-ar putea să-nvingă!

— Cu toate că eu sînt din neamul străvechilor Cachopines de Laredo², răspunse drumețul, n-aș îndrăzni să mă măsoar în privința nobleței mele cu familia del Toboso de la Mancha; deși, drept

¹ Cervino, personaj din *Orlando furioso*, fiu al regelui Scoției, care, din recunoștință față de Orlando, ce-i dăruise cîndva libertatea, face din armele eroului un trofeu (Ariosto, *Orlando furioso*, cîntul XXIV), scriind pe soclu: „Armadura d'Orlando Paladino”, și nimic altceva. Cervantes se înșală cînd socotește că versurile: *Nessun le mova / Che star non possa con Orlando a prova*“, traduse în textul de mai sus, ar fi chiar inscripția de pe soclu; ele nu sînt, de fapt, în textul octavei lui Ariosto, decît comentariul autorului: „Ca și cum ar fi vrut să spună (come volesse dir :) să nu le cîntească nici unul din cei ce nu s-ar putea măsura cu Orlando“.

² Se spunea, în deridere, că se trag din „los Cachopines de Laredo“ — nume fictiv, compus anume, cu sonorități ce trădează intenții satirice — proaspeții îmbogățiți, care-și scorneau obîrșii nobile.

să-ți spun, nume ca ăsta pînă azi nu mi-a ajuns la ureche.

— Cum se poate să nu-ți fi ajuns ! se miră don Quijote.

Cu mare luare-aminte ascultau toți ceilalți convorbirea celor doi, și pînă și păstorii de capre și ciobanii pricepură cît de adîncă era nebunia lui don Quijote al nostru. Doar Sancho Panza credea că toate cîte le îndruga stăpînul său erau adevărul adevărat, cu toate că-l știa cine era mai bine decît oricine altcineva, fiindcă îl cunoștea de cînd se născuse ; și singurul lucru asupra căruia mai avea un pic de îndoială era dacă trebuia sau nu să creadă povestea cu frumoasa Dulcinea din Toboso, căci în viața lui nu auzise pomenindu-se nici de un asemenea nume, nici de o asemenea principesă, deși-și făcuse veacul chiar lîngă Toboso.

Vorbind așa, își urmau drumul, cînd băgară de seamă că, pe văloaga unui torent dintre două piscuri înalte, scoborau ca la vreo douăzeci de păstori, toți îmbrăcați cu țundre negre de lînă și încoronați cu ghirlande, care, după cît băgară de seamă mai pe urmă, erau unele de tisă, iar altele de chiparos. Șase dintre ei cărau o targă, acoperită cu tot soiul de flori și de ramuri. Ceea ce văzînd unul dintre păstori de capre zise :

— Cei ce vin încoace sînt chiar cei care duc la groapă trupul lui Grisóstomo, și la picioarele stîncii aceleia e locul unde a cerut el să fie înmormîntat.

Din pricina asta se grăbiră cît putură să-i ajungă, și ajunseră tocmai la vreme, căci cei care-l duceau apucaseră să lase năsălia la pămînt, iar patru din ei, cu tîrnăcoape ascuțite, prinseră să și scobească mormîntul, într-o latură a stîncii, tare ca fierul.

Iși dădură binețe unii altora cu multă curtenie, și numai decît don Quijote și cei care veneau cu el începură a se uita la năsălie, unde văzură, acoperit de flori, un mort, îmbrăcat în straie de păstor și în vîrstă, pe cît părea, ca de vreo 30 de ani ; și cu toate că era mort, se vedea că fusese arătos la chip cît trăise, vajnic și plin de viață. Împrejurul lui erau, pe năsălie, cîteva cărți și mai multe scrisori, unele deschise și altele împăturite. Și așa, cei ce stau și se uitau, ca și cei care săpau mormîntul, și toți cîți mai erau de față păstrau o tăcere plină de taină, pînă ce unul dintre cei veniți cu mortul rosti către altul :

— Ia vezi, Ambrosio, dacă ăsta e locul de care a zis Grisóstomo, că tot voiai să se împlinească pînă într-o vorbă ce-a lăsat el cu limbă de moarte prin testament.

— Țsta e, răspunse Ambrosio, că nu o dată, ci de atîtea ori mi-a povestit aici nefericitul meu prieten istoria nenorocirilor sale. Aici mi-a spus el că a văzut-o pentru întîiași dată pe acea dușmană de moarte a întregului neam omenesc, și tot aici i-a mărturisit ce gînduri are, gînduri pe cît de cinstite, pe atît de înflăcărare de dragoste ; și tot în locul ăsta a sfîrșit Marcela, ultima dată, prin a-l scîrbi de viață cu disprețul ei, în așa fel încît a pus capăt tragediei nenorocitelor lui zile. Așa că aici, în amintirea atîtor năpaste, îi fu lui voia să-l scufundăm în măruntaiele veșnicei uitări. Și, întorcîndu-se către don Quijote și către drumeți, rosti mai departe : Trupul acesta, domnilor, pe care îl priviți cu ochi înduioșați, a fost locuit de un suflet în care cerul pusese mare parte din nesfîrșitele sale comori. Este corpul lui Grisóstomo, care era unic în ceea ce privește istețimea minții, fără pereche în curtenie, cum nu se poate mai cuviincios,

pildă de adevărată prietenie, neîntrecut în generozitate și fără urmă de calcul meschin, serios fără să fie trufaș, voios fără să se înjosească, și, în sfârșit, cel dintîi cînd era vorba să fie ceea ce se cheamă un om bun, și cum nu se poate mai nefericit pe lumea asta. Iubi, și fu urît ; adoră, și fu disprețuit ; înălță rugăciuni unei fiare, imploră o marmură, merse pe urma unei făpturi de vînt și scoase strigăte în pustiu ; sluji fidel ingratitudinea însăși, din partea căreia primi ca răsplată dreptul de a fi pradă morții în floarea vieții sale, căreia îi puse capăt o păstorită, tocmai cea pe care el se străduia s-o nemurească, ca să poată ea trăi vie în amintirea lumii, așa cum ar putea-o dovedi foarte bine hîrțile acestea la care vă uitați, de nu mi-ar fi poruncit chiar el să le dau focului după ce îi voi fi dat țărînei trupul.

— Ar însemna să vă purtați cu ele cu și mai mare asprime și cruzime, zise Vivaldo, decît s-a purtat însuși stăpînul lor, căci nu este nici drept, nici cu cap să fie îndeplinită voința cuiva care, poruncind ceva, iese cu totul din mersul rațional al lucrurilor. Și nu i-aș ierta-o nici lui August Caesar de-ar fi fost să încuviințeze îndeplinirea a ceea ce divînul Mantovan ¹ lăsă cu limbă de moarte prin testament să se facă ; așa că seînor Ambrosio, acum, că tot dai corpul prietenului dumitale țărînei, înduplecă-te și nu mai da scrierile sale veșnicei uitări ; căci dacă el a poruncit-o, ca un om jignit ce se simțea, nu-i bine s-o îndeplinești dumneata, ca un om lipsit de înțelepciune ce ai fi ; ci, dimpotrivă, fă în așa fel încît, dînd viață acestor hîr-

¹ Așa e numit, prin antonomasie, poetul latin Vergiliu, ca o aluzie la locul nașterii sale, Mantova. Autorul *Eneidului* ceruse să se ardă manuscrisul epopeii pe care moartea îl împiedicase s-o desăvîrșească.

tii, să trăiască veșnic cruzimea Marceliei, ca să slujească de pildă, în vremurile ce vor veni, tuturor celor ce trăiesc, spre a se feri cît pot și spre a fugi de asemenea prăpastii în care ar putea să cadă. Căci am aflat și eu, și toți cei care am venit aici, povestea acestui îndrăgostit și deznădăjduit prieten al vostru, și știm și cîtă prietenie i-ați arătat, și cu ce prilej a murit, și ce a lăsat cu limbă de moarte, puindu-și capăt zilelor ; istorie vrednică de plîns, din care putem vedea de cîtă cruzime a dat dovadă Marcela, de cîtă dragoste Grisóstomo, de cîtă credință și prietenie dumneata, dimpreună cu ceea ce-i așteaptă pe toți cei ce-și dau drumul la vale, lipsiți de frîne, pe cărarea ce le-o pune sub ochi dragostea neroadă. Noaptea trecută aflarăm de moartea lui Grisóstomo și de locul unde avea să fie înmormîntat, și așa, uimiți de ciudățenia lucrului și deplîngînd păcatul mare al pierderii lui, ne-am părăsit drumul nostru drept și ne-am hotărît să venim, ca să vedem cu ochii ceea ce ne-a îndurerat atîta să auzim. Iar drept preț al întristării noastre și al dorinței ce s-a născut în noi de a o lecui, de ne stă în putință, te rugăm, oh, înțeleptule Ambrosio — sau, cel puțin, eu te rog din partea mea — să părăsești gîndul de a arde aceste hîrtii și să mă lași să iau cîteva din ele.

Și, fără să mai aștepte răspunsul păstorului, întinse mîna și luă cîteva din cele care-i veneau mai la îndemînă ; ceea ce, văzînd Ambrosio, spuse :

— Din bună cuviință voi consimți să rămîneți, seînor, cu cele pe care le-ați și luat ; dar să vă gîndiți cumva că voi renunța să le dau focului pe cele ce rămîn, înseamnă să vă faceți nădejdi deșarte.

Vivaldo, care ținea să vadă ce ziceau scrisorile, deschise numaidecît una din ele și văzu că avea

drept titlu : *Cîntec deznădăjduit*. Auzindu-l, Ambrosio zise :

— Asta e cea din urmă pagină scrisă de bietul băiat ; și ca să vedeți, seîor, în ce hal îl aduseseră nenorocirile, citiți-o așa fel încît să vă audă toată lumea, că timp pentru asta, nu vă temeți, aveți destul pînă să fie gata săpată groapa.

— Asta am să și fac, cu dragă inimă, răspunse Vivaldo.

Și cum toți cei dimprejur doreau același lucru, făcură roată în jurul lui, și el, citind cu voce tare, văzu că glăsuia așa :

CAPITOLUL XIV

Unde sînt scrise stihurile deznădăjduite ale răposatului păstor și alte întîmplări neașteptate

CÎNTECUL LUI GRISOSTOMO

Pentru că vrut-ai, crudo, să se mute
Din gură-n gură și din sat în sat
Prea aspra faimă-a schimniciei tale,
Voi face, dar, ca iadul să-mprumute
Inimil mele-un sunet disperat
Și ghiersul să mi-l schimbe-n plîns de jale,
Și pe măsura dorului meu viu,
Ce jalea mea și faptele-ți le cîntă,
Accentele tristeții ce-mi frămîntă,
Spro mai mult chin, făptura, ți le-nscriu
În carnea mea arzîndă-amestecate.
Ascultă, deci, și-ncoardă-ți bine-aurul.

Nu-i armonie zgomotul, ursuzul,
Din fundul amăritului meu piept,
Pe care-l duc, să-mi dea mie dreptate,
Cîntări furate,
căt-re tine drept.

Răget de leu, sau lup urlînd sălbatic,
Sau șerpi cu șuier înfricoșător,
Sau geamăt de necunoscute fiare,
Sau croncănit de corbi zburînd noptatic,
Un vînt minînd talazurile-n mare,
Un muget cum scot taurii cînd mor
Și-un gîngurit de turturea rămasă
Fără de soț, un plîns de cucuvea
Sub cioc de vrăbii, e durerea mea,
Ce pare dintr-un iad de chinuri scoasă.
Și toate vin cu plînsetu-mi de-olaltă,
Amestecate-n jalea lui înaltă,
Că nervii ți-i răscoală toți vilvoi.
Iar suferința, cîtă e în mine,
Va să ți-o-nchine-
-un vers în moduri noi.

Nisipurile Tagului, paterne,
Sau luncile lui Betis, de măslin,
N-au să-mi asculte plînsetele mie,
Ci-n vîrf de munți, pe-abisurile-eterno,
Pluti-va nerostitul meu suspin,
În limbă moartă și-n vorbire vie,
Prin văi adînci, pe plaja cea pustie,
Pe unde omul încă n-a călcat
Și nu revarsă soarele lumină,
Și-s pline tot de șerpîi ce-nvenină
Milosul fund al lacului secăt.
Căci doar pe-un încă nebătut coclaur
Se simte bine cîntul meu — balaur

Rănit de vrăjmășia-ți fără nume.
Iar drept răsplată de-așa tristă soartă
Un vânt mi-l poartă
peste tot în lume.

Disprețul te ucide. Bănuiala,
Pe drept sau pe nedrept, n-o rabzi, te scurmă,
Și gelozia crîncen te-nvenină.
Absența strică vieții rînduiala,
Și temerea de-a fi uitat n-o curmă
Nădejdea fericirii ce-o să vină.
În toate-i moartea singură, deplină.
Dar eu — minune nemaifîntîlnită ! —
Trăiesc disprețuit, lipsit de tine,
Gelos și plin de bănuieli ! Și-mi vine
În părăsirea-n care zac, dospită
Cu focul chinului, să cred că n-are
Nădejdea mea nicicînd îndeostulare.
Și plîng de disperat, și n-o mai jîndui !
Ba chiar, cum cred că jalea îmi stă bine,
Tot fără tine
viața jur să-mi rîndui.

'Aceași clipă-ncape, ca-ntr-o cușcă,
Nădejdi și temeri ? Lași să se-mpletească,
Deși de temeri, doar, ea-ți dă pricină ?
De ce să-nchid dar ochii, cînd mă mușcă,
Rănindu-mi carnea vie, sufletească,
Șopîrla bănuielii ce-nvenină ?
Pe cine nu-l strivește, nu-l întînă,
Intrată larg pe porți, ura nebună,
Cînd vede nepăsarea-n ochii dragei,
Și cînd, din bănuieli, tot ce poți trage-i
Concluzia că visul ți-e minciună ?
O, gelozie, tu ești voievodul
Iubirii ! Dă-mi în mîini oțelul rece

Sau dă-mi, dispreț, o funie : fă-mi nodul.
Căci mult aş da izbînda ta cea crudă-a
Mîntea-mi zăludă

chipul să-l înec !

Eu mor acum ! Şi ca nimic s-aştepte
Sufletul meu din viaţă ori din moarte,
Voi crede-ntr-una ce am eu în cap :
Îndrăgostitul drept în al său drept e.
Şi mult de libertate are parte
Cel ce-i supus amorului-satrap.
Susţin că dulcea-mi veşnică duşmană
Frumoasă-i şi la suflet ca la trup
Şi că din vina mea-s eu tot o rană.
Din răni ca asta pacea doar emană
Şi armonia-n al iubirii stup
Cînd draga mea e matca lui. Juvăţul
Brînci către moarte deie-mi, şi dezmaţul
La care greu m-a-mpins prin nepăsare
Să ia sfîrşit. Mor legănat în vînt ;
Flori, nici mormînt,
nici bunuri vreau în viaţa viitoare !

Tu, ce cu-atîtea nedreptăţi dai dreptul
Să fiu nedrept cu viaţa mea, pe care
Nu pot s-o rabd, atît mi-e de urîă,
Vezi rana care-mi sfişie tot pieptul,
Şi-atunci pricepi cu cîtă încîntare
Ţi-ndeplinesc osînda hotărîă.
De eşti cumva de mila mea tîrîă
Să-ţi tulburi clarul ochilor, n-o face
Doar pentru moartea mea. Căci datoria
Să Ţi-o plăteşti plîngîndu-mi nebunia
Şi dînd pe mine lacrimi nu mi-ar place.
Să rîzi nepăsător la-nmormîntare,
S-arăţi că pentru tine-i sărbătoare.

Dar ce prostie, sfatul ce ți-am dat !
Măi, faima ta va fi și mai măreață
Când trista-mi viață
se va fi curmat.

Să vină deci, că-i timpul, din străfunduri
De-abisuri Tantal ¹, cu celebra-i sete,
Sisif ², cu-ncărcătura grea a stîncii,
Tizion ³, cu șoimul, și, mîinînd pe prunduri
O roată, Ixion ⁴. Și-acêles fete
Surori ⁵ ce nu pot da de capăt muncii ;
Și toți, dînd glas durerii lor adîncii,
Să-și treacă-n pieptu-mi chinurile. Doliu
(De-i datorat și celor ce-și dau moartea)
Cîntările să-mi fie, plîngînd soarta
A celor ce n-au dreptul la lințoliu.

¹ Tantal, rege al Lydiei, în mitologia greacă ; vinovat de a fi dat de mîncare pe propriul său fiu, Pelops, unor oaspeți pe care-i bănuia zei și voia să le pună la încercare puterea divinației. Zeus l-a azvîrlit în Tartar, osîndîndu-l să fie pe veci prada foamei și setei, stînd în mijlocul apelor unui fluviu ale cărui unde îi fug din dreptul buzelor de cîte ori vrea să bea și avînd deasupra-i ramuri de măr încărcate cu fructe, pe care nu le poate niciodată ajunge.

² Sisif, vestit prin viclenia sa, osîndit de zei să ridice pe coasta unui munte o stîncă, pînă în vîrfurile de pe care ea, rostogolindu-se la loc, îl obligă să reia truda la nesfîrșit.

³ Tizion : numele hispanizat, ad-hoc, al personajului mitologic Tityos, uriaș din Eubea, căruia în Infern îi sfîșiau vulturii ficatul.

⁴ Ixion, rege al lapiților, care, primit de Zeus în Olymp, a încercat s-o seducă pe Hera, ceea ce i-a atras osînda de a se rostogoli veșnic, legat de o roată înflăcărată, în Tartar.

⁵ Danaidele, cele 50 de fiice ale lui Danaos, care și-au ucis toate, cu excepția uneia, mirii înainte de nuntă și au fost osîndite să trudească veșnic în Tartar, cărînd apă, pentru a umple un butoi fără fund.

Portarul cu trei capete ¹ să urle,
Și hârpiile ², crâinicind din surle,
Să facă melodiei contrapunct.
Căci altă, mai de preț, ceremonie.
Precum se știe,
nu merită ibovnicul defunct.

Cîntare-a disperării, nu mă plînge,
Că plîns am fost de propriul meu sînge.
Ci, cum pricina ce te-aduce-n viață
Prin soarta mea-și sporește prețul, sapă-mi
Pe lespede, la groapă-mi,

o vorbă șugubeață.

Li se păru bun celor care-l ascultasera cîntecul lui Grisóstomo. Dar cel care-l citi zise că nu i se părea prea asemănător cu povestea pe care o auzise el despre sfiiciunea și virtutea Marcelei, pentru că în cîntec Grisóstomo se plîngea de gelozie și de bănuielile prilejuite de lipsa ei, toate în prejudiciul încrederii datorate bunului renume al Marcelei. La care răspunse Ambrosio, ca unul care știa bine pînă și cele mai ascunse gînduri ale prietenului său :

— Pentru ca să vă puteți izbăvi de asemenea îndoieli, seînor, e bine să știți că, atunci cînd nefericitul acesta a scris cîntecul, era departe de Marcela, de care se îndepărtase de bunăvoie, ca să vadă dacă lipsa iubitei avea să aibă și asupra lui urmările obișnuite; și cum pe îndrăgostitul aflat departe de iubită nu-i fleac care să nu-l chinuiască, nici temere care să nu-i bage un cui în inimă, îl istoveau pe Grisóstomo chinurile unei

¹ Cerber, cîinele cu trei capete de la poarta Tartarului, în mitologia greacă.

² Harpiile, monștri mitologici, vorace și neîndurătoare, cu trupuri de păsări de pradă și capete de femeie.

gelozii închipuite și bănuielile care-i vrăiseră frica-n suflet, ca și cum ar fi fost adevărate. Și cu aceasta rămîne la fel cum era adevărul purtat de faimă din gură în gură despre virtutea Marceli, căreia, în afară de cruzimea ei și de trufia ce-o face să pară foarte disprețuitoare, nici pizma însăși nu se cuvine și nici poate să-i afle vreo pată.

— Adevărat, răspunse Vivaldo.

Și vrînd el să citească altă hîrtie dintre cele pe care le crășase de foc, îl împiedică o nălucire minunată (căci așa părea), care i se înfățișă ochilor într-un chip cu totul neașteptat; se întîmplă, adică, să apară, pe creștetul stîncii la picioarele căreia se pregătea mormîntul, însăși păstorita Marcela, atît de frumoasă, încît întrecea cu mult faima frumuseții ei. Cei care pînă atunci n-o văzuseră se uitau la dînsa tăcuți, cu mirare; iar cei care erau obișnuiți s-o vadă și pînă atunci nu rămăseră mai puțin uluiți decît cei care nu mai dăduseră ochii cu ea. Dar nici n-apucă s-o zărească bine Ambrosio, cînd, dînd semne de marea înverșunare a sufletului său împotriva-i, îi azvîrli:

— Nu cumva vîi să vezi, vasilisc trufaș al munților ăstora, dacă, fiind tu de față, încep să sîngere rănile¹ acestui nefericit, căruia cruzimea ta i-a luat viața? Sau vîi poate să te fălești cu isprăvile crude ale firii tale, ori să vezi de pe înălțimile astea, ca un alt nemilos Neron, pojarul care-î mistuie Roma cuprinsă de flăcări²,

¹ Singerarea rănilor victimei la apropierea celui ce i-a cauzat moartea era o superstiție curentă în epocă. Aluzia apare și la alți scriitori ai vremii. Numele de *vasilisc* vine din fondul folcloric comun popoarelor Europei.

² Aluzie la incendierea Romei, provocată voit de împăratul Neron (sec. I e.n.), care se credea poet și dorea să rivalizeze cu Homer, cel ce descrisese incendiul Troiei.

sau poate vii să calci în picioare cu trufie leșul acestui năpăstuit, ca ingrata fiică¹ pe tatăl său Tarquinius? Spune-ne repede la ce ai venit, și ce este, dintre toate, ceea ce te bucură mai mult; căci, de vreme ce știu bine că gândurile lui Grisóstomo n-au încetat niciodată să ți se supună cît a trăit, voi face în așa chip încît, chiar de s-a stins el, să ți se supună gîndul tuturor aceluia ce s-au chemat a-i fi prieteni.

— Nu vin, oh, Ambrosio, pentru nici unul dintre lucrurile cîte le-ai spus, îi întoarse Marcela vorba, ci pentru mine însămi și pentru a lămuri cît de puțină dreptate au toți aceia care mă învinuiesc de chinurile și de moartea lui Grisóstomo; așa că vă rog pe toți cei ce sînteți aici să-mi dați cu luare-aminte ascultare, că nu-i nevoie de multă vreme și nici de multe vorbe cheltuite pentru a-i încredința pe oamenii cu scaun la cap de un adevăr. Vru cerul să mă facă, așa cum ziceți voi, frumoasă, și chiar pînă-ntr-atîta, încît, fără să vă puteți măcar împotrivi, vă împinge frumusețea mea să mă iubiți, iar pentru dragostea ce-mi arătați spuneți că aș fi și eu obligată să vă iubesc, ba chiar o doriți! Știu și eu, cu mintea pe care Dumnezeu a dat-o firii mele, că tot ce e frumos e vrednic să fie iubit; dar nu-mi intră în cap ca, doar sub cuvînt că este iubit, să fie obligat cel ce este iubit, de dragul frumuseții sale, a iubi pe cine-l iubește. Ba, mai mult: s-ar prea putea înțîmpla să fie îndrăgitorul celui frumos urît cum nu se mai poate; și fiind urîtul vrednic de a fi

¹ Greșeală de istorie a lui Cervantes: nu de regele Tarquinius Superbus e vorba, ci de regele Servius Tullius, pe cadavrul căruia a călcat fiica sa Tullia, soția lui Tarquinius, pe care ea îl îndemnase să-i ucidă tatăl, spre a-l putea urma la tronul regatului Romei.

urît, nu-ți prea vine la socoteală și nici nu se potrivește să spui : „Te iubesc de frumoasă ce ești ; trebuie să mă iubești chiar de-s urît“. Totuși, să zicem că sînt vrednice să se măsoare între ele frumusețile amîndurora ; nu înseamnă că trebuie să fie deopotrivă și dorințele amîndurora, fiindcă nu toate soiurile de frumusețe te aprind : unele înveselesc ochiul, dar nu iau ostatic voințele ; că dacă ar fi să te lase îndrăgostit, aprins și biruit orice soi de frumusețe, ar însemna să umble voințele prin lume, rătăcite și scoase de pe făgașul lor, fără să știe unde să se oprească ; pentru că, de vreme ce ar fi nesfîrșit de multe ființe frumoase, nesfîrșit de multe ar fi să fie și dorințele, și, după cum am auzit eu spunîndu-se, dragostea adevărată nu se împarte în mai multe, și pe deasupra mai trebuie să fie și de bunăvoie, iar nu silită. Apoi dacă lucrurile stau așa, cum cred eu că stau, de ce vrei să se dea bătută voința mea de nevoie, silită nu de altceva decît de faptul că ziceți că m-ați iubi ? De nu, spuneți-mi : dacă cumva, întocmai așa cum m-a făcut frumoasă, m-ar fi făcut cerul urîtă, drept ar fi să mă plîng că nu m-ați iubi ? Cu atît mai mult cu cît, și nu trebuie să uitați asta, n-am ales eu să am frumusețea pe care o am, ci, atîta cîtă este, mi-a dat-o cerul prin harul său, fără să i-o fi cerut eu și fără s-o fi ales. Așa că, întocmai cum vipera nu e drept să fie învinovățită pentru veninul ei, căci i l-a dat natura, chiar dacă ucide cu el, cu atît mai puțin merit eu să fiu certată pentru faptul că sînt frumoasă ; fiindcă frumusețea unei femei cînstă e ca focul pe care-l ții departe de tine, sau ca tăișul săbiei ascuțite : nici focul nu arde și nici spada nu taie pe cine nu se apropie. Onoarea virtuțile sînt podoabele sufletului, fără de ca

trupul, chiar de-ar fi să fie frumos, nu trebuie să apară ca atare. Fiindcă, dacă e adevărat că cinstea este una din virtuțile ce împodobesc și înfrumusețează mai bine atit trupul cît și sufletul, de ce trebuie oare femeia care e iubită pentru frumusețea ei s-o piardă doar pentru a răspunde planurilor aceluia ce, pentru simpla lui plăcere, se străduiește cu tot dinadinsul, punîndu-și în joc toată iscusința și forța, s-o facă să și-o piardă? Eu m-am născut liberă, și ca să pot trăi liberă am ales singurătatea poienilor: arborii acestor munți îmi țin tovărășie; apele limpezi ale izvoarelor acestora mi-s oglinzi; arborilor și apelor acestora le împărtășesc gîndurile mele și pe ei îi fac părtași la frumusețea mea. Sînt foc ocolit pe departe și spadă ținută la distanță. Pe cei aprinși de mine doar prin chipul cum arăt, i-am potolit prin vorbele pe care le rostesc; și dacă dorințele se nutresc cu speranțe, cum eu nu i-am dat nici una lui Grisóstomo, nici vreunui altuia dintre ei, în sfîrșit, nimănuia, se poate spune că încăpățînarea lui l-a omorît, mai curînd decît cruzimea mea. Iar dacă mi se face o vină din faptul că el avea gînduri cinstite cu mine, spunîndu-mi-se că eram obligată din pricina asta să le răspund, vă spun că, atunci cînd chiar pe locul acesta, unde acum i se sapă groapa, mi-a destăinuit planurile lui cinstite, i-am răspuns limpede că ale mele erau să-mi duc viața într-o veșnică singurătate și să las doar pămîntul să se bucure de fructul sihăstriei mele și de ce-o rămîne din frumusețea mea. Iar dacă el, cu toate că încercasem să-i mut gîndul de la asta, a vrut cu tot dinadinsul să se încăpățîneze fără nici o speranță și să navigheze împotriva vîntului, mare mirare este că s-a înecat la jumătatea golfului lipsei lui de judecată? Dacă eu i-aș fi întetit speranțele, ar fi însem-

nat să fiu mincinoasă ; dacă i le-aş fi mulţumit, m-aş fi dezis de tot ce-mi pusesem în gînd. A stăruit, cu toate că i-am spus să-şi mute gîndul ; a deznădăjduit, fără ca eu să-l fi urît. Spuneţi şi dumneavoastră dacă ar fi drept să fiu socotită eu vinovată de nenorocirea lui. Tînguiască-se cel înşelat ; deznădăjduiască cel căruia nu i-au fost îndeplinite făgăduinţele ce i-au nutrit speranţa ; încreadă-se în mine cel pe care îl voi fi chemat, fălească-se cel pe care îl voi fi îngăduit ; dar să nu mă numească ucigaşă şi crudă cel căruia eu nu-i promit nimic, cel pe care nu-l înşel, cum nu-l chem şi nici nu-l îngădui. Căci pînă astăzi cerul n-a vrut să iubesc silită de soartă, iar gîndul că aş putea iubi la poruncă îmi rămîne cu totul străin. Această obştească mărturisire poate sluji oricui din cei care umblă după mine, fiecare cu gîndul să mă aibă pentru el, şi să se ştie de aici înainte că, de-o fi să mai moară vreunul din cauza mea, nu moare nici de gelos şi nici de nefericit ce este, căci cine nu iubeşte pe nimeni nu poate da nimănui motiv de gelozie ; fiindcă a-l face pe cineva să vadă limpede nu înseamnă a-l dispreţui. Cel care mă numeşte fiară sau vasilisc n-are decît să se lepede de mine ca de un lucru vătămător şi rău ; cel care mă socoteşte nerecunoscătoare n-are decît să nu mă mai slujească ; cel care spune că nu-mi poate fi cunoscută firea să nu încerce a mă mai cunoaşte ; cine mă crede crudă să nu se mai ţină de mine ; căci fiara asta, vasiliscul asta, ingrata asta, cruda asta cu neputinţă de cunoscut nici nu-i va căuta, nici nu-i va sluji, nici nu-i va cunoaşte, nici nu-i va urma, cu nici un chip ! Dacă pe Grisóstomo l-a ucis nerăbdarea şi dorinţele lui peste măsură de înflăcărare, de ce trebuie aruncată vina asupra chipului cinstit cum m-am purtat eu, care m-am purtat cu toată

euviința? Dacă eu mă pricep să-mi păstrez curăția, întovărășindu-mă aici doar cu arborii, de ce să vrea să mi-o pierd cel care ar dori să mă întovărășesc mai curînd cu oamenii? Eu, cum știți, îmi am bogățiile mele și nu le pizmuiesc pe ale altora; sînt liberă și n-am chef să mă robesc; nici nu iubesc, nici nu urăsc pe cineva; nu-l înșel pe unul, nici nu-l trag de mîneacă pe celălalt; nu glumesc cu unii și nici nu zăbovesc stînd de vorbă cu alții. Stau de vorbă cum se cuvine cu păstorilele de prin satele astea și-mi vād cu grijă de caprele mele, și asta îmi dă destulă desfătare. Hotarele dorințelor mele sînt munții aceștia, și dacă trec ele vreodată granița, e doar ca să contemple frumusețea cerurilor, trepte pe care sufletul urcă în lăcașurile stării lui dintii.¹

Și spunînd acestea, fără să mai vrea să asculte nici un răspuns, întoarse spatele și intră în adîncul cel mai întunecat al pădurii din apropiere, lăsîndu-i uluiți, atît de înțelepciunea, cît și de frumusețea ei, pe toți cei ce erau de față. Ba unii dintre ei (mai ales cei care fuseseră răniți de vajnica săgeată a razelor pornite din ochii ei frumoși) dădură semne că ar avea de gînd să-i ia urma, fără să ia cîtuși de puțin aminte la tilcul obșteștili mărturisiri pe care-o ascultasera și care le-ar fi putut muta gîndul de la una ca asta. Ceea ce vîzînd don Quijote, i se păru numaidecît că aici era un bun prilej de a-și folosi cavalerestele înclinări, sărînd într-ajutorul domnițelor aflate în nevointă, așa că,

¹ Concepția platoniciană și neoplatonică, conform căreia contemplarea frumuseții „reamintește” sufletului de regiunile „înalte” din care — după această metafizică tipică pentru idealismul antichității, rekuat în parte și de Renaștere — ar fi „descins”, spre a prînde trup.

ducînd mîna la garda spadei, rosti cu voce tunătoare și răspîcată:

— Să nu se încumete nimeni, de orice rang și stare ar fi să fie el, a o urmări pe frumoasa Marțela, fiindcă altfel, furia și indignarea mea îl vor ajunge. Ea a demonstrat, în fraze clare și îndestulătoare, că prea puțină, sau mai degrabă nici un fel de vină nu are în privința morții lui Grisóstomo, arătînd și cît de departe e de ea gîndul de a se lăsa înduplecată de dorințele vreunuia dintre cei ce au îndrăgit-o; din care cauză e drept ca, în loc să fie urmărită și prigonită, să fie onorată și prețuită de toți oamenii cu inimă din lume, căci se vedește a fi pe pămînt singura care trăiește cu gînduri atît de cinstite.

Fie din pricina amenințărilor lui don Quijote, fie pentru că Ambrosio îi hotărî să termine cu ceea ce datorau bunului său prieten, nici unul dintre păstori nu se clintî din loc și nu se îndepărtă pînă ce, groapa fiind în sfîrșit săpată pe de-a-ntregul și hirtiile lui Grisóstomo arse, pogorîră trupul în mormînt, nu fără șiroaie de lacrimi vărsate de cei de față. Acoperiră mormîntul cu un stean greu de stîncă, pînă ce se va fi pregătit lespeda pe care Ambrosio avea de gînd, după cîte spunea, s-o poruncească unui pietrar, cu un epitaf deasupra, ce trebuia să sune în chipul următor:

Aici să zacă, vrut-a soartea,
Un trup de biet îndrăgostit,
Păstor ce, nefiind iubit,
S-a logodit pe veci cu moartea

Ucis a fost de ura grea
A fetei ce-o iubea, prin care
Și-ntinde, disprețuitoare,
Amorul tirania sa.

Presărară apoi pe mormint multe flori și ramuri verzi, și pe urmă, după ce-și arătară cu toții părerea de rău în cuvinte de îmbărbătare pentru Ambrosio, prietenul celui mort, își luară rămas bun de la el. Același lucru făcură Vivaldo și tovarășul său, iar don Quijote se despărți de gazdele sale, ca și de drumeți, care îl rugară să vină cu ei la Sevilla, oraș atît de nimerit pentru căutarea aventurilor, căci nu-i stradă și răscruce unde să nu-ți iasă în cale mai multe decît oriunde în alt loc pe pămînt.¹ Don Quijote le mulțumi de sfat și de gîndul bun pe care-l mărturiseau, vrînd să-i facă un bine, dar spuse că, deocamdată, nici nu dorea și nici nu trebuia să se ducă la Sevilla, pînă ce nu va fi curățat tot lanțul acela de munți de tîlharii făcători de rele de care mersese faima că erau înțesați. Văzîndu-i hotărîrea atît de vrednică de laudă, drumeții nu vrură să-l mai stînjenească și, luîndu-și din nou rămas bun de la el, îl părăsiră și-și văzură de drum, de-a lungul căruia nu le lipsi de fel cheful de a-și petrece vremea vorbind atît despre istoria Marceli și a lui Grisóstomo, ca și despre smintelile lui don Quijote...

...Care, la rîndul lui, hotări să plece în căutarea păstorîtei Marcela și să-i pună la picioare tot ce putea face el spre a o sluji; dar nu se întîmplă chiar după gîndul lui, ci cum se povestește în ceea ce urmează din această istorie adevărată, care pune aici punct celei de a doua părți a ei.

¹ Aventurile care puteau fi întîlnite pe străzile Sevillei erau departe de a fi cele ale romanelor cavalierești. Vivaldo pomeneste aici de ele în derîdere, ca o aluzie la faima picarescă a acestui oraș portuar, cu cartiere rău famate și o vestită populație interlopă, foarte numeroasă și rebelă la orice încercare a autorităților de a o ține în frîu.

CAPITOLUL XV

Unde se povestește aventura nefericită în care
a intrat don Quijote, dînd peste niște yangheji
neomenoși

Povestește înțeleptul Cide Hamete Benengeli că, îndată ce se despărți de gazdele sale și de toți cei ce se aflau de față la înmormîntarea păstorului Gristóstomo, don Quijote și scutierul său apucară chiar prin codrul unde văzuseră că le-a pierit din ochi păstorita Marcela; și umblind ei mai bine de două ceasuri prin pădure, tot căutînd-o în toate părțile, fără să poată da de ea, ieșiră la lumină, pe o pajiște verde, lingă care curgea un pîrîiaș răcoritor și pașnic, care-i îmbie, ba chiar îi și sili să-și petreacă aici după-amiaza, odihnînd un ceas, două, căci îi treceau nădușelile de atîta zădărnici. Descălecară, și don Quijote și Sancho, și, lăsînd măgarul și pe Rocinante în voia lor, să pască din iarba îmbelșugată a locului, se aruncară asupra desagilor și, fără altă ceremonie, stăpîn și slugă, în bună pace și tovărășie, mîncară tot ce se mai afla în ei.

Nu-și bătuse capul Sancho să-i pună lui Rocinante piedică la picioare, știindu-l bine cît era de liniștit și de puțin dornic de ibovnice; că nici toate iepele de pe pășunile Córdobei nu l-ar fi putut duce întru ispită. Dar vru soarta și Diavolul, care nu doarme întotdeauna¹, să se afle la pascut prin vă-

¹ „...Diavolul, care nu doarme întotdeauna”: adaptarea ad-hoc a zicalei spaniole „*el que nunca duerme*” (cel care nu doarme niciodată), sau pur și simplu „*el que no duerme*” (cel care nu doarme); se referă la întîmplările nefericite, în care „pare că și-a vîrît Dracul coada”.

ioaga aceea o herghelie de iepe galiciene¹ ale unor cărauși yangheji², de care se știe că au obicei să mîie cu caii lor prin ținuturile și meleagurile unde nu lipsește iarba și apa, iar acolo unde găsisse cu cale don Quijote să hodinească era un loc foarte pe placul yanghejilor. Se întîmplă, așadar, să-i vină lui Rocinante cheful să se aibă bine cu cucoanele iepe, așa că, ieșindu-și, de îndată ce le adulmecă, din fâgașul lui obișnuit, fără să mai ceară voie de la stăpîn, o luă la trap mărunț, nițel săltat, și dădu fuga să le împărtășească și lor ce dor avea; dar ele, care, după cît părea, trebuie să fi avut chef mai mult să pască decît de alte alea, îl primiră cu potcoavele și cu dinții, în așa chip încît nu le trebuî mult ca să-i rupă chingile și să-l lase fără șa pe spinare, în pielea goală, cum s-ar zice; dar ceea ce trebuie să-l fi costat și mai mult fu că, văzînd căraușii cît de hotărit era să le siluiască iepele, dădură fuga cu ciomegele și-i arseră atîtea pe spinare, că-l lăsară lat la pămînt, ca vai de capul lui. În vremea asta, don Quijote și Sancho, care văzuseră cum îl căzneau pe Rocinante, sosiră și ei gîfîind, și don Quijote îi spuse lui Sancho:

— Pe cîte vād, prietene Sancho, ăștia nu-s cavaleri, ci-s oameni de rînd și de soi prost; spun

¹ Galicia, provincie spaniolă în nord-vestul peninsulei, care continuă teritoriul de limbă portugheză pînă la coasta de miazănoapte. Locuitorii ei vorbesc un dialect special (*gallego*). Iepele galiciene (*jacas gallegas* sau *hacas galicianas*, cum e în text) sînt mărunte, dar foarte puternice și în stare să poarte încărcături mari, fiind, prin urmare, foarte nimerite pentru căraușie.

² Locuitorii din Yanguas, (*los yangueses*) provincia Segovia, aveau de predilecție această ocupație, prin care deveniseră vestiți în toată Peninsula Iberică. În ediția princeps, Cervantes îi face și pe cărauși galicieni; în următoarele, textul a fost însă corectat.

asta fiindcă, dacă-i așa, mă poți și tu ajuta să mă răzbun, pe drept, de jignirea adusă, sub ochii noștri, lui Rocinante.

— Cum dracu să ne răzbunăm, răspunse Sancho, cînd ăștia-s peste douăzeci, iar noi nu sîntem mai mult de doi, și poate chiar nici atîta, ci doar unu și jumătate?!

— Eu fac cît o sută! răspunse don Quijote și, fără multă vorbă, trase spada și se năpusti asupra yanghejilor, și tot așa făcu și Sancho Panza, întăritat și ațîtat de pilda stăpînului său.

Mai întîi și întîl, don Quijote îi trase unuia o lovitură de spadă, spintecîndu-i cojocul cu care era îmbrăcat și zburîndu-i o bună parte din umăr. Yanghejii, văzîndu-se atacați de doi oameni singuri, în vreme ce ei erau atîția, puseră mîna pe bîte și, înconjurîndu-i pe cei doi, începură a-i îmblăți cu de-ămărintul, vărsîndu-și toată fierea și necazul pe spinarea lor. E drept că de la a doua lovitură îl lungiră pe Sancho la pămînt, și tot așa se întîmplă și cu don Quijote, fără să-i poată sluji la nimic îndeminarea și curajul; și vru soarta ca el să se rostogolească la picioarele lui Rocinante, care tot nu se ridicase de pe jos. De aici se poate vedea cu cîtă furie ciomăgesc bîtele minuite de brațe rustice și scoase din răbdări! Văzînd, așadar, yanghejii isprava ce făcuseră, își încărcară dobitoacele cît putură mai repede, și pe-aci țî-e drumul, lăsîndu-i pe cei doi aventurieri bătuți ca vai de ei și și mai avan de amăriți.

Primul care-și veni în simțuri fu Sancho Panza, care, trezîndu-se lingă stăpîn, îl strigă cu voce slabă și plîngăreață:

— Stăpîne don Quijote, vai, stăpîne don Quijote!

— Ce vrei, frate Sancho? răspunse don Quijote,

cu glas tot atît de pițigălat și de jalnic ca și Sancho.

— Aș vrea, dacă s-ar putea, răspunse Sancho Panza, să-mi dai, luminăția-ta, o dușcă din băutura aceea a fiarei Blaz¹, de-oi fi avînd-o măria-ta pe-aproape, la îndemină, că poate mi-o fi de folos și pentru oasele mele frînte, așa cum slujește cînd e vorba de răni.

— Dacă-aș avea-o eu aicea, păcatele mele, aș mai avea nevoie de altceva? răspunse don Quijote. Dar îți jur, Sancho Panza, pe cîntea mea de cavalier rătăcitor, că n-or trece două zile pînă s-o am în puterea mea, dacă nu s-o pune soarta de-a curmezișul, să știu că n-am parte de mîinile astea două!

— Dar cînd crezi, luminăția-ta, c-avem să putem umbla pe picioare? îl întrebă Sancho Panza.

— Dacă-i vorba de mine, zise cavalerul îmblătit, n-aș prea ști să-ți spun sorocul. Eu sînt vinovat de toate, că nu trebuia să ridic spada asupra unor oameni ce n-au fost armați cavaleri ca mine; de aceea socot că, drept bine meritată pedeapsă pentru încălcarea legilor cavaleriei, a îngăduit zeul bătăliilor să fiu canonit așa cum am fost. De asta, Sancho Panza, se cuvine să-ți atrag luarea-amînte la ceea ce-ți voi spune acuma, fiindcă e de mare preț pentru mîntuirea noastră a amîndurora: cum vei mai vedea că lepădături de teapa ăstora ne mai înfruntă, nu mai aștepta să scot eu spada pentru atîta lucru, căci n-am de gînd s-o fac cu nici un chip, ci seoaie tu spada și pedepsește-i cum îți vine mai bine la socoteală, căci dac-o fi să le sară într-ajutor și să-i sprijine niscai cavaleri, oi ști eu să te

¹ Etimologie populară a numelui Fierabras. Sancho îl scindează în *fiera* (fiară) și *Blaz* (nume propriu), echivalent cu Vlăsie sau Vlah.

apăr din toate puterile și să le vin de hac. De-ar ai avut pînă azi prilej să vezi, dintr-o mie de semne și de dovezi, cît prețuiește vrednicia brațului meu puternic!

Pînă într-atîta de trufaș era bietul hidalgo că-l biruise pe sărmanul vizcain! Dar lui Sancho Panza nu-i veni la socoteală hotărîrea stăpînului, sau nu chiar pînă într-atîta încît să nu-i mai răspundă nimic, așa că îi zise:

— Stăpîne, cu sînt om pașnic, liniștit și la locul meu, și știu să rabd orice ocară, căci am femeie și copii de hrănit și de crescut. Așa că ia și luminația-ta aminte — de poruncă din partea mea nu poate fi vorba — că eu cu nici un chip nu m-oi apuca să trag spada asupra cuiva, fie el mîrlan ori cavaler, și că, de-acî încolo pînă la judecata de apoi, iert toate jignirile cîte mi s-au adus și cîte-au să mi se mai aducă, fie că-mi vor fi venit sau că-mi vor veni din partea unui om sus-pus ori supus, bogat ori sărac, hidalgo sau om de rînd, cuprinzînd aici toți oamenii de pe lume, de orice stare și rang!

Auzind stăpînul său una ca asta, îi răspunse:

— Mi-ar plăcea să pot răsufli mai ușor, ca să-ți vorbesc mai în voie, și măcar de mi s-ar ostoî durerile din coasta asta, să te pot face să pricepi, Panza, cît de greșit judeci! Vino-ți în fire, ticălosule, căci dacă vîntul soartei, ce suflă pînă astăzi împotriva-ne, se întoarce și ne este prielnic, suflînd în pînzele dorințelor noastre, pentru ca să ajungem cu bine și fără furtuni la țarm, în vreuna din insulele pe care ți le-am făgăduit, ce te-ai face atunci dacă, o dată ce-o voi fi dobîndit eu, te-ai pune pe tine s-o cîrmuiești? Mi-ai zădărnici toate socotelile, nefiind cavaler și nici avînd îndemnul să mi, dacă n-ai vrednicia și îndrăzneala să răzbuni

jignirile ce ți se aduc și să-ți ții rangul! Fiindcă trebuie să știi că în regatele și provinciile proaspăt cucerite nu-s niciodată prea împăcate spiritele băștinașilor, și nici nu-s de partea noului stăpîn pînă într-atîta, încît să lași deoparte temerea că s-ar putea să facă vreo ispravă ca să schimbe iarăși lucrurile și să-și încerce, cum se spune, norocul; așa că este nevoie ca acela care le ia în stăpînire să fie om cu scaun la cap și să le știe cîrmui, avînd atîta tărie de inger cît să atace și să se apere, orice-ar fi să se întîmple.

— În treaba asta care ni s-a întîmplat nouă acuma, răspunse Sancho, tare-aș mai fi vrut eu să am și scaun la cap și tărie de inger, cum zici luminăția-ta; dar mă jur pe cinstea mea de om sărman că mi-ar prinde mai bine oblojelile decît logosurile. Ia vezi, măria-ta, nu te poți cumva sălta? Și să-l ajutăm și pe Rocinante, cu toate că n-ar merita, că numai din pricina lui ne-au muiat nouă oasele. N-aș fi crezut una ca asta despre Rocinante, în viața mea, că-l socoteam ființă fără de prihană și ca mine de pașnică! La urma urmei, bine-a zis cine-a zis că nu poți ști cu una, cu două cu ce fel de ființă ai de-a face, și că nu trebuie să pui mîna-n foc pentru nimic în lumea asta! Cine-ar fi zis că, după cogeamitea lovituri de paloș, cite-ai făcut luminăția-ta să ploaie asupra nenorocitului aceluia de cavaler rătăcitor, avea să se abată, drept urmare, peste noi, o grindină de bîte, ca acelea care ne-au răpăit pe spinare?

— Unde mai pui că spinarea ta, Sancho, îi întoarsé don Quijote vorba, trebuie să fie deprinsă cu ropote ca astea, pe cînd umerii mei, ținută tot în perne de puf și-n cămăși de olandă, e limpede că-s mai simțitori la chinurile unei asemenea nenorociri; și de n-ar fi să-mi închipui — ce zic eu

să-mi închipui? — de n-ar fi să știu cu strășnicie că toate neajunsurile astea sînt de neînlăturat în cariera armelor, aş muri pe loc de necaz !

La asta, scutierul răspunse:

— Stăpîne, dacă-i așa, și dacă nenorociri de astea seceră oricine seamănă cavalerie, spune, măria-ta, dacă vin buluc și una după alta, sau dacă au răstimpuri, dinainte știute, cînd se petrec, fiindcă, atîta cît îmi dau eu cu socoteala, după două secerișuri de astea, nu mai avem nevoie de-al treilea, de nu ne-o veni într-ajutor Dumnezeu, cu mare mila lui.

— Află, prietene Sancho, răspunse don Quijote, că viața cavalerilor rătăcitori la mii de primejdii și de năpaste e supusă; dar nu mai puțin nemărginită pentru cavalerii rătăcitori este putința de-a se vedea ajunși regi sau împărați, așa cum s-a văzut în cazul multor și feluritor cavaleri, de ale căror istorii am pe deplin cunoștință; și ți-aș putea povesti pe loc, de mi-ar îngădui-o durerile, isprăvile cîtorva care, numai prin vrednicia brațului, au urcat treptele înalte de care ți-am vorbit, și pînă și ei s-au văzut, și înainte și după asta, intrați în fel de fel de buclucuri și de suferințe; căci viteazul Amadís de Gaula s-a văzut nu o dată în puterea vrăjmașului său de moarte, vrăjitorul Arcalaús, de care se spune mai mult ca sigur că, ținîndu-l rob, l-a tras mai mult de două sute de lovituri cu dîrlogii calului, după ce l-a legat la stîlp în *patio*; și este chiar un autor, ținut sub obroc, dar căruia trebuie să-i dăm crezămînt, care povestește că și cavalerul lui Phebus, după ce-a dat într-o capcană, călcînd pe un chepeng care i s-a scufundat sub picioare într-un anume castel, la capătul căderii s-a trezit într-o hrubă adîncă, legat de mîini și de picioare, și acolo i s-a făcut ceva care se cheamă clis-

tir, cu apă cu zăpadă și cu nisip, care era mai-mai să-l dea gata; și de nu l-ar fi ajutat în năpasta asta un mag înțelept ce-i era prieten, ar fi fost vai de zilele sârmanului cavalier. Așa că pot fi și eu trecut în rîndul atîtor oameni cu vază, căci prin mai mari jigniri le-a fost dat lor să treacă decît cele prin care trecem noi acum. Fiindcă vreau să te fac să înțelegi, Sancho, că rănilile ce ți le-ar face cineva cu unelte luate la întîmplare nu te pot jigni, lucru scris în cuvinte limpezi în legea duelului; dacă ciubotarul dă în cineva cu calapodul pe care-l are în mînă, nu-i cuvînt să se spună, cu toate că unealta e într-adevăr de lemn, ca și ciomegele, că acela în care a azvirlit cu calapodul se poate socoti ciomăgit. Spun asemenea lucru, ca să nu-ți treacă prin minte cumva că, rămînînd noi cu oasele muiate din încăierarea asta, am fi fost cumva jigniți, căci armele oamenilor acelora, de care am fost pisăgiți, nu erau altceva decît bitele lor, și nici unul din ei, pe cît îmi aduc eu aminte, n-avea paloș, spadă au pumnal.

— Nu mi-au dat răgaz să bag de seamă, răspunse Sancho, că nici n-am dus bine mina la Tizona¹ mea, și mi-au și miluit, în numele Tatălui, amîndoi umerii cu parii lor, încît pe loc mi s-a întunecat vederea și mi s-au tăiat picioarele, de m-am prăvălit unde zac și-acuma și unde nu-mi

¹ Una din cele două spade ale Cidului Campeador, și cea mai îndrăgită de acesta; fusese cîștigată în bătălia împotriva regelui maur Búcar și valora „*mil marcos d'oro*” („o mie de mărci de aur”), adică mai mult decît prima lui spadă, „*la Colada*”, care fusese luată de la învînsul don Ramón, conte al Barcelonei, și prețuia „mai bine de o mie de mărci de argint”. Numele de Tizona a devenit cu vremea substantiv comun, desemnînd, pe un ton oarecum ironic, orice spadă bună, tot așa cum Ducipal poate fi orice cal.

bat capul să mă gîndesc dac-a fost sau nu jignire treaba aia cu bitele, așa cum îmi bat capul să-mi ostoi durerêa loviturilor, care cred că-mi vor rămîne în minte la fel de vii ca și pe spinare.

— Află, frate Panza, răspunse don Quijote, că nu-i amintire care să nu se șteargă cu timpul, nici durere pe care să n-o mistuie vremea.

— Apăi, dacă-i așa, răspunse Panza, poate fi nenorocire mai mare decît aceea care numai de la vreme așteaptă alinare, și numai de la moarte sfîrșit? Dacă nenorocirea noastră de acum ar fi dintre cele care se lecuiesc cu o cataplasma, două, mai treacă-meargă! Dar încep să-mi dau seama că nu ne-ar ajunge toate cataplasmele unui spital întreg ca să ne pună pe picioare.

— Nu te mai văicări atîta, și vezi mai bine de găsește puteri noi în chiar slăbiciunea ta, Sancho, răspunse don Quijote, și hai să cercetăm ce-i cu Rocinante, că, după cît mi se pare, n-a avut, sărmanul, parte mai mică de năpastă.

— Nu-i de mirare, răspunse Sancho, de vreme ce e și el cavaler rătăcitor! Mă mir doar de măgarul meu c-a scăpat teafăr și fără să-l prea coaste, pe cînd nouă ne-au făcut chisăliță din coaste!

— Soarta-ți lasă totdeauna cîte-o porțiță la vreme de cumpănă, rosti don Quijote. Spun așa pentru că vitișoara asta l-ar putea înlocui acum pe Rocinante cel căzut, purtîndu-mă pe mine de-aici și pînă la vreun castel, unde să fiu lecuit de rănî. Mai cu seamă că nu m-aș socoti dezonorat să-l călăresc, căci parcă mi-aduc aminte să fi citit undeva că moșneagul acela de treabă, Silen¹, tutore și dascăl al veselului zeu al rîsului, atunci cînd

¹ Zeitate din Phrygia, tatăl satirilor și „deicid” a lui Dionisos-Bacchus (în mitologia greco-romană).

a intrat în cetatea cu o sută de porți¹, călărea, foarte încintat, pe un măgăruș de toată frumusețea.

— O fi adevărat ce zice luminăția-ta, anume c-o fi umblat el călare, răspunse Sancho, dar nu-i totuna să umbli călare sau să umbli azvîrlit de-a curmezișul, ca un sac de gunoi.

La asta, don Quijote răspunse:

— Rănile primite în bătălii mai curînd fac cinste decît rușine², așa că, Panza prietene, nu-mi mai răspunde nimic, ci ridică-te, așa cum ți-am spus și cum vei putea mai bine, și suie-mă pe măgarul tău în ce chip ți-o plăcea, numai să plecăm de-aici pînă nu se întunecă, să nu ne prindă noaptea prin asemenea pustietăți.

— Păi, te-am auzit, luminăția-ta, spunînd că-i foarte în firea cavalerilor rătăcitori să doarmă cea mai mare parte a anului prin pustietăți și paragini și că ei socotesc asta ca un noroc deosebit.

— Așa și este, zise don Quijote, cînd n-au încotro sau cînd sînt îndrăgostiți; și nu-i minciună, căci s-a aflat cavaler care a stat pe-o stîncă, și pe soare și pe umbră, expus urgiilor cerului, doi ani încheiați, fără ca doamna și stăpîna lui să fi aflat, și unul dintre aceștia a fost chiar Amadís, atunci cînd, luîndu-și numele de Beltenébros³ și alegîndu-

¹ „...cetatea cu o sută de porți”: orașul Theba din Egipt. Cervantes o confundă aici cu Theba grecească, patria lui Dyonisos.

² Aluzie la infirmitatea lui Cervantes, de care unii contemporani răuvoitori au îndrăznit să se lege, denigrîndu-l (vezi și prologul la *Don Quijote* și pe cel al *Nuvelelor exemplare*).

³ Numele pe care și l-a dat Amadís de Gaula, ermitul de pe Stînoa Stearpă (Peña Pobre), pentru a-și defini prin el starea sufletească de neagră tristețe în care-l azvîrlise trădarea imaginară a domniței Oriana (Beltenébros ar însemna, într-o traducere liberă, „frumosul cel întunecat”).

du-și Stinca Stearpă drept locuință, nu știu dacă opt ani sau opt luni, că le-am cam pierdut răbojul; destul și bine că a rămas acolo canonindu-se din pricina nu știu cărui neajuns pe care i l-a făcut domnița Oriana; dar să lăsăm toate astea, Sancho, și să sfîrșim o dată, să nu i se întîmple cumva și măgarului vreo nenorocire, ca lui Rocinante.

— Apăi, chiar c-ar fi să-și vîre Dracul coada! zise Sancho.

Și oftînd de vreo șaizeci de ori din băierile inimii, după ce scosese treizeci de ofuri și vaiuri, împreună cu o sută douăzeci de sudalme și de afurisenii pe capul cui îl tîrîse aicea, se ridică, rămînînd la jumătate de drum, cocîrjat ca un pod turcesc, fără să-și poată îndrepta spinarea pînă la capăt; și cu toată cazna asta, își înșeuă măgarul, care se cam învățase a zburda de-atîta libertate cîtă dăduse peste el în ziua aceea. Pe urmă îl săltă și pe Rocinante, care, dac-ar fi avut limbă să se plîngă, de bună seamă că n-ar fi rămas mai prejos de Sancho ori de stăpînul său. În cele din urmă, Sancho îl cocoță pe don Quijote pe măgar, îl legă pe Rocinante de coada acestuia și, luînd măgarul de căpăstru, o porni cam într-acolo unde i se părea lui c-ar fi să fie drumul mare; și vru soarta care îi ducea tot din bine în mai bine să nu fi umblat ei nici măcar o leghe pînă să iasă la șleah, la marginea căruia Sancho descoperi un han, care, cu voia sau fără voia lui, dar foarte pe placul lui don Quijote, trebuia neapărat să fie castel. Sancho o ținea una că e han, stăpînul său, că nu e han, ci castel, și se ciorovăiră ei atîta, că nu sfîrșiseră cu ciorovăiala cînd ajunseseră la poartă, unde Sancho, fără să mai cerceteze despre ce era vorba, își făcu intrarea cu tot alaiul lui.

CAPITOLUL XVI

**Ce i s-a întîmplat iscusitului hidalgo la hanul
pe care îl luase drept castel**

Hangiul, cînd îl văzu pe don Quijote azvîrlit de-a curmezișul pe măgar, îl întrebă pe Sancho de ce boală suferea. Sancho îi răspunse că n-avea nimic, decît că se prăvălise de pe o stîncă și că-și rupsese coastele. Hangiul avea o nevastă de alt soi decît au de obicei oamenii de teapa lui, căci asta era din fire miloasă și-i părea rău de nefericirea aproapelui; așa că se înfățișă numaidecît să-l oblojească pe don Quijote și-i zise și unei fete de-a ei, tînără nemăritată și foarte atrăgătoare la chip, să-i dea o mîna de ajutor la oblojirea oaspetelui. Mai era la han slugă o tînără asturiană, cu fălci mari, cu ceafa groasă, cu nas cîrn, zbanghie de-un ochi și nu cu totul teafără nici de celălalt; e drept că avea un corp plin de nuri în schimbul acestor cusururi; nu era mai înaltă de șapte palme, de la picioare pînă la cap, iar umerii, care-o cam împovărau, o făceau să cate tot în pămînt, mai mult decît ar fi vrut ea. Această mîndră fecioară, așadar, dădea și ea ajutor domnișoarei, și amîndouă îi așternură lui don Quijote un pat ca vai de el, într-o cămară din pod care dădea semne neîndoielnice că slujise în alte vremuri de pătul, ani în șir; acolo dormea de asemenea un cărăuș, care-și avea patul așternut ceva mai departe de patul lui don Quijote, și cu toate că era clădit din coburi și din prelate de catîr, al lui don Quijote nu-i putea sta nici pe departe alături, fiindcă era făcut doar din patru scînduri negeluite, puse pe două capre nu la fel de înalte, și dintr-o saltea, care, de subțire ce era,

părea macat, plină de gilci de tot felul, care, de nu s-ar fi văzut prin câteva rupturi că erau de lână, la pipăit se simțeau tari ca pietrele: îi mai pusese ră ca așternut două cearceafuri, ce păreau făcute din piei luate de pe-un scut, și un macat, căruia de-ai fi vrut să-i numeri firele, nu te-ai fi încurcat nici cu unul la socoteală. În blestematul acesta de pat se culcă don Quijote, și pe loc hangița și cu fiică-sa îl oblojiră, din creștet pînă-n tălpi, la lumina unei lumînări ținute de Maritornes, căci așa o chema pe asturiană; și cum, tot punîndu-i cataplasme pe toate părțile, hangița îl văzu așa de plin de vînatăi, nu se putu ține să nu spună că semănau mai curînd a lovituri de ciomag decît a căzătură.

— Nu sînt lovituri, zise Sancho, numai că stîncă avea o mulțime de ascuțișuri și de colți, și fiecare și-a pus pecetea. Apoi adăugă: Fă dumneata așa fel, doamnă, încît să-ți mai rămînă ceva cîlți, și nu te teme că n-or avea cui folosi, că și pe mine mă cam dor șalele olecuță!

— Atunci răspunse hangița, ai fi căzut și dumneata?

— N-am căzut, răspunse Sancho Panza, dar m-a cîntremurat așa spaimă cînd l-am văzut pe stăpînul meu căzînd, încît mă doare tot trupul, de parcă mi-ar fi tras cineva o mie de ciomege.

— Se prea poate, își dădu cu părerea fata hangiului, că și mie mi s-a întimplat de multe ori să visez că mă rostogolesc cu capu-n jos dintr-un turn, înalt că nu mai apucam s-ajung la pămînt, și cînd mă trezeam, mă pomeneam așa de zdrobită și de frîntă, de parcă aș fi căzut cu adevărat.

— Aici e aici, dăduse, răspunse Sancho Panza, că eu, fără să fi visat nimic, ci fiind mai treaz chiar decît sînt acuma, m-am pomenit aproape la

fel de plin de vînătăi ca și stăpînul meu, don Quijote.

— Care zici că e numele cavalerului ? întrebă asturiana Maritornes.

— Don Quijote de La Mancha, răspunse Sancho Panza, și e cavaler rătăcitor, dintre cei mai buni și mai vrednici ce se vor fi văzut pe lumea asta de veacuri încoace.

— Ce înseamnă cavaler rătăcitor ? se miră fata.

— Doar n-ai fi fiind de ieri, de-alaltăieri pe lumea asta, să nu știi ! răspunse Sancho Panza. Află atuncea că un cavaler rătăcitor e ceva care, din două una : ori iese ciomăgit, ori iese împărățit ; azi e cea mai nefericită ființă de pe lume și cea mai nevoiașă, iar mâine poate avea două-trei coroane regale de dat la scutieri, cu tot cu regatele lor !

— Păi, atuncea, cum se face că dumneata, slujind la un stăpîn atît de bun, zise hangița, n-ai, pe cît se pare, măcar vreun comitat, acolo ?

— Prea de timpuriu ar fi, răspunse Sancho, căci nu-i nici o lună de cînd umblăm în căutare de aventuri, iar pînă azi n-am dat peste nici una mai acătării, că doar nu o dată se întîmplă una să cați și alta să pați ! Drept este că, dacă o fi să se vindece don Quijote de rana... vreau să spun de căzătura asta, și nu rămîn nici eu sluțit de ea, n-aș schimba nici cu cel mai înalt titlu din toată Spania lucrul la care trag eu nădejde.

Toată vorbăria asta o asculta, cu multă luare-aminte, don Quijote, și, ridicîndu-se în capul oaselor cum putu, apucă mîna hangiței și spuse :

— Crede-mă, frumoasă doamnă, că te poți numi norocită de-a fi găzduit în castelul acesta un om ca mine, care este așa fel făcut încît, dacă eu nu stau să-ți-l laud, este numai pentru că vorba din bătrîni spune că lauda de sine nu miroase a bine ; dar

îți poate adevăra scutierul meu cine sînt. Nu-ți spun decît atîta, că voi ține minte și voi păstra veșnic încrustat în amintire binele pe care mi l-ai făcut, și am să-ți păstrez recunoștința cît oi trăi pe lumea asta. Și de-ar fi voit cerul să nu mă aflu rob dragostei și supus pînă-ntr-atîta legilor ei și ochilor acelei frumoase ingrate al cărei nume îl șoptesc printre dinți, mă jur că mi-aș face din ochii frumoasei dumitale domnișoare stăpîinii libertății mele !

Hangița și fiică-sa, ca și buna Maritornes, rămăseseră cu gura căscată auzind vorbele cavalerului rătăcitor, că tot atîta ar fi priceput din ele dacă ar fi vorbit grecește, cu toate că ghiciră numaidecît încotro băteau toate spusele sale, adică spre a le oferi serviciile lui și a le face ochi dulci. Și, cum nu erau deprinse cu asemenea fel de-a vorbi, se uitau la dînsul și mult se minunau, părăindu-le el cu totul alt om decît cei ce se pot vedea în fiecare zi, așa că, mulțumindu-i de gîndul lui, cu întorsături de fraze circiumărești, îl părăsiră, iar asturiana Maritornes se îngriji de Sancho, care n-avea mai puțină nevoie de oblojeli decît stăpînul său.

Cărăușul era înțeles cu ea ca noaptea aceea să se aibă bine unul cu altul, și ea îi dăduse cuvîntul că, de cum s-or mai potoli oaspeții și i-or adormi stăpîinii, vine să-l caute și să-i facă pe plac, orișice-ar dori. Și se povestește despre această fată bună că nu și-a dat niciodată cuvîntul fără să și-l fi ținut, chiar de-ar fi fost să și-l fi dat în pădure și fără nimeni de față, fiindcă se ținea neam de hidalgo, și nu i se părea o jîgnire să slugărească la han, căci, zicea ea, numai nenorocirile și împrejurările vi-trege o aduseseră în starea aceea.

Patul tare, strîmt, meschin și trădător al lui don Quijote era cel dintîi pus la mijlocul podului cu

acoperişul înstelat¹. Şi îndată lângă el Sancho şi-l clădi pe al său, alcătuit doar dintr-o rogojină şi-o acoperitoare, ce părea mai mult de buci de cînepă tunse¹ decît de lînă. După aceste două paturi, urma cel al cărăuşului, fabricat, cum s-a mai spus, din tarniţe, coburi şi toate podoabele a doi dintre cei mai buni catîri, cu toate că avea doisprezece, graşi şi lucioşi de li se dusesese vestea, căci era unul din cărăuşii bogaţi de la Arévalo, după cum spune autorul acestei istorii, care asupra cărăuşului acestuia stăruie îndeosebi, fiindcă-l cunoştea cum nu se poate mai bine, şi chiar pretind unii că i-ar fi fost ceva rubedenie ; poate pentru că Cide Hamete Benengeli a fost un istoric deosebit de iscoditor şi foarte amănunţit în tot ceea ce spunea, lucru care se poate vedea foarte bine, de vreme ce, în toate cele povestite, lucrurile oricît de mărunte şi de obişnuite n-a vrut să le lase trecute sub tăcere, pildă pe care ar putea-o lua istoricii serioşi², care atît de sec şi de laconic înşiră faptele, că nici nu mai poate ajunge pînă la noi, ci înmormîntat în călimări rămîne, fie din dispreţ, fie din răutate sau neştiinţă, ceea ce era să fie mai plin de miez în toată lucrarea. Slavă de o mie de ori autorului lui *Tablante de Ricamonte*, dimpreună cu autorul celeilalte cărţi unde se povestesc faptele contelui To-

¹ „...acoperişul înstelat“ : prin spărturile podului se puteau vedea stelele. Lui don Quijote i se dăduse deci încăperea cea mai dărăpănată.

² „...de buci de cînepă tunse“ : s-a tradus aşa termenul *anjeo*, care desemna o ţesătură grosolană, de cînepă cele mai adeseori, dar şi de in cîteodată, ce trebuie să-şi fi luat numele de la ducatul de Anjou, de unde era importată la început.

³ „...historiadores graves“ (serioşi) ; în opoziţie cu Cide Hamete Benengeli, căruia Cervantes îi atribuisese această istorie comică.

millas¹, căci mult amănunțit le mai zugrăvește pe toate !

Și cum spuneam, căraușul, după ce-și văzu de catări și le dete al doilea tain din ziua aceea, se întinse pe coburi și începu s-o aștepte pe Maritornes, care nu întârzia niciodată. Sancho Panza era oblojit și uns cu toate alifiile și, cu toate că se străduia să adoarmă, nu-i dădea răgaz durerea din coaste, în vreme ce pe don Quijote junghiurile îl țineau cu ochii deschiși, ca pe iepuri. Hanul se cufundase în tăcere și nu se afla în tot cuprinsul lui altă lumină decât aceea a unui felinar, ce pîlpîia atîrnat deasupra porții.

Această minunată pace, și gîndurile ce pe cavalerul nostru îl năpădeau din întimplările povestite la fiecare pas în cărțile lui, vinovate de nenorocirea în care se afla, îi aduseră în minte una din cele mai ciudate nebunii ce s-ar putea închipui vreodată : i se năluci anume că ajunsese la un castel faimos (fiindcă, așa cum s-a mai spus, castele erau, după părerea lui, toate hanurile la care trăgea), că fiica hangiului era fiica stăpînului acelui castel, îndrăgostită pînă peste urechi de frumusețea lui, și că-i făgăduise să vină în noaptea aceea pe furiș, nesimțită de părinți, să se eulce cu el și să stea împreună o bună bucată de vreme. Așa că, luînd toată nălucirea asta, pe care-o scornise singur, drept bună și adevărată, începu să se simtă tulburat și să se gîndească în ce primejdios impas avea să i se afle cîstea, și-și puse în gînd să nu săvîrșească nici un fel de trădare față de stăpîna sa Dulcinea din Toboso, chiar de-ar fi să le aibă dinainte-i pe regina Ginevra, cu doamna ei de onoare, Quinta-

¹ Contele Tomillas, personaj secundar din *Historia de Enrique, fi de Oliva, rey de Iherusalem, emperador de Constantinopla* (Sevilla, 1498).

ñona. Cu gîndul la asemenea aiûreli, veni şi ceasul (care pentru el fu ceasul rău) în care sosi asturiana, desculţă şi numai în cămaşă, cu părul strîns într-o plasă de bumbac, şi care, cu paşi uşori şi furişi, intră în încăperea unde erau cei trei, să-şi caute cărauşul. Dar nici n-ajunse bine la uşă, că don Quijote o şi simţi şi, ridicîndu-se în aşternut fără să mai ia seama la cataplasme şi la junghiurile din coaste, întinse braţele, să-şi primească frumoasa domniţă.

Asturiana, care, foarte încordată şi fără să scoată o vorbă, orbecăia cu mîinile întinse, căutîndu-şi ibovnicul, nimeri în braţele lui don Quijote, care o apucă vîrtos de-o mîină şi, trăgînd-o spre sine, fără ca ea să îndrăznească a scoate un cuvînt, o sili să se așeze pe pat. Îi pipăi numai-decît cămaşa, şi cu toate că era de pinză de sac, lui i se păru a fi din cel mai subţire şi domnesc borangic. Purta pe braţe nişte şiraguri de mărgele de sticlă, dar lui îi părură cu străluciri de perle preţioase din Orient; părul, care aducea mai curînd a coamă de cal, el îl luă drept beteală strălucitoare de aur arăbesc a cărui lumină o întuneca pe-a soarelui însuşi; răsufletul gurii ei, care nu mai încapea îndoială că avea izul salatei cu carne, mîncată în ajun, lui i se păru că împrăştie o gingaşă mireasmă de arome; ce mai vorbă multă, el şi-o zugrăvi în minte cu acelaşi chip şi în acelaşi fel în care citise prin cărţile lui despre cealaltă prinţesă, ce venise răzbită de dorul lui să-şi vadă cavalerul rănit de moarte. Şi într-atîta era de orbit bietul hidalgo, încît nici pipăitul, nici mirosul, nici altele care ar fi putut-o deosebi pe fata aceea bună şi care-ar fi putut întoarce matele pe dos oricărui alt om decît unui cărauş nu-l făcură să-şi dea seama că se înşela, ba, dimpotrivă, i se pă-

rea că ține în brațe pe zeița frumuseții. Și ținînd-o cît putea de strîns, începu să-i înșire, cu glas drăgăstos și scăzut :

— Mult aș vrea, frumoasă și înaltă domniță, să fiu în starea de-a mă putea plăti de-o cinste așa de mare ca aceea pe care mi-ai făcut-o, dezvăluindu-mi frumusețea ta fără de seamăn ; dar soarta, care nu obosește cînd e vorba să persecute pe cei viteji, a vrut să cad la pat, unde zac atît de frînt și de zdrobit, încît chiar de mi-ar fi voia să ți-o fac pe a domniei-tale, tot nu mi-ar fi cu putîntă, mai cu seamă că la opreliștea asta se adaugă alta, și mai mare, care vine din credința jurată neamurii Dulcinea din Toboso, singura stăpîină a gîndurilor mele celor mai ascunse ; că dacă n-ar fi asta la mijloc, n-aș fi eu un cavaler atît de nerod încît să las nefolosit prilejul aventurii în care, prin marea domniei-tale bunătate, mă văd intrat.

Maritornes era cum nu se poate mai înfricoșată și o treceau toate nădușelile văzîndu-se ținută într-o asemenea menghine de don Quijote, că, fără să asculte ori să ia în seamă cîte-i îndruga el, căuta, fără nici o vorbă, să scape. Dar căraușul, pe care-l țineau treaz dorințele lui necurate, o simțise, și el, chiar din clipa cînd îi intrase țîitoarea pe ușa, și asculta cu luare-aminte tot ce spunea don Quijote. Și aprizîndu-i-se gelozia fiindcă asturiana își călcase cuvîntul de dragul altuia, se dădu mai aproape de patul lui don Quijote și rămase nemișcat, așteptînd să vadă unde-avea să ducă toată vorbăria aceea, căreia el nu-i putea da de rost. Dar cînd văzu că fata se zbătea să se desfacă, iar don Quijote se muncea s-o țină, gluma i se păru prea de tot ; ridică un braț în sus și trase un pumn atît de strașnic în falcile înguste ale cavalerului îndrăgostit, încît îi înșîngeră gura cu totul. Și,

fără să se mulțumească cu atita, i se urcă de-a călare pe coaste și-apoi, călcându-l în picioare ceva mai repede decît la trap, îl pisăgi cît era de lung. Patul, care era cam becisnic și n-avea temelii prea zdravene, neputîndu-l răbda și pe cărăuș, dădu cu el de pămînt, iar la zgomotul acesta nemaipomenit se deșteptă și hangiul, care pricepu numaidecît că la mijloc trebuie să fie vreo ispravă de-a poznașei de Maritornes, căci, chemînd-o cu glas tare, nu primi nici un răspuns. Cu bănuiala asta, se ridică și, aprinzînd o luminare, o luă într-acolo de unde venea zarva. Slujnica, văzînd că se întoarce stăpînu-său c-o falcă în cer și cu una-n pămînt, înfricoșată pînă-n măduva oaselor și năucită cum era, se refugie în așternutul lui Sancho Panza, care dormea dus, și acolo se făcu ghem și se piti cum putu. Hangiul intră răcnind :

— Unde ești, cățea ? Că, sînt mai mult ca sigur, astea-s de-ale tale !

Strigătele îl deșteptară pe Sancho, care, de îndată ce simți mogîldeata aceea aproape călărindu-l, își zise că îl chinuie vreun vis urît și prinse a da cu pumnii în dreapta și în stînga, nimerînd-o cu nu știu cîți pe Maritornes, care, răzbită de durere, lăsînd deoparte și cinste și rușine, începu să-i care și ea lui Sancho cu nemiluita, încît, spre nenorocul ei, îi trecu omului somnul ; și văzîndu-se el mîngîiat cu atita foc, fără măcar să știe de cine, se aburcă din așternut cum putu și, luîndu-se la trîntă cu Maritornes, începură ei în de ei cea mai înverșunată și mai hazlie păruială din lume.

Văzînd atunci cărăușul, la lumina feștilei hangiului, în ce impas îi era ibovnica, îl lăsă pe don Quijote și dădu fuga să-i vină într-ajutor. Tot așa făcu și hangiul, dar cu gînd tocmai dimpotrivă,

căci voia să-și pedepsească sluga, socotind fără doar și poate că numai ea era pricina acelei ne-
maiauzite armonii. Și așa, dînd unul într-altul,
vorba cîntecului : stăpînul în argat, argatul în
vacă, vaca în cîine, cîinele în pisică, pisica în șoa-
rece și șoarecele în păsă, dădea cărașul în San-
cho, Sancho în slujnică, slujnica în el, hangiul în
slujnică, și-și cărau toți la dupaci cu de-amănun-
tul și cu-atîta foc, că n-aveau nici cînd își trage
sufletul. Noroc că hangiului i se stinse lumînarea
și, cum rămaseră pe întuneric, începură să se în-
ghiontească fără milă, toți buluc, care cum apuca
încît pe care-l ajungea vreun pumn, numai bine
nu-i mergea.

Se întîmplă că în noaptea aceea să fi mas la han
dimpreună cu oamenii lui, un șef de patrulă din
cei numiți ostași de-ai „Sfintei Frății“, „Bătrîna
Frăție“ din Toledo¹. Auzind și el acea ciudată

¹ „...la «Santa Hermandad» vieja“ exista încă în orașele
Toledo, Talavera și Ciudad Real. Se compunea inițial din
nobili care dețineau proprietăți în munții ținutului Toledo
și avea la început doar scopul de a urmări și stîrpi tilharii
de drumul mare, numiți în vechime *golfinos*, care mișunau
peste tot pe unde umblau turmele de oi și călătorii. „Sfînta
Frăție“, recunoscută în 1220 de San Fernando, se
bucura de multe privilegii și avea nu numai dreptul de a
aresta bandiții, ci și pe acela de a-i ucide. Tribunalul
„Sfintei Frății“ se compunea dintr-un *cuadrillero mayor*,
care, pe lîngă locotenenții lui, mai avea în fiecare
oraș și sat sau în hamurile principale cîte un *cuadrillero
comisario*, ca acel care l-a apucat de barbă pe don Quijote.
Se vorbește de această veche „Sfîntă Frăție“, spre deose-
bire de cea nouă, decăzută, a cărei critică autorii vremii
o fac în mai multe rînduri (vezi Mateo Alemán, *Guzman
de Alfarache*, Cartea I, cap. VII ; în traducere românească,
lucrarea noastră *Isprăvile unor vîntură-lume*, proză piea-
nască spaniolă, Editura pentru Literatură, colecția „Bibli-
otecă pentru toți“, București, 1961, nr. 62, pp. 89—93).

zarvă, arcașul puse mîna pe topuz¹ și pe cutia de tinichea în care-și ținea înscrisurile² și intră în încăpere pe întunerice, strigînd :

— Opriți-vă, în numele legii, în numele „Sfintei Frății“ !

Și cel dintîi peste care dădu fu don Quijote, care, zdrobit de pumnul cărăușului, zăcea lat în patul prăvălit pe podea, lipsit de simțiri și întins cu gura căscată la stelele podului. Apucîndu-l de barbă la întîmplare, arcașul striga într-una, cît îl ținea gura :

— Faceți loc patrulei, faceți loc stăpînirii !

Dar văzînd că cel pe care-l apucase nu mișca și nici nu dădea semne de viață, își închipui că era mort și că ucigașii erau cei care se mai aflau cu el în încăpere. La bănuiala asta răcnî și mai tare, zicînd :

— Zăvorîți poarta hanului și băgați de seamă să nu iasă nimeni, că s-a făcut moarte de om aici !

Strigătul lui îi băgă pe toți în răcori, și fiecare lăsă bătaia acolo unde îl ajunsese amenințarea. Hangiul se retrase în odaia lui, cărăușul pe patul de coburi, slujnica în iatacul ei ; numai nenorociții de don Quijote și Sancho nu se putură mișca de unde erau. În vremea asta arcașul dete drumul bărbii lui don Quijote și plecă după lumină, ca să-i caute și să-i prindă pe vinovați, dar lumină

¹ În original *media vara*, un fel de baston scurt, de culoare verde, pe care-l purtau, începînd din 1512, *cuadrilerei* „Sfintei Frății“, spre a fi recunoscuți ca atare. Se purta de către șeful patrulelor de arcași ai „Sfintei Frății“, spre a-i deosebi de reprezentanții autorității regale, care aveau adevărate topuze, bastoane înalte, *varas altas de justicia*, ca și alcazii puterii locale.

² Adică documentele din care reieșeau atribuțiile patrulei ; acestea erau ținute într-o casetă metalică atîrnată de eșarfa uniformei.

nu găsi, fiindcă hangiul stinsese într-adins felinarul atunci cînd se retrăsese în odaia lui, așa că omul fu silit să caute foc în vatră, unde, cu chiu, cu vai, putu să aprindă altă luminare.

CAPITOLUL XVII

Unde urmează povestirea nenumăratelor cazne
ce îndurară viteazul don Quijote și bunul său
scutier Sancho Panza la hanul pe care îl
luaseră, spre nenorocul lor, drept castel

În vremea asta don Quijote își revenise în sfirșit din leșin și, cu același glas cu care își chemase scutierul în ajun, cînd zăcea întins în valea ciomegelor¹, începu să-l cheme :

— Sancho, prietene, dormi ? Dormi, prietene Sancho ?²

— Cum naiba să dorm, păcatele mele, răspunse Sancho, plin de năduf și plictisit, că-mi vine să cred că și-au făcut rîs de mine toți diavolii Tartarului în noaptea asta !

— Poți fi încredințat, într-adevăr, răspunse don Quijote, că ori sînt eu un nepriceput, ori castelul acesta e fermecat, fiindcă trebuie să știi că... dar

¹ În original „*val de las estacas*“ : aluzie la bîtele cărăușilor care-l snopiseră pe don Quijote, dar și citare, în deridere, a unui celebru vers dintr-o baladă populară, care-l face să treacă pe viteazul Cid Campeador „*por el val de las estacas*“.

² Parodie a unei romante vechi, care începe cu : „*Amigo, duermes ? Duermes, amigo ?*“

ceea ce am de gînd să-ți spun acumă trebuie să-mi juri că vei ține-o pentru tine pînă după moartea mea.

— Bine, mă jur, spuse Sancho.

— Spun asta, reluă don Quijote, fiindcă nu-mi place să aduc vreo atingere cinstei nimănui.

— Păi dac-am zis că mă jur ! îi întoarse Sancho vorba. Am să fiu mut ca pămîntul pînă ți s-or sfîrși luminăției-tale zilele, dea Domnul să mă pot ușura de taina asta chiar miine !

— Așa de rău mă port eu cu tine, Sancho, răspunse don Quijote, încît să vrei să mă vezi mort cît mai curînd ?

— Nu de asta, răspunse Sancho, dar nu pot să sufăr să țin multă vreme o taină, și n-aș vrea să-mi putrezească în burtă, învechindu-se.

— Fie și așa, zise don Quijote, că eu am foarte multă încredere în dragostea ce-mi porți și-n curtenia ta ; află, așadar, că noaptea asta mi s-a întîmplat una din cele mai ciudate aventuri cu care m-aș putea lăuda, căci, ca să nu mai lungesc vorba, trebuie să știi că mai adineauri a venit la mine fiica stăpînului acestui castel, care este cea mai frumoasă și mai atrăgătoare domniță din cîte se pot afla pe-o bună parte de pe pămînt. Ce să-ți mai vorbesc de farmecul ei ! Ce-ți pot eu spune despre vioiciunea duhului acestei făpturi ! Dar-mite de alte lucruri, mai ascunse, pe care, ca să-mi țin cuvîntul de credință dat stăpînei mele Dulcinea din Toboso, le voi lăsa să treacă sub tăcere, neatinse ! Tot ce pot să-ți spun este că, fiind pizmaș cerul de norocul pe care soarta mi l-a scos în cale, sau poate (și asta-i mai mult ca sigur) că, așa cum am spus, fiind castelul acesta vrăjit, în vreme ce eu stăteam cu ea în drăgăstoare și dulci șușoteli, fără s-o pot vedea și fără

să pot ști pe unde intrase, mă pomenii c-o mină, mîna de la capătul brațului vreunui uriaș cît toate zilele, care-mi trase un pumn groaznic în fălei, de mi le-a umplut de sînge, și pe urmă m-a ciomăgit în așa hal, că mă aflu și mai vrednic de milă decît ieri, cînd yanghejii ne-au adus jignirea pe care-o știi, din pricina zburdălniciilor lui Rocinante. De unde trag încheierea că acea comoară de frumusețe care este domnița trebuie să fie păzită de vreun maur fermecat și că, de bună seamă, nu-i pentru mine.

— Pentru mine nici atîta, răspunse Sancho, fiindcă mie mai bine de patru sute de mauri mi-au melițat oasele, în așa chip încît ciomăgeala de ieri mi s-a părut, pe lîngă asta, turtă dulce și anafură ! Dar spune-mi, stăpîne, de ce-ai numit dumneata frumoasă și rară aventura asta, cînd am ieșit din ea așa cum am ieșit ? Măcar luminăția-ta n-ai răspuns numai cu ponoasele, fiindcă ai strîns-o în brațe pe frumusețea aceea neasemuită de care vorbești ; dar eu cu ce m-am ales alt decît cu cei mai grozavi ghionți din cîți am înghițit de cînd sînt pe lume ? Vai de capul meu și de-al mamei care m-a făcut, că nici cavaler nu-s și nici nu cred c-am să fiu vreodată, iar din toate belelele, pe capul meu vin cele mai multe.

— Va să zică, și pe tine te-au snopit în bătăi ? se miră don Quijote.

— Păi nu ți-am spus acuma că da, fire-aș eu al naibii, cu tot neamul meu ? ! zise Sancho.

— Nu fi supărat, prietene, îl mîngîie don Quijote, că voi pregăti numaidecît prețiosul balsam, cu care ne-om înzdrăveni cît ai clipi din ochi !

Sfîșind în vremea asta cu aprinsul felinarului, capul patrulei intră să-l vadă pe cel pe care-l credea mort, așa că Sancho, eum îl zări, intrînd,

numai în cămașă, legat cu o basma la cap¹, c-o lumină în mână și cătînd chiorîș la ei, își și întrebă stăpînul :

— Seîor don Quijote, n-o fi oare ăsta maurul vrăjit, care se întoarce să ne pedepsească iar, că i-o mai fi rămas ceva cerneală pe fundul călimării² ?

— Nu poate fi maurul, răspunse don Quijote, căci vrăjiții nu se lasă văzuți de nimeni.

— Nu s-or fi lăsînd ei văzuți, dar al dracului se mai lasă simțiți ! zise Sancho. De nu mă crezi, să ți-o spună spinarea mea.

— Păi și-a mea ți-ar cam putea-o spune, răspunse don Quijote. Cu toate astea, nu e un temei îndestulător pentru a crede că ceea ce vedem noi acum ar fi maurul vrăjit.

Arcașul se apropie și, cum îi găsi stînd atît de pașnic de vorbă, rămase cu gura căscată. E drept că don Quijote tot mai stătea lungit pe spate, fără să se poată măcar clinti de zdrobit și de oblojit ce era. Șeful patrulei veni mai lingă el și-l întrebă :

— Ei, om bun, cum îți merge ?

— Eu, să fiu în locul dumitale, aș vorbi mai cuviincios, răspunse don Quijote. Așa o fi obiceiul prin partea locului, să vorbești necuviincios cu cavalerii rătăcitori, nerodule ?

Arcașul, văzîndu-se bruftuit în așa hal de un om pe care, văzîndu-l cum arăta, n-ar fi dat două

¹ În original „... *pañó de cabeza*“ : broboadă, basma de cap. Se numea așa mai demult batista care slujea și drept bonetă de noapte și pe care bărbații și-o puneau uneori și ziua pe cap, ori se legau de cîte ori aveau dureri de cap, pentru a le lecuî prin apăsarea frunții.

² În original „...*dejar se algo en el tintero*“ (a mai lăsat cerneală în călimară) se spunea despre cel ce-a uitat să scrie unele lucruri și asupra cărora e nevoit să revină.

parale, nu mai putu răbda și, ridicînd lămpașul plin cu ulei, îi trase una cu el în cap lui don Quijote, mai-mai să-i crape țeasta. Cum rămăseseră pe întuneric, ieși, iar Sancho Panza zise :

— Nu mai încape îndoială, stăpîne, că ăsta-i maurul cel fermecat, care de bună seamă că-și hărăzește altora comoara, în vreme ce pe noi ne ferește doar cu ghionți și cu lămpașe în cap.

— Așa e, răspunse don Quijote, și nu trebuie să faci atîta caz cînd e vorba de asemenea vrăjitorii, și nici să te mîinii ori să te necăjești din pricina lor, că, fiind nevăzute și părelnice, n-avem pe cine ne răzbuna, oricît am căuta. Ridică-te, Sancho, dacă te simți în stare, și cheamă-l pe alcadele fortăreței acesteia, să-mi facă rost de un pic de untdelemn, de puțin vin, sare și rozmarin, ca să fierb balsamul dătător de sănătate, pentru că socot, și pe bună dreptate, că de mare trebuință mi-ar fi acuma, cît sînge pierd din rana pe care mi-a făcut-o vedenia asta.

Sancho se sculă, deși-l dureau toate oasele, și plecă pe bijbiite să-l caute pe hangiu ; dar dînd peste căpetenia patrulei de arcași, care stătea să asculte ce vînt mai bate pe la vrăjmaș, îi zise :

— Oricine vei fi fiind, seînor, milostivește-te și fă bine de ne dă nițeluș rozmarin, untdelemn, sare și vin, că mare nevoie avem de ele, ca să-l îngrijim pe unul din cei mai buni cavaleri rătăcitori din lume, ce zace pe moarte în patul de colo, rănit de mîna maurului aceluia vrăjit care bîntuie hanul.

Auzind arcașul una ca asta, se încredință că omul e sărit din minți și, cum tot începuse a se crăpa de ziuă, deschise poarta hanului, îl strigă pe hangiu și-i spuse ce voia omul. Hangiul îi făcu rost de cele cerute, iar Sancho duse totul la don

Quijote, care se ținea cu mâinile de cap, văitându-se de durerea pricinuită de lămpaș, care, de altfel, nu-i făcuse alt rău decît două cucuie, destul de măricele, e adevărat, iar ceea ce lua el drept sînge nu erau decît sudorile ce-l trecuseră de spaima pe care-i fusese dat s-o rabde. Ce mai vorbă lungă, puse mîna pe elemente și le combină într-o mixtură, amestecîndu-le pe toate și fierbîndu-le o bună bucată de vreme, pînă cînd i se păru că erau numai bune. Ceru atunci un șip ca să toarne fiertura, și cum nu se găsi măcar unul în tot hanul, se hotărî s-o toarne într-o ploscă de tinichea, pe care i-o dăruî, mărînimos, hangiul. Apoi o descîntă cu mai bine de optzeci de *Pater noster* și cu tot atîtea *Ave Maria*, *Osana* și *Credo*, iar la fiecare cuvînt adăuga și cîte-o cruce, în chip de binecuvîntare. La toate acestea erau de față Sancho, hangiul și arcașul, deoarece cărăușul ieșise, pe nesimțite, să-și vadă de catirii lui.

O dată săvîrșite toate acestea, vru să facă el însuși, pe loc, încercarea virtuților aceluî balsam prețios, cum și-l închipuia, așa că sorbi din ceea ce nu încăpuse în ploscă și rămăsese în oala în care fiersese — așa ca la vreo jumătate de oca. Și nici n-apucă să termine de băut, că și începu a vărsa, așa de vîrtos, că nu-i mai rămase nimic în stomac, și, o dată cu opintelile și tulburarea întoarcerii stomacului pe dos, prinseră a-l trece nădușeli peste nădușeli, lucru pentru care le ceru să-l învelească și să-l lase singur. Așa și făcură, iar el rămase toropit, dormi mai bine de trei ore, la capătul cărora se deșteaptă și-și simți trupul atît de ușurat și atît de teafăr de orice vătămare, încît se socoti lecuit și începu să creadă cu tot dinadinsul că nimerise balsamul lui Fierabras, și că, avînd la el așa leac, se putea încumeta de-acî înainte, fără

de nici o sfială, în orice fel de bătlîi, certuri și vîlmășaguri, oricît de primejdioase ar fi fost. Sancho Panza, care găsi de asemenea însănătoșirea stăpînului său lucru de minune, îl rugă să-i dea lui ceea ce mai rămăsese pe fundul oalei, și nu rămăsese puțin. Don Quijote îi îngădui, așa că, luînd el oala cu amîndouă mîinile, o ridică la gură de bună-credință și cu mare poftă și înghiți aproape tot atîta cît înghițise și stăpînul său.

Dar se vede că stomacul bietului Sancho trebuie să fi fost mai puțin gîngăș decît al stăpînului său, așa că, pînă să apuce a i se întoarce pe dos, îl găsiră toate bițielile și tremuriciul, îl trecură toate nădușelile și sughițurile, încît își zise că, fără doar și poate, îi sunase ceasul din urmă și văzîndu-se canonit în așa hal, înspăimîntat, blestema balsamul și pe banditul care i-l dăduse. Văzînd don Quijote în ce hal îi era scutierul, zise :

— Eu cred, Sancho, că tot răul care te-a apucat vine din faptul că nu ești armat cavaler, căci, după cîte îmi dau eu cu socoteala, licoarea asta n-are cum fi de folos celor care nu-s !...

— Dacă știi asta, luminăția-ta, îi întoarse Sancho vorba, pentru ce m-ai lăsat s-o gust, fire-ai al naibii cu tot neamul meu ? !

În vremea asta băutura își făcu lucrarea, și bietul scutier începu să se reverse pe amîndouă părțile, cu furie neînchipuită, încît rogojina pe care se aruncase din nou și macatul de cîneapă cu care se învelise fură scoase pe veci din folosință ; asuda și iar asuda, încovrigîndu-se și leșînînd țeapăn, că nu numai el, ci toți cei din jur socotiră că se dădea de ceasul morții. Il țînură vijelia asta și zgîlțîielile ca la vreo două ceasuri, la capătul cărora nu rămase ca stăpînul său, ușurat, ci atît de sleit și de frînt, că nu se putea nici

ține pe picioare ; dar don Quijote, care, așa cum s-a spus mai sus, se simțea ușurel și teafăr, avea chef s-o pornească numaidecît în căutare de aventuri, părăindu-i-se că timpul pe care-l pierdea aici lipsea lumea întreagă și pe toți nevoiașii de ocrotirea și de sprijinul său, mai cu seamă acum, cînd balsamul îl făcea să fie atît de încrezător și de sigur de sine. Așa că, dîndu-i ghes dorința, își înșeuă singur pe Rocinante, pregăti și asinul scutierului său, ba îl mai ajută și pe el să se îmbrace și-l sui pe măgar. Se aruncă apoi în șa și, apropiindu-se de un colț al hanului, puse mîna pe o prăjină sprijinită acolo, luînd-o ca să-i slujească drept lance. Stăteau și se uitau la el toți cîți se aflau în han, adică mai bine de douăzeci de inși. Se uita la el și fiica hangiuului, iar el, așijderea, n-o pierdea din ochi, iar din cînd în cînd scotea și cîte-un oftat, care părea smuls din adîncul măruntaielor, și toată lumea socotea că oftează din pricina junghiurilor din coaste, sau cel puțin așa credeau cei care-l zăriseră noaptea trecută, oblojit.

Cînd se văzură amîndoi călări, se proțapi în poarta hanului și chemă hangiul, spunîndu-i cu glas domol și grav :

— Multe și mari sînt, seînor alcade, binefacerile de care am avut parte în acest castel al vostru, și mă socotesc ținut să vă fiu recunoscător pînă la capătul zilelor mele. De mă pot plăti răzbunîndu-vă de vreun trufaș ce vă va fi adus vreo jignire, aflați că rostul meu nu-i altul decît s-ajut pe cei ce nu pot multe și să răzbun pe cei nedreptățiți, pedepsind fărădelegile. Scormoniți-vă deci memoria și, dacă găsiți ceva de soiul ăsta să-mi încredințați, n-aveți decît să roștiți o vorbă, și vă făgăduiesc, pe tagma cavaleriei în care am fost

• primit, să vă dau satisfacție și răsplată întocmai cum v-o fi voia.

Hangiul îi răspunse la fel de grav :

— Domnule cavaler, n-am nevoie să mă răzbune luminăția-ta de vreo jignire, pentru că mă pricep să mă răzbun eu singur așa cum îmi place și cînd îmi vine. Singurul lucru de care am nevoie este să-mi plătească luminăția-ta tot ce-am cheltuit găzduindu-l noaptea asta la han, adică atît paiele și ovăzul celor două dobitoace, cît și paturile și cîna.

— Va să zică, aici e han ? îi azvîrli don Quijote.

— Și încă unul pe cînte ! răspunse hangiul.

— Am trăit pînă-aci în grea înșelare, răspunse don Quijote, căci am crezut cu tot dinadinsul că era un castel, și nu dintre cele mai rele ; dar dacă-i adevărat că nu-i castel, ci han, tot ce ai mai bun de făcut, pînă una-alta, e să mă ierți de plată, căci nu pot încălca rînduiala cavalerilor rătăcitori, despre care știu sigur (fără să fi citit pînă azi ceva care să mă dezmință) că nu s-a pomenit în vecii vecilor să plătească găzduirea, nici vreun alt lucru prin hanurile la care mîncau, pentru că de drept și în virtutea străvechilor lor privilegii le este datorată bună primire oriunde, ca răsplată pentru ostenelile greu de îndurat la care se supun, căutînd aventuri zi și noapte, iarna sau vara, de jos și de pe cal, însetoșați și înfomețați, răbdînd arșite și geruri, expunîndu-se vitregiei cerurilor și tuturor neajunsurilor pămîntești.

— Și ce am eu cu asta ? răspunse hangiul. Plătească-mi-se tot ce mi se datorește, și să le lăsăm pustiei de povești și de mofturi cavaleresti, că mie nu-mi arde decît să mă văd cu bănuții în mînă !

— Ești un gușat și-un precupeț de mindire ! răspunse don Quijote, care, dînd pîteni lui Ro-

cinante și ținând prăjina ce-i servea drept lance pusă-n cumpănire, ieși pe poarta hanului, fără să îndrăznească cineva a-l opri.

Așa că, uitînd să se mai încredințeze dacă-l urma și scutierul, merse o bună bucată de drum. Văzînd hangiul că pleacă fără să plătească, se apropie de Sancho Panza, ca să-l despăgubească el. Dar acesta zise că, de vreme ce stăpînul său nu binevoise să plătească, el n-avea să-i dea nici atîta banii, căci, fiind scutier de cavaler rătăcitor, așa cum era, aceeași rînduială și aceleași scuteli îl priveau și pe el, ca și pe stăpînul său, neavînd a plăti nimic pe la hanuri și ospătării.

Se burzului grozav hangiul de una ca asta și-l amenință că, de nu-l plătește, i-o va plăti el, întru-un chip care să-l coste. La asta, Sancho răspunse că, pe legea cavaleriei în care fusese armat stăpînul său, n-avea să scoată măcar un firfiric, chiar de-ar fi să-l coste și viața, căci n-avea chef să strice el vechea și buna datină a cavalerilor rătăcitori și nici nu voia să aibă a se plînge de dînsul scutierii ce-aveau să se nască pe lume, decăci încolo, învinuindu-l de încălcarea unui atît de drept privilegiu.

Vru steaua vitregă a nefericitului de Sancho ca printre oamenii ce mîncaseră la han să fie și patru lînari din Segovia¹, trei marchitani de pe

¹ În original *perails*, prin metateză de la *pelaide*, „cel ce smulge părul de pe pielea” cuiva; la propriu, „scăr-mănător de lînă”. Lînarii din Segovia, ziși și *los finos de Segovia*, aveau o foarte tristă reputație: erau numiți *los de la carda*, „cei cu scărmanatul”, expresie frecventă în romanele argotice, cu caracter picaresc, și făcînd în mod vizibil aluzie la faima lor de bătăuși.

podul Córdoba¹ și doi negustori ambulanți din iarmarocul Sevillei², oameni veseli și cu gânduri bune, mari șolticari și mehenghi, care, îmboldiți parcă toți de același duh, se apropiară deodată de Sancho și-l dădură jos de pe măgar. Unul din ei aduse de pe patul gazdei o cergă în care-l azvîrliră, apoi ridicară ochii în sus și văzură că tavanul era ceva mai jos decît le trebuia pentru isprava plănuită, așa că hotărîră să iasă în curte, unde n-aveau drept tavan decît cerul, și aici, cu Sancho trîntit în pătură, începură a-l sălta în înaltul cerului și a-și face de joacă cu el așa cum dai ciinii în târbacă la lăsata secului de carne³.

Strigătele pe care nenorocosul târbăcit le scotea erau atît de puternice, încît ajunseră la urechile stăpînului său, care, oprindu-se să le asculte cu luare-aminte, crezu mai întîi că îi ieșea în întîmpinare o nouă aventură, pînă ce își dete limpede seama că nu striga altul decît scutierul său. Și, smuncind frîul calului, se apropie la galop, ca vai de el, de poarta hanului, pe care, găsind-o ză-

¹ „*El potro de Córdoba*“, loc rău famat, ai cărui cam-pioni erau vînzătorii de mărunțișuri (*los agujeros*), intrați în zicalele populare: „*Cordobés, mala res, de una aguja hace tres*“ („Cordobez, om de soi rău, dintr-un ac îți face trei“).

² Bîlciul Sevillei era cel mai de seamă din ținut și se ținea joia, în piața bisericii parohiale „a tuturor sfinților“; obișnuinții acestui iarmaroc erau renumiți pentru graba cu care săreau, pentru orice fleac, la bătaie.

³ În Miercurea de cenușă (*Miercoles de ceniza*), la lăsata secului de carne, era obiceiul să fie dați ciinii în târbacă, spre marea bucurie a copiilor, care luau parte, ca și oamenii mari, la acest joc crud, ca o reacție firească față de reculegerea și meditația prescrise de cler creștinilor, ce trebuiau să simtă tristețea semnificației zilelor pentru care se țineau posturile.

vorită, dădu ocol zidurilor ca să vadă dacă nu era vreun loc pe unde să intre ; dar n-ajunsese bine la gardul de zid al curții, care nu era prea înalt, când văzu la ce crud joc era supus scutierul său. Îl văzu înălțându-se și căzînd prin văzduhuri cu atîta grație și iuțeală, încît, de i-ar fi îngăduit mînia, mă prind că ar fi rîs cu hohote. Încercă să se dea jos de pe cal de-a dreptul pe creasta zidului, dar era atît de frînt și de zdrobit, că nici să descalece nu putu, așa că, de sus, din spinarea calului, începu să le strige celor care-l canoneau pe Sancho atîtea sudalme și blesteme, că e cu neputință să încerce cineva a le scrie ; dar asta nu-i făcea pe ei să înceteze cu rîsetele și să nu-și ducă mai departe isprava, și nici pe Sancho zburătorul să se lase de văicăreli, amestecate cînd cu rugăminți, cînd cu amenințări. Însă toate acestea nu folosiră la nimic, și nici n-aveau cum să folosească, pînă ce oboseala nu-i sili să-l lase. Îi aduseră măgarul și, urcîndu-l pe el, îl înveliră cu sumanul¹, iar milostiva de Maritornes, văzîndu-l atît de vlăguit, socoti că nu i-ar strica să-i vină într-ajutor cu o oală de apă rece, așa că se duse s-o scoată de-a dreptul din puț, ca să fie și mai proaspătă. Sancho apucă oala și, ducînd-o la gură, se pomeni oprit de strigătele stăpînului său, care-i zicea :

— Nu bea din apa aceea, Sancho băiete, n-o bea, că te omoară ; uite, am aici preasfîntul balsam

¹ „...el gabán“ era, pe vremea lui Cervantes, o haină groasă, cu mîneci și cu glugă, cu care se umbla pe drumuri sau la cîmp ; la oraș se numea *gabán* și o haină de casă de aproape aceeași croială.

(și-i arată ploscuța cu băutură), din care doar o dușcă să tragi, te și faci, fără greș, teafăr-sănătos !

La strigătele acestea, Sancho se întoarse și se uită la el cam chiorîș, răspunzîndu-i cu altele și mai și :

— Nu cumva ai fi uitat, luminăția-ta, că eu nu-s cavalier ? Ori ai chef să mă vezi vîrsîndu-mi mamele cîte mi-au mai rămas de-aseară ? Păstrează-ți licoarea și lasă-mă-n apele mele pe mine !

Nici nu terminase bine ce-avea de spus, că și începuse a sorbi din ulcior ; dar, cum de la prima dușcă văzu că nu era decît apă, nu vru s-o mai tragă pe-a doua, și se rugă de Maritornes să-i aducă vin, ceea ce ea cu dragă inimă și făcu, plătindu-l din banii ei, fiindcă, într-adevăr, umblă vorba despre dînsa că, deși era de teapa de care era, mai avea încă o umbră de virtute creștinească.

Și așa, Sancho, dacă bău, dete călcîie măgarului, și cum i se deschiseră porțile hanului cît erau de largi, ieși de acolo foarte mulțumit că nu plătise nimic și că plecase așa cum avusese de gînd, cu toate că asta nu se întîmplase decît pe socoteala chezașilor săi obișnuiți, care-i erau șalele și umerii. Drept este că hangiul se alesese cu desagii lui drept plată pentru ce i se datora, dar Sancho nu băgă de seamă că-i lipseau, scos din fire cum era cînd plecase. Hangiul vru să zăvorască bine poarta de îndată ce-l văzu afară, dar nu-l lăsară cei care-l dăduseră pe Sancho în tîrbacă, fiind ei oameni care, chiar dacă ar fi fost într-adevăr don Quijote dintre cavalerii rătăcitori ai „Mesei rotunde“, n-ar fi dat pe el o ceapă degerată.

CAPITOLUL XVIII

În care se povestesc convorbirile lui Sancho Panza cu stăpînul său, don Quijote, și alte aventuri, vrednice de-a fi pomenite

Sancho își ajunsese din urmă stăpînul, și era pleoștit și cu inima-n cizme pînă într-atîta, încît nici nu-și mai putea îndrăzni măgarul. Cînd îl văzu don Quijote așa, îi zise :

— Acuma m-am încredințat și mai virtuos, bunul meu Sancho, că, fără nici o îndoială, castelul acela, sau hanul, ce-o fi el, este fermecat ; fiindcă cei care și-au făcut atît de crud de șagă cu tine ce puteau fi alt decît duhuri și vedenii de pe ceea lume ? Și spun asta cu atît mai hotărît cu cît am văzut că, atunci cînd stăteam lîngă zidurile curții, privind desfășurarea jalnicei tale tragedii, nu mi-a fost cu puțință nici să mă urc pe ele, nici cel puțin să mă dau jos de pe Rocinante, fiindcă de bună seamă că m-au vrăjit ; căci altfel, ți-o jur pe credința celei căreia-i aparțin, că de-aș fi putut să mă cocoș pe zid sau să descalec, m-aș fi răzbunat în așa fel, încît să-și aducă aminte mișei și derbedei aceia pînă-n vecii vecilor de gluma lor, chiar dacă făcînd asta aș fi încălcat cu bună-știință legile cavaleriei, care, cum ți-am mai spus-o de-atîtea ori, nu îngăduie unui cavaler să ridice mîna împotriva cui nu e cavaler, afară doar dacă o face întru apărarea vieții și persoanei sale, în caz de grabnică și mare nevoie.

— Păi, m-aș fi răzbunat și eu dac-aș fi putut, armat sau nearmat cavaler, dar de unde să pot ? ! Cu toate astea, îmi dau cu socoteala că cei ce

și-au rîs de mine nu erau vedenii, nici inși vrăjiți, așa cum zici luminăția-ta, ci oameni în carne și oase, ca și noi, și toți purtau nume omenești, după cîte i-am auzit eu strigîndu-se cînd mă dădeau în tîrbacă, fiindcă pe unul îl chema Pedro Martínez, altuia îi zicea Tenorio Hernández, iar pe hangiu auzii că-l strigau Juan Palomeque Sîngaciul ; așa că, stăpîne, de n-ai putut sări creasta zidului în curte, nici descăleca de pe cal, asta-ți venea din alte alea, nu din farmece. Iar ceea ce trag eu ca încheiere din toate astea e că soiul de aventuri pe care le căutăm noi cu lumînarea au să ne vîre pînă în cele din urmă în atîtea buclucuri, că n-avem să mai știm nici cum ne cheamă ! Așa că mai bine și mai cu minte ar fi, după cît mă taie pe mine capul, să facem cale-ntoarsă înspre satul nostru, mai cu seamă că acuma e și timpul secerișului, și să ne vedem de treabă, lăsîndu-ne pîgubași de-a tot umbla după potcoave de cai morți și de-a da din lac în puț și de la moară la rîșniță, vorba aia.

— Ce puțin priceput ești, Sancho, răspunse don Quijote, în treburile cavaleresti ! Taci și ai răbdare, căci va veni ziua cînd ai să vezi cu ochii tăi ce lucru de cînte este să stărui pe drumul apucat de noi. Iar de nu-i așa, spune-mi tu, poate fi pe lume mai mare mulțumire, ori se poate asemui vreo plăcere cu aceea de-a fi biruitor într-o bătălie și de a-ți înfrînge vrăjmașul ? Nici una, nu mai încape îndoială !

— Așa o fi, răspunse Sancho, dar de unde vrei să știu eu ? Tot ce știu este că, de cînd ne-am făcut cavaleri rătăcitori, sau, mai bine zis, de cînd te-ai făcut luminăția-ta (că eu n-am de ce mă număra în rîndurile dătătoare de-atîta cînte ale unora ca ei), n-am cîștigat niciodată vreo bătălie, afară de aceea cu vizcainul, și chiar și din ea te-ai

ales măria-ta cu jumătate de ureche și cu jumătate de cască în pagubă ; fiindcă de-atunci încoace n-am avut parte decît de bîte și de ciomege, de ghionți și de pumni, mai răbdînd eu pe deasupra și zborul cu pătura, pățanie datorată unor făpturi vrăjite, asupra cărora nici nu mă pot răzbuna, ca să știu și eu cît de mare-i plăcerea de a-ți birui vrăjmașul, cum zici măria-ta.

— Asta mă necăjește și pe mine, așa cum trebuie să te necăjească și pe tine, Sancho, răspunse don Quijote ; dar de-aci înainte mă voi îngriji să pun mîna pe vreo spadă, făcută cu atîta meșteșug, încît cel care-o poartă cu sine să se poată socoti la adăpost de orice vrăji, și s-ar putea întîmpla să mă dăruiască norocul cu spada lui Amadís, de pe vremea cînd își luase numele de Cavaler al Spadei Înflăcărate, care-a fost una din cele mai bune arme ținute vreodată în mîna de vreun cavaler pe lumea asta ; căci, pe lîngă virtuțile de care ți-am vorbit, era tăioasă ca briciul, și nu se afla pe lume armură, oricît de tare și de vrăjită, care să-i stea împotrivă.

— Apăi, după cît noroc am eu, zise Sancho, chiar de s-o întîmpla așa și de-ai ajunge măria-ta să pui mîna pe asemenea spadă, știu că nu mi-ar sluji la nimic, căci n-ar fi de folos decît celor care-au fost armați cavaleri, ca și balsamul, în vreme ce scutierii descurce-se cum or ști!

— Nu te teme, Sancho, răspunse don Quijote, că cerul va face cum e mai bine în privința ta.

În convorbiri de felul acesta o duceau don Quijote și scutierul său mergînd, cînd don Quijote băgă de seamă că pe-același drum ca și ei venea, dinspre partea dimpotrivă-le, un nor mare și des de praf, și văzîndu-l, se întoarse spre Sancho și-i zise :

— A venit ziua, Sancho, în care se va vedea norocul pe care mi l-a pus deoparte soarta ; a venit ziua, repet, în care se va vedea, mai mult decât în oricare alta, vrednicia brațului meu, ziua în care voi săvârși isprăvi ce-au să rămână scrise în cartea faimei pentru toate veacurile viitoare. Vezi, Sancho, norul acela de praf care se ridică acolo ? Află că vârtejul acesta e stîrnit de-o armată uriașă, alcătuită din felurite ginți, cu nepuțință de numărat, care vine asupra-ne.

— Dacă-i vorba de-așa, apoi trebuie să fie două, zise Sancho, pentru că dinspre partea cealaltă se ridică, la fel, alt vârtej de praf.

Don Quijote se întoarse să se uite, și văzu că era adevărul adevărat. Bucurîndu-se el peste măsură, își zise că, fără nici o îndoială, erau două armate care veneau să se înfrunte și să-și măsoare puterile în mijlocul acelei cîmpii întinse, fiindcă în fiecare ceas din zi și-n fiecare clipă mintea îi era plină de aiureli despre bătălii, vrăji, aventuri, drăgostiri și provocări la duel, așa cum povestesc cărțile de cavalerie, iar tot ce spunea, gîndea și făcea era pornit înspre asemenea lucruri. Dar norul de praf pe care-l văzuse îl stîrneau două turme mari de oi și de berbeci, care veneau pe același drum din două părți opuse, și care, de atîta prăfăraie, nu erau de văzut decât ajunse la doi pași ; iar don Quijote o ținea într-una, cu atîta dîrzenie, că erau armate, încît lui Sancho mai că-i veni să creadă și zise :

— Stăpîne, păi noi, în împrejurarea asta, ce-avem de făcut ?

— Ce ? răspunse don Quijote. Să-i sprijinim și să-i ajutăm pe cei slabi, care au mai multă nevoie. Și află, Sancho, că armata asta care vine drept spre noi o comandă și călăuzește marele împărat

Alifanfaron¹, stăpîn al mării insule Trapobana²; iar astălaltă, care vine din spatele meu, e oastea vrăjmaşului său, regele garamanţilor, Pentapolin. cel cu mîneca suflecată, numit așa pentru că se azvirle în bătălii totdeauna cu braţul drept gol.

— Dar pentru ce se au așa de rău între ei acești doi domnitori? întrebă Sancho.

— Se au rău, răspunse don Quijote, pentru că acest Alifanfaron e un păgîn furios, care s-a îndrăgostit de fiica lui Pentapolin, una din cele mai frumoase și mai pline de nuri domnițe din ziua de azi, și pentru că ea e creștină, și tatăl său nu vrea s-o dea după un rege păgîn dacă acesta nu se leapădă mai întîii de legea profetului său mincinos, Mahomed, și nu se întoarce către dreapta credință.

— Pe barba mea dacă nu face foarte bine Pentapolin, zise Sancho, și jur c-am să-l ajut cît oi putea!

— Făcînd așa, nu faci decît ceea ce ești dator, Sancho, răspunse don Quijote, căci, ca să iei parte la asemenea bătălie, nu se cere să fi fost armat cavalier.

— Pricep și asta, răspunse Sancho, dar unde am putea lăsa măgarul, ca să fim siguri că-l vom găsi după ce-o trece vîforul? Fiîndcă să te-nvălmășești în asemenea vîjiială călare pe așa bidiviu, nu cred să fie obiceiul pînă-n ziua de azi!

— Asta-i drept, zise don Quijote; tot ce poți face este să-l lași la voia întîmplării, ori că s-o

¹ Nume născocit, contras din frecventul Ali, dat în genere de către spanioli maurilor al căror nume nu-l cunoșteau, și „fanfaron“, lăudăros, ca și Caraculiambro, Pentapolin și Malendrino, nume ridicole, inventate de Cervantes pentru hazul episodului.

² Trapobana, metateză pentru Taprobana, numele antic al insulei Ceylon.

pierde, ori că nu, fiindcă avem să ne alegem cu atîția cai după ce-om ieși biruitori, că și Rocinante s-ar prea putea să se vadă schimbat cu altul ! Dar fii cu luare-aminte și deschide ochii, căci am de gînd să-ți dau seamă de cavalerii cei mai vrednici care s-apropie cu cele două oștiri ; și, ca să-i vezi mai bine și să-i ai în minte, să ne retragem pe dîmbul de colo, de unde ne-om putea uita ca-n palmă la cele două armate.

Așa și făcură, și se suiră pe o colină, de unde ar fi putut vedea bine cele două turme — care lui don Quijote i se păreau oștiri — dacă norii de praf stîrniți nu le-ar fi tulburat vederea, orbindu-i. Dar, în ciuda acestui fapt, văzînd în închipuire tot ce nu vedea și nici nu era, don Quijote începu să spună cu glas ridicat :

— Cavalerul pe care-l vezi aici, cu armură galbenă, care are pe scut un leu încoronat închinîndu-se la picioarele unei domnițe, este viteazul Laurcalco, senior al Podului de Argint ; celălalt, cu armura înflorită de aur, care are pe scut trei coroane argintii pe cîmp de azur, este temutul Nicocolembo, mare duce de Quirocía ; celălalt, cu brațe gigantice, care stă de-a dreapta lui, e neînfricatul Brandabarbarán de Boliche, senior al celor trei Arabii, care vine înzăuat în piele de șarpe și are drept scut o poartă care, după cîte merge vorba, e un canat de la ușa templului dărîmat de Samson, atunci cînd, cu prețul vieții sale, s-a răzbunat pe vrăjmași. Întoarce-ți acum ochii în cealaltă parte și vei vedea înaintea și-n fruntea cesteilalte oștiri pe veșnic biruitorul și nicicînd biruitul Timonel de Carcajona, principe al Noii Viscaya, care vine acoperit de arme împărțite în sferturi albastre, verzi, albe și violete

și are pe scut o pisică de aur, pe un câmp roșcat ca blana leilor, și o deviză care sună : „Miau“, ceea ce este începutul numelui doamnei sale, nea-semuita, pe cât se zise, Miaulina, fiica ducelui Alfeníquen del Algárbe ; celălalt, care împovărează și face să se îndoie șalele acelei puternice iepe, cel care poartă arme ca zăpada de albe și scut alb fără de nici o stemă, e un cavaler nou, francez de neam, numit Pierres Papin¹, senior al baronatului de Utrique. Celălalt, care bate cu călcieile împintenate coastele ușoarei și parcă zugrăvitei lui zebre și poartă armării cu clopoței de smalt de azur², e puternicul duce de Nerbia, Espartafilardo al Codrului³, care are ca emblemă, pe scut, un sparanghel, cu o deviză în limba spaniolă care sună : *Rastrea mi suerte*⁴.

Și stete în chipul acesta să înșire mulțime de cavaleri dintr-un escadron și din celălalt, așa cum și-i închipuia, dându-le tuturor, pe loc arme, culori, embleme și devize, scoase din închipuirile nemaipomenitei lui sminteli. Și, fără să se oprească o clipă, zicea într-una :

¹ Numele unui francez care, în ultimele decenii ale veacului al XVI-lea, își deschisese la Sevilla o tarabă pentru vânzarea cărților de joc.

² *Veros*, în heraldică, înseamnă „smalțurile care acoperă scutul, în formă de mici clopote, unele de argint și altele azurii, puse în așa fel încît să vină gură la gură“.

³ „*Espartafilardo del Bosque*“ înseamnă, de fapt, „sparanghel de pădure“ și e o nouă dovadă de ingeniozitatea invenției onomastice grotești a lui Cervantes. Enunțarea amănunțită a luptătorilor, cu nume și porecle pompoase, s-ar putea să fie făcută aici de către Cervantes spre a-și bate joc de Lope de Vega, care, în Cartea a III-a a *Arcadie* face uz de asemenea sonore și sforăitoare prezentări de războinici.

⁴ „*Rastrea mi suerte*“ : „Urmează-mi soarta“.

— Oștirea asta din fața noastră e alcătuită din oameni de toate neamurile ; uite-i pe cei care beau apele dulci ale faimosului fluviu Xanthos¹ ; colo sînt muntenii care bat cîmpiile masiliene², apoi cei care cern pulberea mărunță de aur din Arabia ferice ; dincolo, cei care se bucură de vestitele și răcoroasele maluri ale limpedelui Termodon³, cei care fac să singere prin multe și felurite căi Pactolul de aur⁴ ; numiziți, care făgăduiesc și nu se țin de cuvînt ; perșii, vestiți prin arcurile și săgețile lor ; parții și mezii, care se luptă din fugă ; arabii, nomazi ; sciții, pe cît de cruzi, pe atît de albi ; etiopienii, negri, cu buzele străpunse, și alte nenumărate neamuri, ale căror chipuri le știu și le văd, cu toate că nu mi le-amintesc pe nume. În cealaltă oștire vin cei care beau undele de cleștar ale rîului Betis⁵, cel străjuit de măslini, dimpreună cu cei ce-și curăță și-și limpezesc fețele în licoarea veșnic bogatului și auritului Tajo⁶ ; cei care se bucură de apele rodnice ale dumnezeiescului Genil⁷ ; cei care bat cîmpurile tarteziene⁸, cu pășunile lor îmbelșugate ; cei care se veselesc

¹ Rîu care curgea prin Troia, cîntat de Homer în *Iliada* și de Vergiliu în *Eneida*.

² „...cîmpiile masiliene“ (*masilicos*), de la *másilos*, numele dat în epocă unor populații africane.

³ Rîu din Capadocia, pomenit de Vergiliu în *Eneida*, pe malurile căruia legenda situează țara Amazoanelor.

⁴ Mic rîu în Lidia, bogat în nisipuri aurifere.

⁵ „...*el olivifero Betis*“ : epitet pe care îl dă Cervantes fluviului acestuia din Betica (numele roman al Andaluziei) — Guadalquivirul ; scriitorul spaniol dovedește, prin aceasta, că citise epigrama lui Martial, în care se află versul : „*Betis olivífera*“.

⁶ Numit astfel din aceleași pricini ca și Pactolul.

⁷ Rîu andaluz, cu malurile înflorite, care curge prin ținuturi vestite prin rodnicia lor.

⁸ Pare să fie o referire la cîmpiile din Tarifa, numită de locuitorii anticei Betica : Tarteso.

ca pe cîmpiile elizăene în luncile Xeresului¹; cei din La Mancha, bogați și încoronați cu spice aurii; cei turnați în fier, străvechi relicve ale singelui got²; cei ce se scaldă în Pisuerga³, rîu vestit prin blîndețea cursului său; cei care-și pasc turmele pe întinsele pășuni ale întortocheatului Guadiana⁴, devenit faimos prin cursul lui subpămîntean; cei care tremură de frig în pădurosul Pirineu⁵ și sub nămeții albi ai înaltului Apenin; în sfîrșit, toți cîți îi cuprinde Europa în sînul ei.

Doamne-Dumnezeule, cîte provincii n-a înșirat, cîte nații n-a numit, dînd fiecăreia, cu o repezițiune vrednică de uimire, atributele cuvenite, absorbit cu totul și îmbibat de ceea ce citise în hîrtoagele lui mincinoase! Sancho rămăsese cu gura căscată, sorbindu-i cuvintele, fără să spună nici „pîs“, și doar dacă din cînd în cînd mai întorcea capul, ca să vadă dacă se zăresc cumva cavalerii și uriașii de care tot vorbea stăpînul său; și cum nu-i putu descoperi pe nici unul, în cele din urmă zise:

¹ Aceste *Campos eliseos* se aflau, în credința populară, a spaniolilor, prin apropierea orașului Jeres (Xeres), credință care-și are rădăcina în confuzia dintre numele unui rîu local, Guadalete, cu rîul mitic al uitării, Lethe, ce înconjura cîmpiile elizee.

² *Vestidos de hierro* (îmbrăcați în fier), aluzie la minele de fier din Biscaya.

³ Rîu în Spania.

⁴ Rîu care formează la sfîrșitul cursului său granița dintre Spania și Portugalia; despre albia lui subterană se va mai vorbi și în paginile următoare. Este, de fapt, un nume propriu, provenit dintr-un substantiv comun arab; *guadiana* înseamnă, în maură, rîu.

⁵ „*el silvoso Pirineo*“ (de la latinescul: *silva*; în spaniolă: *seiva*): adjectiv care a pus în încurcătură comentatorii, unii dintre ei, ca. de pildă. Pellicer, socotind că e vorba de „șuierătorul Pirineu“ (de la *silbar*, a fluiera), aluzie la vînturile furtunoase din munți.

— Să mă ia mama dracului, stăpîne, că din cîți înșiri luminăția-ta, nu se ivește om, uriaș ori cavalier, cît vezi cu ochii, sau cel puțin nu-i văd eu, cine știe ! O fi tot din pricina vrăjilor, poate, ca și nălucile de astă-noapte.

— Cum poți spune una ca asta ? se minună don Quijote. N-auzi nechezatul cailor, trîmbițele, răpăitul tobelor ?

— N-aud nimic alt, răspunse Sancho, decît o groază de behăituri de oi și de berbeci.

Așa și era, căci cele două turme ajunseseră aproape de ei.

— Frica te face, Sancho, să nu vezi și să n-auzi ca oamenii, zise don Quijote, căci una din urmările fricii e și tulburarea simțurilor, care face ca lucrurile să-ți apară altfel de cum sînt ; dar dacă te temi pînă într-atîta, trage-te mai la o parte și lasă-mă singur, căci singur eu, și-s de ajuns să fac ca biruința să fie de partea celui căruia i-aș da sprijinul meu !

Zicînd acestea, își înfipse pintenii în coastele lui Rocinante și, cu lancea lăsată pentru atac, coborî dîmbul ca fulgerul. Degeaba strigă Sancho după el :

— Întoarce-te, măria ta, seînor don Quijote, că mă jur pe toți dumnezeii că nu-s decît mînzări și berbeci cei cu care vrei să te mășori ! Întoarce-te, păcatele mele și-ale tatii care m-a făcut ! Ce ți-a căsunat ? Ia seama, că nu-s nici uriași și nici cavaleri, nici pisici, nici armuri, nici scuturi înjumătățite ori întregi, nici smalțuri cu zurgălăi de azur, nici mama dracului ! Ce te-a apucat, păcatele mele, bată-mă Dumnezeu să mă bată ? !

Puțin îi păsa lui don Quijote de toate astea, așa că nu se întoarce, ci alergă înainte, zbierînd cît îl ținea gura :

— Haide, cavaleri, voi, care slujiți și luptați sub steagul viteazului împărat Pentapolin, cel cu mîneca suflecată, urmați-mă toți, și veți vedea ce lesne vă dăruiesc biruință asupra vrăjmașului Alifanfaron din Trapobana !

Spunînd acestea, intră în mijlocul escadronului de oi și începu să le ia în sulită cu atîta foc și furie, de parcă și-ar fi tras cu adevărat vrăjmașii de moarte în țeapă. Ciobanii și bacii care veneau cu turma prinseră a striga la el să nu facă una ca asta. Dar văzînd că nu slujește la nimic, începură să-și descingă praștiile de la brîu și să-i salute urechile cu bolovani cît pumnul. Pe don Quijote nici capul nu-l durea de bolovani, ci, dimpotrivă, alergînd valvîrtej încoace și-ncolo, rostea :

— Unde ești, trufașule Alifanfaron ? Fă-te-ncoa, că nu-s decît eu, un cavaler singur, care vrea să-și încerce cu tine puterile în luptă dreaptă și să-ți pună capăt zilelor pentru necazul pe care-l faci viteazului Pentapolin Garamantul ¹ !

În vremea asta îl ajunse o piatră de rîu și, izbîndu-l într-o rîlă, îi îngropă două coaste în trup. Văzîndu-se el lovit în așa hal, nu mai avu nici o îndoială că era mort sau măcar greu rănit și, amintindu-și de balsam, scoase plosca, o duse la gură și începu a-și turna licoarea pe gît ; dar pînă să apuce a înghiți cît i se părea lui că era de ajuns, îl mai nimeri o nestemată ², care-l lovi la mină și

¹ După comentariul lui Clemencin, numele lui Pentapolin Garamantul este contras din două nume diferite, care apar în cupletele poetului castilian Juan de Mena, prețuit de Cervantes.

² În original : „*almendra*“, adică piesă de cristal șlefuit în fațete, cu care se împodobeau candelabrele, și ori ce alte lămpi mari pentru tavane. Metafora scontează efectul hazliu, căci pietrele care-l loveau pe don Quijote nu mai fine sau prețioase și frumos șlefuite nu puteau fi.

izbi plosca în plin, făcându-i-o zob și zburîndu-i trei-patru dinți și măsele din gură, pe lingă că-i ciocănisese ca vai de ele degetele de la mînă. Așa grozave izbituri fuseseră și cea dintii și cea de-a doua, încît îl doborîră pe bietul cavaler de pe cal. Ciobanii se apropiară de el și-și închipuiră că-l omîrîseră, așa că își adunară în graba mare turma, luară în spinare oile moarte, care erau mai bine de șapte, și, fără să mai stea să se-ncurce, porniră la drum.

Sancho rămăsese tot timpul pe dîmb, uitîndu-se la nebuniile pe care le săvîrșea stăpînul său, și-și smulgea barba, blestemînd ceasul și locul în care-i fusese ursit de soartă să-l cunoască ; dar, văzîndu-l căzut la pămînt, mai ales că păstorii își luaseră tălpășița, veni spre el, coborînd pe coastă în jos, și-l găsi ca vai de capul lui, cu toate că nu-și pierduse cunoștința. Îi zise deci :

— Nu ți-am spus eu, señor don Quijote, să te întorci din drum, fiindcă ce voiai măria-ta să ataci nu erau oștiri, ci turme de berbeci ? !

— Uite cum poate preschimba și spulbera în vînt lucrurile hoțomanul acela de mag, vrăjmașul meu ! Află, Sancho, că nu-i nimic mai ușor pentru de-alde ăștia decît să ne facă să părem ceea ce vor ei ; iar vicleanul ăsta care ne persecută, pizmaș de gloria pe care vedea că o voi dobîndi în bătălie, a preschimbato escadroanele vrăjmașilor în turme de oi. De nu mă crezi, Sancho, fă și tu ceva, pe viața mea, ca să-ți vii în fire și să vezi cît adevăr e în ceea ce-ți spun eu : încalecă pe măgar și urmărește-i binîșor, și numai ce-ai să vezi cum, de îndată ce s-or depărta nițeluș de-aici, se vor întoarce în forma lor dintii și, încetînd să mai fie berbeci, se vor preface la loc în oameni ca toți oamenii așa cum ți i-am zugrăvit eu adineauri. Dar

mai bine nu pleca acum, căci am nevoie de sprijinul și ajutorul tău. Dă-te mai lângă mine și uită-te : cîte măsele și cîți dinți îmi lipsesc ? Că mi se pare că nu mi-a mai rămas nici unul în gură !

Sancho se dădu atît de aproape, încît numai cît nu-și vîrî ochii în gîtlejul lui, și asta se întîmpla în vreme ce balsamul își făcea lucrarea în stomacul lui don Quijote. Și chiar în clipa cînd Sancho prinse a-i cerceta măselele, țîșniră din rănit, mai vijelios decît dintr-o flintă, toate cîte le avea în stomac, azvîrlite de-a valma în barba milostivului scutier.

— Maică Precistă Marie ! strigă Sancho. Ce-ți mai fi și asta pe capul meu ? Nu mai încape nici o îndoială, sărmanul păcătos e rănit de moarte dacă varsă sînge pe gură.

Dar cercetînd el mai cu de-amănuntul, băgă de seamă, după culoare, gust și miros, că nu era sînge, ci balsam din plosca din care-l văzuse bînd ; și așa de mare-i fu scîrba, încît, întorcîndu-i-se și lui stomacul pe dos, își vîrșă mațele chiar în nasul stăpînului său, așa că rămaseră amîndoi împodobiți cu toate comorile lumii.

Sancho dădu fuga la măgar, să scoată din desagi ce-i trebuia ca să-l curețe și să-l oblojească pe stăpînu-său, și cum nu și-i află, numai cît nu-și pierdu mințile. Incepu din nou să blesteme și hotărî, în fundul inimii sale, să-și lase în plața Domnului stăpînul și să se întoarcă la ogorul lui, chiar de-ar fi fost să-și piardă simbria pentru cît îl slujise și nădejdea de-a mai cîrmui vreodată insula făgăduită. În vremea asta, don Quijote se ridică și, cu mîna stîngă la gură, pentru că tot îi mai cădea cîte o măsea, apucă cu cealaltă mînă friul lui Rocinante, care nu se clintise tot timpul

de lângă stăpînul său (atît era de credincios şi de bun servitor), şi se apropie de locul unde îi era scutierul, care stătea cu pieptul lipit de măgar şi cu capul rezemat de mînă, ca un om dus pe gînduri.

Văzîndu-l don Quijote aşa cum era, amărit ca vai de el, îi zise :

— Află, Sancho, că omul nu-i mai presus de alţi oameni dacă nu face mai mult decît alţi oameni : toate viforele astea pe care le întîmpinăm nu-s decît semne că nu-i mult pînă să se facă vreme bună pentru noi şi să ne iasă bine toate, căci răul, ca şi binele, n-are cum ţine o veşnicie, şi de-aici se poate trage încheierea că, dacă am dus-o atîta vreme rău, binele nu-i departe ; aşa că nu trebuie să-ţi faci inimă rea de cîte nefericiri cad pe capul meu, de vreme ce ţie nu ţi-e dat să ai parte de ele.

— Cum aşa, nu mi-e dat ? sări Sancho. Dar cel dat în târbacă, ieri, era cumva altul decît feciorul lui taică-meu ? Iar desagii pe care-i găsesc astăzi lipsă, cu toate lucrurile mele, ai altcuiva or fi fiind, nu ai mei ?...

— Cum, îţi lipsesc desagii, Sancho ? se miră don Quijote.

— Sigur că-mi lipsesc, răspunse Sancho.

— Păi, atuncea n-avem ce mînca pe ziua de astăzi ! zise don Quijote.

— Aşa ar fi, răspunse Sancho, dacă nu s-ar găsi pe cîmp ierburi pe care luminăţia-ta zici că le cunoşti şi cu care obişnuiesc să înlocuiască asemenea lipsuri nenorociţii de cavaleri rătăcitori, cum eşti măria-ta.

• — Cu toate astea, spuse don Quijote, cred că acuma aş pune mai bucuros în gură un codru de

pline sau vreo lipie și două-trei cozi de scrumbie decît toate ierburile pe care le descrie Dioscorides, chiar de-ar fi să fie el comentat de doctorul Laguna¹ ! Dar ce să-i faci, Sancho bunule ! Urcă-te pe măgar și vino după mine, căci Dumnezeu, care are grijă de toate, n-are să ne uite, mai cu seamă pe noi, care-l slujim cît putem, căci el nu uită nici gîngăniile văzduhului, nici viermișorii pămîntului, nici mormolocii apelor, și-i atît de milostiv, încît încălzește, cu soarele lui, și pe cei buni și pe cei răi, și trimite ploaie și celor drepti și celor nelegiuiți.

— Ai fi fost mai bun măria-ta, continuă Sancho, dacă te făceai predicator, decît așa, cavaler rătăcitor cum ești.

— De toate știau și de toate trebuie să știe cavalerii rătăcitori, Sancho, zise don Quijote, fiindcă s-au aflat în trecutele veacuri cavaleri rătăcitori ce poposeau să țină predici ori să propovăduiască în plin cîmp, lîngă drumul mare, de parcă ar fi fost licențiați ai Universității din Paris ; de unde putem trage încheierea că lancea n-a bontit nici-odată peana, și nici peana, lancea.

— Bine, dacă așa stau lucrurile ! Fie așa cum spui măria-ta, răspunse Sancho. Numai să plecăm o dată de-aicea și să ne găsim loc de mas peste noapte, dea Domnul să fie undeva unde nu sînt nici cergi, nici de ăia de te dau în târbacă, nici năluci, nici mauri fermecați, că dacă o fi să dau iar de ei, zău că las naibii și buceaua, și ipingeaua !

¹ Doctorul Andrés de Laguna, traducătorul spaniol al tratatelor antice grecești despre otrăvurile mortale, ca tratatul lui Dioscorides, pe care îl și adnotează cu competență.

— Roagă-te lui Dumnezeu, fiule, spuse don Quijote, și călăuzește-ne tu, pe unde ți-o plăcea, că de data asta vreau să las la alegerea ta masul peste noapte. Dar ia dă mîna încoace și pipăie-mă cu degetul, ca să vezi cîți dinți și cîte măsele-mi lipsesc, aici, pe partea dreaptă, la falca de sus, căci acolo mă doare mai tare.

Sancho îi vîrî degete în gură, și, pipăindu-l, îi zise :

— Cîte măsele avea măria-ta în partea asta ?

— Patru, răspunse don Quijote, afară de măseaua de minte, toate întregi și zdravene !

— Bagă de seamă bine, măria-ta, la ce spui, răspunse Sancho.

— Patru zic, dacă nu cumva chiar cinci, răspunse don Quijote. Pentru că, de cînd mă știu pe lume, nu mi-a scos nimeni niciodată dinte ori măsea din gură, nici nu mi-a căzut vreuna, nici nu s-a stricat, mîncată de carii sau de troahnă.

— Apăi, în partea asta de jos, zise Sancho, măria-ta n-ai mai mult de două măsele și jumătate ; iar în cea de sus n-ai nici jumătate, nici măsea întreagă, că toată falca ți-e rasă ca-n palmă.

— Nenorocitul de mine, spuse don Quijote, auzind jalnicele vești pe care i le da scutierul, că mai degrabă mi-ar fi smuls un braț, dacă nu era cel ce minuieste spada ! Fiindcă trebuie să înțelegi, Sancho, că gura fără măsele e ca moara fără de pietre, și un dinte e mult mai de preț decît un diamant ; dar la asta sîntem supuși noi, cei care ținem la dreapta rînduială a cavaleriei. Încalecă, prietene, și călăuzește-mă, că te voi urma cît ți-o plăcea de repede.

Așa făcu Sancho, și-o porni înspre partea unde i se părea că poate găsi adăpost, fără să se depăr-

teze de drumul mare, care tăia drept pe-acolo. Și mergînd ei încet-încet, căci durerea din falcă nu-i dădea lui don Quijote răgaz, și nici chef n-avea să meargă mai repede, vru Sancho să-l mai înveselească, povestindu-i cîte ceva și vorbind cu el, și între altele multe cîte-i spuse, îi spuse și ceea ce se va vedea în capitolul următor.

CAPITOLUL XIX

Despre înțeleptele gînduri pe care Sancho le-a împărtășit stăpînului său despre aventura lor cu un răposat, împreună cu alte neobișnuite întîmplări

— Pare-mi-se, stăpîne, că toate nenorocirile care-au căzut pe capul nostru zilele astea au fost fără îndoială pedeapsa păcatului săvîrșit de luminăția-ta împotriva tagmei cavaleriești a măriei-tale atunci cînd nu ți-ai ținut jurămîntul rostit, anume de-a nu mai mînca pîine de pe fețe de masă albe, nici de-a te mai desfăta cu regina, nici tot ce vine după asta, lucruri pe care luminăția-ta ai jurat să le împlinești pînă în ziua¹ cînd ai pune mîna pe coiful acela al lui Malandrino², ori cum i-o fi zicînd maurului, că nu mi-l mai aduc bine aminte.

¹ Clemencin a atras atenția asupra acestei inadvertențe a lui Cervantes, care uită că don Quijote nu pusese nici un termen jurămîntului făcut după bătălia cu vizcainul, nici nu arătase că-l va rupe făcînd vreă altă ispravă.

² Nume corupt de Sancho din „Mambrino”, prin asimilare cu un substantiv comun ce desemnează un om de nimic sau un răufăcător.

— Multă dreptate ai, Sancho, zise don Quijote. Dar să nu-ți mint, îmi pierise cu totul din cap ; și, într-adevăr, poți să fii sigur că pentru vina de-a nu-mi fi adus la vreme aminte să-mi țin jurămîntul, ți s-a întîmplat și ție istoria cu tărbaça ; dar am de gînd să-mi dreg greșeala, căci sînt în rînduiala cavaleriei feluri și chipuri de-a dregе lucrurile, și în orice prilejuri.

— Păi ce, am jurat eu ceva, la o adică ? răspunse Sancho.

— Ce-are a face că n-ai jurat, spuse don Quijote ; destul că, după părerea mea, nu ești prea departe de-a fi părtaș la faptă¹, așa că fie c-o fi, fie că n-o fi, nu-i rău să ne îngrijim de leac !

— Păi, dacă-i așa, zise Sancho, bagă de seamă măria-ta să nu-ți mai uiți și de asta, așa cum ți-ai uitat de jurămînt, căci cine știe, le-o mai veni chef stafiilor să suguiască cu mine și altă dată, și chiar și cu înălțimea-ta, de te-or vedea stăruind atîta în greșeală.

În asemenea schimburi de cuvinte și-n altele de același fel îi găsi noaptea la mijlocul drumului, fără să aibă unde se adăposti pînă a doua zi dimineață ; și ceea ce era mai rău în toată treaba asta era că muriau de foame, pentru că, o dată

¹ În original „...no estás muy seguro de participantes” : frază ce arată în scrisul lui Cervantes reminiscențele stilului de cancelarie, folosit aici cu tîlc satiric : este extras din acele „*bulas de composición* — circulare pe care le dădea comisarul general al „Cruzadei”, în atenția celor ce tănuiesc și acoperă bunurile furate, sau bunurile ai căror stăpîni sînt necunoscuți, și a celor ce, avînd de-a face cu excomunicații, își pot atrage și ei pedeapsa excomunicării. Cervantes le cunoștea din experiență proprie, că unul asupra căruia căzuse afurisenia excomunicării din sînul bisericii din pricina griului rechiziționat din averile mănăstirești.

cu desagii, le zburase și toată merindea și cămara. Și, ca să pună vîrf nenorocirii acesteia, li se mai întîmplă și o aventură care, fără nici un fel de ter-tip, merită pe drept cuvînt numele de aventură.

Se întîmplă ca noaptea să fie destul de întune-cată ; cu toate acestea, ei mergeau înainte, căci Sancho era încredințat că, de vreme ce șleahul acela era chiar drumul mare, la o leghe, două de-acolo aveau să găsească, de bună seamă, la marginea lui, vreun han. Mergînd ei deci așa, prin bezna nopții, scutierul mort de foame și stăpînul cu mare poftă de mîncare, văzură că, tot pe dru-mul pe care umblau, veneau spre ei o sumedenie de lumini, care păreau stele mișcătoare, nu alta. Pe Sancho îl trecură fiorii văzîndu-le, și nici lui don Quijote nu-i prea veni la îndemină. Trase unul de căpăstrul măgarului și celălalt de frîul mîrtoa-gei și stătură locului, uîtîndu-se cu luare-aminte, să vadă despre ce putea fi vorba ; și băgară de seamă că luminile mergeau, apropiindu-se de ei, și cu cît veneau mai aproape, cu atît păreau mai mari, ceea ce văzînd Sancho, începu să tremure de parcă băuse argint-viu, iar lui don Quijote i se făcu părul măciucă. Dar, făcîndu-și singur curaj, rosti :

— Asta, fără îndoială, trebuie să fie vreo aven-tură nemaipomenit de grozavă și de primejdioasă, Sancho, în care va trebui să-mi arăt toată vrednia și vitejia.

— Vai de păcatele mele, răspunse Sancho, dacă o fi cumva și aventura asta tot cu stafii, așa cum pare ! Unde naiba să se mai găsească în trupul meu atîtea coaste care s-o poată îndura ?

— Oricît or fi ele de stafii, zise don Quijote, nu le voi îngădui eu să se atingă măcar de-un fir de păr de-al tău, fie el și părul sumanului ce-l porți ;

căci, dacă și-au făcut ris de tine data trecută, asta s-a întâmplat din pricină că n-am putut sări peste zidul curții ; dar acum. sîntem în cîmp deschis, unde pot învîrți spada cum îmi place.

— Dar dacă te-or fermeca și te-or înțepeni iar, cum au făcut data trecută, îl întîmpină Sancho, ce folos că sîntem sau nu sîntem în cîmp deschis ?

— Cu toate acestea, îi întoarse don Quijote vorba, te rog, Sancho, să fii ceva mai tare de înger, că din ce-ai să vezi ai să înțelegi numaidecît cît de tare sînt eu.

— Oi fi și tare de înger dac-o vrea Dumnezeu !
răspunse Sancho.

Și dîndu-se amîndoi la marginea drumului, începură să cerceteze din nou, cu luare-aminte, ce putea fi cu luminile acelea mișcătoare ; și nu peste multă vreme descoperiră o mulțime de oameni în cămăși albe ¹, la înfricoșătoarea vedere a căroră lui Sancho Panza i se scoborî cu totul inima-n cizme și începură a-i clănțâni dinții, de parcă-l scutūrau frigurile ; iar clănțănitul dinților și tremuriciul îi sporiră și mai mult cînd văzură limpede ce era, căci zăriră ca la vreo douăzeci de oameni în cămașă, toți călări, cu torțe aprinse în mîini, pe urma căroră venea o lectică cernită cu zăbranic negru, iar după ea, alți șase oameni călări, îndoliați din cap și pînă la copitele catîrilor, căci se vedea cale de-o poștă că nu puteau fi cai, după cît de moliu păseau. Drumeții în cămăși albe mergeau murmurînd ceva ca pentru ei, cu glas scăzut

¹ În original *encamisados*, cum se numeau cei ce luau parte la o *encamisada*, atac nocturn dat pe neașteptate împotriva inamicilor, în timpul căruia, pentru a se distinge între ei, atacatorii își puneau, peste armuri, un soi de cămăși albe, vizibile noaptea. Se mai numea *encamisada* și o petrecere nocturnă, cu cavalcadă și întreceri.

și tinguitor. Asemenea vedenie ciudată, la așa ceas tîrziu al nopții și în asemenea pustietăți, era de ajuns să-l vîre în sperietți pe Sancho, ba chiar și pe stăpînul său. Și așa s-ar fi și întîmplat de n-ar fi fost vorba de don Quijote, căci chiar cînd Sancho lăsase deoparte și curaj și tot, stăpînului său 1 se întîmplă întocmai de-a-ndoaselea, fiindcă în clipa aceea îi veni deodată în minte că nu putea fi vorba de altceva decît de vreo aventură de prin cărțile lui. Își închipui că lectica aceea era o năsalie, pe care trebuie să fi fost dus, mort sau rănit de moarte, vreun cavaler, a cărui ucidere doar el singur era în stare s-o răzbune ; și, fără să mai stea să piardă vremea, întinse lancea pe lingă oblînc, se înfipse bine în scări și se proțapi în mijlocul drumului, dîrz și hotărît să taie calea pelerinilor în cămași albe, care n-aveau cum trece prin altă parte. Iar cînd îi văzu la doi pași, ridică glasul și rosti :

— Stați pe loc, cavaleri ori ce veți fi fiind, și dați-mi socoteală cine sînteți, de unde veniți, încotro vă duceți și ce cărați acolo, pe targă ! Căci, după toate semnele, ori ați făptuit vreo nelegiuire, ori ați avut de îndurat vreuna, așa că se cuvine și e chiar nevoie ca eu s-o știu, fie pentru a vă pedepsi pentru răul săvîrșit, fie pentru a vă răzbuna de strîmbătatea îndurată.

— Sîntem grăbiți, răspunse unul dintre cei cu cămașă albă, și hanul e departe, așa că nu ne putem opri să-ți dăm socoteală de-atîtea cîte ceri.

Și dînd pîteni catîrului, trecu mai departe.

Se necăji grozav don Quijote de răspunsul acesta și, apucînd catîrul de frîu, spuse :

— Oprește-te și învață să fii mai cuviincios ! Dă-mi socoteală de ceea ce ți-am cerut, că de nu, o s-aveți de-a face cu mine.

Catirul era năvălaș, și, luat de friu, se sperie așa de tare, încît sări în două picioare și-și trînti călărețul la pămînt. O slugă, care mergea pe jos, văzîndu-l pe cel în cămașă albă căzînd, prinse a-l sudui pe don Quijote, care, apucat de furii, fără să mai aștepte altceva, întinse lancea pe lingă obînc și se năpusti asupra unuia dintre cei îndoliați, ră-nîndu-l grav și doborîndu-l la pămînt ; apoi, întorcîndu-se către ceilalți, era lucru vrednic de văzut cu ce repeziciune îi ataca și-i dădea de-a berbelea-cul, încît parcă într-o clipă îi crescuseră aripi lui Rocinante, nu alta, după cit de ușurel și de mîndru se învîrtea.

Toți cei îmbrăcați în cămăși albe erau oameni sfioși și neînarmați, așa că spălară putina cît ai clipi și începură a fugi pe cîmp, cu torțele aprinse în mînă, încît păreau niște mascați din cei ce se văd în nopțile de carnaval sau de sărbătoare, nu altceva. Îndoliații, înfășurați și înfofoliți în fustele lor negre și-n sutane, n-aveau libertate de mișcare, așa că don Quijote putu să-i ciomăgească în voie pe toți și să-i scoată din luptă ca vai de capul lor, fiindcă toți credeau că nu era om, ci diavol din Tartar, care le ieșea înainte ca să le fure leșul pe care-l duceau pe nășalie.

Toate astea le privea Sancho, minunîndu-se cu cită înfocare se luptă stăpînul său și spunîndu-și în sine : „Nu mai încape îndoială, stăpînul ăsta al meu e chiar așa de viteaz și de vrednic cum spune el !“

O faclă rămăsese arzînd pe jos, alături de cel dintîi căzut, pe care-l trîntise catirul, și la lumina ei îl putu vedea don Quijote, care se apropie numai decît de dînsul și-i viri țepa lănciei sub nas, spunîndu-i să se dea prins, că de nu, îi pune capăt zilelor. La asta cel căzut răspunse :

— Sînt eu destul de prins și-așa, că nu mă pot mișca, fiindcă am un picior rupt. Așa că te rog pe luminăția-ta, dacă ești cavaler creștin, să nu care cumva să mă ucizi și să-ți încarci sufletul c-un păcat și mai mare, căci sînt teolog licențiat ¹ și am fost hirotonisit de curînd diacon.

— Dar cine dracu te-a adus aicea, zise don Quijote, dacă ești față bisericească ?

— Cine ? răspunse cel căzut. Ceasul rău !

— Te așteaptă altul și mai rău, urmă don Quijote, dacă nu-mi răspunzi la toate întrebările cîte ți le-am pus adineauri.

— Mi-e ușor să te mulțumesc, luminăția-ta, răspunse licențiatul, așa că află măria-ta că, deși am spus mai adineauri că sînt teolog licențiat, nu-s decît bacalaureat și mă numesc Alonso López. Sînt de fel din Alcobendas și vin din cetatea Baezei ², cu alți unsprezece preoți, cei care-au luat-o la fugă cu torțele aprinse, și ne îndreptăm către cetatea Segoviei, întovărășind un mort, purtat pe nășălia

¹ „...*licenciado*“ : grad universitar, între *bachiller* și *doctor*. Nu are aceeași valoare cu licența din universitățile moderne, care este ceea ce era bacalaureatul în Spania secolului de aur, ci e un grad mai înalt. Pe vremea lui Cervantes li se spunea licențiați tuturor celor ce purtau haine preoțești. „Haina face pe licențiat“ („*El habito le hace licenciado*“), sună un cunoscut proverb spaniol.

² Cervantes plasează în orașul Baeza o ceremonie care a avut loc de fapt în 1593 la Ūbeda — dacă e drept că aceasta i-a inspirat episodul de mai sus, cum pretind unii comentatori — și anume, transportarea cadavrului lui Juan de Yepez (San Juan de la Cruz), cavaler, stareț și poet de seamă, îngropat la Segovia după un drum plin de peripeții. Din „febra pestilentă“ de care se pomenește ceva mai jos s-a dedus, de către alții, că e vorba totuși de alt cavaler, și anume de don Juan de Austria, născut la Segovia, în vreme ce Juan de la Cruz era din Fontiveros.

de colo, trupul unui cavaler răposat la Baeza, unde a fost ținut pe catafalc în biserică ; iar acuma, cum spun, îi duceam rămășițele la groapă, în cimitirul din Segovia, de unde era de felul lui.

— Și cine l-a omorît ? întrebă don Quijote.

— Dumnezeu, prin mijlocirea unei febre eruptive, pe care i-a trimis-o, răspunse bacalaureatul.

— Dacă-i așa, zise don Quijote, m-a scutit Domnul-Dumnezeul nostru de osteneala de-a mai răzbuna moartea acestui cavaler, cum s-ar fi convenit de l-ar fi omorît altcineva ; dar, cum l-a răpus cine l-a răpus, nu pot decît să tac și să-mi plec capul, căci tot așa aș face și de m-ar răpune pe mine. Vreau însă să știi, cuvioșia-ța, că eu sînt un cavaler din La Mancha, pe nume don Quijote, iar slujba și îndatorirea mea sînt să umblu prin lume, lecuind nefericirile și îndreptînd strîmbătățile.

— Nu știu cum o fi fiind cu îndreptarea strîmbătăților, zise bacalaureatul, că pe mine, unul, din drept cum eram, m-ai făcut strîmb, lăsîndu-mă c-un picior frînt, care n-are să se mai îndrepte cîte zile-oi avea ; iar nefericirea de care m-ai lecut nu-i alta decît că m-ai nefericit, în așa chip încît voi rămîne slujit pe viață ; halal de-așa aventură norocoasă ca întîlnirea mea cu dumneata, care umbli să-ți cauți norocul în aventuri !

— Nu toate se întîmplă după același tipic, răspunse don Quijote. Cine strică dacă umblați cum umblarăți dumneavoastră, domnule bacalaureat Alonso López, noaptea în cearceafuri albe și cu faclele aprinse, mormăind rugăciuni și infofoliți în sutane, că păreați alte alea și de pe ceea lume, așa că n-aveam cum să nu-mi fac datoria atacîndu-vă, și v-aș fi atacat chiar dac-aș fi știut cu tot din-

adinsul că erați înșiși diavolii infernului, că drept asta v-am luat, și tot așa vă voi socoti cît voi trăi !¹

— Acuma, că tot a vrut soarta așa, zise bacalau-reatul, mă rog din suflet de înălțimea-ta, seîor cavalier rătăcitor, care-ai avut o atît de rătăcită purtare în ce mă privește, să faci bine și să m-ajuti a ieși de sub catîr, că mi-am prins un picior între scară și șa².

— Acum te trezești să mi-o spui ? zise don Quijote. Cît mai aveai de gînd s-aștepți pînă să-mi arăți care ți-e necazul ?

Și-l strigă numaidecît pe Sancho Panza ; dar acesta nu-și bătu capul să-i dea ascultare, căci era ocupat să ușureze o catîrcă de sacii pe care domnii aceia îi cărau burdușiți cum trebuie cu de-ale gurii. Sancho își făcu din suman un fel de glugă și, adunînd tot ce putu să încapă în ea, își încărcă măgarul, apoi dădu fuga, la strigătele stăpînului său, să-l ajute a-l trage pe domnul bacalaureat de sub catîr și, urcîndu-l din nou pe spinarea acestuia, îi puse în mînă facla, iar don Quijote îi spuse s-o ia înspre partea unde-i fugiseră tovarășii, cărora să le ceară iertare în numele său pentru jignirea adusă, căci nu stătuse în puterea lui să nu le-o fi făcut. Sancho îi zise și el :

— Dacă vor voi cumva domnii aceia să știe cine-a fost viteazul care le-a făcut-o, spune-le dume-neata că nu-i altul decît vestitul don Quijote de

¹ Frază interpretată de unii comentatori drept o aluzie anticlericală : „...*înșiși diavolii infernului, că drept asta v-am luat, și tot așa vă voi socoti cît voi trăi !*“... e un fel de a-i califica, în genere, pe clerici.

² Inconsecvență a autorului. Reiese de aici că rănitul căzuse o dată cu catîrul, în vreme ce mai sus se spune că animalul își trîntise doar călărețul.

La Mancha, zis, cu alt nume, Cavalerul Tristei Figuri¹ !

După asta, bacalaureatul își văzu de drum, iar don Quijote îl întrebă pe Sancho ce-l făcuse să-i dea numele de Cavaler al Tristei Figuri atunci mai curînd decît altădată.

— Am să-ți spun ! răspunse Sancho. Fiindcă am stat să te privesc o bucată de vreme la lumina torței pe care-o purta bietul drumet, și, într-adevăr, măria-ta arăți la chip mai rău decît te-am văzut de cînd te știu. Și se vede treaba că-i așa fie din pricina ostenelii acestei lupte, fie din pricina lipsei măselelor și a dinților.

— Nu-i asta, răspunse don Quijote, ci, de bună seamă, înțeleptului în sarcina căruia cade slovenirea hronicului isprăvilor mele trebuie să i se fi părut cu cale să-mi iau și eu vreun nume, așa cum își luau toți cavalerii vremurilor trecute : care se numea Cavalerul Spadei Înflăcărate, care-și zicea al Inorogului, care al Domnițelor, care al Păsării Măiestre, care al Balaurului, care al Morții. Și sub aceste porecle și embleme erau cunoscuți pe tot rotogolul pămîntului ; așa că acel înțelept, cum ziceam, îți va fi pus pe limbă și-ți va fi șoptit acum să-mi dai numele de Cavaler al Tristei Figuri, cum

¹ Astăzi, „o tristă figură“ nu mai înseamnă, în spaniolește, ca pe vremea lui Cervantes, un chip cu totul nearătos și vădînd doar semne de suferință, așa cum era cel al lui don Quijote în ziua cînd i-a sugerat lui Sancho epitetul. Pe atunci se spunea așa în chip frecvent despre cei ce nu aveau un aer prea înfloritor. Rodríguez Marín citează memoriile licențiatului Gregorio Tovar, din secolul al XVI-lea, care, căutînd să placă superiorilor săi bisericești și să pară auster, își lăsase barba să-i crească și nu-și scotea nici la gît gulerul și nici la mîneci manșetele cămășii, așa că avea o „tristă figură“ și ridea singur de aspectul său cînd se închidea în casă, fără să-l vadă nimeni...

am de gînd să-mi zic de-aci încolo ; și, ca să mă prindă mai bine asemenea poreclă, m-am gîndit să dau să-mi zugrăvescă pe scut, cînd oi avea răgaz, o figură cît se poate de tristă.

— N-ai de ce strica timp și bani dînd să-ți faci asemenea figură, zise Sancho, căci tot ce ai de făcut luminăția-ta este să ți-o descoperi pe cea pe care-o ai și să-ți arăți obrazul acelora care, privindu-ți-l, n-o să mai aibă nevoie de alt nimic, căci și fără icoană zugrăvită ori scut te-or numi tot Cavaler al Tristei Figuri ; și crede-mă, că nu-ți mint, îți dau cuvîntul meu, stăpîne (fie zis sub chip de glumă), că nu arăți de loc bine, cît ești de flămînd și de știrb de cînd ți-au zburat măselele, așa că, după cum ți-am mai spus, poți să te lipsești foarte bine de întristătoarea zugrăveală.

Don Quijote rîse de hazul lui Sancho ; cu toate acestea, hotărî să-și spună așa cum îl numise el și să-și dea la zugrăvit scutul, cu emblemă, cum și-o închipuise. Spuse deci :

— Înțeleg, Sancho, să fiu excomunicat pentru c-am ridicat cu silnicie mîna asupra celor sfinte, *juxta, illud : Si quis suadente diavolo... etc.*¹, cu

¹ Pasajul, începînd de la : „*Înțeleg, Sancho, să fiu excomunicat...*“ lipsea din ediția princeps, care în locul acesta transcria vorbele lui Sancho : „*Uitam să-ți spun să bagi bine de seamă înălțimea-ta că poți fi excomunicat, fiindcă ai ridicat cu silnicie mîna asupra unor lucruri sfinte ; juxta illud : Si quis suadente diavolo... etc.*“ „*Nu pricep lătineasca asta, răspunse don Quijote, dar știu bine că n-am ridicat mîna, ci lancea*“... ș.a.m.d. Ediția a doua urmată de toate celelalte, fac ca fraza latină, citată din hotărîrile Conciliului de la Trento (pe care nu era logic s-o rostească Sancho și să n-o priceapă don Quijote), să treacă în gura acestuia din urmă. Pasajul a fost de asemenea interpretat ca fiind, în ciuda declarațiilor exprese de fidelitate față de biserică pe care le conține, profund anticlerical și antiecleziastic.

toate că știu bine că n-am ridicat mîna, ci lancea ; cu atît mai mult cu cît nici prin gînd nu-mi trecea că, în felul acesta, jignesc nîscai preoți ori lucruri de-ale bisericii, pe care-o respect și-o venerez ca un catolic drept-credincios și bun creștin ce sînt, ci socoteam că atac stafii și năluci de pe ceea lume. Și chiar dac-ar fi să fie așa, țin minte bine ce i s-a întîmplat Cidului Ruy Diáz cînd a sfărîmat scaunul ambadorului acelu rege dinaintea sanctității-sale papa, lucru pentru care fu excomunicat, și se purtă, cu toate astea, bunul Rodrigo de Bivar, în ziua aceea, ca un preacîstit și viteaz cavalier.

Auzind toate acestea, bacalaureatul plecă, fără să mai răspundă un cuvînt, așa cum s-a povestit mai sus.

Don Quijote ar fi avut chef să se uite dacă leșul dus pe năsalie era schelet sau nu, dar Sancho nu consimți și zise :

— Señor, luminăția-ta ai pus capăt acestei primejdioase aventuri cît se poate mai spre folosul tău, din toate la cîte am fost de față. Dar oamenii ăștia, cu toate că înfrinți și puși pe fugă, s-ar prea putea să-și dea seama în cele din urmă că n-au fost învinși decît de un om singur, așa că, mînioși și rușinați de una ca asta, să caute a-și veni în fire și să umble după noi, ca să ne dea de cheltuială : măgarul stă gata pregătit, muntele-i aproape, foamea ne dă ghes ; n-avem altceva de făcut decît să ne retragem mărind pasul, și, vorba ceea : mortul sub zăbranic și viii la praznic !

• Și, minîndu-și măgarul înainte, își rugă stăpînul să-l urmeze, iar acesta, pîrîndu-i-se că avea dreptate Sancho, fără să mai caute a-i răspunde ceva, îl urmă. Și nu după multă vreme, umblînd ei printre două dealuri, se pomeniră într-o văioagă tăi-nuită și largă, unde descălecară, iar Sancho își

ușură măgarul de povară. Apoi, lungiți pe iarbă verde, cum foamea e cel mai bun bucătar, își luară gustarea de dimineață, prinziră, ujinară și cinară totdeodată, mulțumindu-și stomacurile cu mai bine de-o desagă de mîncare rece, din cele pe care domnii preoți, svestanicii răposatului (tagmă de oameni care foarte rareori uită să se îngrijească de sufletele lor), le încărcaseră pe catîrul ce le slujea drept cămară. Dar îi pîndea altă pacoste, pe care Sancho o găsi mai grea decît toate celelalte, și anume, că n-aveau nici vin de băut și nici măcar apă ca să-și răcorească gîtlejul ; și cum setea îi încolțea, Sancho, văzînd că pajiștea pe care poposiseră era acoperită de iarbă verde și deasă, rosti ceea ce se va vedea în capitolul următor.

CAPITOLUL XX

Despre nemaivăzuta și nemaiauzita aventură dusă la capăt fără nici o primejdie de vestitul și viteazul don Quijote de La Mancha, unicul pe lume care-ar fi putut-o sfîrși într-așa chip

— Nu-i cu putință, stăpîne, ca iarba asta să nu fie mărturie că pe-aici prin preajmă se va fi aflînd vreo fîntînă ori vreun rîu în stare s-o hrănească, așa că nu-i rău să mergem ceva mai încolo, că poate dăm de vreun loc unde să ne putem potoli înfricoșata sete care ne chinuie ; fiindcă, nu mai încape în dioială, mai rău e să-ți fie sete decît foame !

Lui don Quijote sfatul i se păru bun și, luîndu-l pe Rocinante de frîu, așa cum Sancho își luă măgarul de căpăstru, după ce-i pusese în spinare ră-

mășițele ospățului, o porniră pe pajiște în sus, bijbiind, căci bezna nopții nu le îngăduia să vadă nimic ; dar nu făcuseră nici două sute de pași, cînd le ajunse la ureche un vuiet mare, ca de ape care-ar cădea de pe niște stinci înalte și drepte. Vuietul îi înveseli cum nu se mai poate ; însă, oprindu-se să asculte din ce parte venea, auziră deodată alt zgomot, care le înecă plăcerea pricinuită de apropierea apei, și mai cu seamă lui Sancho, care era de felul lui fricos și slab de înger. Auziră, așadar, niște zgomote cadențate și un anumit scrișnet de fiare și de lanțuri care, întovărășite de vuietul furios al apei, ar fi putut vîri spaima în inima oricui dacă n-ar fi fost vorba de don Quijote. Noaptea era, cum am mai spus, întunecoasă, și acolo unde se hotărîseră ei să pătrundă era un pile de arbori înalți, al căror frunziș, clătinat de vîntul ușor, scotea un foșnet domol și înspăimîntător în același timp, în așa chip încît singurătatea, locul, bezna, vuietul apei și șuierul vîntului prin frunze, toate acestea le sporeau frica și-i îngrozeau, mai cu seamă cînd văzură că nici pocnetele nu încetau, nici vîntul n-adormea, nici dimineață nu se mai făcea, mai adăugîndu-se la toate acestea și necunoașterea locului unde se aflau.

Dar don Quijote, pe potriva inimii sale năvalnice, sări pe Rocinante și, cu scutul pe braț, întinse lancea pe lîngă obline și zise :

— Prietene Sancho, află că m-am născut, din voința cerurilor, în vîrsta asta de fier în care trăim, ca să pot reînvia în vremea ei vîrsta de aur, sau „vîrsta aurită“, cum i se zice de obicei. Eu sînt cel căruia i-au fost puse deoparte primejdiile, faptele mari, isprăvile de vitejie ; eu sînt, mai spun o dată, cel care trebuie să reînvie pe cavalerii „Mesci rotunde“, pe cei doisprezece pairi ai Franciei și pe cei

Nouă Cavaleri ai Faimci, cel care va face să fie dați uitării Platirii, Tablanții, Olivantii și Tiranții, cavalerii lui Phebus și Belianștii, și toată droaia de vestiți cavaleri rătăcitori ai vremurilor trecute, săvârșind, în cele în care trăim, asemenea minunății, isprăvi nemaiauzite și fapte mari de armă, încît să le întunece pe cele mai strălucite din cîte-au făcut ei. Ia seama bine, credinciosul meu scutier, la beznele nopții acesteia, la ciudata ei liniște, la foșnetul surd și nedeslușit al acestor copaci, la vuietul înfricoșător al apei pe care am pornit s-o căutăm, și care pare că se azvîrle din înaltul Munților Lunii ¹, rostogolindu-se în jos ; ia seama, în fine, la neîncetatele pocnete care ne sparg urechile și ne lasă încremeniți, toate lucruri care, luate laolaltă și fiecare în parte, n-au nevoie de altele ca să vire spaima, temerea și groaza în sufletul oricui, fie el și zeul Marte însuși, și cu atît mai mult în inima unuia care nu e deprîns cu asemenea împrejurări și aventuri. Căci toate cîte ți le-am zugrăvit aici dau aripi vitejiei mele, deșteptînd-o, că-mi și simt inima în piept arzînd de dorința de-a înfrunta aventura, oricît de anevoioasă ar părea ea. Așa că strînge puțin chingile lui Rocinante și rămii cu Dumnezeu ! Așteaptă-mă aici pînă se împlinesc trei zile, dar nu mai mult, iar la capătul lor, dacă nu mă întorc, te poți întoarce la noi în sat, și de aici drept recunoștință față de mine, dacă vrei să-mi faci asemenea bine, repede-te pînă la Toboso, unde vei spune neasemuitei mele stăpîne Dulcinea că robitul cavaler al ei și-a găsit moartea săvârșind fapte care să-l facă vrednic a-și putea zice rob al ei.

¹ E vorba aici de înălțimile din Etiopia, unde cei vechi socoteau că-și are Nilul izvoarele și unde de fapt se află cataractele acestui fluviu.

Auzind Sancho vorbele acestea ale stăpînului, prinse a plînge, înduioşat cum nu se mai poate, şi a-i zice :

— Doamne şi stăpîne, nu ştiu de ce vrei cu tot dinadinsul lumină-ia-ta să te viri într-o aventură aşa de înfricoşătoare ca asta. Acuma-i noapte, pe-aici nu-i nimeni să ne vadă, aşa că putem foarte bine face calea-ntoarsă, îndepărtîndu-ne de primejdie, chiar de-ar fi să nu bem trei zile nici un strop de apă ; şi, cum n-are cine ne vedea, n-are să aibă nici cine să ne socotească mişei. Unde mai pui că l-am auzit eu, cu urechile mele, pe preotul de la noi din sat, pe care măria-tă îl cunoşti foarte bine, predicînd că cine caută primejdie în primejdie pierе ; aşa că nu faci bine ispitindu-l pe Dumnezeu şi azvîrlindu-te aşa, fără nici o socoteală, într-o asemenea ispravă, din care doar printr-o minune de s-o întîmpla să scapi. Ajungă-ţi cele să-vîrşite de ceruri spre mîntuirea măriei-tale, cînd te-a ferit şi să fii dat în târbacă cum am fost dat eu şi cînd te-a scos biruitor, slobod şi teafăr dintre atîţia vrăjmaşi cîţi îl întovăraseau pe răposat. Şi dacă tot ce-ţi spusei eu aici nu-ţi moaie inima împietrită şi nu ţi-o îmblinzeşte, îmblinzească-ţi-o măcar gîndul şi încredinţarea că nici nu te-ai depărta bine măria-ta, şi eu, de frică, mi-aş şi da duhul cui naiba ar avea chef să mi-l ia ! Mi-am lăsat ogorul în părăsire şi m-am lepădat de copii şi de muiere ca să vin să-ţi slujesc măriei-tale, socotînd că aşa oi fi mai cîştigat, şi nu mai păgubit ; dar cum lăcomia pierde omenia, mi-au pierit şi mie toate nădejtile, căci, cînd îmi ziceam şi eu mai cu foc c-a venit clipa să pun mîna pe blestemata şi prăpădita aceea de insulă, pe care măria-ta mi-ai tot făgăduit-o de-o sută de ori, ce văd ? că-n locul ei, şi ca să mă despăgubeşti, acuma vrei să mă laşi

singur într-o pustietate pe unde picior de om n-a călcat ! Pentru Dumnezeu, unul atotțiitorul, stăpîne, să nu-mi faci mie asemenea lucru ! Iar dacă n-ai vrea și n-ai vrea măria-ta, în ruptul capului, să te lași păgubaș de asemenea ispravă, amîn-o cel puțin pînă mîine dimineață, că, după toate semnele pe care le-am deprins pe cînd eram cioban, de-aci și pîn' s-o crăpa de ziuă să tot fie trei ceasuri, căci botul Ursei e taman deasupra capetelor noastre, iar miezul nopții e atunci cînd ajunge în dreptul mîinii stîngi.

— Cum poți tu, Sancho, zise don Quijote, să vezi în dreptul cărei mîini este, acolo unde-o fi el, botul sau ceafa aceea de care-mi vorbești, cînd noaptea-i așa de neagră, că nu se vede pe tot cerul nici măcar o stea ?

— Așa o fi, răspunse Sancho, dar frica are-o mulțime de ochi și vede pînă-n măruntaiele pămîntului, așa că poate vedea și pînă-n înaltul cerului, mai ales că am cuvînt să cred că nu mai poate fi mult pînă la ziuă.

— Mult, nemult, îi întoarse don Quijote vorba, nu vreau să se poată spune despre mine, acum sau altă dată, că lacrimi sau rugăminți m-au îndepărtat de la săvîrșirea celor ce eram dator să săvîrșesc ca un adevărat cavaler ce sînt, așa că te rog, Sancho, să taci din gură, fiindcă Dumnezeu, care mi-a strecurat în inimă dorul de-a înfrunta pe loc această nemaivăzută și înfricoșătoare aventură, va avea el grijă să mă mîntuie și să-ți aline și ție jalea. Tot ce ai de făcut mai bun este să strîngi bine chingile lui Rocinante și să rămii aici, căci mă voi întoarce curînd, viu sau mort !

Sancho, văzînd voința nestrămutată a stăpînului său și dîndu-și seama ce puțină trecere aveau la el lacrimile, sfaturile și rugămințile sale, hotărî

să se folosească de un vicleșug ca să-l silească să aștepte pînă la ziuă, dacă i-o izbuti. Și așa, pe cînd strîngea el chingile calului, fără să-l simtă don Quijote, legă binișor, cu căpăstrul măgarului, amîndouă picioarele lui Rocinante, în așa fel încît, atunci cînd don Quijote dădu s-o pornească, ia-o din loc dacă poți !... căci calul nu se putea urni decît berbecește.

Văzînd Sancho Panza că-i izbutise vicleșugul, spuse :

— Iaca, stăpîne, s-a îndurat cerul de lacrimile și rugămințile mele și-a orînduit să nu se poată clinti din loc Rocinante. Iar dacă ai de gînd să te încăpățînezi și să-ți tot înfigi pintenii în coastele lui ca acuma, s-ar putea să-ți atragi urgia soartei pe cap și să dai cu barda-n Dumnezeu, cum zice o vorbă.

În vremea asta, pe don Quijote numai cît nu-l lovea damblaua ; dar cu cît dădea mai vîrtos pîteni calului, cu atît îl putea clinti din loc mai puțin, așa că, fără să bănuiască măcar că Rocinante era împiedicat, găsi cu cale să se potolească și să aștepte ori revărsatul zorilor, ori descotogirea calului, încredințat, fără îndoială, că din cu totul altă pricină decît din vicleșugul lui Sancho îi venea acestuia înțepeneala. Așa că zise :

— Dacă-i așa, Sancho, și dacă Rocinante nu se poate urni din loc, mă mulțumesc s-aștept pînă ce-mi va surîde aurora dimineții, cu toate că eu voi plînge fiecare clipă cît ea va întîrzia să se arate !

— Ce să plîngi ? răspunse Sancho. Las', că te învesolesc eu, măria-ta, istorisindu-ți la povești pînă ce s-o crăpa de ziuă, dacă nu-i vrea cumva mai bine să descaleci și să tragi un pui de somn pe iarbă verde, cum îi obiceiul cavalerilor rătă-

citori, ca să nu fii gata ostenit cînd te-o apuca dimineța și-o veni vremea s-o pornești în aventura asta fără de pereche, care te așteaptă.

— Cui spui tu să descalece? Cui îi spui să doarmă? rosti don Quijote. Oi fi făcînd eu cumva parte din rîndul cavalerilor acelora care adorm cînd se vād în primejdie? N-ai decît să dormi tu, care te-ai născut ca să dormi pe lumea asta, ori fă ce ți-o plăcea, căci eu oi face ce-oi crede că se potrivește mai bine cu rostul meu pe pămînt.

— Nu te supăra, măria-ta, stăpîne, răspunse Sancho, că nu de asta ți-am spus eu ce ți-am spus!

Și, apropiindu-se de dînsul, îi vîrî o mînă pe după obînc și cealaltă pe după partea de dîndărăt a șei, așa fel că rămase locului, îmbrățișînd piciorul stîng al stăpînului său, fără să îndrăznească a se depărta de acesta nici măcar cu o palmă, atît de mare era spaima care-i intrase în oase la auzul pocnetelor ce răsunau într-una, unul după altul.

Don Quijote îi spuse să înceapă a-i povesti ceva ca să-i mai treacă de urît, așa cum îi făgăduise; la care Sancho îi răspunse c-ar face-o cu dragă inimă dacă l-ar mai slăbi frica, stîrnită de ceea ce auzea.

— Cu toate astea, am să mă silesc să-ți povestesc o istorie, pe care, de-oi putea s-o duc la capăt fără să mă întrerupă nimeni, ai să zici și măria-ta că e cea mai frumoasă poveste de pe lume; și ia aminte, luminăția-ta, că încep: A fost odată ca niciodată, că dacă n-ar fi, nu s-ar povesti. Ce-o fi să fie bine, nouă tuturor să ne fie hărăzit, iar răul cîștige-l cine-o umbla cu lumînarea să-l caute... Mai întîi și-ntîi, se cuvine să recunoști și măria-ta, stăpîne, că felul cum își începeau cei vechi istoriile

nu-i chiar așa cum s-ar cuveni să fie, fiindcă este o vorbă, spusă de Catón Zonzorino¹ romanul, care zice : „Și nenorocirea fie pentru cine o caută”², vorbă care se potrivește aici ca un inel în deget, ca să se astîmpere luminăția-ta și să stea binișor, nemaiumblind după potcoave de cai morți nici încotrova, ci făcînd calea-ntoarsă și îngăduind să ne luăm tîlpășița pe altă potecă, fiindcă nu ne si-lește nimic și nimeni s-o urmăm pe asta, unde atîtea spaime ne fac să ne sară inima.

— Dă-i înainte cu povestirea, Sancho, zise don Quijote, și lasă-mi mie grija drumului pe care-l avem de urmat.

— Și cum ziceam, urmă Sancho, într-un sat din Estremadura era un cioban de capre, vreau să zic unul care umbla cu caprele la păscut, și păstorul sau ciobanul ăsta, cum zic, din povestea mea, se numea Lope Ruiz ; și Lope Ruiz ăsta era îndrăgostit de o ciobăniță pe care o chema Torralba ; care ciobăniță numită Torralba era fiica unui baci putred de bogat ; și baciul ăsta bogat...

— Dacă așa știi tu să povestești poveștile, Sancho, îi curmă vorba don Quijote, spunînd de cîte două ori tot ce spui, n-ajungi la capăt nici peste două zile ; spune-o mai cu rost și povestește-o ca un om cu scaun la cap ; iar de nu poți, mai bine nu mai povesti nimic.

¹ „Catón Zonzorino” (citește : Sónsorino) : pronunțare alterată din Cato Censorino (citește : Sensorino). Referire la Cato Cenzorul. E însă nefiresc ca Sancho, care nu-i putea pronunța nici numele, să-i cunoască și să-i citeze sentențele.

² Formula a devenit tradițională și era obișnuită la începutul povestirilor populare ; uneori se spunea : „*El mal para los moros y el bien para nosotros...*” — „Cele rele pe capul maurilor și cele bune pentru noi”.

— Aşa cum ai văzut că povestesc eu, răspunse Sancho, aşa se povestesc acolo de unde sînt eu toate snoavele, şi altcum nici eu nu mă pricep să istorisesc, şi nici domnia-ta nu faci bine cînd îmi ceri să scornesc acuma, pe loc, obiceiuri nemai-obişnuite.

— Zi-o cum ai vrea, răspunse don Quijote, căci, cum soarta mă sileşte să te ascult, dă-i înainte !

— Care va să zică, stăpîne drag inimii mele, îşi urmă Sancho vorba, aşa cum ți-am spus, era păstorul ăsta de capre îndrăgostit mort de Torralba ciobăniţa, care era o fetică dolofană, greu de îmblinzit, şi cam băieţoasă, ba chiar mai avea şi-o umbră de mustăcioară pe buze, că parc-o şi văd.

— Prin urmare, ai cunoscut-o ? îl întrebă don Quijote.

— N-am cunoscut-o, răspunse Sancho, dar cine mi-a povestit mie povestea asta mi-a spus că era aşa de adevărată şi de sigură, încît putea foarte bine, ori de cîte ori o povestea altuia, să susţină şi să jure că văzuse cu ochii lui toate cîte le înşira. Aşa că, trece o zi, vine alta, şi Dracul, care nu doarme şi care în toate îşi viră coada, face el ce face, şi numai ce se schimbă marea dragoste pe care i-o purta păstoritei păstorul în ură curată şi în rea-voinţă ; şi zic gurile rele că pricina erau o mulţime de prilejuri de gelozie pe care i le dăduse ea, tot sărind la pîrleazuri prin pogheazuri şi călcînd hatul de-a latul ; şi pînă într-atîta ajunse să-i poarte de-atunci pică păstorul, încît, ca să n-o mai vadă, îşi luă lumea-n cap şi-şi părăsi ţara, plecînd acolo unde n-avea să mai dea ochi cu ea niciodată ; iar Torralba, cum se văzu dispreţuită de Lope, pe loc îi şi căzu el cu tronc şi i se aprinseră călcîiele

după dînsul, îndrăgindu-l așa cum nu-l îndrăgise niciodată.

— Așa-i firea femeilor, zise don Quijote. Își bat joc de cine le iubește și iubesc pe cine-și bate joc de ele. Treci mai departe, Sancho !

— Se întîmplă deci, urmă Sancho, să treacă păstorul de la gînd la fapte și, mîinîndu-și din urmă caprele, s-o pornească pe cîmpiile Estremadurei, ca să treacă în regatul Portugaliei. Torralba, cum află de una ca asta, îi luă urma și merse după el pe jos, desculță, cale lungă să-i ajungă, cu un toiag într-o mîină și cu desagii pe umăr, purtînd în ei, cum zice povestea, un ciob de oglinjoară și un dărab de pieptene, pe lîngă nu mai știu ce șip cu iruri de dat pe obraz. Dar n-avea decît să-și ia ce și-o fi luat, că nu-mi bat eu acuma capul ca să-i dau de rost ; tot ce mai spun e că ajunse, cică, păstorul cu turma lui pe malul rîului Guadiana, pe care trebuia să-l treacă, și în vara aceea crescuseră apele, aproape revărsîndu-se din matcă, și acolo unde ajunsesese el nu era nici luntre, nici corabie, nici cine să-i treacă, pe el și turma lui, de cealaltă parte, lucru de care se necăji grozav, pentru că vedea cum se apropie din ce în ce Torralba, care știa el bine că avea să-l plictisească cu rugămințile și cu lacrimile ei, pînă o să i se facă lehamite de viață, nu alta. Dar tot uitîndu-se el așa, în sus și-n jos, zări un pescar care avea alături o barcă, dar atît de mică, încît abia dacă puteau încăpea într-însa un om și-o capră ; cu toate astea, intră în vorbă cu dînsul și se tîrgui ca să-i treacă dincolo, pe el și cele trei sute de capre cîte mîina din urmă. Intră pescarul în lotcă și trecu o capră ; se întoarse, și mai trecu una ; și făcu iar calea întoarsă, și luă să treacă alta. Ține măria-ta socoteală de caprele pe care le

tot trece pescarul, că dacă uităm una, gata cu povestea, și n-am cum mai spune o vorbuliță dintr-însa ! Cum ziceam, așadar, cică vadul râului de cealaltă parte, unde trebuia să dea jos caprele, era tare milos și luneca, așa că bietul pescar n-avea încotro și trebuia să zăbovească o grămadă de vreme tot ducându-se și întorcându-se. În ciuța zăbovei, se întoarse să ia altă capră, și pe urmă alta, și încă una.

— Să zicem că le-a trecut pe toate, îl întrerupse don Quijote, și mai lasă-te de atîta du-te-vino, că așa cum ai început, nu-i mai dai de capăt nici într-un an.

— Pe cîte a apucat să le treacă pînă acum ? întrebă Sancho.

— Dracu le mai știe ! răspunse don Quijote.

— Ce-ți spuneam eu ? Trebuia să-mi închipui că așa are să se întîmple ! Atunci, gata și povestea, zău așa, că nu mai am cum să istorisesc mai de parte.¹

— Cum se poate una ca asta ? întrebă don Quijote. Atîta însemnătate are pentru snoava asta să ții socoteala caprelor care au trecut, de-a fir-în-păr, că dacă greșești cu una la numărătoare, nu mai poți urma cu istorisirea ?

— Chiar așa, stăpîne ! Cu nici un chip ! răspunse Sancho. Fiindcă nici n-am apucat bine să te întreb pe măria-ta cîte capre trecuseră, și nici nu mi-ai răspuns bine că habar n-ai, cînd într-o clipă mi-a și ieșit din cap tot ce-mi mai rămînea de spus,

¹ Povestea spusă de Sancho e foarte veche și foarte răspîdită prin tradiție orală. Ea a putut fi auzită de Cervantes de-a dreptul din gura unui om din popor, sau a putut fi luată din volumul *Cento novelle antiche* (*O sută de povestiri vechi*), apărut în 1571 în italienește.

și pe cîntea mea că era cum nu se poate mai desfătătoare și mai hazlie snoava !

— Care va să zică, reluă don Quijote, s-a sfîrșit cu ea ?

— Mai sfîrșită nu-i nici mama ! zise Sancho.

— Drept să-ți spun, îi răspunse don Quijote, ce mi-ai povestit tu acum e una din cele mai noi snoave, povestiri sau istorii ce-i puteau da vreodată prin gînd unui om de pe lumea asta, și asemenea chip de-a povesti și de-a lăsa povestea baltă nici nu s-a mai văzut și nici nu se va mai vedea cît om trăi cu toate că nu prea mă așteptam eu să iasă altceva mai bun din capul tău ! Dar nu mă mir de fel, pentru că, de bună seamă, pocniturele astea, care nu mai conținesc, trebuie să-ți fi năucit mințile.

— Se prea poate, răspunse Sancho. Dar eu știu una și bună în privința snoavei mele : că nu mai e nimic de spus, fiindcă se sfîrșește chiar în locul unde începe să se încurce socoteala caprelor trecute dincolo de rîu.

— Sfirșească-se dracului, unde are poftă, zise don Quijote, și hai să vedem mai bine dacă nu-l putem urni pe Rocinante !

Și începu din nou să-i dea pinteni, iar calul să topăie și să rămînă pe loc, așa de bine era legat. În vremea asta, fie din pricina răcorii ce anunța venirea dimineții, fie pentru că mîncase lucruri care te dezleagă la burtă, fie că era o nevoie firească (lucrul cel mai de crezut dintre toate), lui Sancho îi veni cheful și pofta să facă ceea ce nu putea face altul în locul lui, dar atîta frică îi intrase în case, că nu îndrăznea să se depărteze de stăpînul său nici de-o palmă. Pe de altă parte, să-i treacă prin gînd a nu face ceea ce avea nevoie, nu era nici atîta cu putință, așa că, neavînd cum s-o

dreagă el ca să se ușureze, altfel decît scoțîndu-și mîna dreaptă de sub partea dindărăt a șei stăpînului său ca să-și dezlege binișor și fără nici un zgomot brăcinarul, care-i ținea nădragii singurel, fără alt ajutor, și să-i desfacă nodul, îi căzură numai-decît nădragii în vine și-i rămaseră ca două lanțuri de ocnaș; în vremea asta își suflecă poalele cămășii cît putu mai bine și-și scoase în afară amîndouă buclele, care nu prea erau micșoare. După ce făcu treaba asta, care, după cum credea el, era tot ce-avea de făcut ca să iasă din strîmtorarea aceea strășnică și din tremurul de moarte care-l apucase, intră în altă încurcătură, și mai mare, căci începu să i se pară că n-avea cum să se miște din loc fără să facă zgomot, așa că începu a strînge din dinți și din umeri, ținîndu-și cît putea mai mult răsufierea. Dar, cu toate aceste măsuri de prevedere, n-avu noroc, căci, la urma urmei, tot nu putu să nu dea drumul unui sunet, cu totul deosebit de cele care-i băgaseră lui atîta frică-n oase; don Quijote îl auzi și întrebă:

— Ce zgomot e ăsta. Sancho?

— Nu știu, stăpîne, răspunse acesta. Trebuie să fie ceva nou, căci aventurile, bune sau rele, niciodată nu se iscă dintr-o nimica toată...¹

Se sili apoi să-și mai încerce încă o dată norocul și izbuti atît de bine, încît, fără alt zgomot și fără atîta tulburare ca mai înainte, se pomeni ușurat de povara care-i pricinuisse un asemenea necaz.

¹ În original „...nunca comienzen por poco”: fraza a fost interpretată de Clemencín fie drept „siempre comienzen por poco” (totdeauna încep din nimica toată), fie drept „nunca comienzen por mucho” (niciodată nu încep din cine știe ce mare lucru). Harzenbusch socotește că trebuie înlocuit *por* prin *para*: „...niciodată nu încep pentru (a ajunge la) puțin lucru”. Pasajul rămîne obscur.

Dar cum don Quijote avea simțul mirosului tot atît de viu ca și pe cel al auzului, iar Sancho era atît de lipit de dînsul încît părea cusut de pulpa lui, aburii veneau în linie aproape dreaptă pînă sus, și nu puteau să nu-i ajungă pe la nas ; și de-abia-i ajunseseră, că el îi și veni nasului într-ajutor, strîngîndu-și-l între cele două degete de la mîină și rostind așa, cam fornăit :

— Pare-mi-se, Sancho, că ți-e frică din cale-afară.

— Da, mi-e tare frică, răspunse Sancho, dar din ce vezi măria-ta asta acuma, mai curînd decît altă dată ?

— Din faptul că acum, mai curînd decît altă dată, miroși, și nu a ambră, răspunse don Quijote.

— Se prea poate, zise Sancho, dar nu-s eu de vină, ci măria-ta, care mă porți la un ceas ca ăsta pe unde și-a întărcat dracu copiii.

— Dă-te cu trei-patru pași mai încolo, prietene, zise don Quijote (la fel de fornăit și fără să-și descleșteze degetele de pe nări), iar de-acîi încolo ai mai multă grijă de tine însuți și de ceea ce-mi datorezi, că numai prea marea mea îngăduință și faptul că mă pun pe picior de egalitate cu tine e pricina acestei lipse de respect.

— Pun rămășag, îi întoarse Sancho vorba, că luminăției-tale i s-a năzărit că voi fi slobozit eu, din mine, ceva ce nu se cade.

— Sînt lucruri pe care e mai bine să le trecem sub tăcere, prietene Sancho, răspunse don Quijote.

În convorbiri ca acestea și altele asemenea își trecură noaptea stăpîn și slugă. Și cînd văzu Sancho că dimineața se apropie cu pași repezi, dezlegă bineșor picioarele lui Rocinante și-și legă nădragii la loc. Rocinante, cum se simți sloboad — cu toate că

de felul lui nu era prea năbădăios — parcă mîncase jărat, așa începu a azvîrli din copite, fiindcă de curbete și volte, s-avem iertăciune, nu putea fi vorba, căci nu era învățat să facă.

Văzînd deci don Quijote că Rocinante începuse a mișca, luă asta drept semn bun și-și închipui că era chiar semnalul începutului înfricoșatei sale aventuri.

În vremea asta se făcuse ziuă de-a binelea și lucrurile se vedeau limpede, iar don Quijote băgă de seamă că se afla între niște copaci înalți, care erau castani, arbori cu umbra deasă. Auzi, de asemeni, că pocnetele nu încetaseră, dar nu putu vedea cine le pricinuieste, așa că, fără să mai stea la gînduri, își înfipse pintenii în Rocinante și, luîndu-și încă o dată rămas bun de la Sancho, îi porunci să-l aștepte acolo pe loc ; trei zile cel mult, așa cum îi mai spusese o dată, și dacă la capătul lor nu se va fi întors, să fie încredințat că Dumnezeu voise să i se sfîrșească zilele în această primejdioasă aventură. Îi mai aminti o dată mesajul și solia pe care trebuia s-o ducă în numele lui doamnei și stăpînei sale Dulcinea, iar în ceea ce privește simbria slujbei, să nu-și facă griji, pentru că el, înainte de-a pleca din satul lor, își lăsase făcut testamentul, prin care se va vedea dăruît cu toată suma la care i se ridica simbria pentru cîtă vreme ar fi fost să-l slujească ; dar că, dacă vrea Dumnezeu să-l mințuie și să-l treacă peste primejdia aceea teafăr sănătos și fără vreun necaz, se putea socoti, mai mult ca sigur, stăpînul insulei făgăduite. Din nou se puse Sancho pe plîns cînd auzi încă o dată înduioșătoarele vorbe ale bunului său stăpîn și se hotărî să nu-l părăsească pînă ce nu-l va însoți în drumul său din urmă și pînă la sfîrșitul isprăvii împreună începute.

Din lacrimile și din hotărîrea atît de lăudabilă a lui Sancho Panza deduce autorul acestei istorii că trebuie să fi fost el de neam bun, sau, cel puțin, creștin din tată-n fiu.¹ Și simțămintele lui îl mișcă întrucîtva pe don Quijote, dar nu pînă-ntr-atîta încît să dea semne de vreo slăbiciune, ci, dimpotrivă, stăpînindu-se cît putu mai bine, o porni în partea dincotro i se părea că veneau pocnetele și vuietul apei. Sancho îl urma pe jos, ducîndu-și de căpăstru, cum îi era obiceiul, măgărușul, tovarăș nedespărțit la bine și la rău. Și după ce umblară ei o bună bucată de drum printre castanii aceia și printre alți arbori umbroși, dădură într-o poieniță care se întindea la poalele unor stînci înalte, de unde se rostogolea o cădere năvalnică de ape. La picioarele stîncilor se aflau și niște case ca vai de ele, ce păreau mai degrabă clădiri căzute în ruină decît case, și din una din ele își deteră ei seama că veneau zgomotul și zarva pocnetelor acelora, care nu mai conteneau. Rocinante se sperie de vuietul apei și de pocnete, dar don Quijote îl liniște și se apropie încet-încet de case, încredințîndu-se în adîncul inimii sale doamnei și stăpînei lui și rugînd-o să-l aibă în paza ei în acea înfricoșătoare zi și-n acea ispravă, pe lîngă că, totodată, se încredință și voii Domnului, rugîndu-se să nu fie dat uitării. Sancho nu-l mai slăbea de-alături, lungindu-și cît putea gîtul și căznindu-se să se uite printre picioarele lui Rocinante, ca să vadă dacă nu se zărește ceea ce-l ținuse toată noaptea cu sufletul la gură și cu frica-n sîn.

¹ A fi *cristiano viejo* era un titlu de glorie; convertiții recent la creștinism, mauri și evrei, nu se bucurau de simpatii și nici de încredere. Este una din urmările propagandei oficiale care făcea din „*curățenia sîngelui*” („*limpieza del sangre*”) un merit.

Să mai fi tot făcut ei alți o sută de pași, cînd, cotind pe după un stean, le apăru, descoperindu-li-se pe de-a-ntregul, pricina însăși — asupra căreia era cu neputință să se mai înșele — a zgomotului aceluia îngrozitor care-i speriasse într-atîta încît să stea cu sufletul la gură și cu frica-n sîn toată noaptea. Erau (și să nu te necăjești ori să te întristezi din pricina asta, cititorule) șase maiuri de piuă, care, cu pocnetele lor alternative¹, scoteau un zgomot înfricoșător.

Cînd văzu don Quijote despre ce era vorba, amuți și se cutremură din creștet pînă-n tălpi. Sancho se uită la el și văzu că își pusese capul în piept, dînd semne că s-ar rușina. Se uită și don Quijote la Sancho și băgă de seamă că avea bucle obrazilor umflăte a rîs și gura jîmbată, dînd vădite dovezi că mare chef ar fi avut să rîdă în hohote, și melancolia sa nu fu atît de tare încît să-l poată opri a pufni și el de rîs văzîndu-l rîzînd pe Sancho. Și cum văzu Sancho că stăpînul său făcuse începutul, își dădu drumul în așa hal, că trebui să se țină cu mîinile de burtă ca să nu plesnească de-atîta rîs. De patru ori se potoli și tot de-atîtea ori se porni din nou pe hohotit, cu tot atîta poftă ca și întîia dată, încît don Quijote începuse să-și blesteme zilele de necaz, mai cu seamă că îl auzi pe Sancho spunînd, ca și cînd ar fi voit să-l maimuțarească :

— Află, o, Sancho prietene, că eu din voia cerului m-am născut în această vîrstă de fier în care trăim, ca să pot reînvia în vremurile ei vîrsta aurită sau vîrsta de aur ! Eu sînt cel pentru care au

¹ În original „...con sus alternativos golpes“ : Cervantes folosește neologismele alături de cuvintele cele mai frecvente în limbă ca și de termenii neaoși. E o îmbinare caracteristică stilului acestui scriitor, umanist și popular în același timp.

fost puse deoparte primejdiile, faptele mari, isprăvile vitejești...

Și urmă așa, repetind toate vorbele, sau cele mai multe din ele, câte le rostise don Quijote când auziseră întâia oară înfricoșătoarele pocnete. Văzînd, așadar, don Quijote că Sancho își bate joc de el, se minie și se necăji într-atîta, încît ridică lancea și-i arse două asemenea lovituri, că dacă, așa cum i le arsesese pe umeri, i le-ar fi ars la cap, n-ar mai fi fost nevoie să-i plătească simbria, decît poate moștenitorilor. Văzînd Sancho cu ce se alege de pe urma șuguielilor, de frică să nu se întrecă stăpînul său de tot cu gluma, îi spuse, cu multă umilință :

— Potolește-te, măria-ta, că, zău așa, am glumit.

— Păi dacă ai glumit tu, află că nu glumesc eu, răspunse don Quijote. Fă-te-ncoace, cumetre zîmbăreț, și spune-mi : crezi cumva că dacă maiurile astea de piuă n-ar fi fost maiuri de piuă, ci altăceva, vreo aventură primejdioasă, n-aș fi avut eu tăria de înger cîtă ar fi fost de trebuință ca s-o înfrunt și s-o duc la bun capăt ? Sînt eu adică ținut, fiind cavalier, așa cum sînt, să cunosc și să deosebesc zgomotele, știind care sînt de maiuri și care nu ? Mai ales că s-ar fi putut întîmpla, precum și este, să nu le fi văzut în viața mea, așa cum le-ai văzut tu, ca un ȋopîrlan și-un mogirlan ce te afli, născut și crescut printre ele ! Dacă nu mă crezi, n-ai decît să faci ca toate aste șase maiuri să se preschimbe în șase căpcăuni, și pe urmă aruncă-mi-i în spinare unul cîte unul, sau pe toți buluc, și dacă nu i-oi pune pe toți cu zgaibele-n sus la pămînt, n-ai decît să-ți faci atuncea ris de mine și să mă iei în zeflema cît ai pofti !

— De-ajuns, stăpîne, îi tăie Sancho vorba, recunosc c-am mers cam prea departe cu șuguiala.

Dar spune-mi, măria-ta — acuma, că ne-am împăcat, și Dumnezeu să te scoată din toate aventurile, câte ți-or ieși în drum, la fel de teafăr și de sănătos cum ai ieșit din asta — spune-mi, nu era lucru de rîs, și numai bun de povestit, cîtă frică am tras noi pentru un lucru ca ăsta ? Sau, cel puțin, cîtă frică am tras eu, că înălțimea-ta sînt încredințat că nici nu bănuiești ce-i frica ori spaima, și nici n-ai cunoștință de-așa ceva.

— Eu nu tăgăduiesc, răspunse don Quijote, că ceea ce ni s-a întîmplat ar fi lucru vrednic de rîs ; dar nu e vrednic de povestit, căci nu toți oamenii sînt la fel de înțelepți încît să priceapă încotro bați cu gluma.

— Cel puțin, măria-ta, răspunse Sancho, știu că te-ai priceput încotro să bați cu lancea, țintindu-mi capul și lovindu-mă pe umeri, slavă Domnului care s-a milostivit să mă apere ! Dar nu-i nimic, că iese la spălat, vorba aia : cine nu-și bate nevasta se cheamă că n-o iubește ! Mai cu seamă că se obișnuiește prin lumea boierilor mari ca, între două vorbe proaste azvîrlite unei slugi, s-o mai dăruiască și cu cîte-o pereche de încălțări ; cu toate că nu știu ce le-ar mai putea da după ce le-au tras bețe, dacă nu cumva, între două ciomege, cavalerii rătăcitori vor mai fi dăruind și niscai insule sau niscai împărății pe uscat.

— Zarurile s-ar putea să cadă în așa fel, zise don Quijote, încît tot ce-ai spus să fie adevărul adevărat ; așa că iartă tot ce-a fost, căci ești bărbat înțelept și știi că primele zvîcniri ale inimii nu stau în puterea omului, dar fii cu luare-aminte de-aci încolo la un lucru : să te mai abții și să nu mai vorbești așa, vrute și nevrute, cu mine, căci oricîte cărți de cavalerie am citit în viața mea

— și-am citit cită frunză și iarbă — n-am găsit una în care vreun scutier să vorbească atîta cu domnul și stăpînul său cît vorbești tu cu-al tău, și, pre legea mea, socotesc asta mare greșeală, atît din partea ta, cît și dintr-a mea. Din partea ta, fiindcă mă respecti prea puțin ; din partea mea, pentru că nu mă fac respectat mai vajnic. Să-l luăm pe Gandalîn, scutierul lui Amadîs de Gaula : a fost conte al Insulei Statornice ¹, și despre el scrie în cărți că nu vorbea niciodată cu stăpînul său decît cu căciula în mînă, cu capul plecat și cu trupul îndoit, făcînd temenele *more turquesco* ². Și ce să mai zicem de Gasabál, scutierul lui don Galaór, care era atît de tăcut, încît, ca să ne facă să înțelegem minunata lui artă de-a tăcea, nu e pomenit cu numele decît o singură dată în tot cursul acelei pe cît de mari, pe atît de adevărate istorii. Din tot ce ți-am spus trebuie să tragi încheierea, Sancho, că e nevoie să se facă o deosebire între stăpîn și slugă, între senior și servitor, între cavaler și scutier ; așa că de azi înainte vom avea grijă să ne purtăm cu mai mult respect, fără să ne batem pe burtă, căci, oricare-ar fi pricina că m-aș supăra eu pe tine, tot tu plătești oalele sparte ; răsplățile și binefacerile pe care ți le-am făgăduit vor veni la timpul lor.

¹ În original „*Insula Firme*“, prin contagiune cu *tierra firme*, adică uscatul, în limbajul marinăresc.

² După obiceiul turcesc (lat.). De fapt, don Quijote inventează : nicăieri nu se pomeneste în romanul lui Amadîs că Gandalîn ar fi avut asemenea atitudine. Poate că prin asta Cervantes a vrut să arate nebunia lui don Quijote, care-și închipuia că a citit ceea ce nu citise, ori socotea adevăr ceea ce inventase. Așa se întîmplă și în capitolul al XV-lea cu bicele lui Amadîs și cu leacul cavalerului lui Phoebus.

și chiar de n-ar veni, cel puțin simbria tot n-o pierzi, așa cum ți-am mai spus.

— Bune-s toate cîte le spui măria-ta, zise Sancho, dar tare-aș vrea eu să știu (dacă cumva n-ar mai veni niciodată vremea răsplăților și-ar fi nevoie s-ajungem la simbrie) cît cîștiga un scutier de cavaler rătăcitor în vremurile acelea și dacă erau năimiți cu luna sau cu ziua, ca salahorii la bina ?

— Nu-mi vine să cred, răspunse don Quijote, că scutierii accia să fi rămas vreodată pe nădejdea simbriei, și nu pe-a răsplății. Iar dacă eu, în zilele noastre, pe tine te-am trecut în testamentul pecetluit pe care l-am lăsat la mine acasă, asta am făcut-o de toată întîmplarea, că nu știu încă bine cum o poți scoate la capăt cu cavaleria în vremuri atît de ticăloase ca ale noastre, și n-aș vrea ca, pentru niște lucruri de nimic, să-mi încarc sufletul, îngreunîndu-mi-l pe lumea cealaltă. Căci vreau să știi, Sancho, că în cea de-aci nu se află stare mai primejdioasă decît aceea a cavalerilor rătăcitori.

— Adevărat este, zise Sancho, de vreme ce doar zgomotul maiurilor unei pive a fost în stare să tulbure și să neliniștească sufletul unui atît de viteaz cavaler rătăcitor în căutare de aventuri, cum ești măria-ta ! Dar poți fi încredințat că de-aci înainte buzele mele nu s-or mai dezlipi ca să-mi mai fac de șagă cu treburile măriei-tale, ci doar spre a te cinsti, ca pe stăpînul și domnul meu firesc.

— În felul acesta, răspunse don Quijote, are să-ți fie și ție bine și vei trăi mult timp pe pămînt, fiindcă îndată după părinți, pe stăpîni trebuie să-i cinstești, întocmai ca pe cei care te-au adus pe lume.

CAPITOLUL XXI

Care vorbește de aventura năzdrăvană și de bogatul câștig al coifului lui Mambrino, dimpreună cu altele, întâmplăte neînfriintului¹ nostru cavalier

În vremea asta începu a picura, și Sancho ar fi avut mare chef să se adăpostească în moara cu maiurile. Dar don Quijote le purta atîta pică din pricina batjocurii îndurate, încît în ruptul capului nu se învoi să între înăuntru ; așa că, făcînd un ocol pe mîna dreaptă, ieșiră la alt drum decît cel pe care apucaseră în ajun. Nu departe de acolo, don Quijote zări un om călare, purtînd în cap ceva ce strălucea ca și cînd ar fi fost de aur, și nici nu dădu bine cu ochii de el, că se și întoarse către Sancho și-i spuse :

— Pare-mi-se, Sancho, că nu-i zicală care să nu se adeverească, fiindcă sînt toate vorbe înțelepte, scoase din însăși viața de toate zilele, maică a tuturor științelor. Mai cu seamă adevărată mi se pare zicala care sună : „Unde se încuie o poartă, se descuie alta“. Spun asta pentru că, dacă s-a întîmplat ca norocul să ne încuie astă-noapte poarta aventurii pe care-o căutăm, păcălindu-ne cu maiurile de piuă, acuma ne deschide larg, dînd-o de perețe, poarta altei aventuri, mai de preț și mai sigură, căci dacă n-oi fi eu în stare s-o înfrunt, a mea va fi vina, fără s-o mai pot arunca pe spi-

¹ În original „*Invencible*“ : calificativ dat lui don Quijote prin asociere cu titlurile cavalerilor legendari. („*El invencible caballero Lepolemo*“, de pildă.) În memoria cititorului fiind proaspete întîmplările nefericite ale eroului cărții, adjectivul „neînfriint“ îl face să suridă cu îngăduitoare ironie.

narea nepriceperii mele la maiuri de piuă, ori pe spinarea beznei de azi-noapte. Vorbesc așa pentru că, dacă nu cumva mă înșel, vine spre noi unul care poartă în cap coiful lui Mambrino, pentru care am făcut eu jurământul pe care-l știi.

— Ia seama bine, măria-ta, la ce vorbești, și mai cu seamă la ce faci, zise Sancho, că n-am de loc poftă să ne pomenim din nou cu niște ciocane de piuă, care să se apuce iar a ne ciocăni și a ne pisa, pînă ne-or lăsa lați și fără de simțire.

— Lua-te-ar dracu de om sucit ! se răsti don Quijote. Ce-are a face coiful cu ciocanele de piuă ? !

— Habar n-am, răspunse Sancho, dar zău că, de-aș putea vorbi eu mai pe larg, așa cum mi-era obiceiul, nu știu dacă nu ți-aș putea spune cîteva, din care să vezi și măria-ta că te înșeli în cele ce vorbești.

— Cum m-aș putea înșela în cele ce spun, trădător mirșav ce ești ? Ce-mi tot faci pe mironosița ? zise don Quijote. Mai bine spunc-mi : nu vezi cavalerul acela care vine spre noi pe-un cal sur rotat, purtînd în cap un coif de aur ?

— Ce văd și deosebesc eu, răspunse Sancho, nu-i alta decît un om călare pe-un măgar cenușiu ca al meu, purtînd pe cap ceva ce strălucește.

— Păi ăsta-i coiful lui Mambrino, zise don Quijote. Dă-te la o parte și lasă-mă să mă măsor cu el de unul singur, să vezi cum duc la bun capăt aventura asta, fără să scot o vorbă, ca să nu pierd timpul, și cum rămîne al meu coiful pe care l-am dorit atîta !

— Am eu grijă să mă dau la o parte, răspunse Sancho, dar dea Domnul, mai spun o dată, să fie măghiran, și nu ciocan.

— Ți-am mai spus, frate, să nu-mi mai aduci aminte, nici pe ocolite măcar, de povestea aceea cu ciocanele, zise don Quijote, că de nu, fac jurământ că... nu spun mai departe, că ți-aș ciocăni inima.

Tăcu Sancho, temîndu-se să nu-și țină stăpînu-său jurămintul pe care i-l zvîrlise ca pe-un bolovan.

Și iată ce era cu coiful, cu calul și cu cavalerul pe care-l vedea don Quijote :

În ținutul acela se aflau două cătune, dintre care unul așa de mic, că n-avea nici spițerie, nici bărbier, iar celălalt, care era în apropiere, avea. Și așa, bărbierul din cătunul cel mare slujea de bărbier și pentru cătunul cel mic, unde se întîmplă să aibă nevoie cîte unul, bolnav, de lipitori, cîte un altul de potrivit barba, ceea ce venea să și facă bărbierul, ducînd cu el un lighenaș de aramă. Și vru soarta ca, pe cînd călătorea el de la un cătun la altul, să înceapă a ploua și, ca să nu i se strice pălăria, care trebuie să fi fost nouă, își pusese pe cap lighenașul, care, cît era de bine frecat, strălucea cale de-o poștă. Călărea pe un măgăruș cenușiu, așa cum spusese Sancho, și asta îi dotea prilej lui don Quijote să vadă aie avea un cal rotat, și cavaler, și coif de aur, căci toate cîte le vedea în fața ochilor lesne și le croia pe măsura trăsnelilor lui cavalește și rătăcitorului său cuget. Așadar, de îndată ce văzu că sărmanul cavaler ajunsese aproape, fără să mai stea cu el la taclale, se năpusti asupra lui cu lancea întinsă, cît îl țineau picioarele pe Rocinante, cu gînd să-l străpungă din coastă-n coastă. Dar cînd fu la doi pași de el, fără să pună nici o stavilă furiei cu care galopa, îi strigă :

— Apără-te, creatură becisnică, sau dă-mi de bunăvoie ceea ce mi se datorește pe drept.

Bărbierul, care se pomeni așa din senin și fără de veste cu arătarea aceea năpustindu-se asupra-i, nu găsi alt leac ca să se poată feri de țepușa lancierii decât să alunece jos de pe măgar, și nici n-apucase s-atingă bine pământul, că se și sculă, mai ușurel decât o sălbăticiune, și începu a alerga pe cîmp, de nu l-ar fi ajuns din urmă nici vîntul. Pe pămînt rămăsese lighenașul, cu care don Quijote se mulțumi, zicîndu-și că se arătase înțelept păgînul și că făcuse cum face castorul, care, văzîndu-se încolțit de vînători, se mușcă singur și-și taie cu dinții lucrul pentru care știe el din instinct că este prigonit. Îl trimise dar pe Sancho să ridice coiful, și luîndu-l acesta în mîini, zise :

— Zău că-i bun lighenașul și că face un real din cei de opt ¹, cum ar face o para.

Și dîndu-i-l stăpînului său, acesta și-l puse numaidecît în cap, rotindu-l pe toate părțile și căutîndu-i viziera. Și cum nu i-o găsea, zise :

— Se vede treaba că păgînul pe măsura căruia a fost turnată dintru-ntii această faimoasă cască va fi avut un cap cît toate zilele. Și ceea ce-i mai rău e că-i lipsește jumătatea de jos.

Cînd îl auzi Sancho botezînd lighenașul cască, nu se mai putu ține de rîs ; dar își aduse numai-decît aminte cum i se miniase stăpînul și se opri la mijlocul drumului.

¹ În original „...real de á ocho“ : monedă de argint de 3,48 grame, al cărui nume se presupune a veni de la *rey* (rege) sau poate de la *res-rei* : *realis* (monedă efectivă) ; echivalent cu o optime dintr-un taler, care are 28 grame de argint, de unde denumirea. După unii comentatori un *real de á ocho* echivala cu 8 reali de argint.

— De ce rîzi, Sancho ? întrebă don Quijote.

— Rid, răspunse Sancho, gîndindu-mă la căpăţîna pe care trebuie s-o fi avut păgînul ce-a stăpînit ăst coif, care seamănă leit-poleit cu un lighean de bărbier.

— Ştii ce-mi trece prin minte, Sancho ? Că scula asta vestită, coiful vrăjit pe care-l vezi, trebuie să fi căzut, prin cine ştie ce întîmplare ciudată, în mîinile cuiva care nu se pricepea să-i precuiască valoarea, şi, fără să ştie ce face, văzînd că e de aur curat, trebuie să fi dat la topit cealaltă jumătate, ca să pună mîna pe bani, iar din jumătatea care i-a rămas a făcut asta, despre care tu zici că seamănă c-un lighean de bărbier. Dar fie ce-o fi, pentru mine, care l-am recunoscut, preschimbarea coifului nu trage prea greu, căci am să-l dreg în cel dintîi sat unde-o fi să se afle vreun fierar, aşa fel încît să nu-l întreacă şi nici măcar să-i poată sta alături coiful făurit de zeul covăliilor pentru zeul bătăliilor¹. Iar pînă una-alta am să-l port şi eu cum voi putea, că tot e mai bun decît nimica, cu atît mai mult cu cît îmi e de-ajuns ca să mă apere barem de vreo piatră.

— Aşa ar fi, zise Sancho, dacă piatra n-are să fie cumva azvîrlită din praştie, cum ni le-au zvîrlit atunci cînd cu încăierarea celor două armate, de ţi-au binecuvîntat mării-tale măselele şi ţi-au turtit plosca în care era preafericita băutură ce m-a făcut să-mi vărs maţele.

— Mie nu mi-e aşa de ciudă c-am pierdut-o, fiindcă tu ştii prea bine, Sancho, îi întoarse don Quijote vorba, că ţin minte reţeta pe de rost.

— Pe de rost o ţin minte şi eu, răspunse Sancho. Dar aici să mă trăsnească Dumnezeu

¹ Adică de Vulcan pentru Marte.

dac-aş mai face-o sau dac-aş mai cerca-o vreodată, cîte zile-oi avea ! Cu atît mai mult cu cît trag nădejde să nu mai vină niciodată prilejul de a-mi fi de trebuinţă, căci am de gînd să mă păzesc, ascuţindu-mi toate cele cinci simţuri, de-a mai răni pe cineva şi de-a mai fi rănit de cineva. Dacă-i vorba să mai fiu dat o dată în târbacă, n-am nimic de zis, căci o năpastă ca asta n-ai cum s-o ocoleşti, şi dacă-ţi vine pe cap, n-ai altceva de făcut decît să ridici din umeri, să-ţi ţii răsufllarea, să strîngi din ochi şi să te laşi azvîrlit unde te-o mîna soarta şi cerga.

— Halal creştin mai eşti şi tu, zise don Quijote auzind asta, dacă nu uiţi niciodată ocările ce ţi-au fost aduse cîndva. Află că inimile nobile şi mărinimoase nu se uită de obicei la asemenea fleacuri. Ai rămas cumva şchiop de vreun picior, te-ai ales cumva cu vreo coastă ruptă ori cu capul spart, că nu-ţi mai iese din minte, nici azi, gluma aceea ? Căci e lucru limpede pentru mine c-a fost doar o glumă şi un fel de a-şi mai trece vremea ! Fiindcă, de n-aş fi luat-o aşa, m-aş fi întors pe dată acolo şi-aş fi făcut, ca să te răzbun, mai multă pagubă hanului decît au putut face grecii pentru furtul Elenei aceleia¹, care, dac-ar mai fi trăind în vremurile noastre, ori dacă Dulcinea mea ar fi trăit pe vremea aceea, ar putea fi sigură că nu i s-ar mai duce atîta vestea de frumoasă ce era, cum i-a mers.

Şi scoase un oftăt, s-ajungă pîn' la noui. Sancho zise :

— Fie şi glumă, căci răzbunarea nu-i poate ajunge, chiar de n-ar fi fost glumă. Dar numai cu

¹ Soţia lui Menelaos Atridul, frumoasa fugită cu Paris la Troia, cauză a urii aheilor faţă de troieni şi a războiului cîntat de Homer în *Iliada*.

știu ce fel de glumă a fost, și mai știu și că, dacă mi s-o șterge gluma asta din minte cum mi s-a șters de pe șale, n-am s-o uit cîte zile-oi avea. Dar să lăsăm asta, și spune-mi mai bine, lumină-ția-ta, ce ne facem cu calul ăsta sur rotat, care pare măgar cenușiu, și pe care l-a lăsat baltă, aicea, Martin acela¹, pe care l-ai dat măria-ta de-a berbeleacul, că după felul cum și-a luat picioarele la spinare și-a spălat putina, nu cred c-o să se mai întoarcă în vecii vecilor să-l ia ; și, pe barba mea, nu-i rău de loc surul.

— Eu n-am niciodată obiceiul, zise don Quijote, să-i despoi pe cei pe care-i birui și nu-i în datina cavaleriei să le iei caii și să-i lași pe jos, afară doar dacă învingătorul nu-și va fi pierdut calul în luptă, căci atunci are tot dreptul să-l ia pe-al învinsului, socotindu-l cîștigat în luptă dreaptă. Așa că, Sancho, lasă calul ăsta sau măgarul, sau orice-ai vrea tu să spui că este, că de îndată ce stăpînu-său ne-o vedea plecați, are să se întoarcă să-l ia.

— Numai Dumnezeu știe cît chef aș avea să-l iau, îi întoarse Sancho vorba, sau cel puțin să-l schimb cu-al meu, care nu mi se pare așa de soi. Ce să spun, aspre mai sînt legile cavaleriei dacă nu te lasă măcar să schimbi un măgar cu altul. Și tare-aș vrea să știu dacă am voie să schimb cel puțin căpestrele și tarnițele.

— În privința asta, n-aș putea să-ți răspund cu toată siguranța, răspunse don Quijote, și, cum este o îndoială la mijloc, pînă ce m-oi lămuri cum stă

¹ Martín, în loc de Mambrino, numit de același Sancho, în alt loc, Malandrino. E vorba de coiful vrăjit cîștigat de Reinaldos de Montalbán în lupta împotriva regelui Mambrino, care-l purta.

treaba, îți dau voie să le schimbi, dacă ai într-adevăr atita trebuință de ele.

— Atît de mare trebuință am, răspunse Sancho, că dac-ar fi să fie pentru mine însumi, n-aș duce lipsă mai mare.

Și pe loc, înarmat cu învoirea stăpînului săvîrși un fel de *mutatio caparum*¹ și-și împodobi măgărușul cu atita drag, încît ieși cu întreit sau încincit ciștig.

După ce isprăvi și cu asta, prinziră cu rămășițele ospățului luat pradă de la călugări, băură apă din riul cu pivele, fără să întoarcă însă ochii să se uite la ele, pînă într-atita le purtau pică pentru spaima pe care le-o pricinuiseră.

Punînd așadar capăt miniei și tristeții, încălecară și, fără să apuce pe vreun drum anumit (fiind mai aproape de obiceiul cavalerilor rătăcitori a nu lua, niciodată unul singur), o porniră încotro vedeau cu ochii, lăsîndu-se în voia lui Rocinante, căreia voia stăpînului său i se supunea, ca și voia măgarului, care-l urma totdeauna oriunde-ar fi avut chef să-l călăuzească, cu dragă inimă, ca un bun tovarăș. În felul acesta ieșiră din nou la drumul mare, și-l urmară la întimplare, fără nici o țintă.

Și mergînd ei așa pe șleah, Sancho zise către stăpînul său :

— Stăpîne, nu vrei măria-ta să-mi îngădui a mai rupe o vorbă în doi ? Că de cînd mi-ai pus opreliștea aceea strașnică, a muțeniei, mi-au putrezit în burtă, nerostite, mai mult de patru vorbe

¹ Ceremonie care avea loc în postul Paștelui în sînul bisericii catolice ; cardinalii, de obicei îmbrăcați în roșu, își puneau, în semn de doliu, veșminte violete. Aluzia la aceste solemnități indică ironia lui Cervantes.

înțelepte, și n-aș vrea s-o îngrop și pe cea care-mi veni acum pe vârful limbii, una singură-singurică.

— Zi-o, îi îngădui don Quijote, și nu te-ntinde prea mult la vorbă, că vorba multă, sărăcia omului.

— Vorba e, stăpîne, răspunse Sancho, că de mai multe zile încoace tot stau și mă gîndesc cît de puțin ai de cîștigat și cu ce te-alegi dacă umbli să tot cauți aventuri de astea, cum cauți măria-ta prin pustietăți și pe la răscruci de drumuri, unde chiar dacă înfrunți și duci la capăt cîteva din cele mai primejdioase, n-are nici cin' te vedea, nici cin' te ști, așa că vor rămîne mute și îngropate pe vecie, în paguba măriei-tale și-a gîndurilor bune cu care le începi, și-n paguba celor ce s-ar arăta vrednici de asemenea fapte. Și așa, mie mi se pare c-ar fi mai bine (dacă nu cumva măria-ta ai alte vederi, mai înțelepte) să ne băgăm în slujba vreunui împărat ori a altui mare domnitor, aflat în luptă cu niscăi vrăjmași, și în slujba lui măria-ta își poate arăta vrednicia, puterile nemăsurate și și mai marea înțelepciune. Căci, văzînd toate astea, stăpînul pe care l-am sluji n-ar avea încotro și ne-ar plăti pe fiecare după cum merităm. Și nu ne-ar lipsi nici cel care s-aștearnă în scris isprăvile măriei-tale, ca să fie în veci pomenite. De-ale mele, nici nu mai zic nimic, căci nu trebuie să iasă din marginile cerute unui scutier, cu toate că, la o adică, dacă este datina cavaleriei să fie scrise și faptele scutierilor, nu cred că ale mele ar trebui să rămînă printre rînduri.

— Nu zici rău ce zici, Sancho, vorbi don Quijote. Dar, fiind cavaler rătăcitor, înainte de-a ajunge acolo unde spui tu, trebuie să cutreieri lumea, punîndu-ți virtutea la încercare, în căutare de aventuri, pentru ca, ducînd la bun sfîrșit cîte unele, să-ți cîștigi renume și glorie, încît atunci

cînd vei ajunge la curtea vreunui mare monarh, să și fii cavaler vestit prin faptele tale, și nici să nu te vadă bine intrat cu dinadinsul pe porțile cetății, cînd să și înceapă tineretul a-ți da tircoale și a te urma, strigînd în gura mare : „Iată-l pe Cavalerul Soarelui, sau pe al Șarpelui!“ ori al altei steme, sub care vei fi săvîrșit fapte mari. „Acesta este, vor zice, cel ce l-a învins în luptă dreaptă pe uriașul Bronca-Bruno, zmeul cu puteri suprafirești, și cel care l-a dezlegat de vrajă pe marele Mameluc al Persiei, care stătuse fermecat vreo nouă sute de ani!“ Și așa, din gură-n gură vor trece faptele tale, și pe loc, la zarva asta a tineretului și-a celorlalți oameni, se va arăta, la ferestrele palatului său regesc, regele aceluia regat, și cum va da cu ochii de cavaler, și-l va recunoaște după armărie sau după deviza de pe scut, neavînd încotro, va trebui să zică : „Ehei, voi, cavaleri, toți cîți vă aflați la curtea mea, ieșiți să-ntîmpinați floarea cavaleriei, pe care iat-o venind!“ Și, la porunca lui, se vor arăta cu toții : iar el va coborî scările la jumătate, și-l va îmbrățișa cu toată căldura, și-i va da acolada sărutîndu-l pe amîndoi obraji, apoi îl va lua de mîna și-l va conduce în saloanele doamnei și stăpînei sale, unde cavalerul o va afla împreună cu infanta, fiica lor, care trebuie să fie una din cele mai frumoase și mai împlinite la trup domnițe din cîte cu mare greutate ai putea găsi pe cea mai mare parte din suprafața pămîntului. După asta, nu se poate să nu se întîmple ca ea să nu-și pună ochii pe cavaler, și el pe ea, și fiecare să nu-i pară celuilalt o apariție mai curînd cerească decît pămîntească, și, fără să prindă de veste, să nu rămînă înlănțuiți și prinși în mreaja de neînlăturat a dragostei, și cu inima plină de grija datorită nepriceperii de a-și da pe

față, vorbind cu celălalt, simțămintele și temerile. De aici are să fie dus, fără îndoială, într-altă parte a palatului, împodobită cu mobile de preț, unde, după ce-i vor fi scos armele, îi vor pune o mantie bogată de purpură, cu care să se înfășoare ; și dacă arăta chipeș când era în armură, la fel de chipeș, dacă nu și mai, va trebui să arate înveșmîntat în mătase. La căderea nopții va cina cu regele, regina și infanta, și nu-și va mai lua ochii de la ea, privind-o în ascuns de ceilalți, și ea va face același lucru cu tot atîta iscusință, pentru că, așa cum am mai spus, e o domniță foarte înțeleaptă. O dată strînsă masa, are să intre pe neașteptate în sală un pitic mărunțel și viclean, împreună cu o slujnică frumoasă de-a împărătesei, urmîndu-l între doi uriași, ca să propună o anumită încercare, scornită de un mag bătrîn ca lumea, pe care cel ce-o va duce cu bine la capăt va fi socotit drept cel mai viteaz cavaler de pe pămînt. Pe loc, regele va da porunci ca toți cei de față să facă încercarea, și nici unul nu va putea s-o ducă la capăt, în afară de cavalerul oaspete, spre marele folos al renumelui său, fapt de care infanta va fi foarte mulțumită și se va socoti fericită și răsplătită de a fi avut norocul să poată nimeri așa de bine ; și frumusețea este că regele acesta, sau domnitor, sau ce-o fi fiind el acolo, duce un război crîncen cu altul, la fel de puternic ca și el, iar cavalerul oaspete fi cere voie (după cîteva zile oîst a stat la curtea lui) să plece la război ca să-l slujească. Regele îi dă cu dragă inimă voie, iar cavalerul îi sărută curtenitor mîna pentru marele hatîr ce-i face. Și în noaptea aceea va să se despartă de doamna și stăpîna sa infanta, luîndu-și rămas bun printre

ostrețele unei grădini ce dă în iatacul ei ¹, printre care i-a mai vorbit de alte multe ori pînă acum, fiindu-le mijlocitoare și știutoare de toate o domniță în care infanta are multă încredere. El va ofta, ea va leșina, domnița va pleca după apă rece și-și va da în vileag toată părerea de rău pentru că se ivesc zorile și n-ar dori să fie descoperiți, ca să nu se vatăme cinstea stăpînei sale. În cele din urmă, infanta își va veni în simțiri și-i va întinde cavalerului, printre zăbrele, mîinile-i albe, pe care el i le va săruta de mii de ori și i le va scălda în lacrimi ! Apoi va rămîne hotărît între ei doi în ce chip să-și vestească fie ceea ce li se întîmplă de bine, fie ceea ce li se întîmplă de rău, iar printesa îl va implora să lipsească cît mai puțină vreme cu putință. El i-o va făgădui cu mii de jurăminte și va începe din nou să-i sărute mîinile și să-și ia rămas bun, atît de îndurerat, încît numai cît nu-și va da duhul. Pleacă de aici în odaia lui, se azvîrle pe pat, nu poate dormi de durerea despărțirii, se scoală cu noaptea-n cap, se duce să-și ia rămas bun de la rege și de la regină, și chiar și de la infanta ; i se răspunde, după ce și-a luat rămas bun de la cei doi, că seîhora infanta nu se simte bine și că nu-l poate primi. Cavalerul crede că ea s-a îmbolnăvit de durerea despărțirii ; i se frînge inima, și puțin lipsește să nu-și dea de gol simțămintele. Domnița mijlocitoare e de față și ia bine seama la toate, apoi se duce să-i

¹ După cum remarcă și Clemencin, ar fi fost mai bine ca Cervantes să fi spus că iatacul da în grădină decît că da grădina în iatac. De altfel, construcția spaniolă a sintagmei e neobișnuită aici : „...jardín que cae en el aposento“, în loc de : „...que cae al aposento“ (grădină care dă în iatac, înăuntrul iatacului, în loc de care dă în iatac, în sensul că se deschide spre iatac).

povestească stăpînei, care-o primește plîngînd și-i spune că una din cele mai mari dureri ale ei este că nu știe cine-i cavalerul, nici dacă e os de domn sau nu. Domnița o încredințează că nu poate încăpea atîta frumusețe, vitejie și curtenie, de cîtă dă dovadă cavalerul ei, decît într-o odraslă regească, într-un om de viță înaltă. Cu asta se mai mîngîie nemîngîiata, hotărîtă să-și ostoaie durerea, ca să nu prindă de veste părinții, și nu trec nici două zile pînă iese din nou în lume. Cavalerul, în vremea asta, e plecat; se luptă în război, învinge pe vrăjmașul regelui, cucerește o mulțime de cetăți, biruie într-o mulțime de bătălii, se întoarce la curte, își vede stăpîna la locul știut și se înțelege cu ea s-o ceară tatălui ei de nevastă, drept răsplată pentru cît l-a slujit. Regele nu vrea să i-o dea, pentru că nu știe cine este. Cu toate astea, fie c-o răpește, fie în cine știe ce alt chip, pînă la urmă infanta ajunge să fie nevasta lui, iar tatăl ei ajunge să socotească mare noroc căsătoria aceasta, pentru că iese la iveală că acest cavaler nu-i altul decît fiul viteazului rege al nu știu cărui regat, care nici n-o fi fiind scris pe hartă. Moare tatăl, infanta moștenește tronul, și, nici una, nici două, cavalerul devine rege. Acuma vine clipa răsplătirii scutierului său și a tuturor acelor care l-au ajutat să se înalțe atît de sus; își însoară scutierul cu una din domnițele infantei, care nu poate fi alta decît cea care-a fost tăinuitoarea dragostei lor, și care-i fiica unui duce din cei de neam de prinț.

— Asta-i ! strigă Sancho. Asta cer și eu, ce să mai umblăm cu șoalda ! La asta țintesc, fiindcă toate, pînă într-o iotă, au să ți se întîmple măriei-tale sub denumirea de Cavaler al Tristei Figuri.

— Să n-ai nici o îndoială, Sancho, răspunse don Quijote, fiindcă întocmai așa, și străbătînd aceleași trepte ca în ceea ce ți-am povestit, ajung de obicei și-au ajuns întotdeauna cavalerii rătăcitori să fie regi sau împărați. Tot ce ne mai trebuie acum este să vedem ce rege, dintre cei creștini sau dintre păgîni, duce în ziua de azi război și are fată frumoasă. Dar vom avea destulă vreme să ne mai gîndim la asta, pentru că, așa cum ți-am mai spus, întîi și-ntîi trebuie să ne cîștigăm renume pe alte meleaguri înainte de-a ne înfățișa la curte! Mai e un lucru care-mi lipsește, căci, chiar de-ar fi să se afle vreun rege care poartă războaie și are mîndrețe de fiică¹, și chiar de mi-aș fi cîștigat eu o faimă de necrezut prin tot universul, nu mă dumiresc cum s-ar putea să iasă la iveală c-aș fi de viță domnească, sau cel puțin văr de-al doilea ca vreun împărat. Căci regele n-are să vrea să-mi dea pe fiică-sa de nevastă dacă nu se va fi încredințat mai întîi de acest lucru, cu toate că faptele mele, de care s-a dus veste, merită și mai mult; așa că, din pricina acestei lipse a osului domnesc, teamă mi-e să nu pierd ceea ce brațul meu vrednic a meritat din plin. E drept că sînt hidalgo, boier de viță veche și vestită, cu moșie și acareturi, și că nu-s din cei care să plătească gloabă.² Și s-ar prea putea ca vraciul care

¹ Don Quijote uită de Dulcinea și de credința veșnică pe care-și propusese să i-o poarte.

² În original „*Hidalgo de devengar quinientos sueldos*”; boier care să merite cincizeci de galbeni, care să fie susceptibil de a cere plata unor amenzi anumite în folosul său. Aluzie la legile străvechi ale Spaniei, păstrate de datină și după secolul al XIII-lea, cînd a avut loc o reînnoire a legiurilor. Ele impuneau plata a cincizeci de *sueldos* (vechi monezi de aur) celor ce jigneau ori „păgubeau” vreun nobil ce nu trebuia atins nici cu vorba, nici cu fapta.

va avea să-mi scrie istoria să-mi descurce atît de bine spița și vița, încît să mă găsească strănepot de regi, la al cincilea sau al șaselea neam. Căci trebuie să știi, Sancho, că sînt două feluri de obîrșii pe lume : unii își trag obîrșia din domnitori și monarhi, pe care timpul i-a făcut să decadă puțin cîte puțin și să ajungă la virful de jos, ca o piramidă răsturnată ; alții au început ca niște oameni de jos și au mers urcînd treaptă după treaptă pînă-au ajuns să se vadă în boierii de cele mari. Astfel că deosebirea dintre ei este că unii au fost ce nu mai sînt, iar alții sînt ce n-au fost niciodată. Și cum eu aș putea fi dintre cei dintii de îndată ce-ar ieși la iveală că am o obîrșie înaltă și glorioasă, cu asta va trebui să se mulțumească regele socru-meu, căci socru va trebui să-mi fie pînă la urmă ; iar de nu se va mulțumi, infanta mă va iubi pînă-ntr-atît, încît, în ciuda părintelui ei, chiar dacă ar ști neîndoielnic că eu nu-s decît fiul vreunui sacagiu, tot m-ar lua de bărbat și de stăpîn. Iar de n-ar vrea, cine mă împiedică s-o răpesc și s-o duc cu mine unde mi-ar plăcea ? Că s-ar îngriji el, timpul sau moartea, să pună capăt supărării părinților ei !

— Aici se potrivește, zise Sancho, vorba anumitor haidăi : „N-aștepta de bunăvoie ceea ce poți lua cu sila“. Cu toate că parcă mai bine s-ar potrivi să spunem : „Nu umbla cu bogdaprostea după ce poți lua cu hapca !“ Asta vrea să zică adicătelea, că dacă cumva regele, socrul măriei-tale, nu s-ar învoi să se înduplece a-ți da mîna stăpînei mele infanta, n-ai să ai încotro și, așa cum ziceai măria-ta, va trebui s-o răpești și s-o duci de-acolo. Păcat doar că, pînă să cădeți la pace și să te poți bucura măria-ta în liniște de domnie, bietul scutier s-a lins pe bot de răsplăți ! Afară

doar dacă domnița tănuitoare, care trebuie să-i fie nevastă, nu fuge și ea cu infanta, ca să aibă și el cu ce-și mai trece zilele de grea' restrîște, pînă ce-o vrea cerul altfel; căci, pe cîte cred eu, stăpînul său i-ar putea-o da pe loc drept soață legiuită.¹

— Asta nimeni n-o poate împiedica, răspunse don Quijote.

— Păi, dacă-i așa, spuse Sancho, n-avem decît să ne lăsăm în voia Domnului, ca să ne îndrepte soarta pașii încotro i-o plăcea.

— Facă Domnul, răspunse don Quijote, după dorința mea și după nevoia ta, Sancho, și fie om de rînd pe veci cel ce se ține om de rînd.²

— Slavă Domnului, zise Sancho, că eu sînt creștin de viță veche, și, ca să fiu conte, mi-e prea destul!

— Ba încă ți-e prea mult, spuse don Quijote. Și chiar dacă n-ai fi, n-ar putea să-ți strice cu nimic, căci, fiind eu regele, îți pot da orice rang de noblețe, fără să-l cumperi cu bani și fără să mă fi slujit în vreun fel; pentru că dacă te fac eu conte, iată-te dintr-o dată cavaler, zică oamenii ce-or zice, că n-or să mai aibă încotro și-or să fie nevoiți să-ți spună „înălțimea-ta“, oricîtă inimă rea și-ar face!

— Vai de ei, zise Sancho, dacă-și închipuie că n-aș ști eu să-mi fac respectat *ticlul*!

— Titlul vrei să spui, îl îndreptă stăpînul său, că nu-i totuna ticlul și titlul.

— Fie, răspunse Sancho, vreau să spun că le-aș veni eu de hac, fiindcă, pe cîntea mea, am fost

¹ Sancho, contaminat de nebunia stăpînului, uită, de asemenea, că e om însurat și cu familie grea.

² De obicei se spune invers: „E nobil cel ce se socoțește nobil“.

o vreme paraclisier la o mănăstire, și-mi ședea așa de bine fusta de paraclisier, încît zicea toată lumea că eram destul de chipos ca să pot fi chiar stareț al mănăstirii de care spuneam. Dar ce mă fac cînd mi-or pune coșcogea mantie de duce peste șolduri, sau m-or înveșmînta numai în aur și perle, ca pe conții veniți de peste mări și țări ? ¹ Socotesc c-are să se strîngă lumea să mă vadă, cale de cinci poște împrejur !

— Are să-ți stea bine, zise don Quijote, dar va fi nevoie să-ți razi barba mereu, că după cît de deasă, de încîlcită și de rău potrivită din foarfece fți este, dacă nu-ți treci briciul pe obraz la fiecare două zile cel puțin, te-ar putea oricine dibui cine ești, de la o bătaie de flintă.

— Ce mare lucru ? zise Sancho. N-am decît să iau un bărbier și să-l țin de casa mea, plătindu-l cu simbrie ! Ba chiar, de-o fi să fie nevoie, l-oi face să umble după coada mea, ca pe slujitorul unui mare dregător.

— Dar de unde știi tu, întrebă don Quijote, că după mării dregători umblă cîte-un slujitor ?

— Am să-ți spun, răspunse Sancho. Mai an, am fost o lună la Madrid, și acolo am văzut că, pe cînd își făcea plimbarea un nobil tare mic, despre care toți ziceau că e tare mare ², oriunde se ducea, umbla după el un om călare, de parcă era coada lui, nu alta ! Am întreat și eu că de ce omul acela nu venea lîngă celălalt, ci umbla tot în dosul lui,

¹ Sancho face aluzie la mantia de hermină, pe care n-o puteau purta, în afară de rege, decît ducii.

² Se pare că e vorba de marele duce de Osuna, don Pedro Giron (1579—1624), erou vestit al războaielor de cucerire purtate de regii Spaniei, mort în prizonierat, și despre care s-a spus : „Mic n-avea-n el nimica, afară de statură“.

și mi-au spus că acela era scutierul și că era un obicei al granzilor să poarte cu ei câte unul din ăștia. De-atuncea știu, că nu mi-a mai ieșit din minte !

— Ce să spun ? Ai dreptate ! zise don Quijote. Poți și tu să-ți cari bărbierul cu tine, căci obiceiurile nu s-au născut toate deodată, nici n-au fost scornite cu hurta, așa că de ce n-ai fi tu cel dintîi conte care să umble cu bărbierul după el ? Și unde mai pui că trebuie să-ți fie om mai de-ncredere cineva cînd e vorba să-ți dai barba pe mîna lui, decît ca să-ți pună șaua pe-un cal !

— Lasă bărbierul pe seama mea, zise Sancho, și să rămînă pe seama măriei-tale să dai zor a ajunge mai repede rege și-a mă face pe mine conte.

— Așa va fi ! răspunse don Quijote și, înălțînd ochii, văzu ceea ce se va povesti în capitolul următor.

CAPITOLUL XXII

Despre felul cum slobozi don Quijote o mulțime de nenorociți, duși fără de voia lor acolo unde n-aveau nici un chef să se ducă

Povestește Cide Hamete Benengeli, autor arab și mancheg, în această nobilă, răsunătoare, dulce, modestă și ingenioasă istorie, că, după ce faimosul don Quijote avu cu Sancho Panza, scutierul său, voroava aceea despre care se spune la sfîrșitul capitolului al XXI-lea, don Quijote înălță ochii și văzu că pe drumul pe care apucase și el veneau

pe jos ca la vreo doisprezece oameni, înșirați ca mătăniile pe-un coșcogeamitea lanț de fier petrecut pe după gîturile lor și toți cu cătușe la mîini. Mai veneau împreună cu ei doi oameni călări și doi pedestrași ; călăreții purtau archebuze cu rotiță¹, iar pedestrașii, lănci și spade ; și Sancho Panza, de îndată ce-i văzu, strigă :

— Asta-i un lanț de osîndiți de-ai regelui, oameni duși la muncă silnică, pe galere².

— Cum oameni duși la muncă silnică ? întrebă don Quijote. E oare cu puțință să facă regele silnicie vreunui om ?

— N-am spus asta, răspunse Sancho. Am spus doar că sînt oameni care, pentru fărădelegile lor, au fost osîndiți să plece pe galere, în slujba regelui, cu de-a sila.

— Așadar, reluă don Quijote, oricum ar fi să fie, oamenii ăștia, de vreme ce sînt duși, se cheamă că merg cu de-a sila, și nu de bunăvoie.

— Asta așa e, zise Sancho.

— Atunci, dacă-i așa, răspunse stăpînul său, aici intră în joc îndatorirea tagmei mele, de-a împiedica silniciile, de-a sprijini pe cei nevoiași și de-a le veni într-ajutor.

— Ia seama, măria-ta, zise Sancho, că justiția, care întruchipează pe regele însuși, nu poate face silnicii ori nedreptăți unor asemenea oameni, ci,

¹ Flintele și archebuzele „cu rotiță”, spre deosebire de cele mai vechi, care se descărcau prin aprinderea unui fitil, funcționau prin învîrtirea unei cheițe ca de ceasornic plasate în mijlocul unei roți care freca bucata de cremene așezată la capătul țevii, făcînd-o să dea scînteie și să aprindă pulberea.

² Expresia din text : „...gente forzada del rey” (oameni luați cu sila de rege) are sens echivoc : „...oameni violențați (siliți) de rege”, oameni cărora regele le-a făcut silnicie.

dimpotrivă, îi pedepsește ca să-și ispășească fără-delegile.

În vremea asta, lanțul ocașilor se apropie, și don Quijote, cu vorba foarte curtenitoare, le ceru celor care îi păzeau să binevoiască a-i aduce și lui la cunoștință pricina sau pricinile pentru care-i duceau în așa chip pe oamenii aceia. Unul din paznicii călări îi răspunse că erau ocași, osîndiți ai majestății-sale, că erau duși la galere și că altceva nu mai avea de spus, și nici el de aflat.

— Cu toate astea, îi întoarse don Quijote vorba, mi-ar plăcea să aflu despre fiecare dintre ei, în parte, pricina nenorocirii lui.

Mai adăugă la aceste vorbe și altele de același fel, tot atît de cuviincioase, ca să-i înduplece pe paznici să-i spună ceea ce dorea, încît cel de-al doilea dintre călăreți îi zise :

— Păcat că, deși avem aici catastiful osîndiților și probele de la procesele fiecăruia din acești nenorociți, nu-i momentul să ne oprim tocmai acum ca să le scoatem și să le citim. Mai bine apropie-te domnia-ta și întreabă-i chiar pe ei, că ți-or spune singuri, dac-or vrea, și se vor învoi de bună seamă să-ți spună, pentru că oamenii ca ei au mîncărici la limbă ca și la mînă.

Dobîndind învoirea aceasta, pe care și-ar fi luat-o de la sine de nu i-ar fi dat-o ei, don Quijote se apropie de șiragul înlănțuiților și-l întrebă pe cel dintîi ce păcate ispășea umblind într-asa hal împodobit. Omul îi răspunse că umbla așa de îndrăgostit ce era !

— Doar atît ? Numai pentru asta ? răspunse don Quijote. Păi, dacă-i așa, și dacă numai pentru că sînt îndrăgostiți sînt duși oamenii la galere, de cînd ar fi trebuit să mă aflu și eu pe ele, vîslind ?

— Numai că dragostele mele nu-s cum crezi

măria-ta, zise ocnașul, că mie mi-a căzut cu trone în așa hal o coșarcă, plină cu vîrf de rufărie, încît am strîns-o pînă într-atîta de voinicește în brațe, că, de nu mi-ar fi smuls-o cu de-a sila oamenii stăpînirii, nici în ziua de azi n-aș fi lăsat-o de bună-voie din mînă. Am fost prins în flagrant delict, n-a mai fost nevoie de cazne¹, mi s-au dresat acte, mi-au măsurat spinarea cu o sută de bice și mi-au mai dat pe deasupra și trei încheiați² de hroance³, și gata treaba !

— Ce-s hroancele ? întrebă don Quijote.

— Hroance înseamnă la noi galere, răspunse ocnașul, care era un băietan ca la vreo 24 de ani și zicea că era de fel din Piedrahita.

Tot așa îl întrebă don Quijote și pe-al doilea, care însă nu-i răspunse nimic, trist cum mergea și căzut pe gînduri. Dar răspunse pentru el cel dintîi, care zise :

— Așa, señor, merge la galere de canar⁴ ce-a fost, vreau să zic de cîntăreț și de lăutar ce se află.

— Păi cum așa ? întrebă don Quijote. Pentru c-ai fost cîntăreț și lăutar înfunzi galera ?

¹ „...el tormento“ (tortura) făcea parte din procedura anchetei judiciare. În cazurile în care dovezile erau concludente, se renunța la ea, administrîndu-se, în schimb, cu toată strășnicia, ori de cîte ori nu existau probe suficiente și era nevoie de mărturisirea expresă a celui anchetat.

² În original „...tres precisos“ (trei [ani] încheiați) expresie eliptică din vocabularul argotic al delicvenților.

³ *Gurapas* s-a tradus cu hroance, care în românește înseamnă ghetе vechi, metaforă potrivită pentru o ambarcațiune lipsită de eleganță : „gheată plutitoare“.

⁴ *Canario* se numea, în jargonul pungașilor, cel ce „cînta“ în timpul caznelor la care-l supuneau oamenii stăpînirii, adică cel ce-și mărturisea vina.

— Da, răspunse ocnașul, că nu se află pe lume lucru mai afurisit decît să cînți ¹ în chinuri.

— Ba, dimpotrivă, zise don Quijote, eu am auzit spunîndu-se că cine cîntă chinu-și înspăimîntă !

— Aici e de-a-ndoaselea, răspunse ocnașul, căci cine-a cîntat o dată își plînge-n pumni toată viața.

— Nu pricep, zise don Quijote.

Dar unul dintre paznici îl lămuri :

— Señor cavaler, în lumea *non santa* ² a oamenilor acestora, a cînta în chinuri înseamnă a mărturisi atunci cînd ești pus la cazne. Ticălosul acesta a fost supus la tortură și și-a mărturisit vina de-a fi fost geambaș de cai, adică hoț de dobitoace, și pe temeiul mărturisirii lui a fost osîndit la șase ani de galere, pe lîngă două sute de bice, pe care le mai poartă încă pe spinare; și umblă tot timpul gînditor și trist, pentru că ceilalți hoți, pe care-i vezi înșirați aici în marș, îl chinuiesc și-l fac de două parale, bătîndu-și joc de dînsul și socotindu-l om de nimica, pentru că a mărturisit și n-a avut tăria să tăgăduiască; deoarece, spun ei, tot atîtea buchii are și un „nu“ cîte are și un „da“, și cel împricinat nu-și dă seamă ce noroc are că-i stă viața sau moartea în puterea limbii sale, și nu în puterea limbilor celor ce aduc mărturii și dovezi ; și, la urma urmei,

¹ „...cantar en el ansia“ : a-și mărturisi delictul în timpul torturilor apei (*el tormento del agua*), care consta din a pune pe fața delicventului, întins la pămînt, o pînză care să-i astupe nările ca să nu poată respira decît pe gură, în vreme ce apa i se turna neconținut în gîtlej și îl obliga să înghită tot timpul, fără a-i da răgaz să tragă aer în piept, ceea ce provoacă o panică animalică a organismului, întocmai ca în toiul crizelor de astm. *Ansia* sau *clariosa* era denumită, din pricina aceasta, în argoul hoților, apa.

² Adică lipsită de sfințenie : păcătoasă.

drept să-ți spun, mai că-mi vine și mie-a crede că nu-s chiar greșiți în ceea ce spun și că au dreptate.

— Și eu tot așa socotesc, răspunse don Quijote, care, trecînd la cel de al treilea, îl întrebă ce-i întrebare și pe ceilalți.

Și acesta, fără să se lase prea mult rugat și părăind chiar voios, zise :

— Eu merg pe cinci ani la cucoanele hroance fiindcă mi-au lipsit zece ducăți.

— Aș da eu, bucuros, douăzeci, zise don Quijote, numai să te pot scăpa din necaz!

— Asta-i chiar la fel, răspunse ocașul, ca atunci cînd ai avea bani fiind în largul mării și murind de foame, fără să ai de unde-ți tîrgui cele de trebuință. Spun asta, fiindcă, dac-aș fi avut la vreme aști douăzeci de ducăți cu care mă ispitești acum luminăția-ta, aș fi putut unge cu ei peana grefierului și înviora măiestria avocatului în așa chip, încît astăzi m-aș afla în mijlocul pieței Zocodover¹ din Toledo, și nu aici pe șleah, cu zgarda la gît, ca un ogar! Da' mare-i Dumnezeu! Răbdare, că trece și asta, cum trec toate !

Trecu deci don Quijote la al patrulea, care era un om cu înfățișare venerabilă, cu o barbă albă pînă la briu ; și acesta, auzind că-l întrebă de pricina care-l virise în năpasta asta, prinse a plînge și nu răspunse nici un cuvînt ; dar cel de-al cincilea osîndit îi sluji de tălmaci, zicînd :

¹ *Dover* înseamnă în arăbește piață, dar semnificația întregului nume s-a pierdut cu timpul. Așa se întîmplă și cu alte cuvinte arabe, substantive comune, ca *alcálá* (castel), *alcázár* (palat), *medina* (cetate), *alcántara* (pod), *guadiana* (riu), care au dat în spaniolește nume proprii. Azi se zice *castillo de Alcalá*, *ciudad de Medina*, *punte de Alcántara*, *rio Guadiana* etc.

— Omul ăsta cumsecade e dus pe patru ani la galere, după ce a fost purtat pe ulițele știute¹, îmbrăcat cum se cuvine, cu toată pompa și de-a călare.

— Asta vrea să zică, se băgă Sancho Panza în vorbă, după cite mi se pare mie, că l-or fi ținut în piața publică, rușinindu-l.

— Așa este, răspunse ocnașul. Și vina pentru care a fost osîndit la o asemenea pedeapsă este că a fost misit de ochi dulci, ba chiar samsar de trupuri întregi. Vreau să spun că, ce mai vorbă lungă, pe cavalerul ăsta îl duc la galere de codoș ce-a fost, și pentru că pe deasupra i s-a mai aflat și vina de-a fi făcut vrăjitorii, dar nu mult: doar de două degete pe fundul paharului.

— Să nu se fi adăugat astea două degete, zise don Quijote, nu merita, numai de codoș ce-a fost, dacă n-a făcutuit nimica alta, să fie pus să plutească pe galere, afară doar de-ar fi să le comande și să le fie amiral. Căci meseria de codoș nu-i pentru oricine se nimerește; e slujbă de oameni cu socoteală la cap, și foarte trebuincioasă într-un stat bine orînduit, așa că n-ar trebui s-o facă decît oameni foarte nobili și de neam vechi; ba chiar ar trebui să se afle inspectori și controlori ai unora ca aceștia, cum sînt pentru celelalte slujbe, și să li se știe numărul, limitat ca al agenților de bursă, fiindcă doar în felul acesta ar fi cruțată lumea de o mulțime de nenorociri, pricinuite de faptul că treaba și meseria asta e dată pe mîna unor ființe nepri-cepute și scurte de minte, cum sînt muieruștile de

¹ În original „*las acostumbradas*“ (obișnuitele): expresie din jargonul delincvenților, luată de aceștia din stilul de cancelarie al sentințelor judecătorești: „Să fie dus călare pe măgar de-a lungul ulițelor știute“ (sau „ulițelor pe unde sînt de obicei duși“).

doi bani perechea, pajii și măscăricii de bîlci, cioflingari cu caș la gură și care habar n-au ce-i viața, că taman cînd îți plesnește măseaua mai avan și cînd ai avea mai mare nevoie de unul care să se priceapă să aleagă bine, ei rătăcesc drumul, se pierd de la mîină pînă la gură și nu mai știu nici care le e dreapta și care stînga. Aș vrea să merg și mai departe și să arăt motivele pentru care s-ar cuveni să fie bine aleși cei ce urmează să dețină în stat o slujbă așa de necesară, dar nu este potrivit prilejul pentru una ca asta; voi spune-o eu într-o zi cui ar putea-o lecui și îndrepta. Tot ce mai am de spus acuma este că amărăciunea pe care mi-a pricinuit-o vederea pletelor acestora albe și chipul āstuia atît de venerabil, osîndit la asemenea munci doar pentru vina de a fi fost codoș, mi-a risipit-o adaosul că a fost și vrăjitor. Cu toate că știu bine că nu se află pe lumea asta vrăji care să poată silui și schimba voința omului, așa cum gîndesc unii săraci cu duhul, și mai știu că avem liberul-arbitru, pe care nu e iarbă de leac nici descîntec să-l poată birui. Ceea ce fac de obicei anume femeiuști scurte de minte și unii șarlatani netrebnici sînt doar niște amestecuri de licori și niște otrăvuri cu care-i înnebunesc de cap pe oameni, lăsîndu-i să creadă că au putere de a-i face să fie iubiți, lucru care este, cum spun, cu neputință, căci ar însemna să siluiască voințele.

— Așa și este, zise bătrînul, și spun drept, sefior, că, în chestia asta cu vrăjitoria, zău că n-am nici o vină; cît despre codoșlic, n-o tăgăduiesc. Dar să nu-și închipuie cineva că făceam vreun rău prin asta, fiindcă tot ce doream era să se bucure toată lumea și să trăiască în pace și bună învoială, fără gîlcevi și fără amărăciuni; dar nu mi-a folosit la nimic gîndul meu bun, și nu m-a împiedicat să fiu

după acolo de unde nu mai am nădejde să mă întorc, judecînd după cît de încărcat de ani sînt, mai fiind și bolnav de bășica udului, beteșug care nu-mi dă pas să mă odihnesc mai de fel!

Și prinse din nou a plînge, ca la început ; iar pe Sancho îl apucă mila pînă într-atîta, încît scoase din sîn un real din cei de patru¹ și i-l dădu de pomană.

Trecu mai departe don Quijote și-l întrebă pe altul cu ce greșise, iar acesta îi răspunse, nu mai puțin mucalit, ba chiar mai șugubăț decît celălalt:

— Eu sînt mînat unde vezi fiindcă peste măsură de stăruitor am tot șuguit cu două vere primare de-ale mele, și cu alte două verișoare de-ale altora; ce mai vorbă lungă, atîta am tot glumit cu ele, că, din glumă în glumă, a crescut familia, fără să-i mai pot da de firul rudeniei, încît nici mama dracului n-o mai descurcă. Mi se puseră toate în seamă cu probe, nu mă bucurai de nici o bună-voință neavînd bani, fui cit pe-aci să mor de gîlci, pe care voiau să mi le frece cu ștreangul; mă osîndiră la galere pentru șase ani, și eu încuviințai: îmi ispășesc vina; sînt tînăr: viață să ani, că toate se lecuiesc cu asta. Și de ai cumva luminăția-ta, domnule cavalier, cîte ceva cu care să vii într-ajutorul ăstor bieți oropsiți, are să ți-o plătească Dumnezeu în ceruri, și vom avea și noi pe pămînt grijă să ne rugăm lui Dumnezeu pentru sănătatea măriei-tale ori de cîte ori ne-om spune rugăciunile, dorindu-ți

¹ În original „*real de á cuatro*“, monedă divizionară surentă, monedă de cont, cum se spune, valorînd de două ori cît un real de opt, adică fiind un sfert de taler. (Sancho făcea deci un sacrificiu considerabil scoțînd, spre a o da ocnașului, o monedă importantă, cu care s-ar fi putut cumpăra peste 120 de ouă. Un ou făcea cam un *maravedi*.)

viață la fel de lungă și de bună pe cît o merită binefăcătoarea dumitale făptură.

Umbla îmbrăcat în robă de student ¹, și unul din paznici spuse că era om cu șart la vorbă și nu-l înțelegea nimeni pe lătinie.

La urmă de tot venea un om foarte chipeș, în vîrstă de 30 de ani, care n-avea alt cusur decît că se uita nițel cam zbanghiu. Era legat ceva mai altfel decît restul osîndiților, căci purta la picior un lanț așa de lung, încît îi înfășura tot corpul, și-n jurul gîtului ducea două verigi de fier, una prinsă în ochiurile lanțului, iar cealaltă, din cele ce se numesc „uită-te la mine“ sau „copita prietenului“ ², și din ea scoborau doi drugi de fier ce-ajungeau pîn' la briu, susținînd două cătușe, în care-i erau vîrîte mîinile, ferecate cu un lacăt cîmă toate zilele, în așa chip încît nici cu mîinile la gură nu putea s-ajungă și nici să-și plece capul ca să s-ajungă la mîini n-avea cum. Don Quijote întrebă pentru ce purta omul acela atîtea fiare, mai multe decît toți ceilalți. Paznicul îi răspunse că avea e singur mai multe păcate decît toți ceilalți laolaltă și că era așa de cutezător și-atît de mare pehlivan încît, cu toate că-l duceau în felul în care-l du-

¹ În original „...*habito de estudiante*“ : cum universitățile vremii erau, ca tot învățămîntul spaniol, puse sub controlul sau chiar date în organizarea ordinului iezuit, iar teologia era suverană peste celelalte discipline, studenții erau asimilați clerului și umblau în sutane preoțești, ca unii ce aveau să devină *bachilleres* și *licenciados*, titluri confundate de popor cu acelea eclesiastice și date de obicei preoților.

² În original „...*pie de amigo*“ (sau *guarda amigo*) : furcă de fier, ce se pune sub bărbia condamnaților, ca să nu-și poată ascunde fața cînd erau scoși în piața publică spre biciuire, sau spre fixare la stîlpul infamiei.

ceau, nu erau siguri de el, ci stăteau tot timpul cu frica-n sîn, nu care cumva să le scape.

— Ce păcate așa grele o fi avînd, zise don Quijote, dacă n-a meritat pedeapsă mai mare decît să infunde galera?

— O infundă pe zece ani, răspunse paznicul, ceea ce e totuna cu moartea civilă. E destul să știi, ca să nu-ți mai trebuiască altceva, că flăcăul ăsta e faimosul Ginés de Pasamonte, zis, cu alt nume, Ginesillo de Șterpelillo.

— Domnule comisar, zise atuncea ocnașul, ia-o mai domol, și să nu ne-~~apucăm~~ acum să dezgropăm poreclele! Ginés mă cheamă, și nu Ginesillo, și Pasamonte-i numele meu de familie, nu Șterpelillo, cum zici dumneata, că mai bine și-ar vedea fiecare de el, și tot s-ar alege cu ceva!

— Nu te rățoi așa, răspunse comisarul, domnaule pungaș de mina-ntii, dacă nu cumva vrei să te-nvăț eu să-ți mai ții gura și să te fac să-ți plîngi în pumni!

— N-am ce face, răspunse ocnașul, că omului îl merge nu cum vrea el, ci cum dă Dumnezeu; dar într-o bună zi are să mi se ducă vestea-n lumea întreagă, și o să vedem noi atunci dacă mă cheamă Ginesillo de Șterpelillo sau nu!

— Păi nu-ți zice așa, circotașule? întrebă paznicul.

— Da, așa-mi zice, răspunse Ginés, dar îi fac eu să nu-mi mai zică, ori, de nu, îți dau voie să mă razi acolo unde șoptesc printre dinți! ¹ Señor cavalier, dacă ai ceva de dat, dă-ne o dată, și du-te cu Dumnezeu, că ne-ai cam plictisit tot vîrîndu-ți nasul unde nu-ți fierbe oala și vrînd să iscodești

¹ Pasaj scabros, pus de Cervantes în gura acestui personaj picaresc spre a-l caracteriza din punct de vedere moral.

viața aproapelui; iar dacă ai chef s-o știi pe-a mea, află că eu nu-s altul decît Ginés de Pasamonte a cărui viață e scrisă, na, de degetele astea, uite-le!

— Are dreptate, zise comisarul, că el singur și-a scris povestea vieții, cum nu se poate mai bine, dar cartea a rămas în închisoare, zălog pentru două sute de reali!

— Și am de gînd s-o scot, zise Ginés, chiar de-a fi ea zălogită și pe două sute de ducăți!

— E-așa de reușită? întrebă don Quijote.

— E-atît de reușită, răspunse Ginés, încît vai de capul lui *Lazarillo de Tórmes*¹ și-a tuturor celorlalte cărți de soiul ei, cîte s-au scris ori se vor mai scrie! Tot ce pot să vă asigur e că spune adevărul și încă spune adevăruri atît de pline de duh și-atît de desfătătoare, încît nici o minciună nu s-ar putea asemui cu ele.

— Și care-i titlul cărții? întrebă don Quijote.

— *Viața lui Ginés de Pasamonte*, răspunse în suși autorul ei.

— Și e terminată? întrebă don Quijote.

— Cum poate fi terminată, răspunse el, dacă mie încă nu mi s-au sfîrșit zilele? Ceea ce am scris e de la nașterea mea pînă-n clipa cînd m-au azvîrlit la galără, acum, ultima dată.

— Va să zică, ai mai fost și altă dată la galere? zise don Quijote.

¹ Întîiul roman picaresc, cel care a dat modelul genului: atribuit lui Diego Hurtado de Mendoza, a apărut în 1555 în trei ediții simultane, presupuse a fi transcrierea unei suite de snoave, *cuentos viejos*, raportate prin tradiție orală mai demult, reflex spaniol al povestirii medievale franceze din secolul al XII-lea, *Le garçon de l'aveugle* (*Sluga orbului*). (Vezi lucrarea noastră antologică *Isprăvile unor vîntură-lume, proză picarescă spaniolă*.)

— Slujindu-l pe Dumnezeu și pe rege, am mai fost și altă dată, vreme de patru ani încheiați, și-s deprins și cu gustul de posmagi, și cu gustul de gîrbaci, răspunse Ginés, așa că nu-mi fac cine știe ce inimă rea că mă duc din nou, fiindcă acolo voi avea răgaz să-mi sfîrșesc cartea, căci mai am o mulțime de lucruri de spus, iar pe galerele Spaniei ai mai multă tihnă¹ chiar decît aș avea eu nevoie, cu toate că n-am nevoie de cine știe ce răgaz pentru ce mi-am pus în gînd să mai scriu, fiindcă le știu toate pe de rost.

— Pari om de duh ! zise don Quijote.

— Și nefericit, răspunse Ginés, pentru că nefericirea îl urmărește întotdeauna pe omul de duh.²

— Îl urmărește pe pezevenghi, vrei să zici ! spuse comisarul.

— Ți-am mai spus, domnule comisar, răspunse Pasamonte, s-o lași mai domol, căci domnii aceia nu ți-au pus în mînă topuzul ca să ne chinuiești pe noi, sărmanii ce umblăm înlănțuiți, ci ca să ne călăuzești și să ne duci acolo unde a poruncit majestatea-sa ; că de nu, mă jur pe... dar ajunge, că s-ar prea putea să iasă într-o bună zi la spălat petele pe care mi le-ai făcut la han, așa că³

¹ Aluzie satirică la lipsa de eficiență a amiralității spaniole, care, după mai multe înfrîngeri navale suferite de la distrugerea vestitei *invencible armada*, se preocupa mult mai puțin de urmărirea turcilor corsari în Mediterana, operație riscată și nelucrativă, decît de traficul transoceanic al aurului, neprimejdut pe atunci decît arareori de corsarii reginei Elizabeth a Angliei.

² Aluzie satirică la felul selecționării valorilor în epocă, promovarea oelor mediocri și conformiști fiind pe atunci regulă generală.

³ Pasaj obscur ; pare să fie o referire la vreun incident știut de amîndoi vorbitorii și petrecut în timpul călătoriei ocașilor, pe care însă textul lui Cervantes nu ni-l face cunoscut.

să-și țină toată lumea gura și să trăiască cum i plăcea, vorbind numai de bine. Dar mai degrabă hai, s-o pornim mai iute la drum, că destul am stat de taciale !

Comisarul ridică topuzul să dea în Pasamente drept răspuns la amenințările lui. Dar don Quijot se viră între ei și-l rugă să nu-l chinuiască, căc nu era de mirare ca un om ferecat cu atâtea lanțuri la mîini să fie ceva mai slobod la limbă. Apoi întorcîndu-se către toți cei din lanț, rosti :

— Din toate cite mi le-ați spus, preaiubiți frați am tras încheierea că, deși sînteți pedepsiți pentru greșelile voastre, pedepsele la care sînteți osîndiți nu vă prea fac plăcere și vă duceți să le răbdați fără de nici un chef și cu totul împotriva voinței voastre. Îmi dau seama că s-ar putea întîmpla ca slăbiciunea cutăruia, cînd a fost supus la tortură ori poate lipsa de bani a cutărui altuia și lipsa de protecție înaltă, sau, în sfîrșit, judecata sucită a magistratului să fi fost cauza pierzaniei voastre și să fi împiedicat dreptatea să vă iasă la iveală chiar atunci cînd era de partea voastră. Toate acestea îmi vin acum în minte, spunîndu-mi, incredîntîndu-mă și chiar silindu-mă să-mi arăt cu voi rostul pentru care cerul m-a sortit să trăiesc pe lumea asta și să îmbrățișez tagma cavaleriei pe care am îmbrățișat-o, făcînd jurămint să ajut pe cei nevoiași și pe cei obijduiți de mai-marii lor. Dar cum știu că este unul din principiile cumințeniei să nu faci niciodată cu răul ceea ce se poate face cu binele, vreau să-i rog pe acești domni paznici și pe domnul comisar să binevoiască a vă desfereca și a vă lăsa să plecați nestingheriți, că sînt destui care să-l slujească pe rege cu mai bune prilejuri, și mi se pare prea crud să faci robi din cei pe care Dumnezeu și natura i-a făcut oameni

liberi. Cu atît mai mult, domnilor paznici, adăugă don Quijote, că oamenii aceștia, bieții de ei, nu v-au făcut vouă nimica, așa că să-și vadă fiecare de păcatele lui ! Este un Dumnezeu în cer și are el grijă să pedepsească răul și să răsplătească binele, așa că nu-i treabă de oameni cinstiți să fie călăii altor oameni cînd n-au a se amesteca în asta. Vă cer asta cu atîta blîndețe și sînge rece pentru că vreau să am de ce vă mulțumesc dacă o veți face ; dar dacă n-o faceți de bunăvoie, lancea și spada aceasta, dimpreună cu vrednicia brațului meu, vă vor sili s-o faceți de nevoie.

— Nostimă neghiobie, n-am ce zice ! răspunse comisarul. E bună de tot ! Ia te uită cu ce haz a știut s-o încheie, șolticul ! Vrea să-i lăsăm lui ocnașii regelui, nici mai mult, nici mai puțin, ca și cum am fi de capul nostru și-am putea să-i dăm ascultare, sau ar avea el vreo cădere să ne-o poruncească ! La vezi-ți, seînor, de drum ! Du-te cu Dumnezeu și mai îndreaptă-ți puțin țucul de pe cap, ce-mi tot umbli să ne cauți nod în papură și să ne prinzi cu mîta-n sac ?

— Mîta ești tu !... ¹ și motanul, și șobolanul, și mîrlanul ! răspunse don Quijote.

Și, zis și făcut ! Se năpusti asupra lui atît de pe nepusă masă, încît, fără să-i mai dea răgaz să se apere, îl buși de pămînt, rănit greu cu lancea, și o brodisă de minune, căci acesta era singurul care avea archebuză ². Ceilalți paznici rămăseseră cu gurile căscate, încremeniți de întîmplarea asta neașteptată ; dar, venindu-și în fire, cei călări pu-

¹ *Gato* (pisică) însemna, în jargonul pungașilor, chiar hoț. *Gatazo* înseamnă și azi „pungășie“.

² Inadvertență a lui Cervantes ; la începutul capitolului al XXII-lea se spune că amîndoi arcașii călări purtau archebuze cu roțiță.

seră mîna pe spadă, pedestrașii, pe arbalete, și-l asaltară toți împreună pe don Quijote, care-i aștepta cu mult sînge rece. Și fără îndoială că nu i-ar fi mers bine dacă ocnașii, văzînd ce prilej bun de a-și recîștiga libertatea li se oferea, n-ar fi făcut tot ce le stătea în putință ca să rupă lanțul pe care erau înșirați. Învălmășeala fu așa de mare, încît paznicii, care dădeau cînd să pună mîna pe ocnașii ce se desferecau, cînd să-i țină piept lui don Quijote care-i ataca, nu putură face nimic care să le fi fost de folos. Ajută și Sancho, dinspre partea lui, la slobozirea lui Ginés de Pasamonte, care-și luă cel dintîi zborul, liber și neîmpiedicat de nimic, și, tăbărînd pe comisarul trîntit la pămînt, îl ușură de spadă și de archebuză, cu care, mai ochind pe unul, mai vîrînd spaima într-altul, dar fără s-o descarce nici măcar o singură dată, mătură toată garda de pe cîmpul de luptă, căci paznicii o luară la sănătoasa, cît de frica archebuzei lui Pasamonte, cît de-a grindinei de bolovani cu care ocnașii sloboziți îi bombardau.

Sancho se posomorî grozav de isprava asta, fiindcă îi trecu prin minte că cei care-o luaseră la picior puteau s-aducă la cunoștința „Sfintei Frății“, care avea să iasă numai decît în căutarea vinovaților, făcînd să bată clopotele în toate clopotnițele. Așa că își mărturisi temerile față de stăpînul său și-l rugă să facă așa fel încît să se depărteze cît or putea mai repede de-acolo și să scape cu fuga, ascunzîndu-se prin munții împăduriți, în apropierea cărora erau.

— Foarte bine, zise don Quijote, numai că știu și eu ce este de făcut acum.

• Și, chemîndu-i pe toți ocnașii, care, după ce-l despuiaseră pe comisar, lăsîndu-l numai cu pielea,

se învîrteau năucii, li adună pe toți roată, ca să asculte ceea ce le porunceă, apoi le zise :

— Orică om nobil trebuie să fie recunoscător pentru binefacerile primite, și unul din păcatele ce-l supără mai mult pe Dumnezeu este nerecunoștința. Spun asta pentru că ați avut prilejul să simțiți, domnilor, din experiența cea mai nemijlocită, binefacerea săvîrșită de mine întru binele vostru ; drept răsplată pentru ea, aş dori, și asta-mi este voia, ca, împovărați cu lanțul pe care vi l-am luat de pe grumaji, să purcedeți numai-decît la drum și să vă duceți în cetatea Toboso, și-acolo să vă înfățișați dinaintea domniței Dulcinea del Toboso și să-i spuneți că robul său, Cavalerul Tristei Figuri, v-a trimis ca să vă închi-nați ei și să-i povestiți de-a fir-a-păr tot ce-a cuprins această faimoasă aventură, pînă ce v-am putut dărui din nou multdorita libertate. Iar după ce veți fi îndeplinit aceasta, vă puteți duce oriunde veți voi, să vă căutați norocul.

În numele tuturor răspunse Ginés de Pasamonte, care rosti :

— Ceea ce ne ceri măria-ta, domnul și mîntuitorul nostru, ne este cu neputință, ba chiar e mai mult decît peste puterile noastre să împlinim, căci nu putem merge toți laolaltă pe drumuri, ci numai cîte unul și răzlețiți, avînd fiecare grijă de pielea lui și ascunzîndu-ne și-n gaură de șarpe, ca să nu ne afle „Sfînta Frăție“, care nu mai încape îndoială că se va urni în căutarea noastră. Ceea ce ai putea domnia-ta face, și drept ai destul s-o și faci, este să ne strămuci închinarea asta și tributul datorat domniței Dulcinea del Toboso într-o citime oarecare de *Credo* și de *Ave-Maria* pe care noi să le rostim pentru lumină-tia-ta, lucru ce s-ar putea împlini fie zi, fie noapte,

din mers ori stînd culcat, la vreme de pace sau de război. Dar să-ți treacă prin cap c-avem să ne întoarcem acuma la hîrburile Egiptului¹, vreau să spun, să crezi că ne vom lua lanțul și ne vom așterne drumului către Toboso, ar însemna să-ți închipui că-i noapte afară acuma, cu toate că nu-i nici zece dimineata, și să ne ceri nouă una ca asta, înseamnă să ceri plopului mere.

— Atunci, mă jur pe orice, zise don Quijote (căruia îi și sărise țandăra), don Pui-de-Lele, don Ginesillo de Șterpelillo, sau cum te-o fi chemînd, c-ai să te duci tu singur, cu coada-ntr-o picioare, și cu toată fierăria asta pe umeri, fără doar și poate, cum te văd și mă vezi !

Pasamonte, care nu prea era răbdător din fire (mai fiind și incredințat că don Quijote n-avea mințile toate de vreme ce putuse săvîrși una atît de boacăna, dîndu-le lor libertatea), cînd se văzu în așa chip tratat, nu făcu decît un semn cu ochiul tovarășilor săi și, trăgîndu-se cu toții mai la o parte, pe dată începură să arunce o ploaie de pietre în don Quijote, căruia cele două mîini nu-i mai ajungeau ca să se poată feri, acoperindu-se cu scutul, în vreme ce sărmanul Rocinante numai de pîntenii lui n-avea timp să se sinchisească, mai

¹ În original „...las ollas de Egipto” : locuțiune folosită cu verbele *desear* (a dori), *recordar* (a-și aminti), *volver* (a se întoarce la...). Noi am tradus cu sensul de „revenire la antichitate”, „întoarcere la starea străveche”, dar *ollas* se pare că n-avea, în zicala spaniolă, sensul de vas arheologic, ciob, hîrb, ci acela de ciorbă sau mîncare, ghiveci (vezi *olla podrida*), adică, ironic, „viața de huzur de altădată”. După unii, proverbul spaniol ar veni din *Biblie*, fiind o aluzie la pasajul unde fiii lui Israel cîrteau împotriva lui Moise, ce-l purta nemîncăți prin deșert, și-și aminteau de belșugul de mîncăruri pe care-l avuseseră în captivitatea egipteană, vrînd să se întoarcă la ciorba de acolo.

abitir decît dacă ar fi fost de bronz ! Sancho se, dădu îndărătul măgarului, ca trupul dobitocului să-l ferească de nourul și grindina de pietre ce ploua într-una asupra amîndurora. Don Quijote nu se putu scuti atît de bine de lovituri cu pavăza încît să nu-l ajungă nu știu cîți bolovani, care-i loviră trupul cu atîta putere, încît îl doborîră la pămînt. Și nici nu căzuse bine, că se și trezi cu studentul de-a călare pe pieptul lui, luîndu-i ligheanașul din cap și trăgîndu-i cu el trei-patru lovituri pe spinare. După asta, studentul mai dădu tot de atîtea ori cu ligheanul de pămînt și-l făcu zob. Îi luară pieptarul pe care-l purta pe deasupra armurii și vrură să-i ia și nădragii, și de bună seamă că i i-ar fi luat dacă nu s-ar fi împiedicat în jambierele lui de fier. Pe Sancho îl ușurară mai întîi de suman și-l lăsară apoi numai în albituri, împărțindu-și între ei celelalte prăzi ale bătăliei, apoi o apucară care-ncotro, căci își băteau capul mai mult să scape de temuta „Sfînta Frăție“ decît să se împovăreze cu ditamai lanțul și să se ducă să se înfățișeze dinaintea domniței Dulcinea din Toboso.

Nu mai rămaseră decît măgarul și Rocinante, Sancho și don Quijote : măgarul, cu capul în pămînt și gînditor, scuturînd din cînd în cînd din urechi, de parcă nu i-ar fi venit a crede că încetase viscolul de pietre care-i primejduia podoabele capului ; Rocinante, întins lîngă stăpînul său, căci îl azvîrlise la pămînt alt pietroi ; Sancho, numai în cămașă, dîrdîind de frica „Sfînteii Frății“, iar don Quijote, amărît, pentru că se vedea împodobit ca vai de el, tocmai de cei cărora le făcuse atîta bine.

CAPITOLUL XXIII

Despre ceea ce i s-a întâmplat vestitului don Quijote în Sierra Morena, aventură dintre cele mai rare din cîte se povestesc în această istorie adevărată

Văzîndu-se în ce hal era, don Quijote îi zise scutierului său :

— Am auzit întotdeauna spunîndu-se, Sancho, că a face bine unor oameni de nimica e ca și cum ai turna apă în mare. Dacă aș fi luat în seamă ceea ce mi-ai spus tu, aș fi fost acum cruțat de restriștea asta ; dar nu mai am ce-i face ! Răbdare, și mai multă băgare de seamă de-aci înainte.

— Ai să ai măria-ta mai multă băgare de seamă, răspunse Sancho, cum am să fiu eu popă ! Dar de vreme ce spui că, de-ai fi ținut atîncea seamă de vorbele mele, ai fi fost cruțat de-așa necaz, crezi-mi cel puțin acum și-ai să-ți cruți altele și mai mari, fiindcă trebuie să știi că la „Sfînta Frăție“ nu-ți merge cu de-astea, cavaleriștile, că nu dă ea pe toți cavalerii rătăcitori cîți or fi pe lume nici o ceapă degerată ! Și află c-a și început să mi se pară că-mi șuieră săgețile arcașilor ei pe lîngă urechi ¹...

— Ești tu fricos din fire, Sancho, zise don Quijote, dar, ca să nu zici că sînt încapățînat și că nu fac niciodată ce mă sfătuiești, de data asta vreau să-ți urmez sfatul și să mă pun la adăpost de urgia de care te temi așa de mult. Fac asta însă cu

¹ Aluzie la procedeul „Sfîntei Frății“ de a executa, prior simultan de săgeți, pe cei condamnați la moarte (*Nueva Recopilación*, Cartea VIII, Legea VII, Titlul XIII).

o condiție : ca niciodată, cît vei trăi tu pe lume, și chiar și după moarte, să n-aud c-ai spus cuiva că de frică m-am dat deoparte și m-am tras îndărăt din fața primejdiei, și nu ca să dau urmare rugămintilor tale ; fiindcă dac-ai spune altfel, ai spune o minciună, și te dezminț de pe-acuma pentru atuncea, și de pe-atuncea pentru acum¹, și-ți spun verde în față că minți și că vei minți de fiecare dată cînd vei spune-o ori vei gîndi-o ! Și nu-mi mai răspunde nici un cuvînt, că numai cît mă gîndesc că fug și mă retrag din fața primejdiei și mai cu seamă din fața acesteia, de care pare că aș simți o umbră de teamă, îmi vine să rămîn pe loc, aici, singur, și s-aștept nu numai „Sfînta Frăție“, asta de care tot vorbești și tot tremuri, ci pe toți frații celor douăsprezece triburi ale lui Israel, și pe cei șapte frați Macabei, și pe gemenii Castor și Polux, împreună cu toți frații și frățiile cîte-or fi fiind pe lume !

— Stăpîne, răspunse Sancho, să te retragi nu înseamnă să fugi ; iar s-aștepți, nu-i de loc înțelept, cînd primejdia întrece așteptările, ci înțelept e să te păstrezi de azi pe mîine și să nu te pui la bătaie tot, într-o singură zi. Și află că, oricît oi fi eu de necioplit și de țărănos, tot am un dram de pricepere cînd e vorba de purtare în viață ; așa că să nu-ți pară rău că mi-ai ascultat sfatul, ci mai bine urcă-te pe Rocinante, dacă poți, că dacă nu te-oi ajuta eu, și vino după mine, că-mi spune mie inima că avem acum nevoie mai mult de picioare decît de mîini.

¹ Inversare absurdă, pusă aici pentru efectul comic, a formulei *desde ahora para entonces* (de pe acum pentru atunci), pe care o foloseau uzual scribii justiției, spre a anticipa răspunsul la o ulterioară dezmințire, eventuală sau posibilă.

Don Quijote, fără să mai spună nici un cuvînt, încălecă, și luînd conducerea Sancho, călare pe măgarul său, se înfundă într-o coamă a munților Sierra Morena, de care erau aproape, Sancho punîndu-și în gînd să străbată tot lanțul munților și să iasă la Viso sau la Almodóvar del Campo, ascunzîndu-se cîteva zile prin pustietățile acelea, ca să nu dea de ei „Sfînta Frăție“ dacă cumva i-ar căuta. Îi dădea curaj în treaba asta și faptul că din răzmerița ocnașilor ieșiseră teferi desagii cu merinde din spinarea măgarului, lucru pe care-l socoti o adevărată minune după cîte le furaseră și după cît de amănunțit cotrobăiseră peste tot locul cei sloboziți.

O dată cu seara ajunseră în inima Sierrei Morena, unde Sancho găsi cu cale să-și petreacă nu numai noaptea aceea, ci și alte cîteva zile, cel puțin atîtea cîte avea să-i mai țină merindea, așa că înnoptară între două stînci și-o mulțime de arbori-de-plută. Dar ceasul rău, care, după cîte cred cei care n-au scînteie de credință adevărată, pe toți ne paște și pe toate le orînduiește, le mîină și le amestecă după cum îi place, făcu să-i dea în gînd a se ascunde tot în munți și lui Ginés de Pasamonte, faimosul pehlivan și pungaș, scăpat de lanț prin virtutea și prin nebunia lui don Quijote și gonit de groaza „Sfintei Frății“, de care avea temeinic cuvînt a se teme; și-l mîină soarta lui și frica tot cam pe unde îi mîinase pe don Quijote și pe Sancho Panza, la un ceas din zi cînd îi mai putea recunoaște ca să-i lase mai întii s-a-doarmă. Și cum răii sînt întotdeauna și nerecunoscători, cum nevoia dă prilej să-ți faci rost de ce-ți lipsește și cum vrabia din mîină nu se dă pe cioara din par, Ginés, care nu era de felul lui nici recunoscător și nici cu gîndul numai la bine-

faceri, se hotărî să fure măgarul lui Sancho Panza, sinchisindu-se prea puțin de Rocinante, care era o pradă prea sărăcăcioasă de-ar fi vrut să-l vîndă ori să-l pună zălog. Sancho Panza dormea, așa că îi fură măgarul, și pînă-n zori de zi era prea departe ca să-i mai poată lua cineva urma.

Zorile se iviră, înveselind tot pămîntul și posomorîndu-l pe Sancho Panza, fiindcă-și găsi măgarul lipsă. Și cînd se văzu fără de el, începu să se vaite și să se bocească în cel mai jalnic și mai dureros chip cu putință, și cu atîta tărie, încît don Quijote se deșteptă la strigătele lui și desluși că spunea, bocindu-se :

— Oh, fiule, carne din carnea mea, tu, care sub acoperișul meu ai văzut lumina zilei, giuvaerul copiilor mei, fala nevestei și ciuda vecinilor pizmași, tu, care-mi ușurai poverile, sprijin a jumătate din zilele vieții mele, căci cu cei douăzeci și șase de *maravedises* cît îmi dădeai pe zi îmi duceam jumătate din greul gospodăriei !

Don Quijote, văzîndu-l cum plînge și aflînd pricina, îl mîngîie cu vorbele cele mai bune pe care le găsi de spus și-l rugă să aibă răbdare, făgăduindu-i că-i va da o țidulă ca să i se dea, de la el de-acasă, în schimb, trei măgari, din cinci cîți lăsase la plecare. Cu asta, Sancho se mai mîngîie, își șterse lacrimile, se mai potoli din sughițuri și îi mulțumi, de darul ce-i făcea, lui don Quijote, căruia, de cum intrase în munți, inima îi era mai ușoară și se arăta voios cum nu se mai poate, căci locurile i se păreau numai bune pentru aventurile în căutarea cărora pornise. Îi veneau în minte toate noroacele minunate cîte li se iviseră, în cale prin pustietăți și singurătăți asemănătoare, celorlalți cavaleri rătăcitori, și umbla atît de cu-

fundat în gîndurile acestea, atît de năucit de ele și de dus pe ceea lume, încît își uitase de toate.

Nici Sancho n-avea altă grijă (de cînd i se părea că-i calcă piciorul pe pămînt ferit de primejdii) decît să-și pună burta la cale cu rămășițele prăzii lor bisericești, așa cum mergea în urma stăpînului său, încărcat cu tot ceea ce ar fi trebuit să care măgarul ; și tot scoțînd cîte ceva dintr-un sac și vîrînd în pîntece, n-ar fi dat para chioară pe altă aventură, atîta vreme cît putea merge așa cum mergea, pentru nimic în lume.

În vremea asta, ridicînd ochii, văzu că stăpînul său se oprise, încercînd să ridice cu vîrful lănciei nu știu ce boccea căzută pe jos, așa că se grăbi să dea fuga și să-l ajute dacă ar fi fost nevoie ; și cînd ajunse, don Quijote tocmai ridicase cu vîrful lănciei o pernă și-un cufăraș, legate laolaltă, pe jumătate putrezite, sau mai curînd putrezite cu totul și zdrențuite ; dar erau atît de grele, încît Sancho trebui să îngenunche ca să le ridice, și stăpînul lui îi porunci să se uite ce era în cufăraș. Sancho nu așteptă să-i spună de două ori și, cu toate că lădița era încuiată cu lacăt și legată cu un lanț, prin rupturile scîndurilor măcinate de putreziciune putu vedea ce era într-însa, adică patru cămăși de olandă subțire și alte lucruri de pînză, nu mai puțin curate și lucrate cu tot atîta dichis, iar într-o băsmăluță găsi o grămăjoară bu-nică de scuzi de aur. Cum dete cu ochii de ei, strigă :

— Slavă tuturor cerurilor că au pus deoparte pentru noi și-o aventură care să ne fie de folos !

Și, scotocind mai departe, găsi un caiet de amintiri, bogat împodobit. Don Quijote i-l ceru și-i porunci să-și păstreze banii pentru sufletul lui. Sancho îi sărută mîinile mulțumindu-i și, descăr-

cînd lăcrița de toată rufăria, vîrf albiturile în sacul de merinde. Toate acestea văzîndu-le don Quijote, zise :

— Pare-mi-se, Sancho (și nu-i cu putință să fie altfel), că vreun drumeț care s-a abătut din drum va fi trecut prin munții ăștia și, ieșindu-i bandiții în cale, trebuie să-l fi omorît și să fi apucat a-l îngropa prin părțile astea, neștiute de nimeni.

— Nu se poate să fie așa, răspunse Sancho, căci, dac-ar fi fost hoți, n-ar fi lăsat nici banii.

— Că bine zici, adeveri don Quijote. Dacă-i așa, nu ghicesc și nici nu-mi dă prin cap ce-ar putea fi ; dar stai un pic, să vedem dacă-n cartea asta de amintiri nu-i scris nimic unde să putem desluși și afla ceea ce dorim !

O deschise, și cel dintîi lucru pe care-l află scris înăuntrul ei, ca o ciornă, cu toate că într-o foarte frumoasă scriitură, fu un sonet, pe care citindu-l cu glas tare ca să-l audă și Sancho, văzu că suna astfel :

Amorul, ori e fără conștiință,
Ori e prea crud, ori eu nu port o vină
Egală cu-a torturilor pricină,
Ce-mi chinuiesc întreaga mea ființă.

De-i Amor zeu, știința lui divină
Nimic din ochi nu scapă. Zeii, putința
Cruzimii n-o au. De-unde suferința
Ce-am îndrăgit-o, poate dar să-mi vină ?

Mă-nșel de spun că pricina e Fili ;
Atîta răutate-n îngeri oare-i ?
Nu ceru-mi dă durerea ; poate dracul !

Degeaba-i cauți doctor să-ți dea leacul !
Mă voi sfârși curînd : e-n rostul firii.
Căci bolii ce te-a-ncins și n-o știi care-i,

— Păi cîntecul ăsta, zise Sancho, nu ne învață nimica, decît doar, poate, că trăgînd de firele de care se vorbește în el, om pune mîna pe tot ghemul istoriei.

— Ce au a face firele în toată treaba asta ? zise don Quijote.

— Mi s-a părut, răspunse Sancho, că aud din gura măriei-tale ceva cu niște fire.

— Eu am zis *Fili*¹, răspunse don Quijote, și ăsta, fără îndoială, nu-i decît numele domniței de care se plînge autorul sonetului ; și zău că trebuie să fie bun poet ; sau, de nu, înseamnă că nu mă pricep eu de fel la artă !

— Care va să zică, se miră Săncho, te pricepi măria-ta și la stihuri ?

— Mult mai mult decît ai putea tu crede, răspunse don Quijote ; și ai să-ți dai seama de asta cînd te-oi trimite să duci o scrisoare, scrisă numai în stihuri de la un capăt la altul, stăpînei mele Dulcinea del Toboso. Fiîndcă vreau să știu, Sancho, că toți, sau cei mai mulți dintre cavalerii rătăcitori ai vremurilor trecute, erau mari trubaduri și iscușiți cîntăreți ; pentru că astea două talente sau haruri mai bine zis, le vin dimpreună tuturor îndrăgostiților rătăcitori. Drept este însă că strofele cavalerilor de altădată dovedesc mai multă înflăcărare a simțirii decît măiestrie a versului.

¹ Fili, Filis, Filena — nume tipice al unor personaje feminine de roman pastoral, foarte la modă și în poezia galantă și curteană a epocii. Sancho, care nu cunoștea literatura nobililor, confundă numele acesta cu *filo* („fir“).

— Mai citește, măria-ta, zise Sancho, că poate mai găsești ceva care să ne placă.

Întoarse foaia don Quijote și zise :

— Asta e proză, și pare o scrisoare.

— Epistolă, stăpîne ? întrebă Sancho.

— După cum începe, pare o scrisoare de dragoste, răspunse don Quijote.

— Păi, dă-i măria-ta citire cu glas tare, zise Sancho, că tare-mi plac mie de-alde astea, de amor.

— Foarte bucuros, răspunse don Quijote.

Și citind-o cu glas tare, așa cum îl rugase Sancho, văzu că zicea în felul următor :

— „Făgăduiala ta mincinoasă și adevărul nefericirii mele mă mână într-un loc de unde mai curînd îți vor ajunge la urechi vești despre moartea mea decît motivele pe care le am de-a mă plînge. M-ai azvîrlit din inima ta, o, ingrato, în favoarea cuiva care are mai multe decît mine, deși valorează mai puțin ; dar dacă virtutea ar fi o bogăție care s-ar putea prețui în cifre, n-aș pizmui averile altora, nici nu mi-aș plînge nenorocirile mele. Ceea ce a putut clădi frumusețea ta au dărimat faptele tale : din ea am priceput că erai înger, și din ele înțeleg că ești femeie ; rămîi cu bine, tu, care ești pricină a frămîntărilor mele, și facă cerul ca înșelăciunile soțului tău să-ți rămînă pe veci ascunse, ca să nu te căiești de ceea ce ai făcut și ca să nu mă răzbuni pe mine de ceea ce nu mai doresc să fiu răzbunat.“ Sfirșind de citit scrisoarea, don Quijote zise : Și mai puțin decît din versuri se poate deduce de aici altceva decît că cel care a scris-o e vreun biet ibovnic disprețuit.

Și frunzărind toată cărțulia, mai găsi și alte versuri și scrisori, dintre care pe unele le putu citi

și pe altele nu. Dar ceea ce cuprindeau cu toatele erau doar tînguiri, jelanii, bănuiele, plăceri și nep plăceri, favoruri și disprețuri, unele proslăvite și celelalte deplînse.

Și în vreme ce don Quijote cerceta caietul, Sancho cerceta cufărașul, fără să lase, nici în el și nici în periniță, vreun colțișor nescotocit, netrecut prin vamă și nedijmuit, necum cusătură nedescusută sau floc de lînă nescărmănat, ca nu cumva să se piardă, din nebagare de seamă sau din lipsă de grijă, cine știe ce — atîta lăcomie treziseră în el galbenii găsiți, care treceau de o sută. Și cu toate că nu găsi mai mult nimic peste ceea ce găsisese, își socoti răscumpărate și zborul cu cerga, și mațele întoarse pe dos din pricina balsamului, și binecuvîntările ciomegelor, și ghionții cărăușului, și pierderea desagilor, și sumanul furat, și toată foamea, setea și osteneala ce-l vlăguiseră cît slujise la bunul stăpîn ce-i hărăzea lui tot ce găsiseră, și i se părea că e plătit și răsplătit, cu vîrf și îndesat, prin darul acesta. Mare chef ar fi avut Cavalerul Tristei Figuri să afle cine putea să fie stăpînul cufărașului, bănuind, după sonet și banii de aur, ca și după cămășile acelea atît de subțiri, că n-avea cum fi decît vreun om de viță nobilă, un îndrăgostit pe care disprețul doamnei și stăpînei sale să-l fi adus la capătul răbdărilor, împingîndu-l să-și facă singur seama; dar cum, prin paraginile acelea nelocuite și prăpăstioase, nu înfîlneai picior de om cu care să poți schimba o vorbă, nu-și mai bătut capul să vadă încotro merge, lăsîndu-se în voia lui Rocinante, adică luînd calea pe care o putea alege calul, veșnic cu gîndul că n-avea cum să nu-i iasă în drum, pe coclaurii aceia, vreo aventură ciudată.

Și cum mergea așa, tot gîndindu-se la asta, văzu pe creasta unei mături care i se deschidea înaintea ochilor un om care sărea din stîncă în stîncă și din tufiș în tufiș cu o uluitoare sprinteneală. I se păru că-l vede umblînd gol, cu barba neagră și deasă, cu părul stufos și încîlcit, desculț și fără nimic care să-i apere pulpele de zgîrieturi ; doar soldurile i le acopereau niște pantaloni, care păreau de catifea, roșcați ca blana de leu, însă atît de flenduriți, că prin mulțimea de găuri i se vedea pielea. N-avea pe cap nimic, și cu toate că trecu iute de tot, așa cum spuneam, toate mărunțișurile acestea le iscodi și le ținu minte Cavalerul Tristei Figuri ; și oricît se strădui el, nu-l putu urma, căci nu-i venea la îndemînă lui Rocinante, slăbănog cum era, să se hurduce prin hîrtoapele acelea, mai fiind el și din fire flegmatic și cam scurt la pas. Pe dată-i fulgeră prin cap lui don Quijote că omul nu putea fi altcineva decît stăpînul bocceluței și al cufărașului, și-și făgădui în gîndul lui să-l caute, chiar de-ar ști că bate un an tot lanțul munților acelora pînă să-l găsească ; și gîndind așa, îi porunci lui Sancho să se dea jos de pe asin¹ și s-o pornească pe una din coastele mării, că el avea s-o apuce pe cealaltă parte, deoarece, făcînd așa, vor da poate de omul care le trecuse prin fața ochilor ca săgeata de iute.

— N-aș putea face una ca asta, răspunse Sancho, fiindcă nici nu mă despart bine de lumină-ta, că și tabără pe capul meu frica, copleșindu-mă cu mii de năluciri care mă bagă în răcori. Și slujească-ți ce-ți spun acuma ca înștiințare,

¹ Cervantes uită de episodul cu Ginesillo, care-i furase măgarul lui Sancho, și-l face pe acesta să umble pe un asin inexistent. Inadvertența se va corecta însă ceva mai departe.

pentru ca de aici încolo să nu mă mai îndepărtezi de măria-ta nici cu o palmă.

— Fie și așa, zise Cavalerul Tristei Figuri. Și sînt foarte mulțumit că ai de gînd să te încrezi în vitejia inimii mele, chiar dacă tu nu te prea arăți inimos. Așa că n-ai decît să-mi calci și acuma pe urme; iavaș-iavaș, cum ăi putea, numai să-ți faci din ochi felinare, căci vom da ocol vîrfulețului ăstuia de munte, poate găsim omul care ne-a trecut pe dinainte și care, nu mai încapă îndoială, nu e altul decît stăpînul lucrurilor găsite de noi.

La care Sancho răspunse :

— Mult mai bine ar fi să nu mai umblăm după el, pentru că dacă-l găsim și se întîmplă să fie el stăpînul banilor, e limpede că n-am încotro și trebuie să i-i dau înapoi; așa că socot mai nimerit să nu ne mai batem capul de pomană și să-i stăpînesc cu toată bună-credința, pînă ce-o fi să se ivească, pe altă cale decît zelul și străduințele noastre iscoditoare, stăpînul lor adevărat; și poate că asta are să se petreacă după ce i-oi fi și cheltuit, și atunci, neavîndu-i, regele mi-o da, vorba aia, scutire să-i mai întorc.¹

— Te înșeli în privința asta, Sancho, răspunse don Quijote, că de vreme ce am apucat să cădem la bănuiala că știm care li-e stăpînul, și-i la doi pași, sîntem obligați să-l căutăm și să i-i dăm înapoi; iar de-ar fi să nu-l căutăm, puternica bănuială ce ne-a intrat în cap, cum că el ar fi stăpînul, ne face tot atît de vinovați ca și atunci cînd am ști că este el cu adevărat. Așa că, Sancho prietene, să nu-ți îngreueze inima faptul că am pornit

¹ Proverbul la care face aluzie Sancho este: „*Al que no tiene, el Rey lo hace franco*” („Pe cel lipsit, regele îl scutește de plată”).

în căutarea lui, de vreme ce a mea se ușurează dacă-l găsim.

Și zicînd asta, dete pinteni lui Rocinante, iar Sancho îl urmă pe jos și cu desăgii în spinare, mulțumită lui Ginesillo de Pasamonte ; și după ce bătură ei bună parte din coasta muntelui, găsiră prăbușit într-o rîpă, mort, mai bine de jumătate mîncat de cîini și ciugulit de corbi, un catîr, înșeuat și cu căpăstru ; toate acestea întăriră în cugetul lor și mai mult bănuiala că cel ce fugea era stăpînul catîrului și al cufărului găsit.

Și pe cînd stăteau ei și se uitau, numai ce auziră un șuiert ca de cioban care-și păzește turma, iar de-a stînga lor se iviră dintr-o dată o mulțime de capre ; și printre ele, de dincolo de culmea muntelui, apăru și păstorul ce le păștea, care era un moșneag. Dădu glas către el don Quijote și-l rugă să coboare pînă la locul unde se aflau. El le răspunse strigîndu-le, mirat, că cine îi adusesese pe coclaurii aceia, unde nu calcă mai nici odată alt picior decît de capră, ori de lup, ori de alt soi de fiară, din multele cîte mișună prin partea locului ? Sancho îi răspunse să vină el jos, că i-or da ei seama despre toate mai pe urmă. Scoborî păstorul de capre și, ajungînd unde era don Quijote, grăi :

— Mă prind că vă uitați la catîrul ăsta luat cu chirie, care și-a găsit moartea pe fundul văioagei ăsteia. Și zău că or fi fiind vreo șase luni de cînd zace aici ! Spuneți-mi : nu cumva ați dat prin preajmă de stăpînu-său ?

-- N-am dat de nimeni, răspunse don Quijote, și de nimic, afară de o bocceluță, și de un cufăraș, pe care le-am găsit nu departe de aici.

— Le-am găsit și eu, răspunse păstorul de capre, dar nu mi-am îngăduit niciodată să le ating și nici măcar să mă apropii de ele, de frică să nu-mi iau belea pe cap și să nu care cumva să mă apuce vreunul că i le-aș fi furat; că dracu-i viclean, și numai ce se trezește omul că-i pune în cale cine știe ce piedici, care-l doboară la pământ, de nici n-apucă să-și dea seama de unde-i vine năpasta.

— Tocmai așa gîndesc și eu, răspunse Sancho, că și eu am dat peste ele, da' nici n-am vrut să mă apropii mai mult de-o azvîrlitură de băț: acolo le-am lăsat, și acolo au rămas, întocmai cum erau; că nu-mi trebuie mic ciîne cu tinichea de coadă!

— Spune-mi, om bun, zise don Quijote, nu cumva știi cine ar putea să fie stăpînul lucrurilor ăstora?

— Tot ce-aș ști eu să spun, zise păstorul de capre, este că, să tot fie șase luni, poate ceva mai mult, poate ceva mai puțin, de cînd ne pomenirăm, la stîna care se află la trei leghe de aici, cu un tînăr voinic și frumos, călare chiar pe catîrul ăsta pe care-l vedeți aici mort, și avînd la el chiar legăturica și cufărașul de care spuneți că le aflarăți și nu le luarăți. Ne întrebă ce cotlon din munții ăștia era mai pustiu și mai ascuns; îi spusurăm că e ăsta unde sîntem noi acum, precum și este, căci, de-ar fi să intri numai jumătate de leghe mai adînc în munte, cine știe dacă mai ajungi să ieși teafăr, și chiar mă mir cum de-ați putut răzbi pînă aici, că nu știu nici potecă, nici drumeag care să ducă întracoace. Și cum ziceam, nici nu-i răspunserăm bine flăcăului, că el, cum auzi, și smunci frîiele catîrului și se așternu la drum pînă-n locul de care-i ziseserăm noi, lăsîndu-ne pe

toți mulțumiți de chipul cum arăta și uimiți de ce ne ceruse, ca și de graba cu care-l văzurăm pornind la drum și afundându-se în inima muntelui ; iar de-atunci nu l-am mai văzut niciodată, pînă mai acu cîteva zile, cînd ieși în calea unuia dintre ciobanii noștri și, fără nici o vorbă, sări pe el și începu să-i care la pumni și la picioare, apoi dete fuga la măgarul care ne aducea hrana la stînă și luă toate pînile și brînză cîtă o găsi asupra lui ; și după ce isprăvi treaba asta, cu nemaipomenită sprinteneală se făcu nevăzut în munți. Cum aflăram asta, pornirăm mai mulți ciobani să-l căutam, și-l căutarăm două zile prin toate văgăunile munților, pînă să-l găsim vîrît în scorbura unui trunchi gros de ditamai stejarul-de-plută. Veni către noi blind ca un mieluşel, dar rupt și zdrențuit și cu fața sluită și arsă de soare așa de avan, că mai-mai să nu-l mai cunoaștem dacă hainele lui nu ne-ar fi lăsat să înțelegem că era cel căutat, oricît de flendurite ar fi fost ele, că doar i le țineam minte de cînd l-am văzut. Ne dădu binețe cu toată cuviința și în cîteva vorbe, foarte la locul lor, ne spuse să nu ne minunăm văzîndu-l că umblă în așa hal, pentru că așa se cădea, de vreme ce-și împlinea astfel știuta osîndă pe care era ținut s-o ispășească pentru multele sale păcate. Ne rugarăm de el să ne spună cine era, dar nu ne puturăm înțelege cu dînsul. Îi mai cerurăm și să ne arate, pentru cînd va fi să aibă nevoie de hrana fără de care nu putea să-și ducă zilele, unde l-am putea găsi, căci cu tot dragul și cu multă grijă i-am duce-o chiar noi ; sau cel puțin, dacă asta n-ar fi pe placul lui, măcar să vină s-o ceară, și nu s-o ia cu de-a sila de la ciobani. Ne mulțumi pentru binefacerea ce-i făceam, ne ceru iertăciune pentru atacurile din trecut și ne făgădui

să ne ceară de aci înainte cele de trebuință în numele Domnului, fără să-l mai ia pe nici unul dintre noi cu răul. În aceea ce privește locul unde avea să-și afle culcuș, ne spuse că n-avea altul decît cel pe care i-l punea dinainte prilejul, acolo unde-l găsea căderea nopții, și-și sfîrși vorbele cu un plîns atît de înduioșător, că și de piatră să fi fost cei care stătuserăm să-l ascultăm, și tot i-am fi ținut hangul, gîndindu-ne cum arăta el cînd îl văzuserăm întîiași dată, și în ce hal îl vedeam acum. Pentru că, așa cum am mai spus, era un tînăr frumos și binefăcut, iar după vorbele lui curtenitoare și foarte la locul lor se vedea că era fecior de oameni cu stare și om cu carte ; căci, ori cît am fi fost noi de țărani, cei ce stam de vorbă cu el, atît de vădit îi era rangul înalt, că sărea în ochi și celui mai ghiorlan dintre ghiorlani. Și pe cînd vorbea el mai bine și mai cu chef, numai ce se opri deodată și amuți ; stătu o vreme cu ochii țintă în pămînt, și noi rămaserăm toți cu sufletul la gură, așteptînd să vedem cum avea să se sfîrșească aiureala asta a lui, că ne făcea rău să ne și uităm la dînsul ; fiindcă după ceea ce făcea, ba căscînd ochii și boldindu-se într-una în țărîină, fără să clipească multă vreme, ba închizîndu-și-i, scrișnind din dinți și încruntînd sprîncețele, cunoscuserăm cu ușurință că îl apucaseră furiile și că dăduse în nebunie curată. Și el ne făcu să vedem, repede și degrabă, cît adevăr era în ceea ce gîndeam, pentru că se ridică de la pămînt, unde se aruncase, și țîșni cu atîta furie în sus, repezîndu-se la cel dinții pe care-l află în preajmă, cu atîta cîutezanță și turbare, că dacă nu i l-am fi smuls noi dintre mîini, praf îl făcea cu pumnii și cu dinții. Și toate astea le săvîrșea strigînd : „Ah, ticălosule Fernando ! Nu te las, nu te mai las acumă pînă ce nu-mi plătești

nedreptatea pe care mi-ai făcut-o ! Cu mâinile astea am să-ți smulg inima în care sălășluiesc și-și află culcuș toate blestemățiile laolaltă, și mai cu seamă înșelăciunea și trădarea !” Și mai spunea pe lângă asta o grămadă de altele, care, una peste alta, mi ți-l zugrăveau cum nu se poate mai rău pe Fernando acela, pe care din trădător și din taler cu două fețe nu-l mai scotea. I-l smulserăm din brațe nu fără greutate, și el, fără să mai scoată o vorbă, se depărtă de noi și se ascunse alergînd prin jnepenii și jepiiăștia încîlciți, încît chiar de-am fi vrut, nu i-am fi putut lua urma. De aici traserăm încheierea că-l apucau nebuniile din cînd în cînd și că unul care se numea Fernando trebuie să-i fi făcut cine știe ce nemăsurat rău, după cîte dovedea halul în care-l adusese. Toate acestea se adevăriră și după aceea, cu prilejurile (care n-au fost puține) cînd a ieșit din nou la drum, uneori ca să ceară să-i dea ciobanii din ce aveau la ei de mîncare, și alteori ca să le ia hrana cu de-a sila ; căci atuncea cînd îl apucă nebuniile, chiar de-ar fi să-i fi dat ciobanii de bunăvoie totul, nici nu vrea s-audă de așa ceva și nu înțelege să-și ia hrana decît cu bătaia ; dar cînd e în toate mințile, o cere în numele Domnului, foarte la locul lui și cuviincios, mulțămind pentru ea din toată inima și nu fără să-i vină lacrimile-n ochi. Și nu vă îndrug minciuni, domnilor, urmă păstorul de capre, dacă vă spun că ieri chiar ne-am hotărît, eu și patru ciobani, doi dintre ei prieteni de-ai mei și doi argați tocmiți la capre, să-l căutăm pînă o fi să-l găsim, și după ce-om da de el, mai cu binișorul, mai cu de-a sila, să-l ducem în oraș la Almodóvar, că nu-i nici la opt leghe de aici, și acolo să-l lecuim, de-o fi să aibă răul lui leac ; sau cel puțin vom ști cine e cînd e în toate mințile, și dacă are rude pe care

să le vestim de nenorocirea abătută pe capul lui. Asta este, señor, tot ce aș ști să vă spun din ceea ce m-ați întrebat, și puteți fi sigur că stăpînul lucrurilor găsîte e chiar cel pe care l-ați văzut trecînd, pe cît de sprinten, pe atîta de puțin îngreuiat de veșminte.

Într-adevăr, don Quijote îi spusese cum îl văzuse pe omul acela alergînd prin munți. Rămase el mirat de ceea ce auzise de la cioban și-i spori și mai mult cheful de-a afla cine era nefericitul nebun, așa că-și puse în gînd ceea ce plănuiise mai dinainte : să-l caute prin toți munții, fără să lase cotlon sau văgăună necercetată, pînă ce-avea să dea de el. Dar întîmplarea se pricepu să tocmească lucrurile mai bine decît gîndise sau se așteptase el, fiindcă în chiar clipa aceea se ivi, printr-o viitură din coasta muntelui ce dădea drept acolo unde erau ei, tînărul căutat, care venea, vorbind singur, ceva ce nu se putea auzi nici de aproape și cu atît mai mult de departe. La port arăta așa cum a fost zugrăvit ; doar că, ajungînd mai în preajma lor, văzu don Quijote că pieptarul de piele ferfenițit pe care-l purta era tăbăcit cu ambră ¹, de unde pricepu că un om cu asemenea haine pe dînsul n-avea cum fi om de rînd. Și ajungînd tînărul la dînșii, îi salută cu o voce răgușită și aspră, dar cu multă curtenie. Don Quijote îi întoarse salutul cu nu mai puțină politețe și, descălecînd de pe Rocinante, se duse să-l îmbrățișeze cu inima deschisă și cu fră-

¹ Bărbații eleganți ai vremii obișnuiau să poarte pieptare de piele, care, spre a nu miroși a tanin, se impregnau cu ambră ; substanță îmbălsămătoare atît de scumpă, încît căpeteniilor maure de pe coastele nordice ale Africii li se aduceau plocon de către călugării trinitari pungi pline cu acest parfum în stare solidă, spre a-i îndupleca la unele tranzacții în vederea eliberării captivilor robiți de corsarii mahomedani.

tească dragoste, ținându-l multă vreme strîns lipit de pieptul său, ca și cum l-ar fi cunoscut de cînd lumea. Tînărul, pe care l-am putea numi „Flendurosul cu obrazul răvășit“ (așa cum don Quijote era Cavalerul de Tristă Figură), după ce se lăsă îmbrățișat, îl îndepărtă puțin de lîngă sine și, ținându-l pe don Quijote cu mîinile de umerii amîndoi, stete să-l privească, ca și cum ar fi vrut să vadă dacă-l cunoaște, nu mai puțin mirat poate la vederea chipului, portului și armurii lui don Quijote decît era don Quijote la vederea lui. În cele din urmă, înțîiul care rupse tăcerea după ce se îmbrățișară fu Flendurosul, care vorbi așa cum se va vedea mai departe.

CAPITOLUL XXIV

Unde urmează aventura din Sierra Morena

Spune istoria că multă luare-aminte arată don Quijote ascultîndu-l pe prăpăstiosul Cavaler al Munților, care, urmîndu-și vorba, zise :

-- De bună seamă, seînor, oricine veți fi fiind (căci nu vă cunosc), vă rămîn îndatorat pentru dovezile de curtenie pe care mi le-ați dat și aș dori să fiu în stare a vă putea sluji, mai mult decît prin buna mea voință, răspunzînd bunăvoinței pe care ați vădit că o aveți față de mine atunci cînd mi-ați făcut primirea pe care mi-ați făcut-o ; dar soarta nu vrea să-mi pună la îndemînă, pentru a răspunde la bunătatea cu care mă covîrșiți, altceva decît intenția mea bună de-a v-o întoarce.

— Eu n-am alt gînd decît de-a vă putea sluji, răspunse don Quijote, și chiar pînă într-atîta, în cît mă hotărisem să nu plec din munții aceștia pînă nu vă voi fi găsit și nu voi fi aflat de la dumnea-voastră dacă durerii ce se oglindește în ciudățenia vieții pe care-o duceți i s-ar putea afla leac de vreun fel ; iar de-ar fi nevoie să plec în căutarea lui, aş pune tot zelul cu putință căutîndu-l. Și dacă nefericirea domniei-voastre ar fi să fie dintre acelea care țin zăvorîte porțile față de orice soi de alinare, mă gîndeam să vă dau ajutor a o plînge și a o jeli cît m-oi pricepe mai bine, căci e, totuși, mare mîngîiere la vreme de restrînte să te afli lîngă cineva pe care să-l doară inima pentru tine. Și dacă gîndul meu bun merită cumva să-și afle răsplata prin vreun fel de curtenie, vă rog din toată inima, seînor, în numele marii curtenii pe care o ghicesc în domnia-voastră, și vă conjur totodată, pe lucrul care vă este sau v-a fost mai drag în viață, să-mi spuneți cine sînteți, precum și pricina care v-a împins să vă duceți zilele, pînă va fi să vi le sfîrșiți, în mijlocul acestor pustietăți, ca o sălbăticiune, căci hălăduiți în singurătatea asta atît de străin vouă înșivă, pe cît vă arată portul și făptura. Și jur, adăugă don Quijote, pe tagma cavaleriei în ale cărei taine am fost inițiat, așa nevrednic și păcătos cum sînt, precum și pe crezul cavalerilor rătăcitori, că dacă îmi îngăduiți, seînor, vă voi sluji cu toată tragerea de inimă la care mă obligă faptul de a fi cine sînt, fie alinîndu-vă nefericirea, dacă are leac, fie ajutîndu-vă să o plîngeți, așa cum v-am făgăduit !

Cavalerul Pădurii, cînd îl auzi vorbind așa pe cel al Tristei Figuri, nu făcu altceva decît să-l privească și iar să-l privească, pentru ca, sfîrșind cu privitul, să se apuce din nou a-l privi și a-l măsura

din creștet pînă-n tălpi ; și după ce-l măsură și-l cîntări în voie, îi zise :

— Dacă aveți ceva de mîncare, să-mi dați, dați-mi, în numele Domnului ; iar după ce voi fi mîncat, fac tot ce-mi cereți, drept mulțămită pentru gîndurile bune pe care mi le-ați arătat.

Scoaseră pe loc, Sancho din desagi și ciobanul din traistă, cite ceva ca să-și domolească Flendurosul foamea, și el mîncă tot ce-i dădură, ca un nerod, atît de hulpav, că i se încurcau îmbucăturile în gît, dîndu-și brînci una alteia, fiindcă mai curînd le înghițea pe nemestecate, hăpăindu-le, decît le mîncă omeneste ; și cită vreme înfulecă el, nu spuseră o vorbă nici cei care-l priveau. Cînd sfîrși de mîncat, le făcu semn să vină după dînsul, ceea ce și făcură, și-i duse într-o poieniță verde care era îndărătul unei stînci, nu prea departe de acolo. Ajuns în poiană, se întinse la pămînt, pe iarbă, și oeilalți făcură același lucru, și toate astea fără să rupă vreunul tăcerea, pînă cînd Flendurosul, după ce se cuibări în culcușul său, grăi :

— Dacă vă este, domnilor, placul să vă spun în cîteva biete cuvinte cît de fără margini mi-e nefericirea, trebuie să-mi făgăduiți că nu-mi veți întrerupe prin nici o întrebare și nici prin altceva firul jalnicei mele istorii, pentru că acolo unde o veți face, se va isprăvi pe loc și ceea ce am de povestit..

Vorbele astea ale Flendurosului îi amintiră lui don Quijote snoava pe care i-o istorisise scutierul său, atunci cînd nu luase aminte cîte capre apucaseră a trece rîul, și snoava rămăsese neisprăvită. Dar ca să ne întoarcem la Flenduros, acesta urmă zicînd :

— Dacă îmi iau măsura asta de prevedere, este pentru că aș dori să trec repede peste povestea ne-

fericirilor mele, căci chiar și numai reîmprospătându-mi-le în minte, nu fac altceva decât să le adaug altele noi, și cu cât îmi veți pune mai puține întrebări, cu atât voi sfârși mai repede a vi le înșira, cu toate că nu voi lăsa deoparte nimic din ceea ce poate avea vreo însemnătate pentru a vă mulțumi pe de-a-ntregul dorințele.

Don Quijote i-o făgădui în numele tuturor celorlalți, și el, dacă se asigură de asta, începu așa cum urmează :

— Numele meu este Cardenio ; patria mea, una din cetățile cele mai însemnate de aici din Andaluzia¹ ; de neam, sînt nobil ; părinții mei sînt bogați, și nefericirea mea atît de mare, însoțită trebuie să mi-o fi plîns îndestul părinții și să mi-o fi simțit pînă în adîncul inimii tot neamul, fără să mi-o poată totuși alina prin bogăția lui ; căci pentru a lecui nefericirea hărăzită de ceruri, puțin pot ajuta bunurile și averile pămîntesti. Trăia pe pămîntul ăsta un adevărat cer, în care pusese zeul Amor toată strălucirea pe care mi-aș dori-o ; atît de mare este frumusețea Luscindei, fecioară de neam la fel de mare și tot așa de bogată ca și mine, dar mai norocoasă și mai puțin statornică decât s-ar fi cuvenit față de gîndurile mele cinstite. Pe această Luscinda am iubit-o, am adorat-o și am idolatrizat-o din cei mai fragezi ani ai copilăriei mele, și ea m-a iubit, de asemenea, cu gingășia și cu puritatea pe care i le îngăduia vîrsta. Părinții noștri aveau știre de ceea ce simțeam unul pentru altul, dar nu-și prea băteau capul cu asta, pentru că vedeau și ei că, de-ar fi fost să meargă simțămintele noastre și mai departe, tot n-aveau cum să-și găsească alt sfîrșit decât însoțirea noastră, pe care o

¹ Scena cu Flendurosul se petrece, într-adevăr, într-o regiune a Andaluziei, pe unde curge râul Guadalquivir.

favoriza și potrlvirea dintre treptele nobletei și bogăției noastre. Crescurăm în vîrstă, și, o dată cu ea, cresc și iubirea amîndurora, încît tatăl Luscindei găsi cu cale să se declare, din motive binecuvîntate, silit a-mi pune opreliștea de a nu-i mai călca pragul, imitînd în privința asta pe părinții acelei Tisbe¹, atît de cîntată de poeți. Iar opreliștile acestea n-au făcut decît să pună paie peste foc, sau să pună vîrf mai bine zis dorințelor, căci, chiar dacă au impus tăcere limbilor, n-au putut s-o impună penelor, care mai în voie deoît limbile au obicei să dea de înțeles, cui vor ele, ceea ce zăvoarăște înăuntrul ei inima ; că nu o dată se întîmplă ca prezența obiectului dorit să tulbure și să facă mute intențiile cele mai hotărîte și limba cea mai cutezătoare. Ah, Dumnezeule, cîte bilete nu i-am scris ! Cîte desfătătoare și pline de cuviință răspunsuri n-am primit ! Cîte cîntece n-am compus și cîte versuri înflăcărare de dragoste, în care sufletul meu își striga în gura mare și-și tălmăcea simțirile, zugrăvind-și dorințele aprinse, ținînd vii amintirile și dînd și mai mult imbold dorințelor ! În cele din urmă, vîzîndu-mă ajuns la capătul răbdărilor și ars de dorul de-a o vedea, mă hotărîi să dau cărțile pe față și să isprăvesc într-un fel care mi se părea cel mai nimerit pentru a-mi cîștiga dorita și meritata răsplată, adică s-o cer tatălui ei de soție legitimă, ceea ce și făcui ; la care el îmi răspunse că îmi mulțumea pentru gîndul meu, care îi făcea multă cinste, precum și pentru faptul că doream din partea lui răspuns la cîntea

¹ Personaj din mitologia greacă, iubita tînărului babilonian Pyram, care, găsind voalul iubitei sale, pierdută pe cînd aceasta fusese urmărită de o leoaică, și crezînd că era moartă, se sinucide. Legenda a inspirat nenumărați poeți, printre care Ovidiu, și mulți pictori.

ce-l făceam ; dar că, de vreme ce tatăl meu era în viață, trebuia, de drept, să facă el cererea pe care o făcusem eu ; căci, de ar fi fost să nu fie întru totul pe placul și după voința tatii, nu era Luscinda femeia care să poată fi luată ori dată pe furate. Îi mulțumii și eu de sfatul bun, părîndu-mi-se că avea dreptate în ceea ce spunea și că tatăl meu avea să consimtă a o peți de îndată ce î-o voi cere ; și cu gîndul acesta, pe loc, fără să mai aștept altceva, plecai să-i spun părintelui meu ce doream, și-n clipa cînd pașii pragul odăii unde se afla, îl găsii ținînd în mînă o scrisoare deschisă, pe care, pînă să n-apuc a-i spune măcar un cuvînt, mi-o dete, zicîndu-mi : „Din cartea asta vei vedea, Cardenio, cîtă bunăvoință are ducele Ricardo față de tine !“ Ducele acesta Ricardo, așa cum de bună seamă o veți fi știind și dumneavoastră, domnilor, este un *grande de España*, care își are feuda pe cele mai rodnice pămînturi ale Andaluziei acesteia. Luai și citii scrisoarea, care era plină de o atît de înflorită curtenie, încît pînă și mie mi se păru că nu se putea să nu-i dea tatăl meu ascultare și să nu îndeplinească ceea ce îi cerea prin ea, și anume să mă trimită numai decît la dînsul, fiindcă dorea să fiu tovarășul, și nu slujitorul, întiiului său născut, și-și lua chiar el sarcina să facă în așa fel încît să pot corespunde prețuirii ce-mi arăta. Citii scrisoarea și amuții citind-o, mai cu seamă cînd îl auzii pe tatăl meu spunînd : „De aci în două zile pleci, Cardenio, ca să-l faci ducelui pe voie, și mulțumește-i lui Dumnezeu că-ți deschide calea pe unde să ajungi la ceea ce știu eu că meriți !“ Adăugă la vorbele acestea altele încă, vorbe de tată care dă sfaturi. Veni și sorocul plecării mele ; putui vorbi noaptea cu Luscinda, îi spusei tot ce se petrecea, și făcui același lucru cu tatăl ei, implorîndu-l să

nu ia nici o hotărîre măcar cîteva zile și să amîne căsătoria pînă ce voi fi văzut eu ce voia cu mine Ricardo ; el mi-o promise, și ea mi-o întări cu mii de jurăminte și cu leșinuri peste leșinuri. Ajunsei, în sfîrșit, acolo unde era ducele Ricardo. Fui atît de bine primit și tratat, încît nu întîrzie să intre în joc pizma, pe care mi-o purtau cei ce-l slujeau mai de demult, părăindu-li-se că dovezile ce-mi da ducele de favorurile sale n-aveau cum fi decît în paguba lor. Dar cel care s-a bucurat mai mult de venirea mea a fost al doilea fiu al ducelui, pe nume Fernando, tînăr voinic, mărinimos, nobil și îndrăgostit, care, nu după multă vreme, dori pînă într-atîta să-i fiu prieten, încît le dădu tuturor de vorbit ; și cu toate că întîiul născut mă iubea mult și mi-era binevoitor, n-ajunse niciodată la felul de-a se purta cu mine și de-a mă iubi nemăsurat al lui don Fernando. Se întîmplă deci că — așa cum de obicei între prieteni nu e taină care să nu fie împărtășită, iar legăturile mele cu don Fernando încetaseră să fie de prietenie, fiind de-a dreptul de frăție — el își dădu în vileag față de mine tot cugetul, și mai cu seamă îmi mărturisi dragostea lui, care nu-i îngăduia să-și afle împăcare. Iubea cu foc o țarancă, vasală a tatălui său, care avea părinți foarte bogați și era atît de frumoasă, de plină de duh, de înțeleaptă și de cinstită, încît nimeni din cîți o cunoșteau nu putea spune în care din toate aceste însușiri excela și care o distingea mai mult de restul lumii. Darurile atît de înalte cu care era înzestrată frumoasa țarancuță sporiseră dorințele lui don Fernando pînă într-atîta, încît se hotărîse, ca să și le poată mulțami și s-o cucerească în întregime, să-i dea cuvîntul că avea s-o ia de nevastă, căci în alt chip ar fi însemnat să se străduiască zadarnic. Eu,

simțindu-mă îndatorat de prietenia ce-mi arăta, încercai, prin cuvintele cele mai nimerite pe care le găsi și prin pildele cele mai vii pe care le știam, să-l împiedic și să-l depărtez de la asemenea gânduri ; dar văzînd că nu izbuteam, mă hotărîi să spun totul ducelui Ricardo, tatăl său ; însă don Fernando, înțelept și viclean cum era, prinse de veste și se temu de una ca asta, părăindu-i-se și lui că eram legat, ca un bun slujitor ce mă aflam, să nu țin ascuns un lucru care ar fi adus atîta știrbire onoarei seniorului meu, ducele ; așa că, voind să mă pună pe drum greșit și să mă înșele, îmi spuse că nu afla leac mai bun spre a-și putea înlătura din minte gîndul frumuseții care-l robise decît să se despartă de ea cîteva luni în șir, și îndepărtarea asta de dînsa dorea să o înfăptuiască prin plecarea noastră a amîndurora acasă la tatăl meu, sub cuvînt, de-ar fi fost ducele să întrebe, că avea de văzut și de tîrguit niște cai din iarmaroc, de rasă, din cei ce se găseau în cetatea mea, care e mama celor mai buni cai din lume¹. Nici nu-l auzii bine spunînd asta, că pe dată, împins de dragostea mea, chiar dacă hotărîrea lui nu era dintre cele mai bune, o încuviințai ca pe una din cele mai cu cap ce se pot închipui, de vreme ce-mi dădeam seama ce bun prilej mi se oferea, în împrejurarea asta, să ajung a da ochi cu Lusçinda mea. Cu gîndul și cu dorința asta îi încredințai hotărîrea și-i întării propunerea, spunîndu-i să și-o înfăptuiască, pe cît mai curînd cu putință, pe atît mai bine, pentru că, într-adevăr, depărtarea de cel iubit își face datoria în ciuda celor mai statornice gînduri. Dar cînd ajunsese să-mi spună toate acestea — după cîte ieșiră la

¹ Aluzie la Córdoba, oraș vestit prin hergheliile sale de cai pursînge arab.

iveală mai tîrziu — el se şi înfruptase, sub cuvînt că-i va fi soţ, din frumuseţea ţărănuţei şi aştepta prilejul să dea lucrurile pe faţă fără să pătească nimic, temîndu-se de ceea ce va face ducele cînd îi va afla isprava. Şi cum dragostea tinerilor, de cele mai multe ori, nu-i altceva decît poftă — care, avînd drept ultim scop desfătarea, de îndată ce ajunge să şi-l împlinească, se consumă şi scade, sau face calea întoarsă ceea ce părea iubire, pentru că nu poate trece mai departe de capătul pe care i l-a pus însăşi natura, capăt pe care nu-l puse şi iubirii adevărate — se întîmplă, vreau să spun, ca, de îndată ce don Fernando putu s-o aibă pe ţărănuţa lui, să i se domolească dorinţele şi să i se mai răcească violenţa patimii, şi dacă la început se prefăcea doar că vrea să fugă, ca să le vină de hac, acum voia cu adevărat să plece din ochii ei ca să nu şi le mai împlinească. Ducele îi dădu învoirea lui şi-mi ceru să-l întovărăşesc. Venirăm în oraşul meu, îl primi tatăl meu cum se cuvenea pentru rangul lui, o văzui de îndată pe Luscinda, mi se treziră la viaţă (cu toate că nu fuseseră nicio dată moarte sau amortire) dorinţele, despre care îi vorbii, cum mă împinse păcatul, şi lui don Fernando, de vreme ce mi se părea că, după legea mării prietenii pe care mi-o arăta, n-aveam de ce să-i ascund nimic. Îi lăudai frumuseţea, ţinuta şi înţelepciunea Luscindei cu aşa cuvinte, încît laudele mele treziră în el dorinţa de a o cunoaşte pe fecioara aceasta, înzestrată cu atîtea însuşiri frumoase. Dorinţa i-o îndeplinii eu, împins de soarta mea nenorocoasă, arătîndu-i-o într-o noapte, la lumina unei candelă, pe fereastra unde obişnuia ea să stea de vorbă cu mine. O văzu numai în halat, şi aşa de frumoasă, încît toate frumuseţile văzute de el pînă atunci fură pe loc date

uitării. Amuți, își pierdu capul, rămase dus pe gânduri și, pînă în cele din urmă, se îndrăgosti într-un hal fără de hal, cum veți vedea din cursul povestirii nenorocirilor mele. Și ca să-i aprindă și mai mult dorința, pe care pentru mine o ținea ascunsă, descoperindu-și-o doar pe furiș cerurilor, vru întîmplarea să găsească el într-o zi biletul prin care ea mă ruga s-o cer tatălui ei de soție, atît de înțelept, de cinstit și de drăgăstos compus, înșit, citindu-l, îmi spuse că numai în Lusinda erau întrunite toate harurile frumuseții și înțelepciunii cîte s-au hărăzit vreodată tuturor femeilor de pe lume. Și nu mint spunînd ceea ce aș vrea să mărturisesc acum : anume că, deși vedeam ce drepte motive avea don Fernando s-o laude pe Lusinda, nu-mi cădea de fel bine să aud din gura lui laudele acelea, așa că începui să mă tem și să mă feresc de el, căci nu trecea clipă de la Dumnezeu în care să nu mă îmboldească a vorbi despre Lusinda, și făcea ce făcea totdeauna să îndrume spre țelul acesta convorbirea, chiar dacă era silit s-o mai tragă și de păr ca să se potrivească ; lucru care deștepta în mine nu știu ce simțămînt, ca de gelozie, și nu doar că m-aș fi temut de vreo festă pe care să mi-o joace virtutea și credința Lusindei ! Cu toate astea, soarta mă făcea să mă înspăimînt tocmai de ceea ce-mi era gata hărăzit și pus deoparte. Don Fernando căuta să citească întotdeauna scrisorile pe care i le trimiteam eu Lusindei, ca și biletele ei de răspuns, sub cuvînt că îi făcea mare plăcere înțelepciunea amîndurora. Se întîmplă deci ca, o dată, cînd Lusinda îmi ceruse o carte de cavalerie pe care s-o citească, că tare-i mai era dragă și-o lua mereu de la capăt, istoria lui Amadís de Gaula..

Nici n-auzi bine don Quijote numele cărții de cavalerie, că și zise :

— De mi-ar fi spus luminăția-ta de la începutul istorisirii că măria-sa señora Luscinda îndrăgise cărțile de cavalerie, n-ar mai fi fost nevoie de nici o altă laudă pentru a mă lăsa să înțeleg cit de înaltă îi era înțelepciunea ; căci n-aș ține-o atit de sus la preț, pe cit ai zugrăvit-o dumneata, señor, dacă i-ar fi lipsit gustul unor lecturi atit de pline de miez ; așa încit nici nu mai e nevoie să-ți mai bați domnia-ta gura cu mine ca să-mi spui cit de frumoasă, de inimoasă și de deșteaptă era, fiindcă, doar cit am auzit de pasiunea asta a ei, îți întăresc și eu spusele, afirmînd că e cea mai frumoasă și mai înțeleaptă femeie de pe lume ! Și mi-ar fi plăcut, señor, să-i fi trimis domnia-ta, dimpreună cu *Amadis de Gaula*, și pe viteazul *Don Rugel de Grecia*, căci știu eu bine cit de mult i-ar plăcea señorei Luscinda personaje ca Daraida și Garaya, ori istețimea păstorului Darinel, sau minunatele versuri din bucolicele acestuia, cîntate și jucate pe scenă de el cu atita nestinjenită grație și pricepere. Dar s-ar putea să vină o vreme în care neajunsul acesta să fie lecuit, și n-ar trebui pentru a-l lecu mai multă vreme decit răgazul cerut pentru ca înălțimea-ta să binevoiască a veni cu mine în satul meu ; fiindcă acolo i-aș putea da mai bine de trei sute de cărți, ce sînt alinarea sufletului meu și hrana vieții mele ; cu toate că în sinea mea cred că nu mai am nici una, mulțumită vicleniei unor vrăjitori răi și pizmași. Așa că ierte-mi domnia-ta încălcarea făgăduinței de a nu întrerupe povestirea, pentru că numai cit am auzit de cavalerie și de cavaleri rătăcitori și nu m-am mai putut ține să vorbesc de lucrurile acestea, așa cum nu se pot opri razele soarelui să înfierbînte, nici ale lunii să

umezească.¹ Deci, dă-mi iertăciune și urmează-ți vorba, căci ăsta mi se pare lucrul cel mai potrivit în clipa de față.

Cît rosti don Quijote tot ce s-a înșirat mai sus, lui Cardenio îi căzuse capul în piept și dădea semne a se fi cufundat adînc în gînduri, și cu toate că de două ori îi spuse don Quijote să-și urmeze povestirea, nici nu ridica fruntea și nici nu rostea vreo vorbă; totuși, după o bună bucată de vreme, o ridică și zise:

— Nu-mi poate ieși din cap, și nici n-are să se afle pe lume cineva care să mi-o scoată din minte, sau care să mă facă să înțeleg că lucrurile s-au petrecut altfel, și ar fi un nătărău cel care ar pricepe sau ar crede de-a-ndoaselea, și nu că ticălosul acela de felcer, maestrul Elisabad, era concubinul reginei Madásima!

— Asta nu! Mă jur pe... răspunse înfuriat cum nu se mai poate don Quijote (și trînti o înjurătură, cum avea obiceiul). Asta nu-i decît o ticăloșie, o josnicie mai bine zis, căci regina Madásima a fost o doamnă de prea înaltă viță, și nu se poate bănuî ca o principesă de rangul ei să se țină cu un amărit de felcer, iar cine spune altfel, minte ca un porc! Și-am să-l fac eu să simtă asta pe pielea lui, fie zi, fie noapte, cu armele în mîini sau fără de arme, de jos sau de pe cal, cum i-o plăcea mai bine!

Sta și se uita la el Cardenio țintă, că-i venise din nou nebunia și nu-și mai putea urma povesti-

¹ În interpretările medievale obscurantiste, ale astrologiei, se atribuiau lunii calitățile de umiditate și răceală, prin opoziție cu căldura uscată a soarelui. Astrologia curentă a vremii lui Cervantes a preluat aceste atribute ale luminariilor, folosindu-le, prin raționament analogic, în horoscoapele „solare” (masculine), sau „lunare” (feminine), foarte căutate în epocă.

rea, pe care de fapt nici nu i-ar mai fi ascultat-o don Quijote, după cît de amarnic îl necăjiseră cele auzite, puse pe seama reginei Madásima. Ciudat lucru ! Că așa îi luase partea, de parcă i-ar fi fost, cu adevărat și aievea, stăpînă firească, într-așa hal îl aduseseră blestematele lui de cărți ! Și, cum ziceam, dacă o dată-l apucaseră pe Cardenio panda-liile, de cum se auzi numit ticălos, sperjur și în cîte alte chipuri toate, nu-i prea veni la socoteală gluma, așa că, luînd de pe jos un bolovan, pe care-l găsi mai la îndemînă, azvîrli cu el în don Quijote cu atîta putere, că-l răsturnă pe spate. Cînd își văzu stăpînul lătit pe jos în chipul acesta, Sancho Panza sări pe nebun cu pumnii, dar Flendurosul îl primi și pe el în așa chip, că dintr-un ghiont îl și lungi la picioarele lui și într-o clipită se și aruncă asupra-i, pisăgîndu-i coastele cît îi fu placul. Ciobanul, cînd încercă să-l apere, avu aceeași soartă, și după ce nebunul îi birui pe toți și-i zdrumică bine, îi lăsă în plata Domnului și se duse nestînjinit, cu pas lin, pierzîndu-se în adîncul muntelui. Se ridică Sancho de jos și, de furie că se vedea făcut chisăliță în bătai, fără să o fi meritat cu nimic, se răzbună pe păstorul de capre, strigîndu-i că el era vinovat, că nu le spusese cum îl prindeau pe omul acela din vreme în vreme nebuniile, fiindcă, de-ar fi știut-o ei, ar fi fost cu ochii în patru, ca să se poată păzi. Păstorul de capre îi răspunse că, dinspre parte-i, le-o spusese răspicat, și că dacă el n-auzise, nu era vina lui. Îi întoarse Sancho Panza vorba, și iar prinse a-i răspunde ciobanul, pînă cînd, ca sfîrșit al atîtor răspunsuri, ajunseră să se tragă de bărbii și să-și care la ghionți, că de n-ar fi fost acolo don Quijote să facă pace între ei, s-ar fi sfîrtecat în bucăți. Și zicea Sancho, încheștat cu ciobanul :

— Lasă-mă, măria-ta, stăpîne Cavaler al Triste Figuri, că asupra ăstuia, care-i mîrlan ca și mine și de cînd mă-sa l-a făcut n-a fost armat vreodată cavaler, pot și eu să-mi vârs necazul și să-mi răz bun ciuda, bătîndu-mă cu el piept la piept, în luptă dreaptă, ca un om cinstit ce mă aflu.

— Asta așa-i, zise don Quijote, dar eu știu că n-are nici pic de vină pentru tot ce s-a întîmplat.

Cu asta puse pace între dîșii, și don Quijote începu să-l întrebe din nou pe cioban dacă credea că mai pot da cumva peste Cardenio, fiindcă mai chef ar fi avut să afle sfîrșitul povestirii. Ciobanul îi spuse tot ceea ce-i spusese mai înainte, și anume că nu-i știa locul de mas peste noapte, dar că de-or mai umbla ei mult bătînd munții, aveau să întîlnească, de bună seamă, teafăr sau ieșit din minți.

CAPITOLUL XXV

Care înșiră lucrurile ciudate ce i s-au întîmplat în Sierra Morena viteazului cavaler de La Mancha, precum și chipul în care a imitat el penitența lui Beltenébros

Își luă rămas bun don Quijote de la păstorul capre și, urcîndu-se din nou pe Rocinante, îi dă poruncă lui Sancho să-l urmeze, ceea ce el și făcî dimpreună cu măgarul său¹, fără nici un chel. Mergeau ei așa, iavaș-iavaș, pătrunzînd din ce în ce mai adînc în inima muntelui, acolo unde e el n

¹ Cervantes uită din nou că Sancho nu mai are mîg

sălbatic, și Sancho murea să mai schimbe o vorbă cu stăpînul său, numai că ar fi dorit să înceapă el flecăreala, ca să nu se cheme că i-a ieșit din cuvinț. Nemaiputînd însă răbda tăcerea, în cele din urmă rosti :

— Stăpîne don Quijote, dă-mi binecuvîntarea și îngăduie-mi să plec, că de azi înainte vreau să mă întorc acasă, la nevasta și la copiii mei, cu care măcar oi putea sta la sfat, spunînd tot ce-mi apasă inima ; pentru că așa cum vrei măria-ta să cutreierăm împreună noi doi prin pustietățile astea, ziua și noaptea, fără să-mi dau drumul gurii cînd mă mănîncă limba, e ca și cum m-aș îngropa de viu. Dacă măcar ar vrea soarta să fie dobitoacele cuvîntătoare, cum erau pe vremea lui Isop¹, încă ar fi cum ar mai fi, fiindcă i-aș împărtăși măgarului meu tot ce mi-ar sta pe inimă, și cu asta mi-ar mai trece de urît ; căci mare pedeapsă este și întrece marginile răbdării să tot umbli o viață întreagă căutînd cu lumînarea aventurile și nealegîndu-te cu altceva decît cu lovituri și cu șalele frînte de-atîta dat în tărbață, cu ghionți și cu pietroaie, și pe deasupra să mai trebuiască să umblăm și cu gura cusută, fără să cutez, păcătosul de mine, a spune cît de cît din ce-i în inima omului, de parcă m-aș fi născut mut !

— Te înțeleg, Sancho, răspunse don Quijote. Tu mori să-ți ridic opreliștea pe care am pus-o limbii tale. Socotește-o ridicată și spune ce ai chef să spui,

¹ Sancho pronunță : „*Gisopete*“, ceea ce produce un efect comic, ieșit nu numai din aspectul diminutiv și depreciativ al cuvîntului, ci și din asemănarea cu isopul, planta de cîmp de care se vorbește în cîntecele bisericesti de nuntă. Lui Esop i se spunea în mod curent Isopete de către scriitorii spanioli ai vremii.

cu condiția să nu țină slobozenia asta mai mult decât atît cît vom cutreiera munții ăștia.

— Fie și așa, se învoi Sancho, să pot eu vorbi acuma, că pe urmă Dumnezeu știe ce are să mai fie ! Și ca să încep a mă bucura de slobozenia dată, stăpîne, ce te-a apucat pe măria-ta să iei cu atîta strășnicie partea reginei aceleia *Magimasa*, sau cum o mai chema ? Și ce ne încălzea pe noi dacă abatele ăla ¹ i-o fi fost sau nu prieten ? Că dacă i-ai fi trecut-o măria-ta cu vederea — fiindcă, de altminteri, nimeni nu te pusese judecător — mă bate gîndul că nebunul i-ar fi dat înainte cu povestirea lui, și noi am fi fost scutiți de bolovani în piept și de pumni în coaste, ba încă și de nu mai știu cîte lovituri de picioare, pe care le-am înghițit.

— Pe cîntea mea, Sancho, răspunse don Quijote, că de-ai fi știut și tu, așa cum știu eu, cît de onorată și cît de înaltă doamnă era regina *Madásima*, ai fi socotit că am arătat chiar prea multă răbdare nefăcîndu-i zob de îndată botul din care a putut ieși atîta hulă ! Pentru că mare hulă este să spui ori să gîndești că o regină poate fi țîitoarea unui spițer. Adevărul poveștii ăștia este că maestrul acela *Elisabad*, de care vorbea nebunul, a fost un om foarte cumpătat și un foarte bun sfetnic, care i-a fost reginei, în același timp, și îndrumător și medic ; dar să deduci de aici că i-ar fi fost ea ibovnică, e o năzdrăvănie vrednică de cea mai cumplită pedeapsă. Și ca să vezi că n-a știut *Cardenio* ce spunea, n-ai decît să-ți aduci aminte

¹ Cel mai frecvent sistem de scîlcire a substantivelor proprii este în etimologiile populare asocierea sonorității lor cu a vreunui substantiv comun. *Elisabad* devine *abatele* (*abad*) *Elis*, pentru că Sancho crede că sînt două cuvinte : *Elis* și *abad*. Pe *Madásima* o scîlciază, de asemenea, *Magimasa*, dar în alt chip.

că atunci cînd a spus asta era fără judecată, că apucaseră să-i vină nebunelile.

— Asta spun și eu, îi întoarse Sancho vorba, că n-aveai de ce să iei în seamă vorbele unui nebun, fiindcă de n-ar fi fost să te ajute pe măriata soarta cea bună, și de-ar fi luat bolovanul drumul capului, cum ți l-a luat pe-al pieptului, bine ne-am mai fi procopsit ținînd partea acelei înalte doamne, trăsni-o-ar Dumnezeu ! Și să mă ia naiba dacă n-ar fi ieșit Cardenio basma curată la judecăți, de vreme ce-i nebun !

— Și împotriva teferilor și împotriva nebunilor, un cavaler rătăcitor are datoria să ia partea femeilor cărora le este primejduită onoarea, oricine ar fi ele, și cu atît mai virtos partea reginelor de viță atît de înaltă și atît de generoase cum a fost regina Madásima, căreia eu îi port o deosebită dragoste pentru marile ei calități ; fiindcă, pe lîngă faptul că era frumoasă, mai era și foarte înțeleaptă și foarte răbdătoare în nenorocirile ei, care n-au fost puține ; sfaturile și tovărășia maestrului Elisabad i-au fost de mult ajutor și mare alinare, că altfel nu și-ar fi putut răbda suferințele cu supunere și înțelepciune. De aici, vulgul ignorant și răuvoitor a tras încheierea, gîdită și spusă, că ea îi era țiitoare : și mint, o repet, și vor minți toți cei ce vor gîndi și vor spune una ca asta, fie ei chiar și două sute la număr !

— Nu-s eu ăla care s-o spun ori s-o gîndesc, răspunse Sancho. Să le fie de bine, și într-un ceas bun ! Dacă s-au ținut unul cu altul sau nu, au dat socoteală lui Dumnezeu. Eu îmi văd de oile mele : nu știu, n-am văzut, nici pe-acolo n-am trecut, nu-mi bag nasul unde nu-mi fierbe oala, și nu-i mai grasă pentru mine găina vecinului, că cel de cumpără și minte, tot în buzunar o simte. Cu atît

mai mult cu cît gol m-a făcut mama și gol oi pleca să dau seama: n-am nici de pierdut, nici de cîștigat și la urma urmei, n-aveau decît să fie ibovnic ce-mi pasă mie ? Că mulți cred c-au dat de slănină doar fiindcă-i grinda de cuie plină. Și la o adică telea, cine poate pune cîmpului poartă ? Cu atît mai mult cu cît gura lumii numai pămîntul astupă !

— Bată-mă Dumnezeu, strigă don Quijote, cî multe neghiobii ai mai înșirat, Sancho ! Ce-au de-a face lucrurile de care vorbeam cu proverbele pe care le înșiri ? Taci naibii, Sancho, o dată, și de aci înainte îngrijește-te de măgarul tău și nu mai fleacări despre lucruri care nu te privesc ! Mai bine ai înțelege, cu toate cele cinci simțuri cîte le ai, că tot ceea ce am făcut, fac și voi face e foarte la locul lui și foarte pe potriva legilor cavaleriei, pe care le cunoșc mai bine decît toți cavalerii cîți le-au măr-turisit pe lumea asta.

— Stăpîne, răspunse Sancho, bună lege a cavaleriei e asta, să umblăm noi pierduți prin munți neumblați, fără drum, fără cărare, în căutarea unui nebun, care, de îndată ce-om da de el, cine știe de n-o avea chef să sfîrșească ceea ce a lăsat doar început, adică nu povestea, ci căpățîna mării-tale și coastele mele, apucîndu-se să ni le zdrobească pe de-a-ntregul ?

— Taci, îți mai spun o dată, Sancho, zise don Quijote, fiindcă trebuie să știi că nu mă împinge să umblu prin părțile locului atîta dorința de a-l afla pe nebun, cît dorul de-a săvîrși o ispravă prin care-mi voi cîștiga nume veșnic și faimă pe toată fața pămîntului ! Și așa ispravă are să fie, încît voi pecetlui prin ea tot ce-l poate face desăvîrșit și faimos pe un cavaler rătăcitor.

— Și o fi din cele tare primejdioase, cumva, isprava asta ? întrebă Sancho Panza.

— Dimpotrivă, răspunse Cavalerul Tristei Figuri. Cu toate că s-ar putea întâmpla să cadă astfel zarurile, încît să dăm de fiere în loc să dăm de miere. Dar totul are să atîrne de sîrguința ta.

— De sîrguința mea ? ! se miră Sancho.

— Da, zise don Quijote. Pentru că, dacă te înțorci degrabă de unde am de gînd să te trimit, degrabă se va sfîrși și chinul meu, și degrabă vor începe zorile gloriei mele. Și, cum nu e omenesc să te mai țin cu sufletul la gură, așteptînd să vezi încotro bat cu vorba, vreau să știi, Sancho, că faimosul Amadís de Gaula a fost unul din cei mai desăvîrșiți cavaleri rătăcitori. Dar ce zic eu : a fost unul ? A fost singurul, cel dintîi, cel fără de pereche, domnul tuturor cavalerilor rătăcitori cîți s-au aflat pe lume în vremea aceea ! Cu atît mai rău pentru don Belianís și pentru toți cei care spun că le-a putut el sta întrucîtva alături, fiindcă jur că se înșală, zău așa ! Tot astfel, atunci cînd un pictor vrea să-și facă renume prin arta sa, se străduiește să imite originalele celor mai fără de pereche pictori pe care-i cunoaște, și aceeași regulă stăpînește toate meșteșugurile și măiestriile care fac podoaba statelor. Așa trebuie să facă, și așa și face oricine vrea să-și dobîndească nume de înțelept și de om încercat, imitîndu-l pe Ulise, în portretul și în muncile căruia Homer ne zugrăvește o pildă de înțelepciune și de răbdare, tot așa cum ne arată Vergiliu, în persoana lui Enea, vitejia unui fiu pios și dîrzenia unui căpitan de oști vrednic și priceput, adică nu zugrăvindui și nici descriindu-i așa cum au fost, ci așa cum ar fi trebuit să fie, ca să rămînă drept pildă de virtuțile lor pentru cei ce vor veni. În chipul acesta, Amadís a fost steaua

polară, luceafărul, soarele cavalerilor viteji și îndrăgostiți, pe care trebuie să-i imităm toți cei ce luptăm sub steagul iubirii și al cavaleriei. Stînd dar lucrurile așa cum stau, sînt de părere, prietene Săncho, că acela dintre cavalerii rătăcitori care va putea să-l imite mai bine va fi mai aproape de-a dobîndi desăvîrșirea cavaleriească. Și unul din prilejurile în care cavalerul acesta a dat dovadă de mai multă înțelepciune, vrednicie, cutezanță, răbdare și statornicie în dragoste, a fost atunci cînd s-a retras, disprețuit de domnița Oriana, să se canonească pe Stîncă Stearpă, schimbîndu-și numele în cel de Beltenébros, nume pe cît se poate de pilduitor și de nimerit pentru viața pe care și-a ales-o el singur, de bună voia lui ; așa că mi-e mai ușor să-l imit în privința asta decît să spintec uriași, să tai șerpilor capetele, să ucid balauri, să risipesc armate și să nimicesc flote întregi, mai desfăcînd și vrăji pe deasupra. Și de vreme ce locurile acestea sînt atît de potrivite pentru asemenea scopuri, n-am de ce lăsa să-mi scape prilejul, care se lasă acuma cu atîta ușurință prins de păr.

— Dar, la urma urmei, zise Sancho Panza, ce vrei să faci măriata de fapt prin locurile astea, așa de uitate de Dumnezeu ?

— Nu ți-am spus o dată, răspunse don Quijote, că vreau să-l imit pe Amadís, făcînd aici pe deznădăduitul, pe ieșitul din minți și pe furiosul, ca să-l imit totodată și pe viteazul Roldán, cînd a găsit la o fîntînă semne că frumoasa Angelica săvîrșise cu Medoro josnicii, și de necaz a innebunit și a dezrădăcinat copacii, tulburînd apele limpezi ale izvoarelor, omorînd păstori, nimicînd turme de oi, dînd foc colibelor, dărîmînd casele, tîrînd după el herghelii de iepe și făcînd alte nenumărate blestemății, vrednice de-a fi veșnic pomenite în

cărți ? Și pentru că eu n-am de gînd să-l imit pe Roldán, Orlando sau Rotolando (pentru că toate numele aceștea trei sînt ale lui), punct cu punct, în toate nebuniile cîte le-a făcut, zic și socot cu cale să le schițez, cît oi putea mai bine, pe cele care mi se vor părea mai însemnate. Și s-ar prea putea să mă mulțumesc a-l imita doar pe Amadis, care, fără să fie o pacoste pe capul lumii, arătîndu-și nebunia doar prin plinsete și fapte deznădăduite, dobîndi atîta faimă ca nimeni altul.

— După cît mi se pare mie, zise Sancho, toți cavalerii care au făcut de-alde astea n-au făcut-o din senin, ci au avut temeiuri să săvîrșească atîtea neghiobii drept căință. Dar ce pricini ai măria-ța să-ți ieși așa din minți ? Ce domniță te-a disprețuit, sau ce semne ai aflat care să-ți dea de înțeles că domnița Dulcinea din Toboso va fi făcut vreo șotie cu vreun maur ori creștin ?

— Aici e-aici, răspunse don Quijote, asta-i toată iscusința viclesugului meu, căci să inebunească un cavaler rătăcitor avînd pricină, nu-i mare lucru ! Totul este să încep a bate cîmpii cînd nimic nu mi-a dat prilej, făcînd-o pe domnița mea să înțeleagă că, dacă teafăr sănătos fac eu atîtea năzdrăvănii, ce-aș face dacă m-ar scoate cu adevărat din minți ? ! Cu atît mai mult cu cît am prilejuri destule, lipsind atîta vreme de lingă veșnic stăpîna mea Dulcinea del Toboso, căci, așa cum ai auzit și tu, nu demult, din gura celui păstor ce se numea Ambrosio, cine stă departe numai de rele poate avea parte ; așa că, Sancho prietene, nu mai pierde timpul stînd să-mi tot dai sfaturi cum să mă las păgubaș a mai săvîrși o atît de rară, de fericită și de nemaivăzută imitație ! Nebun sînt, nebun va trebui să fiu pînă în clipa cînd te vei întoarce cu răspunsul unei scrisori pe care am de

gind s-o trimiț prin tine stăpînei mele Dulcinea. Și de va fi răspunsul așa cum merită credința ce i-ai păstrat-o, va trebui să mi se curme și sminteala și pocăința ; pe cînd, dacă va fi dimpotrivă, voi ajunge nebun de-a binelea, pentru ca, nebun fiind să nu mă mai doară nimic. Așa că, răspundă ea ori cum o răspunde, eu tot voi pune capăt pocăinței și tulburării în prada căreia mă vei părăsi. Și mă voi bucura de vestea bună pe care mi-o vei aduce, ca orice om în toate mințile, sau voi înceta să mă mai simt lovit în inimă de vestea rea pe care mi-ai aduce-o, devenind nebun. Dar spune-mi, Sancho, ai păstrat cum se cuvine coiful lui Mambrino ? Căci te-am văzut ridicîndu-l de la pămînt cînd nerecunoscătorul acela a căutat să-l sfărîme. Dar nu i-a izbutit, de unde se poate deduce cît de temeinică lucrătură are.

La asta, Sancho răspunse :

— Ierte-mă Dumnezeu, seînor Cavaler al Tristef Figuri, dar nu mai pot suferi nici răbda să te tot ascult liniștit cum îndrugi atîtea cîte le tot spui măria-ta, că astea mă fac să-mi închipui că tot ce spui despre cavalerie și despre împărății și regate dobîndite, despre insule dăruite și despre atîtea alte răsplăți și semne de mărinimie, săvîrșite așa cum e datina cavalerilor rătăcitori, n-or fi fiind nici ele altceva decît vorbe-n vînt, minciuni și iarăși minciuni și minciunele, sau gogoși și moși pe groși, ori cum s-o mai fi zicînd ! Căci cine te-o auzi pe măria-ta spunînd că un lighean de bărbier e coiful lui Mambrino, și ținînd-o morțiș mai bine de patru zile¹ că-i așa, fără să-ți iei de seamă,

¹ „...en más de cuatro días“ : comentatorii lui *Don Quijote* au găsit în această precizare încă o inadvertență a lui Cervantes, din povestire reieșind că nu trecuseră decît două zile, nu patru. Rodríguez Marín a demonstrat

ce-ar spune alt decît că ăl de zice și susține așa sus și tare trebuie că nu-i în toate mințile ? Îl am în sac ligheanul ăsta, poșit ca vai de el, și-l duc să-l ciocănesc la loc cînd oi fi la mine-acasă, ca să-mi săpunesc barba-n el, dac-o mai voi Dumnezeu în mare mila lui să mă mai văd eu într-o zi cu miera mea și cu țincii laolaltă !

— Ia seama, Sancho, zise don Quijote, că mă jur și eu tot pe ce te-ai jurat tu adineauri, că ești scutierul cel mai tont la minte din cîți se află ori s-au aflat vreodată pe lumea asta ! E cu puțință oare ca de-atîta vreme, de cînd tot batem drumurile împreună, să nu-ți fi sărit ție-n ochi că toate trebile astea ale cavalerilor rătăcitori se arată a fi doar închipuiri, aiureli și sminteli, și că toate-s de-a-ndoaselea ? Și nu doar c-așa ar fi, ci pentru că printre noi, ăștia, mișună o droaie de vrăjitori, care ni le preschimbă și ni le strămută pe toate, prefăcîndu-le în ce au ei chef, după cum le vine poftă să ne sprijine ori să ne nimicească. Așa că ăsta care ție ți se pare lighenaș de bărbierit, pentru mine este coiful lui Mambrino, iar altuia cine știe drept ce altceva i-o apărea ! Și, într-adevăr, de mare prevedere a dat dovadă magul cel ce stă de partea mea făcînd să le pară tuturor doar lighean ceea ce de fapt și la urma urmei este coiful lui Mambrino, din pricină că, fiind el de-așa mare preț, ar umbla toată lumea după mine să mi-l ia. Dar așa, dacă văd ei că nu-i decît un biet lighean de bărbier, nu-și bat capul să-și facă rost de el, cum s-a dovedit atunci cînd a vrut unul să-l facă

însă că „*más de cuatro*“ e aici o expresie hiperbolică (însemnînd : mulți, numeroși, număr mare de persoane), care apare cu acest sens și în cîntecele populare, fără să însemne restrîngerea la patru, înțeles în sensul strict al numeralului.

bucăți și l-a lăsat trîntit pe jos fără să-l ridice, că de l-ar fi recunoscut, îi jur pe legea mea că nu l-ar fi lăsat nici mort ! Păstrează-l bine, prietene, căci pînă una-alta nu mi-e de trebuință, fiindcă, dimpotrivă, am de gînd să-mi scot toate armele și zalele acestea și să rămîn gol ca atunci cînd m-a făcut mama, dacă cumva mi-o veni cheful să urmez, în vremea cît m-oi pocăi, mai curînd pilda lui Roldán decît pe-a lui Amadís.

Tot vorbind ei așa, ajunseră la poalele unui munte înalt, care se ridica stingher, ca un pisc tăiat în muchii, printre alte multe piscuri care-l înconjurau. În coasta lui curgea un pîrîiaș domol, și de jur împrejur se întindea o pajiște, atît de verde și ca peria de deasă, că ți-era mai mare dragul s-o privești. Erau pe-acolo o grămadă de copaci și-o seamă de buruieni și de flori, care dădeau acelui loc o înfățișare pașnică. Locul acela și-l alese Cavalerul Tristei Figuri drept loc de pocăință, și dînd cu ochii de el, începu cu glas tare, ca și cum și-ar fi ieșit din minți, să strige :

— Acesta este locul, o, ceruri, ales de mine pentru a-mi plînge amarul în care tu însuți, cerule, m-ai înecat ! Acesta este locul unde lacrimile mele vor spori apele ăstui pîrîiaș și unde necontenitele și adîncile mele suspine vor face să freamăte fără preget frunzișul acestor copaci de munte, drept mărturie și semn al durerii în care inima mea înnebunită se zbate ! O, voi, orice-ați fi, zei rustici, ce vă aveți lăcașurile în acest loc nelocuit, ascultați plînsetele acestui nefericit ibovnic, pe care o îndelungă lipsă de lîngă aleasa inimii sale și-o gelozie neînchipuită l-au tîrît să-si plîngă zilele prin pustietățile acestea și să se plîngă de inima împierită a acelei frumoase ingrâte, încoronare și prag al frumuseții omenеști ! O, voi,

napei și driade¹, care-aveți obiceiul, să locuiți în desigurile pădurilor, fie ca zvelții și iubeții satiri cărora le-ați insuflat dorințe, cu toate că în van, să nu vă tulbure niciodată dulcea pace în care trăiți dacă mă ajutați să-mi plâng nenorocirea, sau cel puțin dacă nu obosiți ascultându-mi-o ! O, Dulcinea del Toboso, ziuă a nopții mele, strălucire a întunecării mele, stea polară a drumurilor mele, astru al norocului meu, deie-ți cerul tot ce-i vei cere dacă îți scobori privirea la locul și la starea în care m-a adus lipsa ta și dacă răspunzi dînd un sfîrșit fericit așteptărilor pe care credința mea le îndreptățește ! O, voi, arbori solitari, care de azi înainte veți întovărăși singurătatea-mi ! Dați semn, prin blînda clătinare a ramurilor voastre, dacă prezența mea nu vă displace ? O, tu, scutierul meu, plăcut tovarăș al zilelor mele bune și rele, înseamnă-ți bine în minte tot ceea ce mă vei vedea făcînd aicea, ca să poți povesti și cînta ceea ce vezi în fața celei care este pe de-a-ntregul pricina tuturor acestora !

Și zicînd asta, descălecă de pe Rocinante și, cît ai clipi, îi scoase friul și șaua ; apoi, plesnindu-l ușurel cu palma pe crupă, îi zise :

— Îți dă libertate cel ce rămîne fără de ea, o, călușule ce-ai săvîrșit isprăvi pe atît de slăvite, pe cît de nenorocită ți-e soarta ! Du-te oriunde îți va plăcea, căci îți stă scris în frunte că nu ți-a putut

¹ Categoriile de spirite ale naturii care, în imaginația grecilor vechi, populau peisajul ; driadele erau spiritele pădurilor în genere, iar napeii, ale strîmtorilor și văilor ce străbat munții. Pomenirea lor aici se face în spiritul literaturii pastorale și al poeziei renascentiste de tipul liricii lui *Garcilaso de la Vega* (1503—1536), în eglogele căruia abundă aluzii de acest fel, sub influența poezilor arcadieni ai Italiei.

sta alături nici zburătorul ipogrif¹ al lui Astolfo și nici cel ce se numea Frontino² și care l-a costat atât de scump pe Bradamante !

Văzînd Sancho asta, zise :

— Ție-l Dumnezeu pe cel ce ne-a scutit de corvoadă acuma, să nu mai trebuiască a ne osteni să scoatem șaua de pe măgar, fiindcă zău c-aș avea de ce-i da și eu palme și de ce-i rosti osanale ; dar dac-ar fi, cu toate astea, aicea, nu m-aș învoi să mi-l descingă cineva, mai cu seamă că n-ar avea de ce, căci n-are nici în clin, nici în mîneacă cu îndrăgostiții și deznădăjduiții, fiindcă stăpînul său nu era din ăia, fiindu-i chiar eu stăpînul, pe cînd voia și Dumnezeu. Bă nu, zău, seîor Cavaler al Tristei Figuri, dacă-i vorba să luăm de-a bună plecarea mea și sminteala măriei-tale, apăi s-ar cuveni să-i punem șaua la loc lui Rocinante, ca să nu simt lipsa măgarului. Fiindcă mai scurtez din timpul călătoriei, căci, dacă am de făcut o dusă și-o venită și umblu pe jos, nu știu, zău, cînd m-oi întoarce, nici măcar cînd oi ajunge, fiindcă nu mă știu, drept să spun, cine știe ce iute de picior.

— Uite ce-i, Sancho, răspunse don Quijote, fie cum dorești, că planul tău nu mi se pare lipsit de judecată ; așa că-ți spun să iei aminte că de-acî în trei zile vei pleca, și vreau ca-n timpul acesta să vezi tot ce fac și ce zic de dragul ei, ca să-i spui.

— Dar ce mare lucru am de văzut, zise Sancho, pe care să nu-l fi văzut pînă acum ?

— Habar n-ai de nimica ! răspunse don Quijote. Păi nu trebuie acuma să-mi sfîșii veșmintele, să-mi împrăștiu armele și să mă dau de-a berbeleacul, lovindu-mă cu capul de stîncile astea, dimpreună cu

¹ Calul înaripat cu ajutorul căruia Astolfo a adus îndărăt din lună mințile lui Orlando, spre a-i lecui nebunia.

² Calul lui Bradamante, tot un personaj din *Orlando*.

atâtea alte fapte de-același soi, care te vor lăsa cu gura căscată ?

— Pentru Dumnezeu, zise Sancho, bagă bine de seamă, măria-ta, cum te dai de-a berbeleacul, că poți să te izbești de-asemenea stîncă și-ntr-un asemenea loc, încît de la prima tumbă să se termine cu pocăința. Ba, aș fi chiar de părere că, dacă mării-tale tot ți-a intrat în cap că-i nevoie de ceva tumbă pentru treaba asta, și că nu se poate fără ele, să te mulțumești, de vreme ce tot ce faci e o aiureală și n-o faci cu dinadinsul, ci doar în glumă, să te mulțumești, zic, să faci tumbă în apă, sau în vreun alt lucru moale, așa cum e bumbacul ; iar cît despre spus, las' pe mine, că-i spun eu domniței cum te dădeai măria-ta de-a berbeleacul pe un vîrf de stîncă mai tăioasă decît vîrfurile unui diamant !)

— Îți sînt recunoscător pentru gîndul tău bun, prietene Sancho, răspunse don Quijote. Dar aș vrea să te fac să pricepi că toate astea, pe care le fac eu, nu-s de fel făcute-n glumă, ci-s foarte cu dinadinsul, fiindcă altfel ar însemna că încalc orînduiala cavaleriei, care poruncește să nu spunem niciodată vreo minciună, sub pedeapsa de-a fi scoși din tagmă. Iar să faci una în loc să faci alta, e totuna cu a minți ! Așa că tumbelile mele vor trebui să fie adevărate și sincere, fără să miroase măcar pe departe a sofistică ori a fantasmagorie. Va fi nevoie așadar să-mi lași ceva scamă ca să mă oblojesc, dacă tot a vrut soarta să ne lipsească de balsamul pe care l-am pierdut.

— Mai rău e c-am pierdut măgarul, răspunse Sancho, căci o dată cu el s-au dus și scama, și toată spițeria : așa că te rog, măria-ta, nu-mi mai aduce aminte de băutura aceea blestemată, că numai cît îi aud de nume, și mi se-ntoarce inima pe dos, dacă nu și rînza ! Și te mai rog să le socotești

gata trecute cele trei zile pe care mi le-ai dat drept soroc ca să văd ce nebunii faci, fiindcă eu le țin drept văzute de mine, bune și aprobate, și-am să-i povestesc minunății, nu alta, stăpînei mele ! Așa că scrie-ți cartea și fă-mi repede vînt, că mare chef am să mă întorc la măria-ta, ca să te scap din purgatoriul ăsta în care te las.

— Purgatoriu fi zici, Sancho ? întrebă don Quijote. Ai face mai bine să-i zici infern, ba chiar mai rău decît atîta, dac-o fi fiind pe lume ceva mai rău !

— Pentru cine e-n infern, răspunse Sancho, *nulla est retentio*¹, așa am auzit că se spune.

— Nu pricep ce va să zică *retentio*, zise don Quijote.

— *Retentio* înseamnă, răspunse Sancho, că ăl de se află în infern nu mai iese din el nici la Sfîntu-Așteaptă, că n-are cum ; și asta-i chiar de-a-ndoa-selea decît are să se întîmple cu măria-ta, afară doar de n-oi mai ști eu să fac să-mi scapere călcîiele, mai ales că nu-mi trebuiesc decît ca să-i dau pinteni lui Rocinante ! Și trimite-mă o dată la Toboso, să mă înfățișez stăpînei mele Dulcinea, că atîtea i-oi spune despre neroziile și nebuniile (că tot aia e) pe care le-ai făcut măria-ta și pe care-ai rămas să le mai faci, încît mi ți-oi înmuia-o eu ca pe-o mînușă, chiar dac-oi găsi-o mai împietrită decît un stejar. Iar cu răspunsul ei dulce ca mierea m-oi întoarce zburînd ca vrăjitorii prin văzduh și te-oi scoate pe măria-ta din purgatoriul ăsta, care pare a fi infern, și nu e, fiindcă-ți rămîne nădejdea să mai ieși din el, pe cînd cei ce sînt în infern nu

¹ Frază latină scîlciată de Sancho : *In inferno, nulla est redemptio* (pentru cei intrați în iad nu mai este răscumpărare). E o formulă auzită de el desigur în biserică, la slujbele postului mare.

mai au, după cum am spus, nici o nădejde să scape, și cred că nu zici altfel nici măria-ta.

— Ai dreptate, răspunse Cavalerul Tristei Figuri, dar cum să facem să scriem epistola ?

— Și țidula cu măgarii ! adăugă Sancho.

— Le scriu pe-amîndouă laolaltă, zise don Quijote. Și n-ar fi rău, cum tot n-avem hîrtie, s-o scriem, cum făceau cei vechi, pe frunze de copaci, sau pe niște tăblițe de ceară, cu toate că ar fi la fel de greu acum să le găsim, ca și hîrtia. Dar stai, că mi-a venit în cap unde-ar fi bine, ba încă mai mult, decît bine, s-o scriu : pe caietul de amintiri al lui Cardenio ; și vei avea tu grijă s-o treci pe o hîrtie, cu scriitură frumoasă, în cel dintîi sat în care-i ajunge și-i vedea că se află școală și dascăl de copii, ori de nu, ți-o trece-o vreun ȋircovnic ! Dar, bagă de seamă, nu care cumva s-o dai să ți-o transcrie vreun scrib, ori vreun grefier, că au slova atît de înflorită¹, că nici Dracu nu-i mai dă de rost !

— Dar cum facem cu iscălitura ? întrebă Sancho.

— Epistolele lui Amadis nu-s niciodată iscălite, răspunse don Quijote.

— Foarte bine, zise iar Sancho, dar țidula nu se poate să nu fie iscălită, că dac-oi trece-o și pe

¹ În original „*letra procesada*“ : corupere a scrierii numite *cortesana*, consta în a desfigura trăsăturile și aspectul tuturor caracterelor și în a scrie fără nici o împărțire a cuvintelor și frazelor, legînd șiruri întregi de litere într-un lanț de neînțeles, în cursul căruia condeiful nu se ridică nici o clipă de pe hîrtie. E modul de a scrie al celor ce făceau din caligrafie o profesie ; regina Isabel s-a văzut chiar nevoită să dea un „*decret pentru scribitul întregului regat*“ (1503), reglementînd tariful la 10 maravedises foaia, scrisă în slovă *cortesana* și nu *procesada*. După moartea reginei, abuzurile s-au întesit ; de o asemenea scriere de scrib public vorbește don Quijote.

ea pe altă hîrtie, au să spună că iscălitura e prefăcută, și mă lasă fără măgar !

— Țidula am să ți-o scriu chiar pe caiet, încît văzînd-o nepoata mea, să nu-ți facă nici o greutate și să împlinească tot ce scriu ; iar în ceea ce privește epistola de dragoste, pune și tu ca iscălitură : „Al tău pînă la moarte, Cavalerul Tristei Figuri“. Și nu se întîmplă nimic dacă nu-i de mîna mea, pentru că, după cîte mi-aduc eu aminte, Dulcinea nu știe nici să scrie, nici să citească, și nu mi-a văzut, de cînd e, slova, nici scrisoare de la mine n-a primit, pentru că dragostea mea și a ei au rămas întotdeauna platonice, fără să meargă mai departe decît la o privire lipsită de orice gînd rău, ba încă și aceea doar cînd și cînd, c-aș putea jura fără să mint că-n doisprezece ani, de cînd o iubesc mai avan decît lumina ochilor acestora, pe care mi-i va mîncea țărîna, n-am văzut-o mai mult de patru ori, și s-ar putea chiar întîmpla ca din aceste patru, nici măcar o dată să nu fi apucat ea să vadă că o priveam, pînă-ntr-afîta de grijuliu au crescut-o, ținînd-o închisă, tatăl ei, Lorenzo Corchuelo, și mamă-sa, Aldonza Nogález.

— Ia te uită, zise Sancho, asta-mi era domnița Dulcinea del Toboso ? Fata lui Lorenzo Corchuelo, pe numele ei adevărat Aldonza Lorenzo ?

— Ea este, zise don Quijote, și-ți jur c-ar merita să fie stăpîna universului întreg.

— O cunosc bine, zise Sancho, și știu că zvîrle cu prăjina la fel de bine ca și cel mai voinic flăcău din sat ! Să fiu al dracului ! E o dată fată, fată de nădejde, cu care nu-i de glumit, și-ar putea scoate untul din oricine — fie el și un cavaler din cei ce rățăcesc acum sau or să rățăcească vreodată — care-ar avea-o drept stăpînă ! Oh, ce poa-

mă-mi mai e, maica mă-si, c-o și țin balamalele !
Și are și-un glas ! Ce să-ți mai spun, într-o zi s-a
pus pe strigat din clopotnița satului la niște argați
de-ai lor care erau pe-o miriște de-a lui tată-său,
și cu toate că lucrau la mai bine de-o poștă de
acolo, o auziră ca și cum s-ar fi aflat la picioarele
turnului ! Ce are bun e că nu face niciodată na-
zuri, căci seamănă în multe privințe cu o curte-
zană : glumește cu toți și-și rîde de toate, și pe
toți îi ia peste picior ! Acuma, da, acuma zic și eu,
domnule Cavaler al Tristei Figuri, că poți, și ai
tot dreptul, nu numai să faci neghiobii pentru ea,
ba chiar te poți pe drept cuvînt lăsa pradă dez-
nădejzii și ai de ce-ți pune ștreangul de gît, că
n-o să se găsească nimeni care, aflînd că ai fă-
cut-o pentru ea, să nu spună că bine-ai făcut,
chiar de-ar fi să te ia dracu ! Grozav aș vrea să
mă și văd o dată pornit la drum, numai ca să dau
ochi cu ea, că de-un car de ani n-am mai văzut-o,
și trebuie să se fi schimbat mult, fiindcă grozav
le strică muierilor fața mersul la cîmp, pe soare
și pe vînt ! Și, că să-ți mărturisesc adevărul, se-
ñor don Quijote, pînă aici eram ca orb și nu știam
nimic pe lumea asta, căci socoteam, de bună-
credință și cu tot dinadinsul, că domnița Dulcinea
trebuie să fie vreo prințesă care ți-a căzut măriei-
tale cu tronc, sau vreo ființă care să fi meritat
darurile bogate pe care i le-ai tot trimis măria-ta,
pe vizcain, ca și pe ocași, și pe mulți alții cîți or
fi fost de toți, căci trebuie să mai fie o mulțime
de bătalii pe care le vei fi cîștigat, și le-ai și cîș-
tigat măria-ta, pe vremea cînd eu încă nu-ți eram
scutier ! Dar stînd și gîndindu-te bine, ce-i pasă
la o adică jupîniței Aldonza Lorenzo, vreau să zic
domniței Dulcinea din Toboso, dacă-i cad sau nu
în genunchi învinșii pe care măria-ta i-i trimiți

și-ai să i-i mai trimiți ? Fiindcă s-ar prea putea, la vremea când or ajunge, s-o găsească melițind cînepa sau vînturînd grîul, așa încît să-i apuce pe ei toate furiile văzînd-o, iar ea să-și bată joc de-așa daruri, și să-i fie chiar necaz !

— Ți-am mai spus de-atîtea ori pîn-acuma, Sancho, că nu ești decît un flecar, și cu toate că ai mintea boantă, umbli să spui tot vorbe pe muchie de cuțit. Dar, ca să vezi cît de nerod ești și cît de înțelept sînt eu, vreau să-mi dai ascultare cît ți-oi spune o snoavă scurtă. Află că o văduvă frumoasă, tînără, liberă și bogată, și pe deasupra și cam darnică de felul ei, se îndrăgosti de un frate călugăr neofit, îndesat și bine legat ; află de treaba asta starețul și, într-o bună zi, îi zise văduvioarei noastre, cu ton de frățească dojană : „Mult mă minunez eu, señora, și am îndestule cuvinte să fiu mirat, că o femeie de neam ca dumneata, atît de frumoasă și de bogată, s-a putut îndrăgosti de un om de rînd, atît de josnic și de idiot ca fratele cutare, cînd sînt în locașul acesta atîția doctori în teologie, atîția maeștri în retorică și atîția candidați în filozofie dintre care ai fi putut și dumneata să-ți alegi după plac, cum ai alege perele, spunînd : «Asta-mi place, celălalt nu-mi place !»“ Dar ea îi răspunse cu multă îndrăzneală și cu mult duh : „Domnia-ta señor, te înșeli și gîndești după moda veche dacă crezi că rău mi-am ales eu pe cutare, de idiot ce pare ; fiindcă pentru ceea ce vreau eu de la el, știe tot atîta filozofie și chiar mai multă decît Aristotel !“ Așa că, Sancho, pentru ceea ce iubesc eu în Dulcinea del Toboso, ea prețuiește tot atît ca și cea mai de neam principesă a pămîntului. Așa e, căci nu toți poezii ce vor fi avînd iubite, sub vreun nume pe care li-l pun ei după bunul lor plac, le au într-adevăr ! Crezi tu că atîtea Amari-

lide, Filide, Silvii, Diane, Galatei, Alide și cîte altele, de care-s pline cărțile, cîncele bătrînești, dughenele bărbierilor, teatrele unde se joacă pe scenă comedii, au fost într-adevăr femei în carne și oase, ba încă chiar femeile celor care le cîntă ori le-au cîntat ? Aș, de unde ! Cei mai mulți și le închipuie doar, ca să dea versurilor lor o temă, și pentru ca să fie ei ținuți drept îndrăgostiți, sau cel puțin drept oameni care au virtutea de a fi astfel ; așa că la fel îmi ajunge mie să gîndesc și să cred că neasemuita Aldonza Lorenzo e frumoasă și cinstită ; iar în ceea ce privește obîrșia ei, înaltă sau ba, nici nu mă sinchiesc, că n-are să se ducă nimeni s-o cerceteze ca s-o primească în vreo tagmă cavaleriească, iar eu mă încredințez singur că este cea mai sus-pusă dintre toate prințesele lumii. Fiindcă trebuie să știi, Sancho, dacă cumva nu știi, că sînt doar două lucruri pe lume care te fac să iubești, mai mult decît oricare altele, pe cineva : frumusețea și faima bună ; și aceste două lucruri le are cu vîrf și îndesat Dulcinea, căci de frumoasă, nu-i poate sta nimeni alături, iar în ceea ce privește numele cel bun, altele nu-l au pe-al ei nici pe departe. Și ca să nu mai lungesc vorba, îmi închipui că tot ceea ce spun e așa cum spun, fără să lipsească nimic și fără să întrecă măsura, și mi-o zugrăvesc în închipuire așa cum mi-o doresc eu, atît ca frumusețe, cît și ca obîrșie înaltă, așa că nu-i ajunge la degetul cel mic nici Elena din Troia, nici Lucreția, nici oricare alta dintre femeile vestite ale trecutelor vremi, din era greacă, barbară, ori latină. Și n-are decît să spună fiecare ce i-o plăcea, căci dacă neștiutori m-ar putea ține de rău, cel puțin nu voi fi batjocorit de oamenii învățați.

— Ce să mai zic ? În toate ai măria-ta dreptate, răspunse Sancho, și eu sînt un măgar. Adică să lăsăm mai bine măgarii în pace, căci nu trebuie să vorbești de funie în casa spînzuratului. Adă-n-coa o dată epistola, și rămii cu Dumnezeu, că eu m-am dus.

Scoase don Quijote caietul de amintiri și, trăgîndu-se ceva mai la o parte, începu să-și scrie pe îndelete epistola, pe care sfîrșind-o, îl chemă pe Sancho și-i zise că ar vrea să i-o citească, pentru ca s-o poată el învăța pe de rost, s-o țină minte dacă cumva ar pierde-o pe drum, căci cu un noroc ca a lui se putea aștepta la orice. La asta, Sancho răspunse :

— Scrie-o măria-ta de două ori, de trei ori, aici în carte, și dă-mi-o, c-am să am grijă de ea ca de ochii din cap, și nici prin gînd să-ți treacă c-aș putea-o ține minte, că te rîd și curcile, fiindcă eu am ținerea de minte așa de scurtă, încît uit cîteodată și cum mă cheamă ! Cu toate astea, zi-mi-o și mie măria-ta, că m-oi bucura mult s-o aud, fiindcă bine trebuie s-o mai fi brodit, ca popa !

— Ascultă, zise don Quijote, că sună așa : „Cartea lui don Quijote către Dulcinea del Toboso. Suverană și înaltă stăpîină, cel rănit de săgețile lipsei tale și izbit pînă în străfundul inimii, preadulcea mea Dulcinea del Toboso, îți trimite sănătatea după care el tînjește. Dacă frumusețea ta mă disprețuiește, dacă vrednicia ta nu-mi ține partea, dacă privești de sus cum mă dau eu de ceasul morții, măcar că sînt destul de învățat cu suferința, cu greu voi putea să-mi țin firea în această năpastă, care, pe lîngă că e ca trăsnetul de puternică e și de lungă durată. Bunul meu scutier, Sancho, îți va raporta amănunțit, o, preafrumoasă nerecunoscătoare, iubita mea vrăjmașă, de

halul în care mă găseam din vina ta atunci cînd m-a părăsit. Dacă afli vreo plăcere în a-mi veni într-ajutor, sînt al tău, iar dacă nu, fă tot ce te-o îndemna inima, căci eu, punîndu-mi capăt zilelor, îţi voi mulţumi ţie cruzimea, iar mie dorinţa. Al tău pînă la moarte, Cavalerul Tristei Figuri.“¹

— Pe zilele răsposatului taică-meu, zise Sancho, după ce ascultă epistola, e lucrul cel mai înalt pe care l-am ascultat în viaţa mea ! I-auzi, păcatele mele ! Cum dracu, bată-mă Dumnezeu, îi poţi zice lumină-ia-ta aicea tot ce-ai avut de zis ? ! Şi bine i-ai mai pus drept iscălitură „Cavalerul Tristei Figuri“ ! Zău aşa, măria-ta, eşti dracul gol, că prea le ştii toate !...

— De toate e nevoie, răspunse don Quijote, pentru însărcinarea pe care mi-am luat-o.

— Tocmai aşa ! zise Sancho. Dar pune, măria-ta, pe dosul filei ţidula pentru cei trei măgari şi iscăleşte-o cît se poate de limpede, ca s-o recunoască atunci cînd vor vedea-o !

— Bucuros, zise don Quijote.

Şi scriind-o, i-o citi. Suna aşa :

„Dă dumneata poruncă pentru sinetul acesta al meu de măgari, domnişoară nepoată, să i se dea lui Sancho Panza, scutierul meu, trei din cinci ciţi am lăsat acasă în sarcina dumitale ; care trei măgari poruncesc să-i fie sloboziţi şi întorşi tot atîţia ciţi am primit eu bani peşin aci, şi cu scrisoarea de faţă, împreună cu chitanţa lui vor fi daţi

¹ Inceputul acestei scrisori de dragoste, scrisă în stil „cavaleresc şi rătăcit“ — după expresia proprie a lui Cervantes — este imitat după scrisoarea Orianei către Amadís, unde se poate citi : „Eu sînt domniţa rănită de tăişul spadei în inimă“... Observaţie făcută de Clemencin.

în bună regulă. Făcut în inima Sierrei Morena în 22 ale lunii lui august, anul acesta.”¹

— E bună, zise Sancho. Numai iscălește-o, măria-ta.

— Nu-i nevoie s-o iscălesc, zise don Quijote, ci doar să-mi pun pecetea, că e ca și cum aş semna cu mîna mea, şi-i de-ajuns şi pentru trei sute de măgari, nu numai pentru trei.

— Mă încred în luminăţia-ta, răspunse Sancho. Şi acuma sloboade-mă, că mă duc să pun şaua pe Rocinante ; şi pregăteşte-te măria-ta să-mi dai binecuvîntarea, căci am de gînd să plec de îndată, fără să văd scălimbăielile şi neghiobiile pe care le ai măria-ta de făcut... fiindcă îi spun eu ei că te-am văzut făcînd atîtea, că de altele nu mai e nevoie.

— Aş vrea cel puţin, Sancho, şi e nevoie neapărată, să mă vezi în pielea goală, făcînd una sau două duzini de nebunii, că le fac în mai puţin de jumătate de oră, pentru ca, după ce le vei fi văzut tu cu ochii tăi, să poţi, fără să-ţi osîndeşti sufletul, jura şi pentru celelalte pe care vei voi să le mai adaugi ; şi te-asigur că nici n-ai să spui tu atîtea cîte am eu de gînd să fac.

— Pentru Dumnezeu, stăpîne, nu mă sili măria-ta să te văd în pielea goală, că m-ar durea inima şi m-ar podidi plînsul ; şi-asa de rău mă doare capul de-aseară, de cînd tot plîng după surul meu, că nu-mi vine de loc la secoteală să mă pun iar pe plîns. Dar dacă ţii măria-ta cu tot dinadinsul să-ţi văd şi eu cîte unele din nebunii, fă-le-mbrăcat şi cît mai scurte pe cele care-ţi vor

¹ În titlula pentru livrarea asinilor Cervantes imită una din scrisorile de schimb (cambille) curente în epoca sa. O numeşte „sinet de măgari” („primera de pollinos”) pentru că nu e vorba de cambio (cambie) de bani, ci de vite.

veni mai la îndemână. Cu atît mai mult cu cît, dinspre partea mea, nu era nevoie nici de-atîta şi cu cît, cum ţi-am mai spus, asta mă întîrzie din drum şi nu mă lasă să mă întorc mai repede cu veştile pe care măria-ta le doreşti şi le meriţi. Că, de unde nu, să fie cu ochii în patru señora Dulcinea, că de-oi vedea că nu-mi dă răspunsul care ţi se cuvine, mă jur pe ce am mai sfînt că i-l scot eu cum se cade din burtă, cu pumnii şi cu picioarele ! Căci unde s-a mai pomenit ca un cavaler rătăcitor atît de vestit cum eşti luminăţia-ta să înnebunească din senin, din iarbă verde, pentru o... că să nu mă facă să spun, cumătra, fiindcă, pe legea mea, dac-oi apuca eu să-i dau în căpuşă tot ce ţin acuma-n guşă, i se duce negoţul pe gîrlă ! Că mie nu mi-au mîncat cîinii din traistă ! Nu ştie ea cu cine are de-a face şi la ce hram mă-nchin, că de-ar şti, ar ţine şi post de ziua mea !

— Va să zică, Sancho, zise don Quijote, după cîte-mi dau eu seama, nu eşti nici tu mai teafăr decît mine.

— Chiar aşa de nebun nu sînt, numai că-s mai rău la furie, răspunse Sancho. Dar să nu-mi uit vorba : ce-ai de gînd să măninci măria-ta pînă ce m-oi întoarce ? Ori poate vrei să te-apuci să ieşi la drumul mare, cum făcea Cardenio, şi să jefuieşti ciobanii ?

— Nu-ţi bate capul cu asta, răspunse don Quijote, pentru că şi de-aş avea, tot n-aş minca altceva decît ierburi şi poame, datorite de pomii aceştia, că toată iscusinţa şi tot rostul pocăinţei stă în a nu minca şi a te canoni cu alte lipsuri asemănătoare. Hai, du-te cu Dumnezeu !

— Dar ştii măria-ta ce mi-e mie frică ? Mă tem că n-am să mai nimeresc la întoarcere locul ăsta, unde te las acuma, aşa-i de bine ascuns !

— Înseamnă-ți-l bine în minte, că eu voi căuta să nu mă-ndepărtez de pe meleagurile astea, zise don Quijote, și chiar voi avea grijă să mă urc pe piscurile mai înalte de colo, ca să văd dacă nu te zăresc cînd te-i întoarce. Cu atît mai mult cu cît ar fi mai cu cap, ca să nu mi te rătăcești pierzîndu-te, să tai cîtiva lăstari, dintr-atîția cîți cresc pe-aicea, și să le dai drumul din cînd în cînd pe urmă-ți, pînă cînd ieși la drum întins, căci astea îți vor sluji drept semn ca să mă afli cînd te-ntorci, întocmai ca firul din labirint al lui Perseu.¹

— Așa voi face, răspunse Sancho Panza.

Și, tăind cîtiva lăstari, ceru binecuvîntarea stăpînului său și-și luă rămas bun de la el, nu fără să verse șiroaie de lacrimi și unul și altul.

Apoi, încălecînd pe Rocinante, pe care don Quijote i-l dădu în grijă cu toată stăruința, spunîndu-i să ia seama și să-l țină ca pe ochii din cap, luă drumul către șes, semănînd pe urma lui din loc în loc lăstari, așa cum îl sfătuisese stăpînul său. Și așa, plecă de-acolo, cu toate că don Quijote tot îl mai îndemna să stea pînă l-o vedea făcînd două-trei nebunii. Dar nu bătu nici o sută de pași, că se întoarce și spuse :

— Stăpîne, ce să zic, bine-ai zis măria-ta cînd ai zis că, dacă vreau să pot jura că te-am văzut făcînd nebunii, fără să-mi încarc sufletul de păcate, n-ar fi rău să văd măcar una, cu toate că mai mare decît am văzut-o acum, cînd cu rămîinerea măriei-tale aici, tot n-ar putea fi !

— Nu-ți spuneam eu ? zise don Quijote. Stai un pic, Sancho, că ți le fac cît ai rosti Crezul.

Și, despuindu-se în graba mare de nădragi, rămase gol, numai cu cămașa pe el, și pe loc, nici

¹ În edițiile din timpul vieții lui Cervantes apare, așa ca aici, Perseu în loc de Teseu.

una, nici două, sări de vreo două ori în aer și veni de-a berbeleacul — cu capul în jos și cu picioarele în sus — descoperind lucruri pe care, ca să nu le mai vadă încă o dată, Săncho smunci friul lui Rocinante și se socoti mulțumit și îndestulat ca să poată face jurământ că stăpînul său înnebunise. Așa că îl vom lăsa să-și vadă de drum pînă la întoarcere, care se întîmplă curînd.

CAPITOLUL XXVI

Unde urmează povestirea subtilităților de îndrăgostit pe care le-a făcut don Quijote în Sierra Morena

Și întorcîndu-ne acum să povestim ce-a făcut Cavalerul Tristei Figuri după ce s-a văzut singur, glăsuiește istoria că, de îndată ce don Quijote sfîrși cu tumele, gol de la brîu în jos și îmbrăcat de la brîu în sus, cum văzu că Sancho plecase fără să aștepte să mai vadă și alte nebunii, se urcă în vîrfurile unei stînci înalte, și acolo prinse iar a se gîndi tot la ce se mai gîndise de-atîtea alte ori, fără să se poată niciodată hotărî ce era mai cu cale și ce i s-ar potrivi mai bine : să-l imite pe Orlando și nebuniile lui furioase, ori pe Amadís și nebunia lui melancolică. Și, vorbind singur cu sine, zicea :

— Dacă a fost Roldán un cavaler atît de viteaz și cutezător cum spune toată lumea, nu-i mare minune ; fiindcă, la urma urmei, era fermecat și nu-l putea omorî nimeni decît dacă i-ar fi vîrit un bold de trei parale în talpă, și el purta întotdeauna cizme cu șapte pingele de fier, cu toate că nu i-au

folosit la nimic împotriva lui Bernardo del Carpio, care i-a tras clapa și l-a sugrumat, strângându-l în brațe la Roncesvalles. Dar lăsînd deoparte povestea cu vitejia lui, s-ajungem la ieșirea lui din minți, fiindcă nu mai încape nici o îndoială că și le-a pierdut din pricina semnelor pe care le-a găsit la fîntînă¹ și din pricina veștilor date de păstor, și anume că Angelica dormise mai bine de două după-amiezi cu Medóro, un harap cu părul creț, pajul lui Agramante. Și dacă pricepu el că era adevărul adevărat și că domnița lui îl înșelase, nu i-a mai trebuit nimic altceva ca să-și iasă din minți! În vreme ce eu cum aș putea să-i imit nebuniile dacă nu-l imit și în ceea ce i le-a prilejuit? Fiindcă aș pune mîna în foc că Dulcinea mea n-a văzut în viața ei picior de harap, așa cum e el îmbrăcat în portul lui, și că este la fel de neprihănită ca și mamă-sa care a născut-o. Și-ar fi să-i aduc o adevărată jignire dacă, închipuindu-mi despre ea altceva, mi-aș ieși din minți, înnebunind și eu de același soi de nebunie ca Orlando furiosul. Pe de altă parte, bag de seamă că Amadís de Gaula, fără să-și piardă mințile și fără să facă nebunii, dobîndi atîta faimă de îndrăgostit ca nimeni altul. Căci tot ceea ce făcu, pre cîte zice istoria lui, făcu doar pentru că s-a văzut disprețuit de doamna sa Oriana, care-i poruncise să nu-i apară dinaintea ochilor pînă nu i-o îngădui-o ea, și de aceea s-a retras el pe Stînca Stearpă, în tovărășia unui sihastru, și aici s-a pus pe plîns și pocăință, pînă ce, în toiul durerii și aleanului său, îi veni cerul într-ajutor. Și dacă toate astea-s adevărate, cum fără îndoială că sînt, de ce vreau eu să-mi dau osteneala acum să mă despoi la piele, ori să canonesc copacii

¹ Aluzie la un episod din *Orlando furioso*.

ăștia, care nu mi-au făcut nici un rău, și ce nevoie am să tulbur apa limpede a acestor pîrîiașe, care vor trebui să-mi potolească setea atunci cînd voi avea nevoie ? Slăvită fie amintirea lui Amadís, și fie el imitat de don Quijote de La Mancha întru totul, pe cît s-o putea ; căci se va spune și despre el, așa cum s-a spus și de celălalt, că, de n-a dus la capăt cine știe ce isprăvi nemaivăzute, a murit totuși dorind să le săvîrșească. Iar dacă mie Dulcinea del Toboso nu mi-a adus nici o jignire și nici nu mi-a dat semn că m-ar disprețui, nu mi-e oare destul că-s departe de dînsa, așa cum am mai spus ? Ce mai încolo-ncoace, la treabă ! Veniți-mi în minte, fapte ale lui Amadís, și învățați-mă de unde să încep a vă imita ! Dar parcă mi-am și adus aminte că ceea ce a făcut el mai cu deosebire a fost să se roage și să se încredințeze voinței Domnului. Bun ! Dar ce mă fac, că n-am mătănii ?

Ajuns aici, începu să-și bată capul cum să-și facă rost, și în cele din urmă smulse o fișie din poalele cămășii, pe care începu s-o înnoade, și-i făcu unsprezece noduri, din care unul mai gros decît celelalte, și avu șirag de mătănii pe tot timpul cît rămase acolo, unde rosti un milion de *Ave Marii*. Dar ceea ce-l necăjea foarte era că nu putuse da prin preajmă de alt sihastru, căruia să i se spovedească și cu care să-și mai ostoaie aleanul ; așa că își mai trecea timpul plimbîndu-se prin poiană, scriind și săpînd în scoarța copacilor și pe nisip o grămadă de versuri, toate pe măsura jellii lui, precum și cîteva întru lauda Dulcinei. Dar dintre toate, nu putură fi găsite întregi și citite după plecarea lui de-acolo altele decît cele ce urmează :

Arbori, ierburi, flori de crîng,
Ce umpleți pădurea deasă,

Zvăiți și verzi ! De nu vă pasă
Cît alcan în suflet string,
Ascultați măcar cum pling.

Nu vă tulbure de-accea
Soarta-mi, cît ar fi de grea !
Căci, putîndu-l voi vedea,
Don Quijote-și plinse zeea,
Pe iubita-i Dulcinea
Del Toboso.

E acesta locul unde
Orice om care-a iubit
De iubita lui s-ascunde
Făr' să știe cum pătrunde
Chinu-n sufletu-i cinstit.

Cînd l-a-ndepărtat de feea
Lui amorul crud, soi rău,
Plîns-a lacrimi — un hîrdău —
Don Quijote-n vremea-accea
După doamna-i, Dulcinea
Del Toboso.

Căutînd la aventuri
Între stîncile colțoase,
Blêstem zilelor rămase
Bietul și-azvîrli-n păduri,

Unde-avu ce căutase :
Amor, crud ca și femcea,
Îl atinse cu-al său bici.
Trecătorule, aici
Don Quijote-n vremea-accea
Plinse pentru Dulcinea
Del Toboso.

Nu mic fu hazul pe care-l stîrniră celor care de-
teră de ele versurile acestea, cu adaosul *del Toboso*

la numele Dulcineii, pentru că își dădură seama că don Quijote trebuie să-și fi închipuit de bună seamă că, de n-ar fi adăugat la numele Dulcineii și cite un *del Toboso*, nu mai avea înțeles strofa; asta și era adevărul, așa cum l-a mărturisit el mai apoi. Altele multe mai scrise încă, dar, așa cum s-a mai spus, ele nu putură fi scoase la iveală, nici nu putură fi descifrate, pe de-a-ntregul mai mult decît aceste trei strofe.

Cu asta și cu suspinele și invocarea faunilor și silvanilor acelor păduri, a nimfelor din râuri, a îndureratei și jilavei Echo¹, cărora le adresa ruga să-i răspundă, să-l mîngîie și să-l asculte, își petrecea el vremea, mai căutînd pe deasupra și niscai ierburi cu care să-și țină zilele pînă ce avea să se întoarcă Sancho, căci dacă ar fi zăbovit trei săptămîni în loc să zăbovească trei zile, Cavalerul Tristei Figuri ar fi ajuns așa de schimbat la față, că nu l-ar mai fi recunoscut nici mama care-l născuse.

Dar mai bine să-l lăsăm cu oftaturile și cu versurile lui și să povestim ce i s-a întîmplat lui Sancho Panza cît timp a fost sol.

Așadar, o dată ieșit la drumul mare, o luă Sancho către Toboso, și a doua zi ajunse la hanul unde i se întîmplase nenorocirea cu datul în tăr-bacă. Și nici nu dădu bine cu ochii de han, că și începu să se vadă zburînd iarăși prin aer, și nu vru nici în ruptul capului să-i treacă pragul, cu toate că, la ceasul la care ajunsesese, putea și tre-

¹ Nimfă din mitologia greacă condamnată de Hera să nu poată vorbi decît repetînd cele două silabe din urmă ale cuvintelor ce i se adresau. Cervantes o numește „*humida*“, pentru că mai tîrziu, iubindu-l pe Narcis, care n-o lua în seamă, s-a retras într-o peșteră, sfîrșindu-se de jale.

buia s-o facă, de vreme ce era ora mesei și se cădea să mai guste și cîte ceva cald, că erau zile și zile în șir de cînd nu pusese în gură decît merinde reci. Nevoia îi dădea pînten să se apropie de han, stînd încă în cumpănă totuși dacă să intre sau nu. Și-n vremea asta ieșiră pe poartă doi inși, care-l recunoscuseră numaidecît, și unul din ei îl întrebă pe celălalt :

— Spune-mi, domnule licențiat, omul acela călare nu este Sancho Panza, cel de care ne-ai spus chelăreasa aventurierului nostru c-a plecat cu stăpînul ei să-i fie scutier ?

— Ba da, el e, zise licențiatul, iar calul e-al lui don Quijote al nostru.

Îl cunoșteau prea bine, ca unii ce erau nici mai mult, nici mai puțin decît preotul și bărbierul din satul lui, cei care cenzuraseră, judecaseră și arseseră pe rug cărțile. Și cum își dăduseră ei seama că era chiar Sancho Panza călare pe Rocinante, dornici să afle vești despre don Quijote, se apropiară de el, și preotul îl chemă pe nume, spunîndu-i :

— Ei, Sancho Panza prietene, unde ți-a rămas stăpînul ?

Sancho îi recunoscuse îndată, dar se hotărî să le ascundă locul și starea în care își lăsase stăpînul, așa că le răspunse că stăpînul său avea treabă într-un anume loc și într-o anume afacere, care avea mare însemnătate pentru el, dar pe care lui nu-i era îngăduit să le-o destăinuiască de-ar fi fost să-l coste chiar lumina ochilor din cap.

— Haide-haide, zise bărbierul, Sancho Panza, dacă nu ne spui unde e, avem să credem, cum am și început să credem, că l-ai omorît tu ca să-l jefuiești, mai ales că te vîd pe calul lui, și-ți jur c-ai să ne scoți din pămînt, din iarbă verde, și pe stăpînul calului, ori de nu, vai de capul tău !

— Nu-mi umblați mie cu amenințări, că eu nu-s om să omor sau să jefuiesc pe cineva, fiindcă pe fiecare îl omoară ceasul lui rău și Dumnezeu care i-a dat viață. Stăpînul meu a rămas să facă pocăință în inima muntelui, cum i-a fost voia!

Și pe dată le povesti, pe nerăsuflete, dintr-un capăt în celălalt, în ce chip îl lăsase, cîte li se întîmplaseră și cum plecase el cu carte către domnița Dulcinea din Toboso, fata lui Lorenzo Corchuelo, de care stăpînul său era îndrăgostit pînă peste urechi. Cei doi rămaseră cu gura căscată de cîte le povestea Sancho Panza, și cu toate că știau de nebunia lui don Quijote și-i știau și felisagul, ori de cîte ori auzeau pînă unde ajungea, nu mai sîrșeau minunîndu-se. Îi cerură lui Sancho Panza să le arate scrisoarea pe care o ducea domniței Dulcinea din Toboso. El răspunse că era scrisă într-un caiet de amintiri și că avea poruncă de la stăpînul său s-o treacă pe altă hîrtie la cel dintîi sat în care-ar poposi. La aceasta, preotul îl rugă să i-o arate, c-o să i-o treacă el pe altă hîrtie, cu scriitură aleasă. Sancho Panza vînt mîna-n sîn, căutînd caietelul, dar nu-l află, și nici n-avea cum să-l afle chiar de l-ar fi căutat pînă-n ziua de azi, pentru că don Quijote rămăsese cu el, uitînd să i-l mai dea, și nici lui nu-i mai dăduse prin gînd să i-l ceară. Cînd văzu Sancho Panza că nu găsește caietul, se îngălbeni de moarte la obraz și, pipăindu-se încă o dată pe tot trupul în graba mare, văzu din nou că nu era nicăieri, așa că, nici una, nici două, se apucă cu amîndouă mîinile de barbă, smulgîndu-și-o pe jumătate, apoi începu să-și care repede și fără preget o ploaie de pumni în cap, pe față și în nas, scîldîndu-și tot obrazul în sînge. Ceea ce văzînd

preotul și bărbierul, îl întrebară ce-l apucase de se împodobeă în așa hal.

— Ce să mă apuce, răspunse Sancho, decit c-am pierdut într-o clipă, de la mînă pîn' la gură, trei măgari, din care numai unul și făcea cît un castel !

— Cum așa ? întrebă bărbierul.

— Am primit caietul de amintiri, răspunse Sancho, unde sta scrisă cartea pentru Dulcinea, împreună cu o țidulă iscălită de mîna stăpînului, în care dădea poruncă să-mi dea nepoată-sa trei măgari din patru sau cinci cîți avea el acasă.

Și, o dată cu asta, le povesti și de pierderea surului. Preotul îl liniști și-i făgădui că, atunci cînd îi vor fi găsit stăpînul, are să-l facă el să-și întărească din nou porunca, mai scriindu-și o dată pe hîrtie biletul la ordin, ba încă în felul cum era uzul și datina, pentru că polițele scrise în caiete de amintiri nu erau niciodată recunoscute și plătite.

Cu asta se mai mîngîie Sancho și zise că, dacă-i vorba pe-așa, nu se prea perpelea el de pierderea epistolei către Dulcinea, fiindcă o știa aproape pe de rost și-ar fi putut-o trece pe hîrtie oriunde și oricînd i s-ar fi cerut.

— Păi atuncea spune-ne-o, Sancho, zise bărbierul, c-o scriem noi pe urmă.

Sancho stătu să se scarpine în cap, ca să-i vină epistola în minte, proptindu-se cînd pe un picior, cînd pe celălalt. Se uita ba în pămînt, ba la cer, și, în sfîrșit, după ce-și rosese pe jumătate buricul unui deget, ținîndu-i cu sufletul la gură pe cei ce așteptau să înceapă din clipă în clipă a vorbi, mai lăsînd să treacă o bună bucată de vreme, zise :

— Zău, domnule părinte, să mă ia mama dracului dacă-mi mai aduc aminte de carte, cu toate că știu bine că zicea la început așa : „Înaltă și subterană stăpînă...”

— O fi spus „supraumană sau suverană stăpînă”, zise bărbierul, și nu subterană !

— Așa-i ! zise Sancho. Pe urmă, dacă țin bine minte, urma, dacă țin bine minte, cam așa : „Singularicul, cel fără de somn și rănitul îți sărută domniei-tale mîinile, nerecunoscătoare și necunoscută frumusețe” ; și nu știu ce naiba zicea despre sănătate și de-o boliște, pe care i-o trimitea, și-o ținea tot așa, îndrugîndu-i vrute și nevrute, pîn' ce se sfîrșea cu : „Al tău pînă la moarte, Căvalerul Tristei Figuri”.

Mult se desfătară cei doi văzînd ce bună ținere de minte avea Sancho Panza și i-o lăudară foarte, cerîndu-i încă de două ori să repete scrisoarea, ca s-o poată și ei învăța pe de rost și s-o treacă pe curat la vremea ei. Sancho prinse a o spune din nou, încă de trei ori, și tot de-atîtea ori spuse alte trei mii de năzbîtii. După asta, mai povesti de asemenea o grămadă de lucruri despre stăpînul său, dar nu suflă o vorbă despre ce i se întîmplase cu tîrbaca în hanul acela, unde nu se învoia să intre nici mort. Mai spuse că stăpînul său, de-ar fi să-i aducă veste bună de la domnița Dulcinea din Toboso, s-ar așterne la drum să facă rost de vreun tron de împărat, ori cel puțin s-ajungă monarh, c-așa se înțeleseseră ei amîndoi între ei, și nimic mai ușor pentru el decît s-ajungă la domnie, după cît de mare-i era vrednicia brațului și cutezanța inimii ; iar pe urmă, după ce-o fi monarh, are să-l însoare pe el, căci pînă atunci avea să fie văduv, fiindcă altfel nici că se putea, și-avea să-i dea de nevastă pe una din

domnițele din preajma împărătesei, moștenitoare a unui stat bogat și întins, pe uscat, fără insule sau ostroave, că i se făcuse lehamite de ele !

Sancho spunea toate acestea domol și pe-ndelete, ștergîndu-și din cînd în cînd nasul cu dosul mîinii, și dădea dovadă de-atîta lipsă de judecată, încît cei doi rămaseră din nou uluiți, gîndindu-se cît de strașnică era nebunia lui don Quijote dacă-l putuse scoate din minți și pe biet omul acela. Nu voiră să-și bată capul a-l clinti din aiurelile lui, părăindu-li-se că, de vreme ce cugetului său nu-i pricinuia nici un rău, mai cu cale era să-l lase în plata Domnului, căci lor le era mai mare dragul să-l audă cîte neghiobii îndruga ; așa că fi spuseră să se roage lui Dumnezeu să i-l țină sănătos pe stăpînu-său, că era lucru foarte cu puțință să ajungă, cu timpul, chiar și împărat, așa cum spunea el, sau cel puțin arhiepiscop, sau alt mare dregător. La care Sancho Panza răspunse :

— ~~Dac-ar fi să-ncurce soarta~~ lucrurile în așa chip încît să-i vină poftă stăpînului meu să se facă nu împărat, ci arhiepiscop, tare-aș vrea să știu și eu, domnilor, ce obișnuiesc arhiepiscopii rătăcitori să dea în dar scutierilor lor ?

— Le dau, de obicei, răspunse preotul, sau cîte-o prebendă, sau cîte-o parohie, ori măcar cîte o slujbă de sacristan, care aduce o mulțime de bani, venit bine-venit, bașca talgerul și căldărușa și cutia milelor, care tot cam pe-atîta vine.

— Pentru asta, îi întoarse Sancho vorba, scutierul ar trebui să fie neînsurat și să se priceapă măcar a cînta la strănă ; și dacă-i vorba pe-așa, vai de noroacele mele, că-s om înсурat și nu știu să citesc măcar o slovă din abecedar ! Ce mă fac dacă-l apucă pe stăpînu-meu să se facă arhiepiscop,

și nu împărat, așa cum e obiceiul și datina cavalierilor rătăcitori ?

— Nu te mai necăji, Sancho prietene, zise bărbierul, că-l rugăm noi pe stăpînul tău și-l convingem, ba chiar om face din asta un caz de conștiință, să se facă împărat, și nu arhiepiscop, că și lui i-ar fi mai ușor, fiindcă e mai degrabă viteaz decît cărturar.

— Așa credeam și eu, răspunse Sancho, măcar că ți-aș putea spune că-i bun la toate. Ce pot eu face, dinspre partea mea, e doar să mă rog la Domnul și Mintuitorul nostru să-l îndrume într-acolo unde-o crede el că-i e mai de folos și unde-mi poate mie da răsplăți mai grase.

— Ai vorbit ca un înțelept, zise preotul, și ești bun creștin dacă faci întocmai ! Dar ceea ce avem noi acum de făcut este să ne chibzuim cum să-l scoatem pe stăpînul tău de la canonul acela zadarnic, în care zici c-a rămas pocăindu-se. Și, ca să ne gîndim mai bine ce e de făcut, ca și pentru a ne astîmpăra foamea, că tot e vremea mesei, n-ar fi rău să intrăm aici, la han.

Sancho le spuse să intre ei, că el are să-i aștepte afară și are să le spună el pe urmă de ce nu-i călca pragul și de ce nu-i venea la socoteală să intre la hanul acela. Dar îi ruga să-i aducă, acolo pe loc, cîte ceva de-ale gurii, numai să fie mîncare caldă, și de asemenea ceva ovăz pentru Rocinante.

Intrară ei în han și-l lăsară afară, și nu trecu multă vreme pînă veni bărbierul și-i aduse de mîncare.

Pe urmă, chibzuind ei bine între ei amîndoi prin ce mijloc ar putea ajunge la ceea ce doreau, preotului îi trecu prin cap ceva foarte potrivit și pe gustul lui don Quijote, ca și foarte nimerit pentru

ceea ce urmăreau ei. Ii spuse, anume, bărbierului că se gîndise să se îmbrace în veșminte de domniță pribeagă, în vreme ce el, bărbierul, să caute a face pe scutierul cît o putea mai bine, și să se ducă așa acolo unde era don Quijote, prefăcîndu-se că era vorba de-o domniță căzută în nevoie și deznădăjduită, venită să-i ceară un hatîr pe care, ca un vrednic cavaler rătăcitor ce era, el n-ar fi putut să nu i-l facă. Iar hatîrul pe care avea de gînd să i-l ceară era să vină cu dînsa acolo unde l-o îndruma ea, ca s-o răzbune de jignirea pe care i-o adusese un cavaler lipsit de cavalerism. Mai spuse că-l va ruga, de asemenea, să nu-i ceară a-și scoate vâlul, nici s-o întrebe nimic de povestea ei, pînă ce mai întii, n-ar fi răzbunat-o. Căci el credea, și nu se îndoia, că don Quijote va face întocmai tot ce i s-ar cere în chipul acesta, și c-așa l-ar putea scoate de-acolo, ducîndu-l în satul lui, unde ar căuta să vadă dacă nu dau cumva de leac ciudatei lui nebunii.

CAPITOLUL XXVII.

În ce fel și-au dus la capăt planurile preotul și bărbierul, dimpreună cu alte lucruri vrednice a fi povestite în această măreață istorie

Bărbierului născocirea popii nu i se păru fără de noimă, ba o socoti chiar foarte bună, și se puseră numaidecît pe lucru. Împrumutară de la hangiță o rochie și niște broboade femeiești, lăsîndu-i zălog ● sutană nouă-nouță de-a popii. Bărbierul făcu dintr-o coadă sură, ori mai degrabă roșcată, de bou,

în care hangiul își ținea înfipt pieptenele, o co-geamite barbă. Hangița voi să știe pentru ce-i cereau toate astea. Preotul îi povesti pe scurt de sminteala lui don Quijote și-i spuse că scornise mascarada aceea ca să-l poată scoate din munți, unde se afla atuncea. Hangiului și hangiței le dăteră numaidecît prin gînd că nebunul nu era altul decît oaspetele lor cel cu balsamul, stăpînul scutierului dat în târbacă, și-i povestiră tot ce pățiseră cu el, fără să treacă sub tăcere nici ceea ce Sancho n-ar fi spus în ruptul capului. Pînă în cele din urmă, hangița mi țî-l îmbracă pe popă de mai mare dragul ; îi puse o rochie de postav vîrgat, cu benzi de catifea neagră late de-o palmă, toată numai tăieturi de altă culoare ¹, și-un lăibăraș de catifea verde, împodobit cu panglici albe de mătase, așa cum se purtau, și lăibărașul și rochia, pe cînd domnea regele Wamba ². Popa nu se lăsă, cu toate astea, legat femeiește la cap, ci-și puse o scufă de pînză căptușită cu care dormea noaptea, și se încinse în jurul creștetului cu o panglică neagră de tafta, luată dintr-o calțavetă, făcîndu-și din cealaltă o mască, cu care-și acoperi pe de-a-ntregul fața, cu barbă cu tot. Își înfundă apoi în cap pălăria, cu margini atît de largi, că i-ar fi putut sluji de umbrelă, și, înfășurîndu-se în pelerină, încălecă pe catîr așa cum încălecă femeile, iar bărbierul, cu o barbă care-i ajungea pînă la brîu, jumătate roșie,

¹ Sistem de împodobire a veșmintelor constînd de obicei din tăierea stofei mîneșilor, lăsînd să se vadă o stofă de altă culoare. Moda nu are vechimea pe care i-o atribuie, în deridare, Cervantes, ci provenea de la curtea regilor din dinastia de Valois (secolul al XVI-lea).

² Rege vizigot din Spania între anii 672—680. Evocarea epocii stăpînirii vizigote este aici o exagerare voită.

jumătate albă, ca una care, așa cum am spus, era făcută din coada unui bou roșcat, se urcă și el pe catirul lui.

Își luară rămas bun de la toți, chiar și de la Maritornes, care făgădui să rostească pentru ei rugăciuni cît ține un șirag întreg de mătânii, cu toate că era o păcătoasă, numai să le dea Dumnezeu izbîndă într-o faptă atît de creștinească și de anevoioasă cum era cea la care se înhămaseră. Dar n-apucară bine să iasă din han, că preotului îi dete prin cap că nu făcea bine să se fi împopoțonat în așa hal, fiind lucru de rușine pentru o față bisericească să umble astfel, chiar dacă o făcea cu gînd bun. Așa că, spunîndu-i toate astea bărbierului, se rugă de el să-și schimbe hainele între dînșii, găsind mai cu cale să facă bărbierul pe domnița neajutorată și preotul pe scutierul, pentru că așa i-ar fi fost mai puțin știrbită cinstea slujbei lui, iar de s-ar fi întimplat să nu se învoiască bărbierul la asta, el era hotărît să rămînă pe loc, chiar de-ar fi fost să-l ia pe don Quijote toți dracii. În clipa aceea veni și Sancho și, văzîndu-i gătiți așa pe amîndoi, nu-și mai putu ține rîsul. Bărbierul consimți într-adevăr să facă tot ce voia preotul, și schimbînd rolurile, preotul incepu să-l probezească cum să se poarte și ce vorbe să-i spună lui don Quijote ca să-i moaie inima și să-l silească să vină cu el, părăsind locul pe care și-l alesese pentru deșarta lui pocăință. Bărbierul îi răspunse că, fără să primească lecții, o s-o scoată el la capăt cu bine. Nu vru să se îmbrace femeiește, însă, pînă ce nu vor fi ajuns mai aproape de locul unde era don Quijote, așa că își văzură de drum, călăuziți de Sancho Panză, care le povesti cîte pățiseră cu nebunul de care dăduseră în munți, ascunzîndu-le totuși gă-

sirea cufăraşului cu toate cîte erau în el, căci, măcar că tont, era cam lacom de bani vlăjganul.

A doua zi ajunseră la locul unde Sancho lăsase lăstarii drept semn ca să nimerească poiana unde-şi părăsise stăpînul. Şi de îndată ce-l recunoscă, le spuse că pe-acolo trebuiau să intre în munţi şi că era timpul să se îmbrace, dacă era nevoie de asta ca să-i poată libera stăpînul, căci îi spusese ei înainte că de felul cum i s-or înfăţişa şi de felul cum or fi îmbrăcaţi atirna slobozirea stăpînului său din ticăloşia vieţii pe care şi-o alesese, şi să aibă grijă nu care cumva să scape faţă de stăpînul său vreun cuvînt din care să se vadă că-i cunoştea, sau să-i dea de gol cine erau. Iar de l-o întreba, aşa cum avea să-l întrebe, de bună seamă, dacă-i dăduse Dulcineii scrisoarea, să spună că da, şi că ea, neştiind să scrie, îi răspunsese prin viu grai, zicînd că-i poruncea, sub pedeapsa de-a se vedea dispreţuit de dînsa, să vină de îndată, chiar în clipa aceea, să dea ochi cu ea, că acesta era lucrul cel mai de căpetenie. Pentru că prin răspunsul acesta şi prin ceea ce aveau ei de gînd să-i mai spună socoteau că nu se putea să nu-l înduplece la alt soi de viaţă, mai omenească, nădăjduind să-l facă să se aştearnă numaidecît la drum, ca să ajungă împărat ori monarh, fiindcă dinspre partea arhiepiscopatului Sancho putea să fie fără de nici o teamă.

Pe toate le ascultă Sancho, virîndu-şi-le bine în cap, şi nu mai sfîrşea mulţumindu-le de gîndul bun pe care-l aveau atunci cînd voiau să-i sfătuiască stăpînul să se facă împărat, şi nu arhiepiscop, fiindcă el era încredinţat că, dacă-i vorba de răsplătirea scutierilor, împăraţii au mai multă putere decît arhiepiscopii rătăcitori. Le mai spuse că n-ăr fi rău să se ducă el înainte, să-l caute şi

să-i ducă răspunsul stăpînei lui, că n-ar mai fi nevoie de altceva ca să-l scoată de acolo, fără să-și mai dea ei atîta osteneală. Nu li se păru lipsit de cap ce spunea Sancho Panza, așa că se hotărîră să-l aștepte pe loc, pînă ce se va întoarce cu vestea că și-a găsit stăpînul. Sancho se mistui în văgăunile munților, lăsîndu-i pe cei doi într-o văioagă pe unde curgea un riuleț domol, umbrit în chip plăcut de stîncile răcoroase și de copacii ce-i creșteau prin preajmă. Zăduful zilei, cînd ajunseră ei acolo, era cum e în luna lui gustar, care prin partea locului aduce arșița cea mai grozavă, iar ceasurile erau ca la vreo 3 după prînz, dar toate acestea făceau și mai plăcut locul, căre-i îmbia să aștepte acolo întoarcerea lui Sancho, așa cum și făcură. Și cum stăteau, așadar, ei amîndoi liniștiți la umbră, le ajunse în auz un glas care, fără să fi fost întovărașit de sunetul nici unui instrument, răsuna dulce și desfătător, lucru de care nu puțin se minunară, părăindu-li-se că nu era acela loc unde să se poată afla cineva care să cînte așa de frumos. Căci, oricît s-ar spune de obicei că prin păduri și pe cîmpuri găsești păstori cu voci încîntătoare ¹, acestea-s mai mult exagerări poetice decît adevăruri. Și se minunară și mai mult cînd băgară de seamă că în cîntecul pe care-l auzeau erau versuri nu de ciobani de la stîină, ci de curteni iscusiți în stihuire, și adevărul acesta îl întărirea versurile auzite, care sunau după cum urmează :

Cine vieții mele-i scade prețul ?

Disprețul !

Cine-mi strecoară-n suflet nebunia ?

Gelozia !

¹ Aluzie la literatura pastorală.

Și cine-mi pune la-ncercări răbdarea ?
Depărtarea !

În felul ăsta, poate-oricît să doară,
Că nu-mi voi mai afla-o, doctoria,
Cît timp toate nădejdiile-mi omoară
Disprețul, depărtarea, gelozia.

Cine-mi aprinde sufletul de dor ?
Zeul Amôr !
Și cine-n loc de faimă-mi dă venin ?
Crudul destin !
Și cine rabdă să mă-nghețe gerul ?
Chiar cerul !

În felul ăsta, zac făr' de speranță
Și bolii mele nu-i ghicesc misterul,
Căci s-au găsit să facă alianță
Zeul Amor, destinul și cu cerul.

Cine-mi mai poate oare schimba soarta ?
Moartea !
Și-n dragoste mai am folos vreunul ?
Surghiunul !
Și cine-mi lecuiește disperarea ?
Turbarea !

În felul ăsta, nu e de-a mirare
Că mă îndrept spre-abis cu grabnic pas,
Cînd leacuri pentru mine-au mai rămas
În moarte, în surghiun sau în turbare.

Ceasul tihnit, vremea frumoasă, singurătatea,
mlădierea glasului și aleanul celui care cînta pri-
cinuiră mirare și mare mulțumire celor doi ascul-

tători, care, împietriți locului, așteptau să mai audă și altceva ; dar, văzînd că nimica nu mai rupsesese tăcerea o bună bucată de vreme, hotărîră să pornească în căutarea cîntărețului cu ghiers atît de dulce. Cînd voiră să treacă însă de la vorbă la faptă, îi făcu să rămînă pe loc aceeași voce, care le ajunsese din nou în urechi, cîntînd sonetul ce urmează :

Sfîntă-amiciție ce, cu aripi ușoare,
Lăsîndu-ți între noi doar umbra vie,
Urci empiree trepte în tărie
Și filfii printre duhuri zburătoare,

Ne-arată tu, de sus, sub văluri care
O-acopăr, pacea dreaptă cum să fie,
Cînd fapta bună vălul îl sfîșie
Și raza ei ne-ajunge-n întinare !

Cobori din cer, prietenie, sfînto,
Și nu lăsa pe glob doar impostura
În haina ta, ci grabnic dezveșmînt-o !

Căci dacă nu-i astupi la vreme gura,
Se va vedea-n curînd cum pe pămînt o
Domnie lungă va să aibă ura...

Cîntecul se sfîrși într-un lung oftat, și cei doi începură din nou a aștepta și a trage cu urechea să vadă dacă are să se mai audă iarăși ; dar băgînd de seamă că muzica se prefăcuse în suspine și în vaiete jalnice, se hotărîră să afle cine era nefericitul, pe atît de înzestrat cu ghiers frumos, pe cît de îndurerat, judecînd după gemetele lui, și nu umblară mult fiindcă, ocolind un colț de stîncă, li se ivi în fața ochilor un om chiar de înălțimea și

înfățișarea cu care li-l zugrăvise Sancho Panza cînd le povestise istoria lui Cardenio ; și omul, cînd îi văzu, fără să dea semne că s-ar fi speriat, rămase locului, cu capul în piept, ca un om căzut pe gînduri, fără să ridice ochii spre a-i privi mai mult de o dată, adică doar în clipa cînd se apropiaseră de el pe neașteptate. Preotul, care era un om cu meșteșug la vorbă (ca unul care avea știre de toată nenorocirea celui de față, fiindcă-l recunoscuse după înfățișare), se apropie de el și, în puține cuvinte, cu toate că foarte înțelepte, îl rugă și îl sfătui să părăsească felul acela nenorocit de viață, ca nu cumva să și-o piardă pe-acolo, fiindcă asta ar fi fost cea mai mare nenorocire dintre nenorociri. Era, în clipa aceea, Cardenio în toate mințile, slobod de pandaliile furioase care-l scoteau din fire atît de adeseori, așa că, văzîndu-i pe cei doi îmbrăcați atît de puțin asemenea celor care obișnuiau să umble prin pustietățile prin care umblau ei, se miră cît se miră, mai cu seamă auzind că-i vorbeau despre el și ale sale ca despre lucruri știute (cum înțelesese el din vorbele ce-i spusese preotul), și răspunse așa cum urmează :

— Văd eu bine, domnilor, oricine veți fi fiind, că cerurile, care au grijă să vină în ajutorul celor cu inima curată, și chiar în al celor răi, de multe ori îmi trimit aici, prin aceste atît de pierdute și de îndepărtate meleaguri, unde nu calcă picior de om, și fără ca eu s-o fi meritat, oameni care, punîndu-mi înaintea ochilor cu vii și felurite vorbe pline de rost cît de fără rost îmi petrec eu viața, se străduiesc să mă scoată de aici și să mă ducă într-altă parte, unde să pot trăi mai omeneste. Dar cum acești oameni nu știu ceea ce știu eu, și anume că, de-oi sfîrși cu pacostea asta, dau peste alta și mai rea, cine știe dacă nu m-or socoti om cu jude-

cată slabă și chiar, ceea ce ar fi și mai rău, lipsit cu totul de judecată ; și nu m-ar minuna să fie așa, pentru că, din cînd în cînd, îmi fulgeră prin minte că tăria amintirilor nenorocirii mele e atît de mare și cu atîta putere îmi dă brinci spre pierzanie, încît, fără să mă pot împiedica, mi se întîmplă să rămîn uneori ca de piatră, lipsit cu totul de simțiri și de cunoștință ; și ajung să-mi dau seama că, într-adevăr, așa trebuie să fie, de cîte ori mi-o spun cîte unii și-mi arată semnele isprăvilor mele din vremea cînd sînt stăpînit de furiile acelea groaznice. Și nu mai știu altceva decît să mă vait în zadar și să-mi blestem fără de nici un folos soarta, dezvinovățindu-mă de nebunia mea prin înșirarea pricinilor ei, spuse tuturor cîți vor să le asculte ; pentru că, văzînd cei teferi care sînt cauzele, n-au de ce să se mai minuneze de efecte ; și dacă nu pot să mă lecuiesc, cel puțin n-au să mă mai învinovățească, prefăcîndu-li-se necazul, prilejuit de furiile mele, în compătimire pentru tot ceea ce pătinesc. Și dacă cumva veniți și dumneavoastră, domnilor, cu aceleași gînduri cu care au mai venit și alții, pînă a nu trece mai departe, cău-tînd a mă îndupleca prin argumentele înțelepte ce-mi dați, vă rog să ascultați povestirea, pe care n-o știți, a nenorocirilor mele, pentru că cine știe dacă, după ce-o veți fi auzit, nu vă veți hotărî să cruțați truda de-a mai încerca să alinați răul unde nu mai poate încăpea nici o alinare.

Cei doi, care nu doreau altceva decît să afle chiar din gura lui pricina nenorocirii, îl rugară să le-o povestească, făgăduindu-i că nu vor face altceva decît ceea ce va voi el, spre a i-o lecui ori alina ; și cu asta, jalnicul cavaler începu să-și depene sfîșietoarea lui istorie, aproape cu aceleași vorbe și înșirînd toate episoadele pe care i le povestise lui

don Quijote și păstorului de capre, nu cu multe zile înainte, cînd, cu prilejul pomenirii maestrului Elisabad și datorită iuțelii cu care sărea don Quijote să apere demnitatea cavaleriei, rămăsese povestirea la mijloc, așa cum s-a spus în această istorie ; dar acum vru soarta cea bună să nu-l mai apuce *pandaliile* lui îndrăcite, dîndu-i răgaz să și-o povestească pînă la sfîrșit ; așa că, ajungînd la episodul biletului pe care îl aflase don Fernando între filele romanului lui Amadís de Gaula, Cardenio spusé că-l ținea bine minte și că suna așa :

— „Luscinda către Cardenio. În fiecare zi descopăr în dumneata virtuți care mă obligă și mă silesc să te stimez din ce în ce mai mult, așa că, de-ai voi cumva să mă absolvi de datoria aceasta fără să aduci prejudicii onoarei mele, ai la îndemînă tot ce dorești spre a o face. Am un tată care te cunoaște și care mă iubește ; și el, fără să facă silnicie voinței mele, va îndeplini-o pe aceea pe care e drept să ți-o dai dumneata pe față, dacă-i adevărat că mă prețuiești, așa cum spui și cum cred și eu.“ Din pricina biletului acestuia m-am simțit îndemnat s-o cer de nevastă pe Luscinda, așa cum v-am povestit, și biletul acesta a făcut să rămînă Luscinda pentru don Fernando una din cele mai înțelepte și mai iscusite femei ale vremii sale ; dar tot biletul acesta a fost cel care i-a trezit lui în suflet dorința de a mă nimici, înainte ca a mea să se fi putut îndeplini. Îi spusei lui don Fernando cum vedea lucrurile tatăl Luscindei, care punea condiția să-i ceară tatăl meu mîna fetei, lucru pe care eu nu îndrăzneam să i-l aduc tatii la cunoștință, de teamă să nu care cumva să nu se învoiască, nu doar pentru că nu i-ar fi fost bine cunoscute rangul, cîntea, virtuțile și frumusețea Luscindei, care avea destule calități pentru a mulțumi

noblețea oricărei alte familii mari din Spania, ci pentru că pricepusem eu, din ceea ce-mi spusese părintele meu, că dorința lui era să nu mă însor prea curînd, ci să aștept pînă ce avea să se mai vadă ce gînduri are ducele Ricardo cu mine. În sfîrșit, îi spusei că nu îndrăzneam să-i spun tatii atît din pricina neajunsului de care am vorbit, cît și din multe alte pricini care mă făceau să mă tem, fără să știu care erau și simțînd doar că ceea ce doream eu n-are să se poată împlini niciodată. La toate acestea don Fernando îmi răspunse că-și lua asupra lui sarcina de a-i vorbi tatălui meu și de a-l face să-i vorbească tatălui Luscindei. Oh, ambițiosule Marius ! Oh, crudele Catilina ! Oh, ucigașule Sylla ! Oh, Ganelon, trădătorule ! Oh, Bellido, impostorule ! Oh, răzbnătorule Iulianus ! Oh, Iudo, Iacomule de arginți ! ¹ Trădător crud, răzbnător și intrigant ! Ce rău ți-a putut face nenorocitul acesta, care, cu inima deschisă, ți-a destăi-

¹ Enumerare cu rezultat ridicol prin sistemul cumulativ de imprecații. *Marius*, consul roman, unchi prin alianță al lui *Caesar* și șef al partidului popular, care, din pricina ambițiilor sale, și-a atras ura lui Sylla, al cărui marș asupra Romei l-a obligat să se exileze (în anul 88 î.e.n.), spre a se întoarce un an mai tîrziu să înceie în sînge pe partizanii regimului instaurat de rivalul său, șef al partidului aristocratic, dictatorul care-și atrăsese ura tuturor prin numărul crimelor făptuite în exercițiul abuziv al puterii sale. *Catilina* (109—62 î.e.n.), patrician roman, a cărui conjurație împotriva Senatului a fost denunțată de Cicero în anul 63 î.e.n. Spre deosebire de aceste trei personaje istorice, destul de diferite între ele, dar ale căror caractere par să fie cumulate, după părerea lui Cardenio, în persoana lui Fernando, Iuda e o referire la un personaj din *Biblie*, iar ceilalți doi, *Ganelon* și *Bellido*, sînt eroii literari de care s-a mai pomenit. Iulianus, însă, nerezolvat de comentatori, pare să fie împăratul apostat, care și-a răzbnat remușcările trădării prin persecutarea creștinilor, foștii săi coreligionari.

mult durerile ascunse și bucuriile neștiute ale sufletului său ? Ce jignire ți-am adus, ce vorbe ți-am spus, ce sfaturi ți-am dat care să nu fi fost spre sporirea folosului și onoarei tale ? Dar de ce mă plîng, nenorocitul de mine, cînd lucru știut este că, atunci cînd mersul stelelor aduce nenorocire peste nenorocire, așa cum vin ele de sus pe capul omului, cu furie și cu violență, nu-i forță pe pămînt care să le zăgăzuiască, nici iscusință omenească care să le poată abate ? Cine și-ar fi putut închipui că don Fernando, cavalier ilustru, înțelept, îndatorat pentru serviciile cîte-i adusesem, puternic al zilei, care ar fi putut să cucerească orice femeie i-ar fi dat inima ghes să aibă, oriunde ar fi avut chef să țintească, avea să se încapățîneze, cum se spune de obicei, să-mi ia mie unica oiță, pe care nici măcar n-o aveam încă ? Dar mai bine rămîna toate acestea deoparte, ca niște amănunte nefolositoare și fără rost, și să înnodăm la loc firul rupt al nefericitei mele istorii. Așa cum spuneam, părăindu-i-se lui don Fernando că, de eram eu de față, n-avea cum să-și aducă la îndeplinire păcătosul gînd care-l stăpînea, se hotări să mă trimită la fratele său mai mare, chipurile să-i cer niște bani ca să plătească șase cai, pe care îi cumpără în aceeași zi în care se oferise să-i vorbească tatălui meu, dinadins și doar ca să mă îndepărteze pe mine (spre a-și putea mai bine duce la capăt blestematul plan), și de asta îmi spuse să mă duc să iau eu banii. Puteam eu prevedea trădarea ? Puteam măcar să mi-o închipui cumva ? Nu, de bună seamă ! Dimpotrivă, cu multă trageră de inimă mă arătai gata să plec pe loc, mulțumit de tirgul bun pe care izbutise să-l facă. Vorbii în noaptea aceea cu Luscinda și-i spusei ceea ce rămăsese hotărît între mine și don Fernando, îmbrăbătînd-o să aibă nădejde neclintită în chipul

eu am avea să-și afle împăcarea cinstitele și dreptele noastre dorințe. Ea îmi spusese, bănuind tot atât de puțin ca și mine trădarea lui don Fernando, să fac tot ce-o putea și să mă întorc repede, pentru că nu credea să întârzie ziua când ne va fi împlinită vrerea mai mult decât pînă ce-o fi să-i vorbească tatăl meu tatălui ei. Nu știu ce se întîmplă, dar, sfîrșind să spună asta, i se umplură ochii de lacrimi și i se puse un nod în gît, care n-o mai lăsă să rostească o vorbă din cîte mi se păru că se străduia să-mi spună. Rămăsei uimit de întîmplarea asta, cu totul nouă și niciodată pînă aici petrecută cu dînsa, pentru că întotdeauna ne-am vorbit ori de cîte ori norocul și iscusința mea ne-au îngăduit-o, și am făcut-o cu toată voioșia și mulțumirea, fără să amestecăm în vorbele noastre lacrimi, suspine, gelozie sau bănuieli și temeri; totul fusese pînă aici pentru mine doar imnuri și osanale înălțate norocului, pentru că mi-o dăduseră cerurile de stăpînă; îi ridicam în slăvi frumusețea, mă minunam de curajul și înțelepciunea ei, iar ea, dinspre parte-i, nu se lăsa mai prejos, lăudîndu-mi ceea ce, ca orișicărei femei îndrăgostite, i se părea în mine vrednic de a fi lăudat. Pe lîngă asta, ne povesteam sute de mii de fleacuri, pînă și nimicurile întîmplate vecinilor și cunoscuților noștri, iar tot ce cutezam mai mult era să-i iau aproape cu forța una din frumoasele și albele-i mîini, ducîndu-i-o la gură, atât cît îngăduiau zăbrelele ferestrei joase care ne despărțea; dar în noaptea dinaintea jalnicei zile a plecării mele ea plînsese, gemu și suspină, apoi plecă și mă lăsă cu inoiața și cu teama în suflet, înspăimîntat de noile și tristele dovezi de durere și de iubire pe care le văzusem în purtarea Luscindei; dar, ca să nu-mi distrug speranțele, pusei totul pe seama puterii dragostei ce-mi purta

și pe a durerii pe care depărtarea o pricinuieste celor ce nu mai pot unul de dragul altuia. În cele din urmă, plecai trist și dus pe gânduri, cu sufletul plin de bănuțeli și de închipuiri, fără să știu ce anume bănuiam și-mi închipuiam : semne limpezi, care-mi prevesteau jalnica întâmplare și nenorocirea ce-mi era pusă deoparte. Ajunsei la locul unde fusesem trimis, înmînai fratelui lui don Fernando scrisorile, fui bine și repede primit, dar nu repede trimis înapoi, pentru că îmi porunci să aștept, foarte pe neplacul meu, vreme de opt zile, și pe deasupra să mă feresc a fi văzut de tatăl său, ducele, pentru că fratele lui îi scrisese să-i trimită o anume sumă de bani fără de știrea acestuia ; născociri, toate, ale prefăcutului de don Fernando, pentru că nu-i lipseau fratelui său banii, ca să mă poată trimite numaidecît înapoi. Poruncă și misiune pe care îmi venea să nu le împlinesc, părăindu-mi-se cu neputință să-mi mai duc viața de-mi va lipsi atâtea zile Luscinda, mai cu seamă că o lăsasem cu jalea în suflet, așa cum v-am povestit ; dar cu toate astea m-am supus, ca un slujitor credincios, chiar dacă vedeam că toate sînt spre pierzania mea. Iar la patru zile de la sosirea mea veni să mă caute un om cu o scrisoare, pe care mi-o dădu, și după adresă o recunoscu ca fiind de la Luscinda, pentru că scrisul al ei era. O deschisei temător și cu spaimă multă, socotind că nu puțin lucru trebuia să fi fost ceea ce o împinsese să-mi scrie cînd eram departe, de vreme ce atunci cînd îi eram aproape arareori o făcea. Întrebai omul, pînă a nu începe s-o citesc, cine i-o dăduse și cît timp zăbovisese pe drum. Îmi răspunse că, trecînd din întâmplare pe o stradă a orașului pe la ceasul amiezii, se auzise chemat, de la o fereastră, de o doamnă foarte frumoasă, cu ochii în lacrimi, care cu multă grabă îi spusese :

„Frate, de ești cumva creștin, așa cum pari, te rog în numele Domnului să duci numaidecît scrisoarea asta în localitatea și la persoana scrisă în adresă, căci sînt bine cunoscute și una și alta, și în felul ăsta faci un mare bine Domnului nostru Isus Hristos ; și ca să nu-ți lipsească mijloacele de a o face și ca să fii la largul tău, ia ce este în batista asta”. „Și, vorbindu-mi¹ așa, îmi azvîrli pe fereastră o băsmăluță, unde erau legați o sută de reali, dimpreună cu inelul acesta de aur, pe care îl port, și cu scrisoarea asta, pe care ți-o dădai dumitale. Și pe loc, fără să mai aștepte răspunsul meu, plecă de la fereastră, după ce mai întîi mă văzuse luînd scrisoarea și basmaua și-i făcusem semn că aveam să împlinesc ceea ce-mi cerea. Așa că, văzîndu-mă atît de bine plătit pentru munca pe care aveam s-o scot la capăt aducîndu-v-o, și mai pricepînd din adresa scrisorii că dumneata erai cel la care mă trimitea, pentru că eu, seînor, te cunosc foarte bine, mai simțîndu-mă pe deasupra și legat s-o fac, din pricina lacrimilor frumoasei doamne, m-am hotărît să nu mă încred în alt ins, ci să vin eu singur și să ți-o aduc ; și în șaisprezece ceasuri, cîte sînt de cînd mi le-a dat, am făcut drumul pe care-l știi, și care nu-i mai mic de optsprezece leghe.²” Și în timp ce recunoscătorul și proaspăt sositul curier îmi spunea toate acestea, eu îi sorbeam vorbele de pe buze și-mi tremurau picioarele, încît abia mă mai puteam ține să nu cad. În sfîrșit, deschisei scrisoarea, care cuprindea cele ce urmează : „Cu-

¹ Cervantes uită că personajul și-a început povestirea în vorbire indirectă, la persoana a III-a, și trece la persoana I-a sub impresia citatului care tocmai s-a încheiat.

² Cele optsprezece leghe sînt pentru unii comentatori, cu Rodríguez Marín în frunte, dovada că episodul se petrece la Córdoba și Osuna, orașe situate la această distanță.

vitul pe care ți l-a dat don Fernando, spunînd că va vorbi tatălul domniei-tale, spre a-l face să vorbească la rîndul lui cu al meu, și l-a ținut așa cum i-a plăcut lui mai curînd decît în folosul domniei-tale. Află, stăpînul meu, că m-a cerut de soție, iar tatăl meu, atras de partida mai bună pe care socotește el că o prezintă o căsătorie cu don Fernando față de cea cu domnia-ta, a încuviințat cererea lui, și încă atît de serios, încît de aci în două zile se va și oficia căsătoria, în secret și cu cît mai puțin zgomot, căci nu ne vor fi martori decît cerurile și cîțiva oameni de ai casei. Cum mă simt eu, îți poți închipui ! Dacă e de datoria dumitale să vii cît mai neîntîrziat, judecă singur. Iar de te iubesc sau nu, felul cum se va desfășura întîmplarea aceasta ți-o va da de înțeles. Facă cerul ca scrisoarea să-ți cadă în mîini mai înainte ca mîna mea să se vadă silită a se uni cu a unuia care nu-și ține cuvîntul dat.“ Acestea fură, pe scurt, știrile pe care le cuprindea scrisoarea, adică cele care mă făcură să purced numaidecît la drum, fără să mai aștept nici răspunsul, nici banii, pentru că pricepui limpede atunci că nu cumpărarea cailor, ci a obiectului plăcerii lui îl mînase pe don Fernando să mă trimită la fratele său. Ura pe care o simțeam față de don Fernando, dimpreună cu temerea de a pierde răsplata ce printr-atîția ani de credință și dorințe mi-o cîștigasem îmi deteră aripi, încît, zburînd parcă, ajunsei a doua zi în orașul meu, chiar la ceasul nimerit pentru a putea vorbi cu Luscinda. Intraî în cetate neștiut de nimeni și-mi lăsai catîrul, pe care venisem oălare, acasă la omul cumsecade care-mi adusese scrisoarea ; și vru soarta să se înduplece de mine steaua mea și s-o gălesc pe Luscinda la fereastra ce fusese martora iubirii noastre. Mă re-

cunosc pe dată Luscinda, așa cum o recunosc și eu, dar nu cum ar fi trebuit să mă cunoască ea și s-o cunosc eu. Căci cine e acela care să se poată lăuda pe lumea asta că a putut pătrunde și cunoaște gândurile tulburi și starea schimbătoare a unei femei? Nimeni, de bună seamă! Și cum spuneam, de îndată ce Luscinda mă văzu, îmi spuse: „Cardenio, sînt îmbrăcată în rochie de mireasă, iar jos, în sală, mă așteaptă trădătorul don Fernando, și lacomul meu tată, împreună cu ceilalți martori, care vor fi mai curînd martorii morții mele decît ai căsătoriei. Nu fi tulburat, prietene, ci caută să fii de față la jertfa aceasta a mea, care, de nu-mi va fi cruțată datorită vorbelor mele, am aici ascunsă lama unui pumnal, care-mi va putea cruța silniciei și mai înspăimîntătoare decît aceasta, punînd capăt vieții mele și dîndu-ți ție prilejul de a-mi cunoaște credința, pe care ți-am închinat-o și ți-o închin.“ Eu îi răspunsei aprins și cu gândurile învălmășite, cît mai repede putui, de teamă să nu-mi lipsească răgazul spre a-i putea răspunde: „Facă, stăpîna mea, faptele tale să ți se adeverească vorbele, căci dacă tu duci cu tine ascuns un pumnal ca să-ți păstrezi credința, port și eu cu mine, aici la șold, spada asta, ca să te pot apăra cu ea, sau ca să mă omor, de-ar fi să ne fie soarta potrivnică!“ Nu cred să fi putut ea auzi tot ce-i spusese, pentru că simții cum o zoreau să plece, ca să n-o aștepte prea mult mircle. Și se pecetlui prin asta noaptea tristeții mele, și-mi asfinți soarele veseliei, lăsîndu-mă pe veci lipsit de lumina ochilor mei și lipsit de lumina minții. Nu mai îndrăzneam să intru în casă, dar nici în altă parte nu izbuteam să mă urnesc; cu toate astea, gîndindu-mă cîtă

nevoie era de mine pentru ceea ce s-ar fi putut întâmpla în împrejurarea de față, mă îmbărbătai singur cît putui mai bine și intrai în casa ei, unde, cum îi cunoșteam cu ochii închiși toate intrările și ieșirile, mai cu seamă că în seara aceea taina ce se petrecea acolo zăpăcise pe toată lumea, nimeni nu apucă să mă vadă ; așa că, fără să fiu zărit, avui răgazul să mă vir în firida unei ferestre din aceeași sală, acoperită de marginile și ciucurii a două covoare, printre care puteam vedea, fără să fiu văzut, tot ce se petrecea în sală. Cine ar putea să spună, acum și aici, cum mi se zbătea mie inima fiind atunci acolo, ori gândurile care mă copleșiră și socotelile pe care mi le făcui în minte ? Căci atîtea și de așa fel erau, încît nici nu pot fi povestite, și nici nu-i bine să fie povestite ; destul să aflați că mirele își făcu intrarea în sală, fără altă podoabă decît hainele lui de fiecare zi. Drept naș îl aducea pe un văr primar de-al Luscindei, și în toată sala nu era, dintre cei de afară, nimeni, afară de slujitorii casei. Nu trecu mult și ieși dintr-un iatac Luscinda, întovărășită de maică-sa și de două dintre slujnicele ei, atît de bine îmbrăcată și împodobită, cum o meritau rangul și frumusețea ei, încît întruchipa desăvîrșirea modei și eleganței rafinate a celor de la curte. Nu-mi dădu răgaz uluirea ochilor și a minții mele, răpite de ceea ce vedeam, să observ și să-mi însemn bine în minte, unul cîte unul, amănuntele chipului cum era îmbrăcată ; tot ce pot spune e în legătură cu culoarea, roșie și albă, a rochiei, și cu sclipirile și focurile prin care mă orbeau pietrele și giuvaerurile pieptănăturii și ale întregului ei veșmînt, decît care lucea, mai frumos cu mult, părul ei de aur, de o frumusețe nemai-văzută și într-atît de prețioasă, încît, luptînd cu

nestematele și cu flăcările a patru facle ce lumineau sala, sărea în ochi cu mult mai multă strălucire. O, amintire, dușmană de moarte a liniștii mele ! La ce-mi slujește să am în ochi acum icoana neasemuitei frumuseți a adoratei mele vrăjmașe ? N-are fi mai bine, amintire crudă, să-mi aduci în minte și să mă faci să văd ceea ce făcu atuncea, pentru că, sub pintenul unei jigniri atât de sfruntată, să caut dacă nu a mă răzbuna, cel puțin a-mi cutma viața ? Nu-mi luați în nume de rău, domnilor, și nu vă plictisească să-mi ascultați spusele atunci când pierd firul poveștii, căci nu sînt nenorocirile mele dintre cele care pot fi și trebuie povestite pe scurt și cu tot calmul, deoarece fiecare amănunt mi se pare demn a fi povestit pe larg.

La asta îi răspunse preotul că, departe de a se plictisi ascultîndu-l, le făceau chiar mare plăcere amănuntele pe care le înșira, fiind dintre acelea care meritau a nu fi trecute sub tăcere și erau vrednice de aceeași luare-aminte ca și miezul povestirii.

— Și cum spuneam, urmă Cardenio, după ce toată lumea se adună în sală, intră preotul paroh și, luîndu-i pe cei doi de mînă spre a face ceea ce se cuvine să fie făcut în ritualul căsătoriei, cînd ajunse să întrebe : „Consimți, señora Luscinda, să-l iei pe señor don Fernando, aici de față, drept soț legiuit, după rînduiala sfintei noastre mame, biserică ?“..., eu scosei și capul și gîtul dintre cele două covoare și, cu sufletul tulburat, eram tot numai urechi ca să aud ceea ce va răspunde Luscinda, așteptînd de la răspunsul acesta sentința morții mele, sau împuternicirea de a trăi. Ah, de ce nu m-am încumetat să ies atuncea și să strig din toate puterile : „Luscinda, ah, Luscinda, ia seama la ce

faci și nu uita ceea ce-mi datorești, ai în vedere că ești a mea și că nu poți fi a altuia ! Bagă de seamă că un *da* rostit de tine și sfârșitul vieții mele nu înseamnă decât unul și același lucru ! Ah, trădătorule don Fernando, răpitor al paradisului meu, călău al vieții mele ! Ce vrei ? Ce-mi ceri ? Ai grijă că nu poți ajunge creștinește la ținta dorințelor tale, pentru că Luscinda îmi este soție și eu fi sint soț ! ” ? Ah, nebunul de mine ! Acum, că sînt departe, fugit din fața primejdiei, ușor mi-e să spun că trebuia să fac ceea ce n-am făcut ; acum, că-l lăsai să-mi fure comoara scumpă, îl blestem pe hoțul pe care m-aș fi putut răzbuna de-aș fi avut atunci inima s-o fac, așa cum o am astăzi să mă jelui ; în sfârșit, de vreme ce am fost atunci nătîng și laș, nu se pierde mare lucru dacă am să mor acum furios și nebun, căindu-mă de lașitatea mea... Preotul aștepta răspunsul Luscindei, care șovăi o bună bucată de vreme pînă să se hotărască, și tocmai cînd mie începuse să-mi dea prin gînd că avea să scoată pumnalul ca să-și țină făgăduința, sau că avea să-și dezlege limba pentru a striga vreun adevăr ce s-ar fi putut întoarce întru folosul meu, dînd pe față înșelăciunea, o auzii cum rostește încetîșor, cu vocea leșinată și slăbită : „*Da, vreau !*” Același lucru îl spuse și don Fernando, apoi, dîndu-i inelul, rămaseră legați pe veci cu un nod de nedesfăcut. Mirele se apropie să-și îmbrățișeze soția, iar ea, apăsîndu-și o mină pe inimă, căzu, lipsită de simțiri, în brațele mamei sale. Mai e nevoie oare să spun ce era în sufletul meu cînd prin acel „*da*” pe care-l auzisem mi-am văzut spulberate speranțele, dîndu-mi seama cît de prefăcute fuseseră vorbele și făgăduințele Luscindei și cît de lipsit eram eu pe veci de putința

răscumpărării comorii pe care în clipa aceea o pierdusem ? Rămăsei mut, neputincios să iau vreo hotărîre, pîrîndu-mi-se că cerul mă părăsise cu totul și că devenisem dușman pînă și țărînii care mă răbda, de vreme ce nici văzduhul nu mai voia să-mi dea răsufu pentru a suspi, și nici apa lacrimi pentru a plînge ; doar focul creștea vîlvătaie, încît vedeam totul împrejur aprins, de turbare și de gelozie. Se zăpăciră toți din pricina leșinului Luscindei și, desfăcînd-o maică-sa la piept ca să-și poată ea trage mai ușor răsufuarea, dădură peste o scrisoare pecetluită și ascunsă în sînul ei, pe care numaidecît o luă don Fernando și începu s-o citească la lumina uneia din fackle ; iar cum sfîrși cu cititul, se așeză pe un scaun sprijinindu-și capul într-o mîină, ca un om cufundat pe de-a-ntregul în gînduri, fără să dea o mîină de ajutor acelor care umblau să găsească leac leșinului nevastei sale și s-o întoarcă la viață.

Eu, cînd îi văzui pe toți ai casei atît de tulburați, îmi luai inima în dinți și ieșii, de-or fi fost să mă vadă ori de nu, hotărît, dacă s-ar fi întîmplat să fiu văzut, să fac o nebunie atît de mare, încît să aflu toată lumea dreapta indignare ce-mi clocotea în piept, îmboldindu-mă să-l pedepsesc pe don Fernando, prefăcutul, și chiar pe nestătornica trădătoare care zăcea leșinată ; dar soarta mea, care trebuia să mă fi păstrat pentru nefericiri și mai mari, dacă e cu putință să se mai aflu, hotărî ca în clipa aceea să-mi prisosească mintea, care de atunci încoace mi-a lipsit. Așa că, fără să mai caut a mă răzbuna pe acești cei mai mari dușmani ai mei (lucru care, cum nimeni n-avea grija mea atuncea, mi-ar fi fost ușor de dus la capăt), vrui să-mi caut răzbunare asupra mea însumi, pedepsindu-mă pe

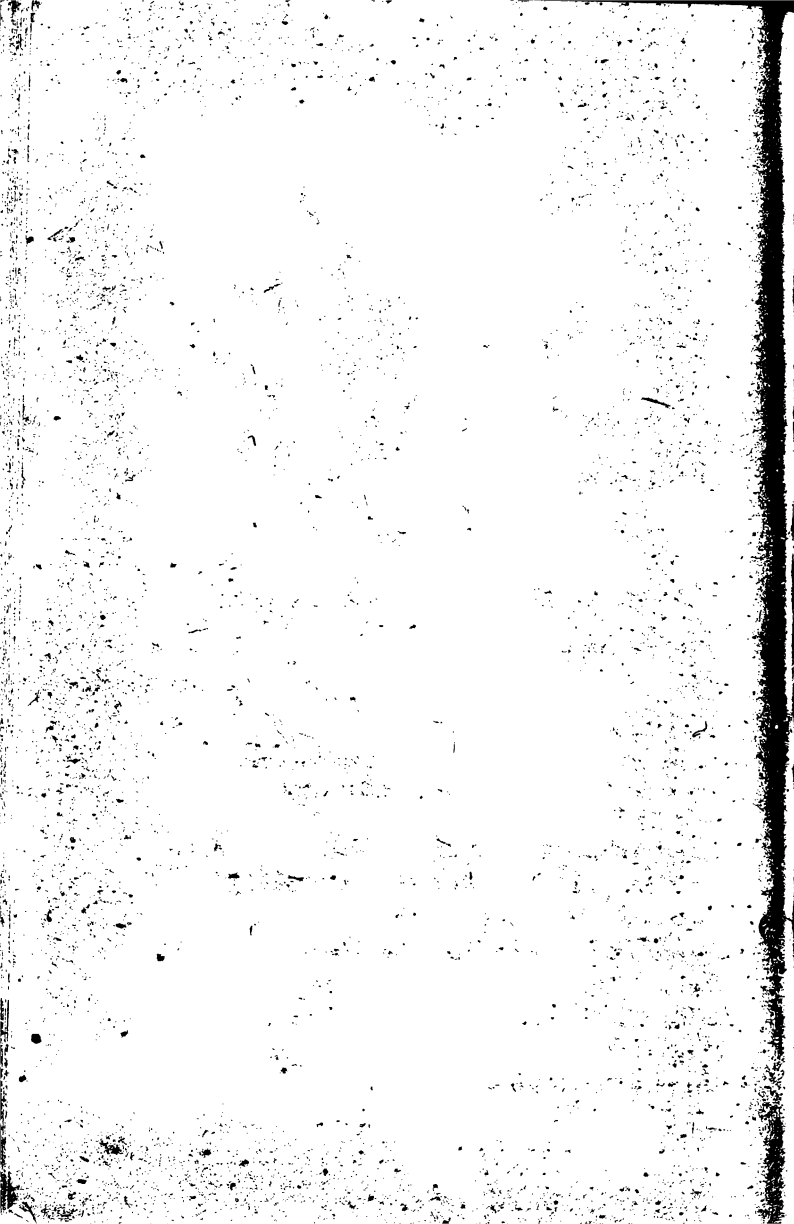
mine, așa cum ar fi meritat ei, și poate chiar cu mai multă asprime decît cea cu care m-aș fi purtat față de dînsii, de-ar fi fost să le iau atunce zilele, pentru că moartea năprasnică scurtează pedeapsa, pe cînd cea care se tot amînă ucide întotdeauna, chinuind, fără să pună capăt vieții. În cele din urmă ieșii din casa aceea și mă dusei la locuința celui la care-mi lăsasem catîrul ; îl pusei să-l înșeueze și, uitînd să-mi mai iau rămas bun de la dînsul, încălecai și ieșii din oraș, fără să îndrăznesc, ca un nou Lot, a mai întoarce capul ca să mă uit în urmă ; și cînd mă văzui singur în cîmp, împresurat de beznele nopții și îmbiat de liniștea ei la plîns, fără teamă de a fi auzit sau recunoscut de cineva, dădui glas durerii și-mi dezlegai limba, aruncînd mii de blesteme asupra Lusindei și a lui don Fernando, ca și cînd prin ele m-aș fi putut tîmădui de obida ce-mi apăsă inima. O numii crudă, ingrată, prefăcută, nerecunoscătoare și, mai presus de toate, lacomă de bani, căci bogăția dușmanului meu îi orbise ochii sufletului, făcînd-o să mă părăsească și să-și dea inima aceluia cu care norocul se arătase mai darnic și mai puțin înșelător ; și în mijlocul vîrtejului acestor blesteme și afurisenii, o dezvinovăteam, spunîndu-mi că era de înțeles că o copilă ca ea, crescută între peretii casei părintești, fără să dea ochi cu lumea, deprinsă de mică și învățată chiar anume de părinți să li se supună întotdeauna, putuse avea dorința de a le face pe plac, pentru că-i dădeau drept soț un cavaler de neam așa de mare, atît de bogat și atît de curtenitor, încît, de n-ar fi vrut să-l primească drept soț, oricine ar fi putut-o socoti fie lipsită cu totul de minte, fie îndrăgostită de altcineva, lucru ce s-ar fi întors foarte în paguba renumelui și a bunei pă-

rerii ce-și făcuse lumea despre dînsa. Dar numai-decît mă întorceam și ziceam că, de-ar fi spus ea totuși că eu îi eram soț, ar fi ajuns și ei să vadă că nu făcuse, alegîndu-mă, o alegere atît de rea încît să nu i-o ierte, fiindcă, pînă a nu li se fi ivit don Fernando în pețit, nici chiar ei singuri nu și-ar fi putut dori, în cazul că-și măsurau dorința cu rațiunea, alt soț mai bun pentru fiica lor decît eram eu ; și-mi mai spuneam că ar fi putut foarte bine destăinui, mai curînd decît să ajungă a-și da mîna cu sila altuia, faptul că mi-o dăduse mie ; fiindcă m-aș fi înfățișat numai-decît și aș fi făcut tot ceea ce i s-ar fi părut ei cu cale a fi pus în joc în împrejurarea aceasta. În sfîrșit, ajunsei să trag încheierea că prea puțina ei iubire, dimpreună cu puțina judecată și multa rîvnă și sete a măririi o făcuseră să-și uite de cuvintele prin care mă înșelase, făcîndu-mă să stărui și să trăiesc în așteptarea satornică a împlinirii cinstitelor mele dorințe. Jelin-du-mă astfel și frămîntîndu-mă așa cum am spus, îmi urmau drumul cît mai rămăsese pînă la revărsatul zorilor și nimerii, cînd se făcu ziuă, într-una din văile care duc în munții aceștia, pe care-i bătui alte trei zile încheiate, fără cărare nici urmă de drum, pînă ce ajunsei pe niște pajiști care nu mai știu în ce parte a lanțului acestuia de munți s-or fi aflînd, și acolo întrebai niște păstori încotro erau cele mai pustii locuri ale munților acestora. Îmi spuseră că spre partea asta. Pornii numai-decît la drum și ajunsei aici, cu gînd să-mi sfîrșesc zilele în văgăuna asta, și cum pusei piciorul prin pustietatea povîrnișurilor ce vezi, de istovire și de foame îmi căzu mort catîrul, sau, mai curînd, cum îmi vine mie a crede, muri ca să scape de o sarcină atît de nefolositoare

cum eram eu. Rămăsei pe jos, înfrînt în lupta cu natura, mort de foame, fără să am și fără să mă gîndesc a căuta pe cineva care să mă ajute. În felul ăsta stătui nu știu cîtă vreme, prăbușit la pămînt, de unde mă ridicai fără să mai simt foamea și mă văzui înconjurat de niște păstori de capre, care, nu mai încăpea îndoială, trebuie să fi fost cei ce-mi veniseră într-ajutor, pentru că îmi povestiră chipul în care mă găsiseră, dimpreună cu toate prăpăstiile și aiurelile pe care le rosteam, dînd semne limpezi că-mi pierdusem judecata ; și eu însumi mi-am dat seama de atunci că n-o am totdeauna întregă și trează, ci e atît de slăbită și de închircită, încît fac mii de nebunii, rupîndu-mi hainele de pe mine, hăulind prin pustietățile astea, blestemîndu-mi soarta și rostind zadarnic de mii de ori numele drag al vrăjmașei mele, fără să vreau și să urmăresc altceva prin asta decît a-mi sfîrși zilele așa, într-un urlet ; iar cînd îmi vin în simțiri, sînt atît de istovit și de frînt, încît abia-mi mai pot urni oasele. Locuința-mi este, cele mai adesea, scorbura unui stejar-de-plută, în stare să cuprindă hoitul acesta nevrednic. Văcarii și păstorii de capre care cutreieră munții aceștia, împinși de milă, m-ajută să-mi țin zilele, punîndu-mi demîncarea pe potecile și pe stîncile pe unde bănuiesc că aş putea eu trece și aş putea-o găsi din întîmplare ; și așa, chiar dacă îmi lipsește atunci judecata, nevoia firească mă face să recunosc hrana și deșteaptă în mine dorința de a o gusta și voința de a o lua. Alteori, cînd mă întîlnesc cu ei și sînt în toate mințile, îmi spun că le ies uneori înainte și că le-o iau cu de-a sila păstorilor ce vin cu de-ale gurii din sat către stîna, cu toate că ei mi-ar da-o de bunăvoie. În felul acesta îmi duc zilele nenorocitei și sfîr-

șitei mele vieți, pînă în ziua în care cerul se va milostivi să-i pună capăt, sau măcar să pună capăt amintirii, ca să nu-mi mai aducă mereu dinaintea ochilor frumusețea Luscindei, trădarea ei și jignirea pricinuită de don Fernando ; că dacă o vrea el să facă asta fără să-mi ia și viața, mi-aș îndruma pe o cale mai bună gîndurile ; iar de unde nu, nu mai e nimic altceva de făcut decît să-l rog să aibă milă de sufletul meu, pentru că nu simt în mine nici curajul și nici puterea de a-mi scoate trupul din neajutorarea în care cu dinadinsul am voit și am izbutit să-l tirăsc. Aceasta este, domnilor, amara istorie a nefericirii mele. Spuneți-mi dacă, așa cum este, poate să fie povestită cu mai puțină durere decît ați văzut că-mi prilejuiește, și nu vă mai osteniți să mă convingeți și să-mi dați sfaturi de ceea ce rațiunea v-ar spune că poate fi bun pentru a mă lecuî, căci are să-mi folosească tot atît cît folosește doctoria prescrisă de un medic faimos bolnavului care nu dorește s-o ia. Eu nu vreau să mă însănătoșesc de vreme ce sînt lipsit de Luscinda. Și cum ei i-a plăcut să fie mai curînd a altuia atunci cînd era — sau trebuia să fie — a mea, îmi place și mie să fiu al nenorocirii atunci cînd aș fi putut să fiu al sortii celei bune. Ea a vrut, prin nestatornicia ei, să-mi facă statornică pierzanîa, iar eu aș dori, făcînd tot ce pot pentru a mă pierde, să-i împlinesc voința, ca să fie pildă, pentru cei ce vor veni, că doar mie mi-a lipsit ceea ce tuturor nenorociților le prisosește atunci cînd se simt alinați prin neputința de a-și mai alina durerea, fapt care mie îmi pricinuieste și mai mult rău, și mai mare alean, căci mă bate gîndul că n-are să se sfîrșească decît atunci cînd voi muri.

Aici își sfârși Cardenio lunga lui poveste, pe cît de nefericită, pe atît de plină de dragoste ; și chiar în clipa cînd preotul se pregătea să rostească vorbe de mîngîiere, îl întrerupse o voce care le ajunsese în auz și care, în accente pline de jale, spunea ceea ce se va povesti în a patra parte a acestei istorii ; căci aici o sfârși pe a treia înțeleptul și grijuliul cronicar Cide Hamete Benengeli.

CUPRINSUL

<i>Cervantes</i>	V
TABEL CRONOLOGIC	XXXIX
NOTĂ	LIII

PARTEA ÎNȚII (CAPITOLELE I—XXVII)

<i>Ducelui de Béjar</i>	3
<i>Prolog</i>	5
<i>Versuri preliminare</i>	17

<i>Capitolul I — Care povestește despre firea și felul de viață al vestitului hidalgo don Quijote de La Mancha</i>	27
--	----

<i>Capitolul II — Care povestește cea dintâi plecare din satul său a iscusitului don Quijote</i> . .	38
--	----

<i>Capitolul III — Unde ni se povestește chipul hazliu în care don Quijote a fost armat cavaler.</i> .	48
--	----

<i>Capitolul IV — Despre ceea ce i s-a întâmplat cavalerului nostru după plecarea de la han.</i> .	57
--	----

<i>Capitolul V — Unde se povestesc mai departe nenorocirile cavalerului nostru</i>	67
--	----

<i>Capitolul VI — Despre marea și plina de haz rînduială pusă de preot și de bărbier în biblioteca iscusitului nostru hidalgo</i>	74
<i>Capitolul VII — Cea de a doua plecare a bravului nostru cavaler, don Quijote de La Mancha</i>	90
<i>Capitolul VIII — Despre biruința viteazului don Quijote în înfricoșătoarea și nemaînchipuita aventură a morilor de vînt, dimpreună cu alte isprăvi vrednice de fericită amintire</i>	98
<i>Capitolul IX — În care își află încheierea și capătul nemaipomenita bătălie dintre voinicul vizcain și viteazul cavaler din La Mancha</i>	110
<i>Capitolul X — Despre duhlia convorbire a lui don Quijote cu Sancho Panza, scutierul său.</i>	119
<i>Capitolul XI — Despre ceea ce i s-a întîmplat lui don Quijote cu niște păstori de capre</i>	127
<i>Capitolul XII — Despre ceea ce povestă un păstor de capre celor care erau cu don Quijote.</i>	138
<i>Capitolul XIII — Unde ia sfîrșit povestea păstorîței Marcela și se întîmplă multe altele</i>	147
<i>Capitolul XIV — Unde sînt scrise stihurile deznădăjduite ale răposatului păstor și alte întîmplări neașteptate</i>	162
<i>Capitolul XV — Unde se povestește aventura nefericită în care a intrat don Quijote, dînd peste niște yangheji neomenoși</i>	176
<i>Capitolul XVI — Ce i s-a întîmplat iscusitului hidaglo la hanul pe care îl luase drept castel</i>	187
<i>Capitolul XVII — Unde urmează povestirea nenumăratelor cazne ce îndurară viteazul don Quijote și bunul său scutier Sancho Panza la hanul pe care îl luaseră, spre nenorocul lor, drept castel</i>	198

Capitolul XVIII — În care se povestesc convorbirile lui Sancho Panza cu stăpînul său, don Quijote, și alte aventuri, vrednice de-a fi pomenite 211

Capitolul XIX — Despre înțeleptele gînduri pe care Sancho le-a împărtășit stăpînului său și despre aventura lor cu un răposat, împreună cu alte neobișnuite întîmplări 227

Capitolul XX — Despre nemaivăzuta și nemaiauzita aventură dusă la capăt fără nici o primejdie de vestitul și viteazul don Quijote de La Mancha, unicul pe lume care-ar fi putut-o sfîrși într-așa chip 239

Capitolul XXI — Care vorbește de aventura năzdrăvană și de bogatul cîștig al coifului lui Mambrino, dîmpreună cu altele, întîmplate neînfîntului nostru cavaler 260

Capitolul XXII — Despre felul cum slobozi don Quijote o mulțime de nenorociți, duși fără de voia lor acolo unde n-aveau nici un chef să se ducă 277

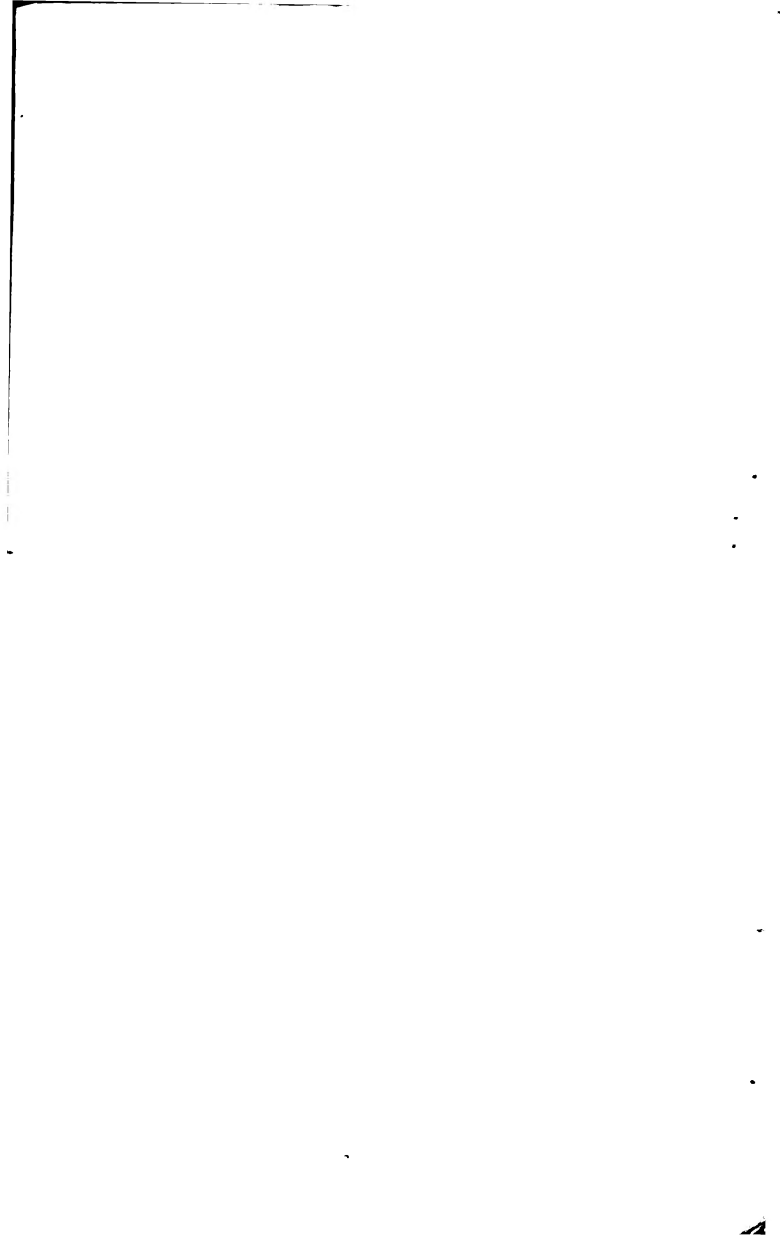
Capitolul XXIII — Despre ceea ce i s-a întîmplat vestitului don Quijote în Sierra Morena, aventură dintre cele mai rare din cîte se povestesc în această istorie adevărată 296

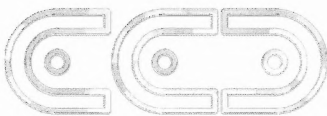
Capitolul XXIV — Unde urmează aventura din Sierra Morena 313

Capitolul XXV — Care înșiră lucrurile cînd date țe i s-au întîmplat în Sierra Morena viteazului cavaler de La Mancha, precum și chipul în care a imitat el penitența lui Beltenébros 326

Capitolul XXVI — Unde urmează povestirea subtilităților de îndrăgostit pe care le-a făcut don Quijote în Sierra Morena. 351

Capitolul XXVII — În ce fel și-au dus la
capăt planurile preotul și bărbierul, dimpreună cu
alte lucruri vrednice a fi povestite în această mă-
reață istorie

Scanare și prelucrare digitală

EM

de
Anonim

și
CAT Graur

Antwerpen
2025

